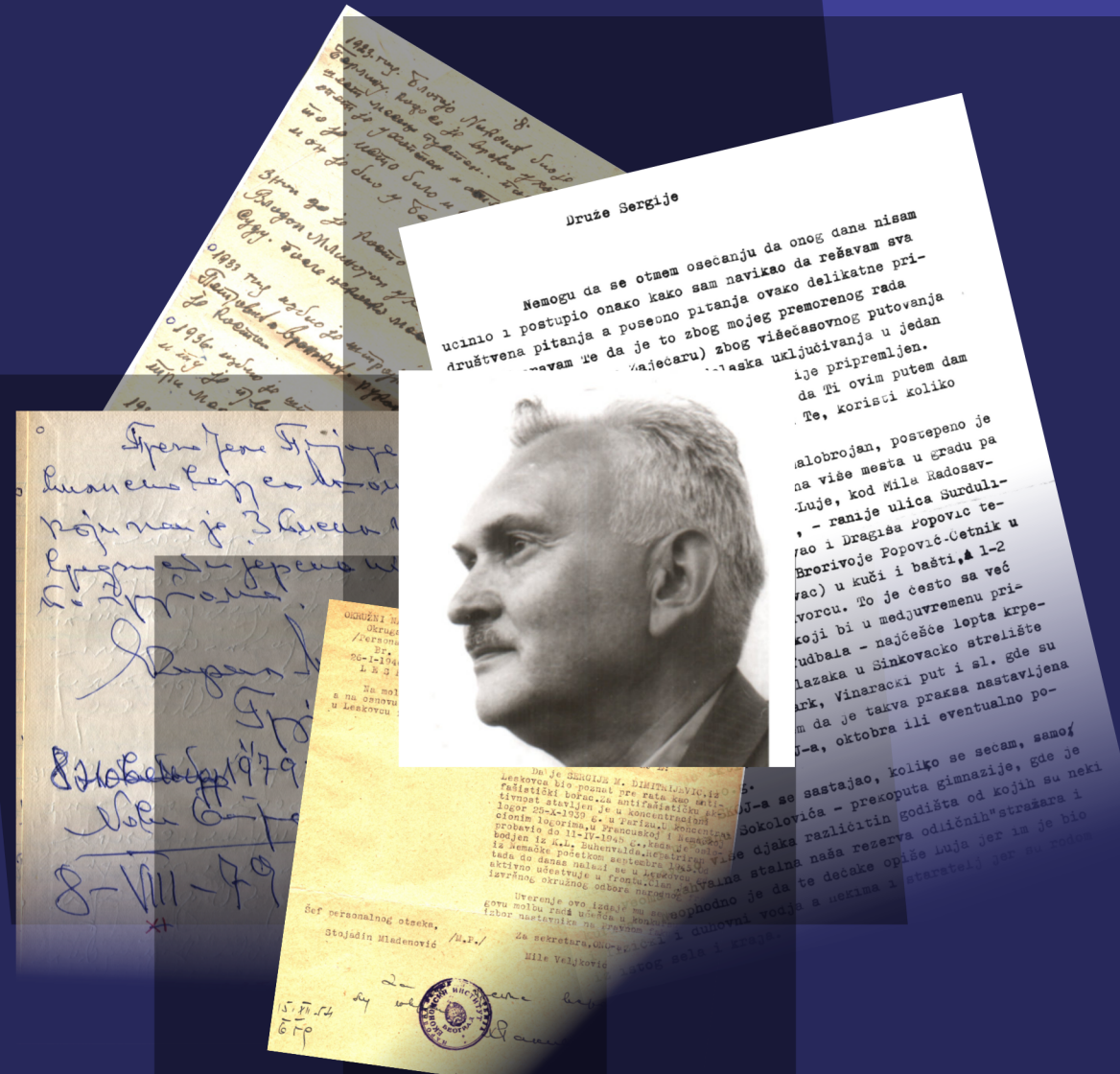
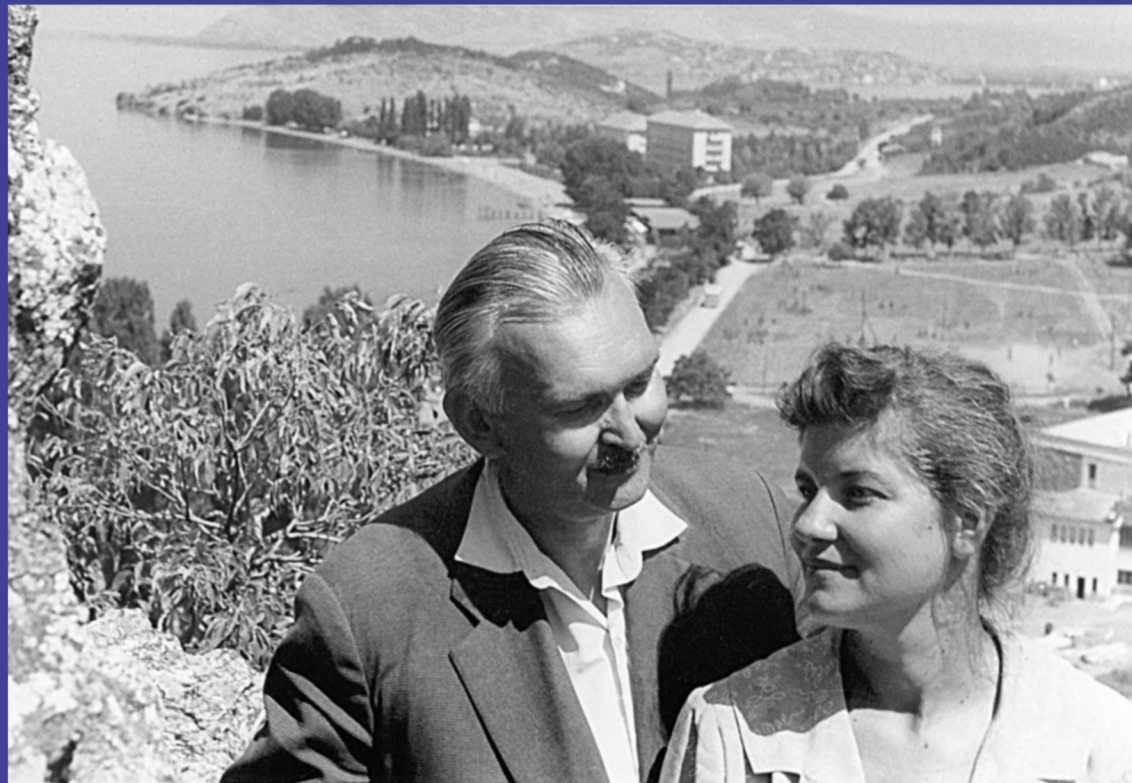

Сергије Димитријевић

ЗБИРКА ИЗЈАВА

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ - ЗБИРКА ИЗЈАВА

Београд, 2023.

Сергије Димитријевић

ЗБИРКА ИЗЈАВА

Приредио:

Милан С. Димитријевић

Друштво „Влашићи“

Фондација Николе Цветковића

Београд, 2023

УВОДНА НАПОМЕНА

Лична изјава сведока неког догађаја, бурног историјског периода или познаваоца обичаја и свакодневног живљења у прошлим временима је посебно драгоцен историјски извор и документ. Стога је Сергије Димитријевић (Пирот, 12. март 1912 – Београд, 10. август 1987), научник, историчар, нумизматичар, економиста, публициста, библиограф, и песник, посебну пажњу посвећивао прикупљању и чувању изјава савременика и учесника у збивањима која је изучавао и обрађивао.

Димитријевић је био велики колекционар. Највећу приватну збирку српског средњовековног новца, која му је била основа за плодан студијски рад на подручју нумизматике, завештао је Српској академији наука и уметности. Био је и познати филателиста, награђен на више међународних изложби. Као гимназијалац оформио је различите колекције: минералошко-геолошку, археолошку, етнографску, као и збирке лептира, инсеката и младица од дрвета.¹ О једној од Сергијевих колекција, Мира Ниношевић, аутор изложбе "Лесковац и околина кроз плакат/ Збирка плаката Сергија Димитријевића", приређене у Народном музеју у Лесковцу, написала је: "Збирка плаката Сергија Димитријевића стварана је 57 година, почев од 1930 и садржи 188 плаката."²

У великој, значајној, богатој и разноврсној заоставштини Сергија Димитријевића налазе се и изјаве појединих учесника у догађајима које је студијски обрађивао. Неколико свезака је испуњено оваквим текстовима, које су појединци руком уписивали. или је то чинио Сергије, слушајући њихова казивања. Ту су и изјаве пронађене у архивима, које су му служиле као значајни историјски извор у богатом стваралачком раду. Да би могле да буду од користи и другима, који желе да проучавају историјски период на који се односе или, једноставно, да сазнају више о њему од сведока и непосредних учесника, организовали смо, широј јавности практично непознату колекцију изјава које је прикупио Сергије Димитријевић, у ову књигу. Изјаве које су представљене, дате су од 1950. до 1986, а највише их је Сергије забележио у периоду 1976-1980. Многе покривају дуже временске интервале а овде су посложене хронолошки, према најранијим годинама које разматрају, а подаци у њима се односе на раздобље од 1903. до 1964.

1 Н. Цветковића, Колекционарске наклоности Сергија Димитријевића, у књизи Н. Цветковића, Живети пуним животом (Животопис Сергија Димитријевића), Лесковац, Библиотека Народног музеја у Лесковцу, књ. 44, 1996, стр. 69-118.

2 Мира Ниношевић, Лесковац и околина кроз плакат/ Збирка плаката Сергија Димитријевића, Народни музеј Лесковац, без године.

Највећа група, организована као посебна целина, су *Изјаве о Лесковцу, лесковачком крају и Лесковчанима*, а највише се баве борбом радника за боље услове живота и рада и односима у привреди Лесковца и околине. После овог одељка груписане су *Остале изјаве*, о радничком покрету у другим крајевима Југославије. Следе *Изјаве Сергија Димитријевића*, давне друговима и саборцима о њиховом револуционарном раду и заточеништву у концентрационим логорима Верне, Ное и Бухенвалд. Посебно могу да побуде интересовање Изјаве о Сергију Димитријевићу, које су писали познати револуционари и политичари Тодор Вујасиновић Тоша (Тешањ, 16. октобар 1904 - Београд, 25. март 1988), Зденка Кидрич (Љубљана, 20. септембар 1909 - Љубљана, 19. децембар 2008), Влајко Беговић (Факовићи, код Братунца, 8. фебруар 1905 - Београд, 17. фебруар 1989), Радивој Увалић Бата (Бачка Паланка, 20. април 1912 - Горган (Иран), 28. септембар 1971) учесник Шпанског грађанског рата, професор Универзитета и дипломата СФР Југославије и Душан Кведер Томаж (Шентјур при Цељу, 9. април 1915 - Београд, 12. март 1966), учесник Шпанског грађанског рата и народни херој Југославије; дугогодишњи председник Српске академије наука и уметности Павле Савић (Солун, 10. јануар 1909 — Београд, 30. мај 1994) и Руди Супек (Загреб, 8. априла 1913 - Загреб, 2. јануара 1993), хрватски филозоф, социолог, психолог и члан Праксис школе марксизма. У одељку *Разно*, дата су два мања текста о положају шегрта у Лесковцу 1922. године и о синдикалној борби. У *Прилозима*, су дата два краћа текста Сергија Димитријевића о радничком покрету у Лесковцу: *Обнова скојевске организације* и *Стварање месног комитета КПЈ* и чланак Мирољуба Васића, *Заоставитина Др Сергија Димитријевића*, у коме је приказана Сергијева књига *Прилози из историје Лесковца 1929-1941*.³ Веома обиман *Именски регистар*, омогућава лакше коришћење и претраживање студијске грађе.

Књига може бити занимљива како историчарима Лесковца и радничког покрета у периоду пре Другог светског рата, тако и Лесковчанима које интересује прошлост њиховог завичаја и онима које интересује Сергијево стваралаштво и његове везе са друговима, сарадницима и саборцима.

Милан С. Димитријевић

³ Народни музеј Лесковац, Институт за савремену историју, Београд, 2003, стр. 244.

**ИЗЈАВЕ О ЛЕСКОВЦУ,
ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ
И ЛЕСКОВЧАНИМА**

1. Изјава Тодора Коцића Мурата о радничком покрету у Лесковцу у периоду 1903-1938.

13. XII 1950

Коцић Тодор Мурат

1903. год. први пут су радници изишли на изборе, кандидат је био Влада Савић инжињер, после свршеног гласања радници су манифествовали, али у то време војска је била у Лесковцу и она је растерала манифестанте и сутра дан ухапсила неке другове. У то време истицали су се другови: Душан Цекић Лешњак, Ђорђе Јовановић механичар, Лаза Стојановић кројач, Петар Мусић учитељ и други.

1905. год. као ученик; први пут је изведена првوماјска прослава, на прослави је било око 250-300 ученика. Сећам се да су зборове на прослави одржали: Милан Станојевић, Јово Дискић и Дина Стефановић.

1906. год. изведен је кројачки штрајк, који је трајао 40. дана и завршио се победом радника. Знам да су делегати који су преговарали с послодавцима били: Димитрије Ђокић, Душан Стојановић и Јордан Цацић, сви кројач. радници. Раднички стан био је централ. каф.

1907. год. опет је избио кројач. штрајк али је тада продужен, јер су послодавци створили картел и враћали су само оне раднике који су давали изјаве да неће припадати организацији. Многи радници нису се вратили него отишли у друге вароши, и ја сам отишо у Параћин.

1909. год. почела је јача активност, били су већ основани: Металски, Салерски, Столарски, Кројач., Обућарски пододбори, али смо се окретали око партије у којој су били: Таса Миљковић, Браћа Дискићи, Владо и Јова, Милан Станојевић а од синдикал. радника истицали су се Вучко столар. рад. презиме се не сећам, Ђока Бицак метал. рад. и други.

1910. или 1911. не сећам се када је бирана Радничка Комора, кандидати су били: Реља Станковић столар. рад., Ђорђе Картаревић млинар. рад. и Глигорије Тичић крој. рад. У изборној комисији били су другови: Вучко столар. рад., Петар Банковић метал. рад., Јован Калајџић салер. радник и ја Т. Коцић крој. рад. Преседник изборне комисије био је Милан Кумаревка кројач. радник, и највише је добио Реља Станковић столар. рад. и био је члан коморе. –

1914. избио је штрајк у Предузећу Илић, Теокаревић и Петровић, то је био највећи штрајк, цело радништво помагало је борбу фабрич. радника, вршило стражу и дању и ноћу. Руков[оди]оц био је Павле Стојковић нарочито послат из Београда. Послодавци су довели Арнауте да би угушили штрајк. И штрајк би се завршио да нас није омела мобилизација. 1914. када смо прослављали 1. мај, први пут је Другарица из Кућине фабрике по имену Драга, понела партиску заставу на чело поворке.

Од 1905. до 1914. год. долазили су другови из Београда који су одржавали зборове и то ови другови: Лапчевић, Туцовић, Павићевић, Кацлериновић, Павловић и Топаловић.

Од 1914. до 1919. био је застој због светског рата.

1919. год. први пут смо се састали у каф. Касину, где је била Батина продавница. На том састанку били су другови: Таса Миљковић, Владо и Јова Дискић, Милан Станојевић, Михајло Јовановић учитељ, Власта Милутиновић професор, Васа Цветковић [нечитка реч] и други и ту је изброта партиска управа. И узели смо рад. стан на ћош. до Костић[а] на спрату, и ту смо се сместили; све организације.

1920. год. основана је партиска школа, предавачи су били: Михајло Јовановић учитељ, Таса Миљковић Адвокат и Власта Милутиновић професор. Мислим да је 1920. год. био и Вуковарски конгрес. На том конгресу били су делегати Михајло Јовановић учитељ и Милан Станојевић.

1920. год. био је 48 сати генерални штрајк због железничарског штрајка. Цео варош је био затворен и манифествовали смо кроз Варош, то је била огромна манифестација.

[19]21. год. изишли смо на изборе и први пут узели општину у своје руке. У одбор су заступљени били све радници. После је наишла Обзнана и био је мало застој, јер хапшење [је] поједине другове мало поколебало.

1923. год. опет је избио кројач. штрајк и онда су послодавци створили картел. Али радници, да се неби враћали натраг, узели смо једну радњу и почели да радимо задружно али послодавци су нас оптужили и били смо кажњени нас неколико другова: Тод. Коцић, Милан Калајцић, Божид. Стојановић, Јордан Цоцић, Драги Цокић по 15 дана затвора.

1923. год. Благоје Николић био је на конгресу у Берлину. Када се је враћао ухапшен је и после шест месеци пустен. После извесног времена опет је ухапшен и отеран у Београд, Главњачу. То је исто било и са Владом Ђорђевићем и он је био у Београд, Главњачу.

Знам да је Коста Стаменковић заједно са Владом Млинаром ухапшен и спроведен Суду. После неколико месеци пустен.

1933. год. избио је штрајк фабрички код Петровић – Врањкић, руковаоц штрајка био је Коста.

1936. избио је штрајк у Кудељару Илића, и ту је прву реч имао Коста. И после три месеца штрајка радници су добили.

1938. год. изишли смо на изборе, било је јавно гласање. Кандидат је био Коста а његов замењеник Димитрије Ђермановић ујар, и ако је било јавно гласање добили смо скоро 400 гласова. –

Толико

Тод. Коцић

13- XII 1950 год.

.8.

1923. г. Блотаје Николаић био је по Републици у
Берлину. Како се је враћоо у Крајину је и тамо
шест месеци путовао. Тамо извесно време
отстаје у Крајини и отишао у Београд. Тамо је
тако је ишао био и во владом Београдској
и он је био у Београду. Главни.

Знам да је рођено Симоновић заједно са
Владом Миливојевић у Крајини и европско
Сузу. Тамо некако месеци путовао

○ 1933 г. био је ширеји грађанин. Рад
Петровића вратио. Радом ширеји био
је рођен.

○ 1936. био је ширеји у Рудару. Ишао
и тај је пуцао пре него рођено. и тамо
три месеца ширеји радни су добили

1938 г. изишао а по ширеји био је Јован
Томасе. Радом је био рођено а пре
Зонаренић. Димитријевић Томасевић ушао
и он је био Јован Томасе. добили су право
нао Томасе - Томасе

Томасевић. 13-IV-1950 г.

2. Изјаве Благоја Д. Митића за период 1906 - 1930, о лесковачким зеленашима, чаршијским пословицама, аферама, богаћењу лесковачких трговаца, листу "Лесковачки спорт", пазарним данима, занатлијама, богаташима, коцкарском друштву.

Изјава I

Кад сам био у радњи Милана Станојевића 1919. и 1920. године и замењивао старијег брата Душана као пословођу у радњи, који је био у војсци, добијали смо новац на меницу од Михајла – Михала Ђорђевића „Цинцарина“. Приликом добијања новца овај је унапред наплаћивао камату од 24%, умањујући за толико дат зајам. Пошто је зајам наша фирма Милан Станојевић у којој је мој отац био тајни ортак добијала на три месеца, то је годишња камата у ствари износила 96%.

Најпознатији лесковачки зеленаши били су породица „Свезови“, Прока Тасић, Горча „Поп Наћин“, Дина „Јекин“, Мика Бузинчић, Тодор Костић „Костаћ“, један из породице Ђорђевић „Врањанче“, Горча „Крмар“, Лека Цекић „Слезенка“, Тодор Тасић „Зец“, Жика Коцић „Црковнички“, Михал Ђорђевић „Цинцарин“, Горча Ђурчија, Ђорђе Петровић Црни, опанчар, Таса Стојановић „Граочанка“ адвокат, Милић Ђорић предузимач и други.

Као један од главних посредника за закључивање оваквих зеленашких зајмова био је Чеда Тодоровић Шнајдер.

23. јуни 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић „Жишка“
секретар из Лесковца

Изјава II

Лесковачке чаршијске пословице
О трговини житом, жито је плаћано
и готовом а брашно давано перкарима
на вересији.

Док је жито злато је, кад самелеш
блато је!

О трговини кожом, која је била врло уносна
Од коже да бог поможе

О трговини опште
Трговина је дозвољена пљачка

24 VI 1978
Лесковац

Сергије Димитријевић

Изјава II

Лесковачке чаршијске пословице

О трговини житом. Жито је плаћано у готовом а брашно давано перкарима на вересију:

Док је жито злато је, кад самелеш блато је!

О трговини кожом, која је била врло уносна:

Од коже да бог поможе.

О трговини опште:

Трговина је дозвољена пљачка.

24. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић

Изјава III

О лесковачким аферама

После 1919. биле су у Лесковцу неколико афера нпр. *Афера са цигарет папиром*, који је био монополски артикал, а продаван је много скупље. На њој су се обогатили Никола Стојиљковић и Мита Николић, који је по тој афери добио надимак „Папир“. Кад су имали да буду ухапшени побегли су у Беч. После су амнестирани.

24. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић

Изјава IV

Лесковачки трговци богатели су се на разне начине.

Димитрије Димитријевић „Смејурија“ обогатио се кад је откупио старе војничке блузе са солунског фронта, прерађивао их и продавао у Босни као нове. После је увећао богатство производећи и продајући шајкаче.

После 1919. лесковачки трговци извозили су коње из Војводине за Грчку и на томе зарадили велике паре. Тако су се обогатили Димчо „Ерсе-новче“, Божа Манчић, Зука Карапанчић, Браца Милошајке.

24. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић

Изјава V

За време привредне кризе пропале су многе мануфактурне радње које су по наговору трговачких путника нагомилале робу која у то време није имала прођу. Тако су пали под стечај велики мануфактурни трговци – фирме Тасе Петковића; Трајка Митића; Стојана Ценића и зета, Милана Кулића.

24. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић - Жишка

Изјава VI

Негде после 1930. издавали смо лист *Лесковачки спортиста*. Вла-сник је био Благоје Митић – Жишка. Одговорни уредник Михајло Николић Сикичкин. Фактички уредник Крста Симоновић, студент права. Лист је штампан у боји, сваки број у другој боји.

Изишло је само 4 броја. После Другог светског рата предао сам их Ђоки Михајловићу који је радио у Удби.

25. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић - Жишка
пензионер

Изјава VII

Трговина је увозила восак из Анадолије; Парафин, церезин и стеарин из Румуније – продавали воскарима. Увоз је ишао највише преко Солуна за восак. У Скопљу главно стовариште.

Индустрија увозила лој из Аустралије; гуму из Јужне Америке; памук преко Енглеске, највише египатски.

26. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић

Изјава VIII

Мој отац Димитрије Митић – Жишка радио је као кафеџија у Вучју од 1906. до 1912.

Пре тога је био извозник стоке. Стоку је товио са својим шураком Миком Бузинчићем и Јорданом Хаџивасиљковићем.

Они су пропали 1906. кад је избио царински рат са Аустро Угарском. Сваки од њих је изгубио по 24.000 динара у злату. Надали су се да ће граница бити отворена и куповали стоку. Кад се то није десило били су принуђени да је продаду у Београду пошто пото.

26. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић

Изјава IX

Камен темељац добијен је из Копашнице. Ово место је по томе и добило име. Село није увозило ову врсту камена. Кад је сељаку он био потребан платио је општини минималну таксу и сам је довозио из Копашнице.

Дрво за грејање град је добијао из Вучја, Чукљеника, Медвеђе, Рујковца, Ораовице (иза Копашнице) и Предејана. Највише из Горње Јабланице – шумово дрво (Храстовина) а из Кукавице је долазило буково дрво.

26. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић

Изјава X

Лесковачки кречари добављали су камен из Островице код Сићева; а трошили дрва трећег квалитета.

Лесковачка индустрија трошила је углавном Алексиначки угаљ и по нешто Ресавског. Керамичка индустрија је трошила углавном ситан угаљ, зато су њихови димњаци давали толико црног дима.

Индустријалац Мика Станковић – Куца трошио је највише дрво локалног порекла. Он је плаћао по два динара јефтине по метру, али је зато узимао велике количине и био стални купац.

26. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић

Изјава XI

Лесковачки богаташи имали су по више дућана.

Од станице до реке десном страном поседовали су: Поп Димић – Какинацац (4); Поп Тошић (4); Мирко и Тоша – Божјачо (3); Бељакони (4 и кафана); Дора Поповић – Власотинчанин (4 и кафана); Шоп Ђокићи (6-7 од ћошка према житној пијаци до задњег улаза у фабрику Влајчића); Младеновић - Дискић (3); поново Шоп Ђокићи (4, од кафане Америке до њихове куће); Дачићи (3); Крежићи (4-5); Гавра Чуљковић (5); Стојановићи и Коцићи – Албатим (5); Миле Миленковић (5); Мика Станковић – Куца (3 и кафана); Михал Ђорђевић – Цинцарин (5 и кафана); Црниловићи – Власотинчани (3) и Андрејевићи (4).

Од станице до реке левом страном чаршије: Јова Брањкић и синови (13); Опет Милан Димић – Какинацац (3); Мика Анџијски (3); Баба Милкић (два дућана и кафана); Гавра Чуљковић (3); „Пепелуга“ (3 или 4); Драгутин Поп Коцић (3 или 4); „Цивун“ (3 или 4); Литрицеви (пет и кафана све до Мазнићеве апотеке); Мика Мумџиски (око 6); Николићи Сикичкини (3); Хаџи Јованчићи (3); Никола Поврет(?) (4-5); Милан Поповић – Тонкић (5); Мита – Смејурја (3); Душан Кржалић (5); Лаза Јовановић – Јањић (5); Браћа Пешић – Чаурче (4); Војводићи (4-5); Жика Поповић шурак Лазе Крашића (6 од чега 2 у бочној улици); Ђорђе Петровић – Црни (3); Граочанкићи (3); Сотирко Тодоровић и синови (5 дућана, од чега два бочно, на ћошку до главне пијаци); Горча Поп Наћин (пет од којих 2 преко моста).

Од реке ка болници десно Мита „Свецов“ (4); Наћкови (2 и кафана); Брањанчини (2 и кафана); опет Хаџи Јованчићи (2); Браћа Зајци (3 и кафана); Гавра Чуљковић (10-12).

Ту су биле и магаци житарских трговаца у власништву Мике Илића Мумџије, који их је давао под кирију. Гавра Чуљковић је имао и бројне дућане од св. Илијске улице па све до Чуљковићеве кафане према Дрвеној пијаци на левој страни овог потеза.

Од хотела "Круне" па све до Деклевиног сокачета били су дућани Алексе – Наћина из Великог Трњана, таста Драги Прокоповића (8 дућана и кафана).

У Нишкој улици од Арнаут пазара десно: понова Шоп Ђокићи (4); Хараламовићи (3); Браћа Бабичански (3); Милутин Здравковић – Печењевчанин (3 и кафана); Јордан Живковић, Шућуран (3); Браћа Цветковић – Капарови (2 и кафана); Браћа Катанићи (3).

У Нишкој улици лево: Браћа Петковић – Паризлије (3); Милан Вулчић (4 и изнад тога зграда поште); Браћа Калајџићи (3); Стеван Живковић – Богојевачки (7); опет Браћа Хараламовићи (3); Браћа Катанићи – друга породица (3 и спрат); Горча Крмар (3 и спрат); Браћа Димитријевић – Смејурја – друга породица (3); и опет Јова Враќић и синови (3 и спрат).

Преко пута Суда подигао је после 1929 Таса Стојановић Граочанка звани „Добричинка“ низ дућана које је давао под кирију, углавном адвокатицама.

Лесковац није имао велике магаци, сем Привредне банке и магаци за складирање и балирање кудеље за извоз коју је имао Дика Дунђеровић, где је сад штампарија „Наша реч“. Велику магаци за кудељу имао је и Гавра Чуљковић, у дућану на месту садашње главне поште. Житарске магаци биле су мале. Највећа од њих била је магаци Јањића и Марјановића до „Златног Прага“ на пијаци.

26. VI 1978
Лесковац

Благоје Д. Митић

Изјава XII

Циле Миленковић, банкар, удао је кћери: 1) за Косту Враќића индустријалца, 2) Мићка Миленковића правника – књиговођу и 3) Власту Стојановића правника, сина Тасе Стојановића Граочанке једног од највећих акционара Централне банке и познатог зеленаша.

Гавра Чуљковић, велики извозник удао је ћерке: 1) За Милана Шоп Ђокића рентијера, који је имао имање у Копашници, 2) Ђоку Ђорђевића - Кукара индустријалца, 3) Ђоку Враќића индустријалца, и 4) Николу Тодоровића крупног колонијалног трговца.

Пера Поповић – Тонкић индустријалац удао је ћерке за: 1) Бату сина Жике Рафајловића индустријалца, Министра у Влади Љ. Давидовића, 2) Јову Миленковића правника, сина Цилета Миленковића, банкар и 3) Радета Марковића, адвоката у Београду.

Горча Поповић – Пона Наћин, банкар и рентијер који је имао добар део села Рудара удао је ћерке за: 1) Перу Ђорђевића – Кукара, индустријалца, 2) Др Раде Свилара лекара, 3) за лекара Сенишу у Нишу и 4) За адвоката сина Др Јована Владишишког.

Лаза Јовановић – Јањић индустр. удао је ћерке за: 1) инжињера Тасића у Београду и 2) Нису Николића – Сикичкиног, крупног колонијалног трговца.

Петар Илић индустријалац, удао је поћерку за Басекића, адвоката у Скопљу, који је касније прешао у Лесковац.

Крупни гвожђарски трговац *Никола Кружич* удао је ћерку за Милана Поповића – Тонкића индустријалца.

Јова Јовић индустријалац, који је имао млин у Слатини удао је ћерке за: 1) Славка Теокаревића индустријалца, 2) Ацу Чичановића, апотекар из Лесковца, који је прешао у Ниш и 3) за капетана I класе у Ћуприји.

Николићи – Сикичкини, крупни колонијални трговци удали су: 1) сестру за Милета Миленковића, књиговођу а 2) за Илића крупног трговца у Нишу.

Крупни колонијални трговац *Мика Николић – Сикичкин* узео је ћерку Поповића индустријалца из Власотинца.

Крупни стакларски трговац *Драги Прокоповић – Гребенаровић* узео је ћерку сеоског богаташа Алексе Нађиног из В. Трњана, који је поседовао у Лесковцу велики број дућана.

Тихомир Илић Мумџиски, индустријалац, удао је ћерку за Др Данила Стојиљковића, лекара.

Лаза Јовановић – Јањић, индустријалац, има два сина 1) Јова узео ћерку Живка Стојиљковића индустријалца, 2) Никола ћерку богатог колонијалног трговца у Врању Уроша Марковића.

Милан Поповић – Тонкић удао је најстарију ћерку за Др Угљешу Давидовића, лекара у Београду.

2-7-1978
Лесковац

Благоје Д. Митић – „Жишка“

Изјава XIII

Пазарни дани до увођења диктатуре 1929 били су:

Уторак: Бојник.

Среда: Предејане.

Четвртак: Медвеђа и Грделица.

Петак: Сурдулица, Владички Хан, Власотинце и Лебане.

2-7-1978
Лесковац

Благоје Д. Митић

Изјава XIV

Петар Поповић – Тонкић индустријалац имо је имаће велико код Чапиног Бресја. Ту је товио стоку и продавао касапима.

Горча Попа Нађин имао велики комплекс имања у селу Рудару. Ту је производио и продавао млад сир и качкаваљ. Имао воћњак шљива и пекао ракију.

Браћа Шоп Ђокићи и њихов отац Коста имали велико имаће иза Зингова(?) Рафајловића, Соколовића и Бејаза, у Кованлуку. Ту су биле њиве даване у наполицу.

Мика Јанковић Анџијски имао имање у Кованлуку, десно од Шоп Ђокићевог, све до садашње фабрике "Пролетер". Њиве у наполици.

Јова Врањкић и синови Ђока и Коста имали су велико имање на месту данашњег насеља Дубочице, од болнице десно, и у селу Д. Стопању.

Стеван Чуљковић братанац Гавре је имао велико имање на лебанском путу тзв. Чуљковићев чифл'к.

Мика Станковић – Куца има велико пољопривредно двориште са амбарима и кравама. Где је било имање незнам.

Гана Андрејевић имала велики комплекс имања у селу Божишту.

Стева Живковић – Богојевачки имао је велико имање у атару села Богојевца.

Једним делом ова имања створена су откупом турски имања.

Исправка – дућани од кафане Јасића до болнице десније нису Гавре Чуљковића, него мумџијско – браћа Илићи.

Горча Ђорђевић – Гоне Мартин, индустријалац, имао је велико имање у атару села Д. Стопање.

Браћа Војводићи имали су имање од железничког моста на Ветерници до улаза у Лесковац, до Текстилне школе, с оне стране пруге.

Сва су ова имања углавном била у непосредној околини Лесковца.

4. 07. 1978

Благоје Д. Митић

Лесковац

Изјава XV

Иза болнице постојале су велике штале штале где је окупљана стока за извоз. То су биле Врањкићеве штале. Јова Врањкић је пре Балканског рата био претседник општине. Јова Врањкић и синови финансирани су откуп стоке и њен извоз.

Он је кредитирао и групу трговаца која је извозила коње из Војводине и на томе се обогатила.

Радничка потрошачка Задруга била је смештена у дућанима Тодора и Мирка Илића – Божјаче преко пута сад. Гаретове палате.

У Ћуприји су Лесковчани Стојан Јовановић – Величков и Благоје Стојковић имали парни млин.

Све менице нове у лесковачкој чаршији излазиле су пред један одбор лесковачких газди који је давао мишљење филијали Народне банке у Нишу, дали се томе може дати кредит, тј исконтирати меницу.

Чланови тог одбора били су највећим делом чланови управног одбора Централне банке, али су и друге банке биле заступљене.

У тај одбор улазили су: Прока Тасић, Ђока Кукар, и др.

Прока Тасић, кројач, познати зеленаш је спречио да се да кредит од 50.000 динара Милану Станојевићу, написавши да је комуниста.

Коцкарско друштво у државном Хотелу у Врањској бањи у закупу Циле Миленковића, касније у Хотелу "Костић" у Лесковцу, обухватало Михајла Буринчића, банкара; Стојан Китановић – Јајанац(?) који је повремено радио као кафеџија и професионални купац на лицитацијама за туђи рачун; Пера „Кека“; Циле Миленковић; Прока Тасић – „Чаурче“, трговац; Анђелко Шурковић, обућар; Драги – Зејче, кафеџија – куплер; Аца Хаџи Костић, трговац, касније после смрти Горче Петровића, индустријалац.

4. 07. 1978

Благоје Д. Митић

Лесковац

%

На месту садашњег насеља Дубочица одмах до имања браће Врањкића било је велико имање Браће „Лудајски“ који су производили велике количине сира.

4. 07. 1978

Благоје Д. Митић

Лесковац

3. Изјава Живојина Симоновића о радничком, покрету у Лесковцу 1919-1941.

По завршетку I светског рата, од почетка 1919. год. са почетком рада партије и синдиката (рад је био заједнички и под једним кровом) почео је нагли пораст т. зв. радничког покрета у Лесковцу. Од штампе, прво се појавио лист „Социјалистичка зора“ који је веома кратко време излазио у Скопљу. Како је тираж листа био мали, то није могао да задовољи потребе Лесковца. Кад су се прилике мало средиле, почело је штампање „Радничких новина“ и др. листова у Београду.

Омасовљење покрета ишло је веома брзо с обзиром да је на челу руководства имало веома популарне људе у Јовану и Влади Дискићу, Милану Станојевићу, Михајло Јовановић – Брада учитељ и др. тако да је већ на првим општинским изборима радничка класа Лесковца узела општину у своје руке са једном огромном већином гласова.

Рад се одвијао под руководством партије а по теорији Маркса и Енгелса тако да је то у истини био један револуционаран покрет и да је наш град био „Црвени Лесковац“ како су га од страха звали властодршци.

Са масовљењем овог покрета, радило се много и на културно – просветном пољу. Са почетком рада синдиката, основана је уметничка група „Црвена застава“ да би за кратко време променила име у „Радн. умет. група Луначарски“. Оснивачи су били: Јован Јовановић – Зеџ, Мика Јовановић – Брада учитељ; Љуба Бенић; Љуба Станковић – Славуј; Таса Стојановић – Гоћа; Коста Стаменковић; Реџеп Меметовић, столар и др. Радиле су секци-

је: хорска и драмска. Хорска није могла да се одржи јер није било стручног руководиоца. Прво је хор спремао Мика Јовановић – Брада учитељ уз флауту, па је доцније преузео Раде зв. „Глиша“ студент. Али хор самостално није могао наступити.

Драмска секција је радила веома добро и дала је неколико јаких дела од којих су најјачи били: „Први мај у Немачкој“ драма у 3-4. чина; „Руска револуционарка – пролетерка“ и „Рудари“. За комад „Рудари“ хор је спремио погребну песму – први пут у Лесковцу – „Мирно спавај“ чије је извођење изазвало јецај половини публике.

Раднички покрет је био толико масован и јак, да када је било каквих манифестација, буржуји нису смели да се појаве на улици а чаршија се у већини затварала.

Рад партије био је усмерен на објашњавање рад. класн. теорије Маркса – Енгелса и циљ партије: ослобођење радничке класе испод јарма капитализма.

Синдикати су водили економску борбу на побољшање услова рада, т.ј. смањење радног времена и повећање надница.

Од доношења Обзнане и Закона о заштити државе, колико се сећам није било рада до 1923. год.

Изоставио сам једно обавештење. У раду партије и синдиката до доношења Обзнане, испољило се подвајање у вођству у Београду од Живка Топаловића и др. Тако да је 1923. год. приликом одржавања конгреса у Вуковару, дошло до потпуног одвајања десних Живка Топаловића и др.

Од тада, постојале су две партије и два синдиката. Док је покрет Живка Топаловића имао пуну помоћ властодржаца (али је тај покрет био веома слаб) дотле је покрет левих био масован и прогањан од власти до најгрубљих насиља.

Живко Топаловић је у неколико махова долазио у Лесковац ради оснивања својих синдиката, али и ако је био лични пријатељ Милана Станојевића, овај није покушао да оснива његове (Живкове) синдикате јер је опште познато да у Лесковцу неби их могао основати.

1923 год. у лето (не сећам се месеца) одржан је први илегалан саста-нак у кући Димитрија Костића чешљар. рад. на коме су били: Коста Стаменковић; Благоје Николић; Влада Ђорђевић; Сава Митић; Жика Симоновић; Душан Нешић; Васа Димитријевић; Драги Коцић (Сада у Београду) и Тодор Ђорђевић столар. рад.

На томе састанку прочитан је материјал и упутство како треба да се влада један илегалца; о његовом држању у раду у предузећу; о држању у затвору на случај хапшења као и то да својом ношњом – облачењем – не сме падати у очи.

Рад се поново развија на синдикалном пољу веома успешно док партијски доста слабо јер је свет био заплашен драконским казнама судова за заштиту државе тако да је све помагао, само активног учешћа у партији није узимао.

И ако се покрет веома добро развио рад је текао отежан тиме што није имо стручно руководство. Руководство из 1921 год. повукло се пред законом о заштити државе, па како су били ситни сопственици, изговарали су се да не могу радити активно јер би навели власт да поново забрани рад покрету. Иначе пружали су сваку помоћ, потписивали листе, гласали, узимали учешћа на зборовима и т.д.

Оснивање Независне Радничке партије (не сећам се датума) ишло је теже са омасовљењем, једно због немања изграђених функционера а друго и због страшне реакције.

Ипак ушло се у општинске изборе 1924 год. са листом Владе Милошевића кафеције.

Сав терен рада партије пао је на Косту Стаменковића и Благоју Николића који су у то време били релативно млади за вођење једног револуционарног покрета.

Рад је текао успешно и ако под тешким околностима, до доласка на власт генерала Петра Живковића, када је опет рад забрањен а сва имовина конфискована.

У времену од доношења Обзнане и Зак. о заштити државе до доласка на власт Петра Живковића, и забране рада, постојао је у Лесковцу при Синд. Већу раднички спорт клуб, који је радио као самосталан и са просторијама ван синдикалног покрета. Такав рад спорт клуба, омогућио је да свакад, када је био забрањен рад синдикатима и Абрашевићу, рад Абрашевића буде пренесен у спорт клубу, јер су чланови спорт клуба били и чланови Абрашевића и обрнуто.

И самом спорт клубу онемогућиван је рад и неколико пута растуран, да би се после кратког времена формирао нови клуб под новим именом и са новим предлагачима правила (по тадашњем закону).

Абрашевић је на тај начин ширио и идеју радничке класе и поред забране рада синдиката, и одржавао контакт са радничком класом.

Овај спорт клуб преживео је највећу кризу у времену од 1929-1933. год. када је три пута мењао име клуба. Вођство бив. буржоаских спортских клубова „Момчило“, „Јосиф“ и „Моравач“ стално су тужакали клуб као комунистички, те је долазило до забране рада.

Да би се камуфлирао рад клуба, узет је једном био и полициски писар Чедо Андрејевић за претседника надзорног одбора, само да би клуб продужио рад.

Од 1929 год. илегалан рад се ојачао и материјал је приман на више адреса од којих су ми познате само „Чече“ фотограф и потписати.

Приликом једне провале у Београду, адреса „Чечеа“ буде откривена, баш када је примао пакет са материјалом на пошти и буде осуђен на две год. робије.

Друга провала буде направљена фебруара 1930. год. када будем ја ухапшен и спроведен у Београд у „Главњачу“ где сам био око 35 дана. Како није било никаквих доказа противу мене, бивам пуштен.

Како се рад нашим синдикатима није дозвољавао, то долази директива да се уписујемо у синдикате под Радничком Комором. И од 1933. год. синдикални покрет поново расте иако под покровитељством Белића, Крелића и Ко. али потпуно у нашим рукама и директиви партије. До 1936 год. синдикати су толико ојачали да су повели борбу која је уздрмала читаву земљу, а то је чувени штрајк у предузећу Косте Илића и Си. (Кудељара, Платнара) као и штрајк текст. предузећа Глигорија Петровића и Ко (сада Коста Стаменковић).

Оваквом успешном раду синдиката допринео је много културни рад Абрашевића који је био један од најмасовнијих и најбољих друштава у Србији. 1937-8 и 1939 год. одлазио је у Прокупље и тамо давао приредбе.

Са омасовљењем синдикалног покрета проширио се и рад партије и чешће су улицама освајивали плакати издати од стране Ц.К.

Материјал је највише чуван код Стојана Томића и његове породице и Костадинке Симоновић, раднице Стовар. дувана у чијој су кући чешће одржавани састанци.

При сваком већем предузећу, постојале су партијске ћелије као и при гимназији. Главни организатор свега рада, био је Коста Стаменковић а помагали су га Благоје Николић, Влада Ђорђевић, Бора Димитријевић – Пиксла; Мића Јовановић, Воја Мичић, Васа Смајевић, Зелe Вељковић и Душан Цекић.

Избијање рата 1941. г. затекло је илегалан рад веома јак. Овај рад се омасовио забраном рада синдикатима 1940. г. и оснивањем „жутих“ синдиката „Југорас“ у коме су морали прићи само радници друмовних предузећа као: монополци, железничари и др. док индустријско и варошко радништво било је бојкотовало те синдикате.

По избијању рата између Немачке и С.С.С.Р.-а пок. Коста издао је обавештење да нико од другова „компромитован“ код власти не ноћи код куће јер се надао хапшењима – као што се и десило – тако да су 22. јуна 1941. г. ухапшени само другови који нису озбиљно схватили обавештење Косте.

Тако се илегално живело читава два месеца до одласка Косте, Боре Пиксле и др. на Куковици.

За то време М.К. је радио живо нарочито код средњошколске омладине. Мића Јовановић и Лепосава Стаменковић – из Београда – штампали су на машини материјал који је био умножаван шапирографом кога смо ја и пок. Влада Тасић сакрили приликом забране рада Абрашевићу. Овај рад

обављан је у бив. моме стану у Влајковој улици бр. 4 где су се последњи пут пред одлазак у одред склонили: Жика Петровић, Васа Смајевић и пок. Зечко.

После мога хапшења 4-ХП-1941 и пуштања из затвора мој стан је био компромитован и рад је продужен на другом месту.

Верујем да сам многе ствари изгубио из вида али ће други другови вероватно то допунити.

С.Ф – С.Н!

27-ХП-1950
Лесковац

Живојин Симоновић
бив. бербер. радник

4. Изјава Бошка Милијића о радничком покрету у Књажевцу и Београду 1919-1938. и Лесковцу 1940.

Илегалном комунист. покрету пришао сам као студ. медицине и припадао марксистичкој групи формираној 1920. год. на Мед. факултету у Београду.

То је била прва илегална марксистичка група на факултету. Њу су водили Драгослав Сандић и Милош Тансић (?). Пре тога већ у Књажевцу 1919. године, у време када је покрет био легалан, до обзнане, учествовао сам у легалном комунистичком покрету као гимназијалац, од петог разреда гимназије.

Изјава

Тимур Меријева,
инженер
Мониторинг покрива у
Школе сепарације
недељеним и Школе
покривачима свој
формирају 1920
највећ. др. др. др. др. др.
у др. др. др.

Но је др. др. др. др. др.
тако да др. др. др. др. др.
др. др. др. др. др. др.
др. др. др. др. др. др.
Самост. и Школе др. др.

Ме тога др. др. др. др. др.
1919. др. др. др. др. др.
је др. др. др. др. др. др.
др. др. др. др. др. др.
др. др. др. др. др. др.
др. др. др. др. др. др.
др. др. др. др. др. др.
др. др. др. др. др. др.
др. др. др. др. др. др.

Године 1938. негде у јесен, вероватно октобар дошао је Александар Ранковић и Милентије Поповић у Књажевац и формирали партијску групу у којој смо били само двојица Димитрије Тодоровић – Каплар и ја Бошко Милијић (у мојој партијској књижици стоји од 1938. године).

Када сам добио запослење у Лесковцу Димитрије Тодоровић – Каплар осигурао ми је партијску сеобу. Чим сам дошао у Лесковац пред самом зградом уреда пришао ми је Риста Антуновић и саопштио ми је да дођем на састанак тог дана увече.

Прошета Крањевачки
 и Стеван Косовић,
 а баба уми су једна
 Хари Јовановића су
 шесторица су једну
 и једна су једну
 Радивојану Јовановић
 сви радници.

Мара сам су једна
 адријано у једну и
 једну у једну и
 једна су једна
 једна у једну и једна
 једна у једну и једна

Проф. др. Бошко Милијић
 20-11-1980. год
 у Београду

То је била група чланова партије интелектуалаца у којој су били Васа Смајевић, Станимир Вељковић – Зеле, Бошко Милијић, Милија Радовановић и Риста Антуновић (за кога се добро сећам да је припадао овој групи), и Бошко Крстић. Овој групи вероватно је припадао и Миодраг Хаџи Јованчић који ми је једног момента тражио – саопштио да напуштим службу и претворим се у професионалног партијског радника. Ја сам то питање одложио до доласка Ранковића тј. консултовања са одговорним друговима. Овом предлогу супротставили су се А. Ранковић и Тома Костић.

(Душан Цекић је био ухапшен у пролеће 40, после чега је престо са радом те је В. смењени успео уместо ове групе. - Коментар дописао Сергије Димитријевић)

Не сећам се да су овој групи припадали Душан Цекић и Милица Павловић. По мени је ову групу интелектуалаца партијаца водио Васа Смајевић као секретар.

На овој групи смо прорађивали економску теорију Карла Маркса, развитак друштва Филипа Филиповића, *Државу и револуцију* Лењина. – Овој групи сам припадао од 1. априла 1940. када сам дошао у Лесковац као уредски лекар до 31. XII 1940. када сам прешао у Зајечар.

Сваки члан групе добијао је задужења за рад са радницима. Ја и Зеле били смо задужени за рад са радницима конопљаре. Једном сам држао предавање петнаесторици радника касно увече. Пошто је један део радника био уморан и спавао пожалио сам се Зелету, на то ми је он рекао „говори за оне који не спавају“.

Димитријевић ме упознао са шураком Милије Радовановића о формирању ове групе. Све док сам био у Лесковцу група је постојала и ја сам њој припадао. Није искључено да су неки чланови ове групе отишли из ње добивши друга задужења, али је група и даље радила.

Нисам имао никаквог контакта нити сам познавао Ранка Митровића и Андрију Хабуша.

Учествовао сам на окр. парт. конференцији одржаној у јесен 1940. На њој су сигурно били: Тома Костић, Коста Стаменковић, Зеле Вељковић, Васа Смајевић, Риста Антуновић, Бошко Крстић, и неки мени непознати делегати из Власотинца и Враћа а можда Хаџи Јованчић и Ружа Сандић.

Ја сам учествовао само првог дана. На конференц. су говорили А. Ранковић и Коста Стаменковић, за друге се не сећам, нити ко је тада изабран.

Тада сам ближе упознао Косту Стаменковића. Касније сам имао више разговора са њим. Том приликом Коста је инсистирао, уколико треба, да дам боловање свим друговима који су имали партијске задатке што сам и чинио.

На тај начин добивали су боловање другови који су по партијском задатку одлазили за Ниш и Београд. Од њих сам познавао само Ружу Сандић.

Мој стан коришћен је и за неке партијске састанке. Ја сам предавао кључ Ружи Сандић. Није ми познато који је на тим састанцима био. Ти су састанци одржавани у току дана или увече а ја сам тада одсуствовао из стана или ишао на терен. У два маха, код мене у стан долазио је А. Ранковић. Једном у време штрајка текстилаца, други пут за време одржане конференције. Тада смо разговарали али он није спавао у моме стану. За време једне од тих посета Ранковић и Тома Костић, одбацили су предлог Хаџи Јованчића да напустим службу и постанем професионални партијски радник.

Мада сам службено одлазио у Вучје и Грделицу нисам имао никакве партијске везе у тим местима.

20-VI-1980. год.
У Београду

проф.др. Бошко Милијић

5. Изјава Воје Аранђеловића Сергиције из Власотинца о општинским изборима 1920.

Био сам кројачки радник у Власотинцу. После штрајка кројачких радника послодавци који су се картелисали и потписали узајамно менице од 5.000 динара, нико ме од њих није хтео примити на посао, па сам зато отишао у Крагујевац, где сам радио до Првог светског рата. Заробљен сам 1915. и остао у заробљеништву у Чешкој до 1918.

На општинским изборима 1920. године наступили смо на грађанској листи претседника Димитрија О. Поповића, учитељ, који је био радикал и добили једног кмета и 10 одборника. Наш кмет је био Димитрије Марјановић, а ја сам био одборник. Зато што смо направили компромис са радикалима били смо на партијском суду.

У време посланичких избора 1920. године претседник партијске организације је био Димитрије Марјановић, економ – пољопривредник, а ја сам био секретар. Тада сам био кројач. У управи су били потпретседник Криста? Николић – Пљаскић, казанџија; благајник Ранђел Ђикић, обућар, чланови управе: Живојин Биџић, земљорадник; Љубомир Шушулић, поткивач; Драгољуб Динкић, опанчар; Гаврило Живковић, месар; Лазар Живковић опанчар. Гласали смо за комунистичку листу на којој је био Влада Тодоровић ковач из Власотинца.

Изјава Војо Арондселовићу Сергејска

Bio sam krojački radnik u
~~Krapjevo~~ Vlasotincu. Posle štrajka
 krojačkih radnika ~~ostao sam~~ postavaoci
 koji su se kartelovali i potpisali
 uzajamno uverenje od 5.000 dinara,
 niko me od njih nije hteo primiti ne
 posao, ja sam zato otišao u
 Krapjevo, gde sam radio do
 prvog svetskog rata. Zarobljen sam
 1915 i ostao u zarobljeništu
 u Českoj do 1918.

Na opštinskim izborima 1920
 godine nastupili smo na gradjanskoj
 listi predstavnika Dimitija Opa Popović, koji
 je bio zatvorenik i dobili jednog kmeta i 10 odbornika.
 Naš kmet je bio Dimitrije Marjanović, a ja sam
 bio odbornik. Zato što smo napredili
 kompromis sa velikim bili smo
 na jedinstvom snahu.

161
 Тада, за време нових општинских
 избора направили смо нов компромис
 не више са радикалима, већ са
 демократима. На њиховој листи
 чији је председник био Ђира Крајинчанић
 исто смо имали једног кмета и
 десет одборника. Она је листа
 победила. На тој овој листи кмет је
 био Ђорђе Великић, земљопоседник, а ја
 сам био одборник.

6. VIII 1979

Власотинце

Писмо на основу изјаве
 потписника Сесије Димитријевић
 Разјасно потписано после
 нашег представљања
 Војислав Ђ. Арсенијевић
 Сергије Димитријевић

После убиства Министра Драшковића нашега кмета и одборнике раз-
 решили су дужности. Тада смо поднели жалбу коју је написао Таса Миљ-
 ковић, адвокат из Лесковца. Кад је Нестор Петровић, Министар унутра-
 шњих послова, дошао на власт, поништио је ову одлуку и вратио нас на
 дужност. У општинском одбору остали смо до нових општинских избора.

Тада, за време нових општинских избора направили смо нов компро-
 мис не више са радикалима, већ са демократима. На њиховој листи чији је
 председник био Ђира Крајинчанић, трговац, исто смо имали једног кмета и

десет одборника. Ова је листа победила. На тој новој листи кмет је био Трајко Великић, земљорадник, а ја сам био одборник.

6. VIII 1979
Власотинце

Писао на основу изјаве
потписника
Сергије Димитријевић
Изјаву потписао после
новог читавања
Војислав Д. Аранђеловић
Сергиција, пензионер

6. Изјава Драгија Стаменковића о његовом оцу и Јови Дискићу на изборима у Лесковцу 1920.

Колико се сећам отац ми је причао да му је Јово Дискић носилац листе за председ. општине Лесковац 1920 г. нудио да буде кандидат за кмета али да се он није хтео да прими.

Хвар 7/1 1979 г.

Драги Стаменковић
Ужичка ул. бр. 10
тел. 647 – 875

7. Белешка Сергија Димитријевића о Драгију Стаменковићу

- рођен 29. II 1920 у Лесковцу
- Лончар из Власотинца код кога је Коста био склоњен – *Ђоре*
- Д. С. [Драги Стаменковић - Прим. М.С.Д.]био: - прво шегрт и калфа трговачки помоћник
 - синдикално организован као приватни намештеник
 - од 1935 ради као радник код свог оца у радионици чешљева
 - припадао тада синдикалној организацији текстилних и радника
- Тражио сам слику из времена око 1940
- Тражио сам податке о сестри Лепосави.
 - сирса: рођена 1913
 - члан КПЈ од 1934
 - члан месног комитета партије у Београду
 - делегат на V зем. конф. у Загребу

8. Изјава Саве Митића о Партијској школи у Лесковцу

У време кад сам био одборник био сам у Партијској школи. Са мном су били и Ђока Сарач радио под Драги Сарач, Стева Симоновић салерски радник и Коста Стаменковић салерски радник. Било око двадесет ђака. Наставник био Мика Брада. После Обзнане из затвора Благоје упутио у илегалан рад.

25/9 1976

Сава Митић

У време кад сам био одвозник био сам и
 Партијској школи. Самим си Били и Дјока
 јавно радио под Дрзги Јураци Стева Симковић
 Јолевски јашник и Коста Станковић Јолевски јашник
 Било око донасет дјаво. Наставник био
 Мика Врзача. После Обзани ~~и~~ затворо
 Владоје Црнчић и илегални рад.
 25/9 1976 Јова Митић

**9. Изјава Јове Дискића о лесковачким делегатима
 на Вуковарском конгресу, изборима 1920,
 комунистичкој општини у Лесковцу, Обзани
 и изборима 1931, 1935. и 1938.**

Пошто је први светски рат завршен, створено је у тадашњој Југославији широко поље рада за Југословенску буржоазију и за гомилање капитала. Буржуаске партије отимајући се за власт, да би имале подршку ових капиталиста, пружале су све могућности капиталистима да безобзирно експлоатишу радне масе града и села. Радничка класа која је увидела да је у борби за „Ослобођење“ Отаџбине преварена и да са тим „Ослобођењем“ Отаџбине није ослободила и себе од капиталистичког јарма па је у борбама и великим штрајковима широм целе земље тражила своја права за боље услове живота. Радничка социјал демократска Партија у то време и раднички Синдикати као заштитници и авангарда радничке класе из дана у дан расли су и то се је одразило на првим изборима за Народну Скупштину и Конституанту.

И пре рата и за време, а и после првог светског рата, радничка класа је увидела да је Друга интернационала издала радничку борбу и показала се као спрежник светског капитала и Југословенска радничка класа на Вуковарском Конгресу одржаном 1920. године, одриче се Друге интернационале и прилази Трећој интернационали.

Радничка класа у Лесковцу шаље на Конгресу у Вуковару своје делегате који гласају за прилаз Трећој интернационали. Једна незнатна мањина се на Конгресу под вођством Живка Топаловића издваја и ради на цепању радничког покрета у земљи.

Огромне масе раднога народа у Југославији одушевљено прихватају нови курс политике и свесрдно и жилаво воде борбу за јачање своје Комунистичке Партије и класно свесних радничких Синдиката.

У наступајућим изборима те године за Народну Скупштину и Конституанту Комунистичка Партија постиже велику победу и улази у Народну Скупштину и Конституанту са својих 59 представника.

Југословенска буржуазија и капиталисти увидевши нагло бујање радничког покрета спремали су се на контра офанзиву противу радничке класе наше земље. Али борба за радничка права није престајала и малаксавала већ је све више узимала маха. Над изразито радничким непријатељем Драшковићем радник Револуционар Алијагић врши атентат и убија министра Драшковића. Стејић врши атентат на Краља Александра. Издаје се обзнана. Комунистичка Партија се ставља ван закона и хапсе се партиски руководиоци и руководиоци Синдикалних организација.

За време општинских избора биле су истакнуте у многим градовима и већим местима листе за општинске управе од стране Комунистичке Партије Југославије и у тим изборима истиче своју листу и месна партиска организација у Лесковцу и добија општинску управу са апсолутном већином у којој остаје на раду само десет месеци за које време постиже велике резултате по своме програму рада. На ове успехе у своме раду Комунистичке Партије у општинској управи буржуазија је осећала да јој Комунистичка Партија осваја политички терен у граду и гледала је да на све могуће начине кочи и онемогућава успехе Комунистичке Партије како на политичком пољу тако и на економском пољу Комунистичке Партије и Радничких Синдиката. Као и у целој земљи за време злогласне обзнане поред одузимања мандата комунистичким народним посланицима, тако и свима општинским управама у целој земљи одузимају се мандати општинским управама па и нашој управи у граду. Цела управа и још многи други руководиоци Партије и Синдиката хапсе се и осуђују на два и три месеца затвора а у општини се постављају регенти. Радници доведени у врло тежак положај за своју егзистенцију јер бивају за бедну надницу експлоатисани до изнемоглости објављују штрајкове. Капиталисти одговарају са избацивањем истакнутих борбених радника са посла. У целој земљи настаје терор од стране режима противу радничке класе. Демократска странка оснива „Орјуну“ а радикална странка оснива „Срнао“ да помоћу ове организације поцепају радничку класу. Врбују несвесне раднике са разним обећањима и разним претњама. Поред ове акције буржуазије, једна шачица бедника окупљена око Топаловића такође настоји да користи прилику и да она колико је могуће у мутној води што улови и за себе. У том циљу долазе у Лесковцу раднички издајнице Стојан Станковић и Милорад Белић и стварају у Лесковцу жуте Синдикате на чијем челу постављају радничког издајницу Рељу Станковића. На збору који су они заказали у Лесковцу а који нису могли да одрже услед великог протеста свесних радника који су их извиждали и преотели збор и на самом збору их раскринкали. Ово се је догађало у доба када су се припремали избори 1938. године. У предизборној кампањи радикали су заказали и одржали збор у кафани званој „Каспар“. На збору су били присутни многи радници и ђаци, дошавши са намером да демонстрирају

противу режима који гуши права и слободу раднога народа. На збору је организована таква гужва, протести и ларма да су за час полупани сви прозори, сав кафански намештај и збор се разишао у највећем нереду. Ова акција је изведена плански под руководством неколико другова на челу са Бором Димитријевићем "Пикслом". Одмах сутра дан су били многи учесници у тој демонстрацији заједно са Бором Пикслом ухапшени. Ово се догађало баш уочи избора за Народне Посланике који су одржани 11. децембра 1938. године. У тим изборима учествовала је месна Партиска организација и истакла као свог кандидата друга Косту Стаменковића. Гласање је тада било јавно. Па ипак за Косту Стаменковића и преко силне претње, терора, плашења, поткупљивања, обећањима од стране Лесковачких капиталиста и власти, Коста Стаменковић је добио преко 360 гласова који су јавно дати за његову листу.

На сам дан гласања по улицама је било врло живо, агитовало се од стране буржуаских партија и врбовали гласачи најпрљавијим средствима, док са стране радничке класе агитовало се политички, убедљиво и апеловало се на свест маса. У таквој напетом ситуацији и психози једна велика маса предвођена од свесних другова пошла је у правцу поглаварства демонстрирајући противу терора буржуаског тражећи да се похапшени другови одмах пусте на Слободу. Жандармерија, предвођена и наоружана до зуба од командира поручника Икића и водника Наредника Ђура Пиштала а помоћнута и од стране наоружаних финасиских стражара, блокирала је улице и приступе око Поглаварства тражећи да се демонстранти разиђу. Када демонстранти нису хтели да се разиђу, све док се ухапшени другови не пуште, онда су Власти на челу са поглаварем Путниковићем извели Друга "Пикслу", који је демонстрантима изјавио да ће они бити пуштени из затвора сутра дан. То је био циљ власти да са тим умире масу. Али како маса није поверовала тој изјави продужила је са демонстрацијама бацајући камење на оружане Жандарме и Финансисте на што су они по наредби својих старешина Путниковића, Икића и Ђура Пиштала стали пуцати у масу и том приликом погинуо је радник Матеја Јовановић а два радника била рањена.

У изборима који су били године 1931. и 1935. наша Партија није истицала кандидате, радећи илегално она је бојкотовала те изборе. За време ових избора све партије као радикална, демократска, земљорадничка, републиканска и „збораши“, чинили су све да приволе са разним обећањима раднике, пошто они немају своју листу, да гласају за њихове кандидате обећавајући им златна брда. Али свесно радништво је у потпуности одговорило бојкотом ових избора.

Чика Јова Дискић
потпреседник ГНО-а
Лесковац

**10. Казивања Јована Стаменковића, Савке - Видосаве жене
Косте Стаменковића и Лалета Наумовића о Кости Стаменковићу**

Казивање Јована Стаменковића, 3-IX-1959

Коста Стаменковић: Рођен 3 (17) октобра 1893 (према цркв. крштеници).

Отац Станко. Висок, мршав. Био је ужар. Умро 25-1-1915. Коста вртео точак ужарски.

Био добар радник. Није био строг. Певао добро, весељак.

Синови: *Јован, Коста и Спасоје.*

Јован: свршио малу матуру, а после у Београду 1905 год. по заврш. учен. стажу у мануф. радњи у Кнез Михајл. ул., био 9 година, завршио 4 ниже и 2 разр. Више трг. школе Беогр. трг. омлад. 1910/11. После дошао у Леск. и одонда стално живео у Леск. У предузећима радио као благ., факт. и фин. манипулант, а био у суду као рачуновођа прв. суда од 1920 – 1925.

После рата наставио да ради и навршио стаж од 49 г. и 11 м.

Коста као дете био живе природе. Читао књиге.

Јован долазио у начелство пред интерн. у Билећу. Видео га начелник и питао шта ће ту и рекао да му не да састанак са Костом. Јован му рекао да је дошао да види зашто је његов брат ухапшен. „Како, још имаш смелости да питаш, као да не знаш шта је урадио твој брат“ – рече начел. Јовану. Разговор: Јован му рекао да је Коста стварао ову државу, да се борио на Сол. фронту. Приликом претреса нашли су неке књиге код Косте и Јова тражио да се сачини записник нађених књига. Они су сачинили.

После напада на Совј. Савез крио се извесно време у кући свога брата Јована, зашта су знали само њих неколико. Зато време једног дана наишао на капију док је Јован био у дворишту поднаредник Недићевац Јован Илић и представио неком војводи Пећанцу Јована као брата Костиног. Тада му је војвода покушао да нешто уради преко Јове. Рекао: „Идите у шуму и јавите Вашем брату да дође у штаб Косте Пећанца да сачува главу“. Коста био у замаскираном шпајсу. Док су разговарали жена Јовина јавила Кости о доласку ових људи и притом дала му знак да ништа не говори.

Револвер имао код себе и бомбу. Говорио брату тада кад се крио, да ће револвер и бомба решити ствар ако дође у крит. ситуацију. Жив се неће дати у руке. Говорили су о напредовању Немаца 1941, а Коста истицао да је све то привремено.

Ујесен 1941. године ухапсили Савку и Мију и отерали после 3 дана у Ниш у тврђаву, где је провела око месец дана. Чим су Савку ухапсили, узели су осмогодишњу Веру у фијакер Немци, дали јој бонбоне и рекли јој да им возећи се покаже куће Костине родбине. Јова био у дворишту своје куће са женом и једног момента видео Веру у фијакеру са Немцима. Сетили се да се нешто догађа. Срећом, дете – Вера није их спасила и прошли кућу. Вера их одвела код рођене сестре Савкине Васке и рекла да је то Костина

родбина. *Распитивали се за Ленину коју су требали да ухапсе.* Видели су да су запали, јер нигде директна Костина родбина. Онда ишли у штампарију и тамо тражили Лепшу, али је нису нашли. Веру после тога предали Васки на чување.

Јову су међу првима увели у списак таоца.

Солунски фронт. Јован заједно са Костом били на Солунском фронту. Коста је био у митраљеском одељењу 1 пешад. пука, а Јова у санит. одељ. истог пука. Учествовао у борбама и био је рањен код Приштине метком у главу (*окрзнуо га по темену*).

Дозволили породици да сахране Косту. Пренели га у капелу, а одатле кренуо спровод. За колима дозволили само најужој породици. Маса света била на тротоарима улица. Од болнице до главног места, а затим споредним улицама. Нису давали главном улицом да иде спроводом. Агенти ишли испред, иза и са стране спровода.

Црвену траку никакву нису дозволили.

* * *

***Казивање Савке – Видосаве жене
Косте Стаменковића, 3-IX-1959.***

Костин сат, приликом његове погибије узео га неки четник, па је приликом заробљавања четника нађен код њега и предат музеју.

Прва жена Мара кратко је време била у браку са Костом (годину и по дана). Лепша је из првог брака.

Савка је 1932 дошла. Вера је из овог брака.

Савкин отац Михајло био терзија у Власотинцу.

Није хтео да се венча са њом због црквеног обреда. Није знала ко је Коста кад се удала за њега, али је после чула од других. За славу говорио је да не слави после смрти своје жене Маре. Рекао јој да каже попу кад га спази да иде да свети воду да Коста неће да слави славу св. Николу.

Док се крио Коста, Савку одмах позвали у полицију и саопштили јој да нађе Косту и заједно дођу у полицију. Сутрадан по нападу на Совј. Савез.

Крио је Коста материјал у дворишту међу цвећем и на другим местима. После ослобођења Савка нашла једну лимену кутију са матер. после поплаве 1948.

Кућа у којој се Коста родио кров је био сламом покривен.

Спомен – плоча.

Није пио никако, нити је пушио. Говорио жени ако закасни за ручак или вечеру да га не чека.

Без јаука је поднео операцију руке тако да су се лекари дивили. *Без наркозе* вршена ампутација руке.

Састанци одржавали су се у кући ноћу. Долазе разни људи.

Био је нежан родитељ и муж. Није грдио и тукао децу, али их је поучавао.

Радио и даље у млину Живка Стојиљковића.

Влада Миљковић издао ствар под батинама.

6 месеци био у Билећи. Дошао 7 јула 1940. године.

- Све ме стра, Косто, ће погинеш – говорила му Савка.

- Какав ће се па орач изгуби – одговорио би Коста.

Савкино казивање, 13-IX-1959.

- После смрти жене Маре одмах се бријао. У комшилуку му приговарали да не жали жену (умрла 1930), али се он на то није обазирао.

- При одласку за Билећу видео Веру, загрлио је, пољубио је и дао јој 2 динара. Дете после путем туговало за оцем.

Казивање Лалета Наумовића, 14-IX- 1959.

Пре почетка сваке утакмице „Дубочице“, Коста би ушао у свлачионицу на самом игралишту и пре изласка екипе – играча на терен, указивао им на њихове дужности, на дисциплину и фер игру, и завршавао би ово указивање апелом на класну свест играча речима:

- Другови, не заборавите да сте представници радничке класе и да браните боју ваших дресова“. Познато је да је Дубочица имала црвене дресове. „Дубочица“ пре рата важила је за најборбенији и најдисциплинованији тим у Лесковцу.

11. Изјава Милорада Петровића, Милче – Сергијана о радничком покрету у Лесковцу, Власотинцу и Нишу у периоду 1924-1941.

Радничком покрету сам пришао као кројачки калфа у Лесковцу 1924 год., тада сам радио у радионици код Боре Станковића, његов ортак Мика „Дедурка“ био је комунистички активиста и ја сам под његовим утицајем ступио у Синдикат кројачких радника.

Те године срески начелник је одобрио прославу Првога маја 1924. год. и ми смо се окупили са заставама и музиком на Житној пијаци. Онда су нас жандарми опколили када је Драги Социјал држао говор и саопштили нам да је Срески начелник забранио прославу у граду, да можемо да се окупимо у Св. Илиском парку, а да поворку можемо да образујемо са заставама и музиком тек у Св. Илиској улици.

После сам радио као кројачки радник у Нишу и Власотинцу, положио мајсторски испит, онда отворио кројачку радионицу прво у Власотинцу онда у Бабушници и најзад сам прешао у Ниш.

У време када сам био у Нишу навраћао је код мене у радњу Власотинчанин Сретен Марковић „Пуклица“ кројачки радник. То је било око 1936. год. Сретен Марковић је био преседник подружнице шивачких радника у Нишу. У мојој кројачкој радњи окупљали су се комунистички симпатизери Драгољуб Петровић „Ђеро“, Марјановић, Мулацић, Букиш Јеврејин, и Ратко Вукићевић, који је отишао за Шпанију. Ја и Сретен Марковић отпратили смо га на станицу. Тада смо пре његовог одласка у Учитељском Дому приређивали Усмене новине. На њима је учествовао и Пјер Крижанић.

У време великог штрајка кројачких радника ја сам учествовао на састанцима послодаваца и обавештавао другове који су штрајковали.

За време тога штрајка десила се велика провала за време које су многи похапшени, а међу њима и Сретен Марковић, провала је настала тако што је на адресу преседника Месног синдикалног већа, Мустафе Турка берберског радника стигао материјал партиски послат из Загреба.

Сретен Марковић остао је у затвору око месец дана а онда протеран у место рођења Власотинце.

Сретен Марковић је био ухапшен у мојој радњи када је дошао у посету, ухапсио га је полициски агент Круљ.

У Власотинце сам дошао 1937 год., радио сам код куће.

У то време Сретен Марковић „Пуклица“ отворио је кројачку радњу у Власотинцу. У његовој радњи окупљали смо се 1939. год. ја Милорад Петровић, Сениша Јанић, Сениша Тотошковић, Веља Грујић „Воскар“.

Онда је у његову радњу почео да долази Васа Смајевић, студент, који [је] са нама водио разговоре а повремено доносио партиске листове „Пролетер“, „Комунист“ и др. материјал.

У почетку је он дошао кобајаги да прави одело и водио разговоре са Сретеном Марковићем помињући једну другарицу са којом се Марковић познавао у Лесковцу.

28. августа на „Велику Госпојину“ одржали смо састанак у винограду изнад садашње фабрике „Власинке“, у винограду Живчета „Тевденског“. Тада нам је Васа Смајевић саопштио да од тога дана наша група ће радити као Партиска ћелија.

Ми смо се и пре тога састајали на купалиштима Власине, на „Пуклом камену“, у радњама Сретена Марковића, Веље Грујића „Воскара“ и др. местима.

Када је формирана Партиска ћелија изабрали смо Сенишу Тотошковића за секретара, ја сам одређен – задужен [за] идеолошко пол. рад, Веља Грујић за Синдикални рад, Сретен Марковић за финансије а Сениша Јанић за рад са омладином.

Поред тога свако од нас био је задужен за везу са појединим симпатизерима. Ја сам држао везу са Драгољубом Николићем и Божидаром Ђукановићем кројачким радницима.

Наша партиска група остала је у овоме саставу све до априлског рата, али ја нисам присуствовао овим састанцима јер сам боловао од ас[т]ме.

Колико је мени познато нашој партиској групи нису припадали ни Милорад Диманић столарски радник ни Ђорђе Младенковић, „Челик“ Лончар звани Ђоре Лончар.

На почетку окупације 1941. г. у лето Коста Стаменковић се сакривао код Ђоре „Лончара“ и његовог шурака Тихомира Џуџића – земљорадника. На састанке са Костом одлазио је Сретен Марковић, који ми је о томе у то време говорио у вези са припремом устанка.

На једну партиску конференцију одржану у Лесковцу послали смо на захтев другова из Лесковца Вељу Грујића ком. делегата власотиначке партиске организације.

29. VII. 1979 год.
Власотинце

Забележила ћерка
Милорада Петровића
Гордана Варагић,
по казивању мога оца
коме дрхте руке
Петровић Милорад

По фотографијама:

- Приредба у Грделици 25. VIII '39.
- Омладински излет у Бољару 14. VII '40.
- Омладински излети у Козару 28. III 1940. и 1941 – младенци
- Омладински излет у Конопници 30. IV 1940.
- Омладински излет на Чобанцу 2. VIII 1940.

Изјава Митрохана Тривојца
Младе - Сергијана

Родним ком покрећу сам ирмине
које кројачки кадра у Кешаву
1924 год., тода сам родио у ро-
ђишници код бора Сиданквита
ниш обртно Младе „Зедурка“
дво је комунистички акциониста
и ја сам под његовим утицајем
као ентузијаст у Сирјачки кројач-
ки роднички.

Ме тог времена срећно налетели
је одобрно писмову Тривоја
која # 1924 год и ми сам
се окупили се засновано у
изузетно по # ишној инјекцији
Онда су ме Мордоран об-
конили како је Зрочи Сидан-
лон држио говор и садржили

на зомбев друштво из Лекотца ~~и~~
Вену Тружила ^{ка} денгаша брешовица
ке партизане организацији

29. VII. 1979. год. зоделеница Берка
Внаошнице Милорода Телоровица
Тордано Трагич, до
казиваоу моја оца
~~која~~ коме друже руке
Пену ~~и~~ с. Ма сова

12. Изјава Бранка Николчића о штрајку у штампарији
„Покрет“ 1925, у Лесковцу.

u 1925 god. bio je štrajk radnika kod štamparije POKRET u Leskovcu. Štrajk je organizovao B. Nikolčić sa Milošem Jovićem i Žikom Dimitrijevićem. Štrajk je trajao 6 dana, pošto je postignut sporazum o povećanju plate. U štrajku je bilo nekoliko radnika i učenici koliko je bilo u radu. Štrajk je bio u proleće 1925 god.

Pošto je štrajk bio neorganizovan, posle saznanja od strane Saveza Grafičkih radnika, podružnica Beograd, dolazili su radi organizacije grafičkih radnika. Organizacija je izvršena.

Iz priložene članske karte br. 1484/25 Leskovac - Beograd od 19.3.26 god. po kojoj je član od 2.8.1925 god. Branišav S. Nikolčić od 2.8.1925 god.

U to vreme bio je predsednik Saveza GRJ u Beogradu Dj. Vuk. Naumović a kao organizator pojavljivao se Vujanović.

U 1927 i 1928 godini plata B. Nikolčića kao najstarijeg kod POKRETA bila je 1.800 din.

30. 6. 78 B. S. Nikolčić

13. Изјава Веље Грујића Грује, воскара о радничком покрету у Лесковцу и Власотинцу у периоду 1926-1941.

Као шегрт радио сам код воскара Радована Цветковића у Светоилијску улицу у Лесковцу, од краја 1926 – 1929. год. Устајао сам у 2 с. ујутру и ишо на чесму по воду. Кад сам се ослободио, дружио сам се са организованим радницима и одлазио на првомајске прославе.

Нисам био синдикално организован јер сам био једини из моје струке. Око 1933. год. био сам у групи радника који су изучавали Есперанто, предаво је Брана Митровић. После месец дана полиција нас је разјурила.

Августа 1936. год. дошао сам у Власотинце. Године 1939. састајали смо се у кројачкој радњи Сретена Марковића Пуклице и водили политичке разговоре. 28-VIII-1939. год.

На велику госпојину, када је сабор у Конопници, одржали смо састанак код једног великог дрвета, где је сада „Власинка“. На њему је дошао Васа Смајевић, који је први пут присуствовао састанку, али сам га и раније познавао из Лесковца. Тада нас је он закандидовао за партију: мене - Вељу Грујића, Синишу Тотошковића, Сретена Марковића и Милорада Петровића Сергијана. Тада није био Синиша Јанић, он је дошао касније. Сви смо добили задужења. Ја сам био задужен за рад у синдикату. Смајевић нам је рекао да смо кандидати партије, али да ћемо радити као чланови партије. Састајали смо се после у мојој радњи. Смајевић је долазио још неколико пута, а касније долазио Бошко Крстић. Он нас је учланио у партију и то на састанку кога смо одржали после 2-3 месеца изнад Власотинца у шуми. Он нам је саопштио да је наша група среско поверенство за цео срез. У нашим разговорима Бошка, по договору са њим, звали смо „Дебели“.

На наше састанке једном је дошао човек из Београда за кога сам касније сазнао да је Лека Ранковић. Са њим је био један непознат друг. На том састанку одржаном код Туклог камена био је и Смајевић који их је довео. Званичне састанке смо држали у околини Власотинца. Састанке нисмо одржавали у радњама или кућама јер се одмах скупе комшије. После неког времена дошао Синиша Јанић у Власотинце. Мени је рекао да је дошао из Зајечара. Он је постао пети члан наше партиске групе, а касније њен секретар. У нашој партијској групи нису били Милорад Диманић и Ђорђе Младеновић Челик касније примљен и „Беско“, који је био врло активан на прикупљању црвене помоћи. Сретен Марковић Пуклица је редовно узимао прилоге од жандармериског наредника Кецмана.

Те 1940. год. Веља Грујић и Синиша Јанић добили су од партиске групе задатак да обрађују раднике фабрике Христодора у Стајковци. Они су се повезали са учитељицом Миљом и заједнички организовали штрајк радника у тој фабрици. Штрајк је трајао око 10-15 дана. Пола радника се није вратило на посао.

изјава "Трија"
 Дево Трија; војскова
 као теоријски радно сам
 код војскова Радована Увеш-
 колита у Светицки у Луку
 у Лековичу, од краја 1928 - до
 1929. год. Увешајас сам у 20
 ујубрију Трија на теоријски
 војску. Код сам се ослободио
 државно сам се саорганизовао
 дим партизанско и одржао
 на трикојајске партизане.
 Нисам био синдикатно орга-
 низован јер сам био јерини
 из маје струге. Око 1933 год.
 био сам у групи партизана
 који су изучавали теоријски
 предавао је брата Мишићев
 Увеш месек у аа партизија
 Нас је партизија.
 Августина 1936. год. дошао сам

Стри. Отац и сестра Михајловић
 синојмоћна Хаку Валкић, највећ
 Ботаничар у Власти. Жељено
 сесајом Михајловић да нас
 откупе. Н. Валкић је платио
 војводи Тичињском 500.000 дин
 са нас писаним

Лесковац
 10. X - 1942. год

Вера Трујић
 вив. Колектор, Звон
 Трујић

У лето 1940 год. на захтев другова из Лесковца, партиска група је одредила Вељу Грујића као делегата за партиску конференцију у Лесковцу. Тада сам био замењеник секретара јер је секретар био заузет. По мом сећању то је била обласна конференција пошто је на њој било делегата из Прокупља и Врања. Бошко Крстић ме је сачекао код аутобуске станице, код Ђермановића. Пошли смо главном улицом, скренули лево у улицу Стевана Сремца, сада ул. Илије Стреле. Сто метара даље скренули смо десно у улици и ушли у кућу са леве стране код неког Владе. Ми смо дошли око 12 сати. Затекли смо 4-5 друга, а остали су долазили касније појединачно. До 20h окупило се нас око 20. Речено нам је ако би полиција наишла да кажемо да одржавамо синдикални састанак.

У 20h дошао је Коста и непознат човек за кога сам касније сазнао да је то био Александар Ранковић (то сам сазнао одмах после рата, а када је Ранковић дошао у Лесковац интересово се за кројаче и воскара које упознао у Власотинцу, а воскара и на конференцији у Лесковцу).

Конференцију је отворио и одржао реферат Коста. На њој је говорио и Ранковић. На конференцији смо остали до 3 сата ујутро, а после смо се разишли по двојица. Ја сам отишао са радником из централе Трајком званим „Баба“ и отишао код њега у стан. Он је становао преко пута Старе штофаре.

На конференцији смо изабрали као делегата обласне конференције за делегата неке партиске конференције. После рата сам сазнао да је учествовао у Петој земаљској конференцији КПЈ у Загребу.

Од учесника конференције поименице се сећам само Косте, Ранковића, Бошка Крстића и Трајка „Бабе“. После конференције наставили смо са радом партиске групе све до септембра 1941. год.

Крајем септембра 1941. год. кад су партизани упали у Власотинце и спалили архиву, четници Миодрага Ђорђевића Пчињског ухватили су борицу које оптуживали да су комунисти, а међу њима: Грујића, Тотошковића, књижара Михајила Михајловића и једног дечка кога су после пустили. Имена остале двојице се не сећам. Једновремено су ухапсили 19 власотиначких газди који су одбили да дају допринос четничкој организацији. Све су нас дотерали у пољ. школу у Лесковцу. Ту су нам саопштили да смо нас 5 комуниста осуђени на смрт. Отац и стриц Михајловића опонумоћио Жику Валчић, највећег богаташа у Власот. ожењеног сестром Михајловића, да нас откупе. Ж. Валчић је платио војводи Пчињском 500.000 дин. те су нас пустили.

Лесковац
10. X. 1982. год.

Веља Грујић
бив. воскар, звани Груја

14. Изјава Божидара Ј. Бошковића из Власотинца о Власотиначкој винарско-виноградарској задрузи у периоду 1926-1957.

IZJAVA

Božidara J. Boškovića, penzionera iz Vlasotince.

Inicijativa za stvaranje I Vlasotinačke Vinarsko-vinogradarske zadruge odpočela je još 1926/1927 godine, od strane ~~od~~ Kandidata ekonomsko komercijalnih nauka Milorada D. Marjanovića.

Prva Vlasotinačka vinarsko-vinogradarska zadruga odpočela je sa radom, koliko ja znam, po kazivanju ~~met~~ethodnika, oko 1930 godine, kada je izabrana uprava na čelu sa pok. Jovanom P. Jovićem, učiteljem iz Vlasotince.

Oni su i podigli prvi podrum vina na zadružnoj osnovi.

Zadruga je vrlo uspešno radila i dala vidne rezultate u odbrani proizvođača, vinogradara, od trgovaca, koji su im groždje uzimali u bescenje.

Sve ovo uticalo je da ogromno poraste interesovanje dotle neorganizovanih proizvođača za učlanjenje u zadrugu ali je sa proširenjem išlo veoma teško pošto je kapacitet za prijem groždja bio ograničen.

Prilikom podizanja I vinarskog podruma primljena je Državna pomoć od ondašnjeg Ministarstva poljoprivrede zahvaljujući načelniku tog ministarstva Dr. Velji Stojkoviću. Država je u podizanju podruma i nabavci inventara učestvovala do 50 %.

U ovakvoj atmosferi rodila se ideja za osnivanje još jedne vinarske zadruge. Ona je osnovana 15. Februara 1937 godine kao Sreska vinarsko-vinogradarska i voćarska zadruga "Vlasina". Prvi njen predsednik bio je Dragutin M. Živković zvan "MUCIBABA". Pored njega inicijatori su bili Dimitrije G. Marjanović (otac Milorada D. Marjanovića, inicijatora iz 1927), Breten F. Marinković, Jovan S. Bošković, Vladimir P. Kukulović, Dragutin Dj. Petrović, Gradimir Cikalović, Krista Dj. Prikić i dr. ukupno njih pedeset. Od početka stvaranja ove zadruge 1937 godine ja sam bio u istoj sekretar-blagajnik. Ova zadruga podigla je podrum 1938/1939 godine a prvo groždje od svojih zadrugara primila na zajedničku preradu 1940 godine.

Veliku pomoć oko osnivanja i izgradnje pružilo nam je Ministarstvo poljoprivrede a posebno načelnik istog Inž. Milutin Niketić i Arandjel T. Stojiljković zv. "RAKA" iz Donjeg Prisjana, savetnik ovog Ministarstva.

Prilikom podizanja podruma dobili smo pomoć od Države u iznosu od oko 500.000 dinara a isto toliko su bili skupili i zadrugari ali u to vreme sopstvena i dobivena sredstva nisu bila dovoljna za potpuno osposobljenje za početak rada pošto je jedna bačva od 10.000 litara zapremine u to vreme stajala oko 10.000 dinara. U to vreme našu zadrugu posetio je kao slučajnan prolaznik, turista predsednik akcionarskog društva "PRIZAD" iz Beograda Dr. Dragutin Tot, kojeg je doveo naš zadrugar Dušan On. Popović, prota. On se zainteresirao za naše probleme obećao nam bespovratnu pomoć za nabavku inventara. Kasnije smo dobili od ove organizacije PRIZAD-a 300.000 dinara za nabavku sudova za vino iz Slovenije za 300.000 litara zapremine s tim da bačve odmah kupimo a oni će ih isplatiti, što smo odmah i učinili. Od biv. firme PEJIĆ I STEFANOVIĆ dobili smo jednu veliku hidrauličnu presu na poček i tako odpočeli sa radom.

Prva Vlasotinačka vinarsko-vinogradarska zadruga počela je da radi sa oko 50 zadrugara a neposredno pred rat imala oko 180 zadrugara.

Mi smo počeli 1937 godine sa 50 a pred rat neposredno imali oko 150 zadrugara.

Treća Vlasotinačka vinogradarsko vinarska o poljoprivredna zadruga koja je odpočela sa radom u momentu oslobođenja imala je na početku oko 600 zadrugara. Ona je raspolagala sa podrumima biv. privatnih vinarskih podruma VALČIĆA i Dimitrijevića i Tonejca zv. Amerikančev podrum. Na Njenom čelu bio je učitelj Živojin Z. Marinković iz Vlasotince.

Božidar Bošković

Kasnije, inicijativom Narodnih vlasti došlo je do ujedinjenja sve tri zadruge u jedinstvenu VINARSKO VINOGRADARSKU zadrugu u Vlasotincu pod 31. Decembrom 1946 godine, koja je počela sa radom 1. Januara 1947 godine. Njen prvi predsednik upravnog odbora bio je NOVICA J. CRNATOVIĆ, učitelj iz Vlasotinca, koji je u to vreme bio i pretsednik Narodnog odbora sreza.

Već 1947 godine i na dalje, imali smo oko 3.000 zadrugara iz Vlasotinca i svih okolnih sela koja gravitiraju Vlasotincu a to su: Boljare, Kruševica, Crnatovo, Crna Bara, Sredor, Skrapez, Lipovica, Rajno polje, Šiševa, Konopnica, Lomnica gornja i donja, Stajkovce, Batulovce, Gložane, Prilepac, Ladovica, Orašje, Kukavica, Kozare, Dadince, Gradište, Jastrebac i Manastirište.

Prvi bilten Vinarsko-vinogradarske zadruge štampan je još 1940 godine od strane biv. zadruge "Vlasina". Posle rata ujedinjena zadruga uvela je ovu praksu i redovno izdava je biltene počev od 1947 godine, kojim su obaveštani zadrugari o njihovim pravima i dužnostima, stanju zadružnih poslova i svemu što je interesiralo zadrugare. Ovim poslovima neposredno je rukovodio Poljoprivredni stručnjak CEDOMIR T. CRNOBARAC koji je bio upravnik zadruge od 1947 godine.

Sve mi je ovo poznato otuda jer sam u zadrugi prvo na dužnosti sekretara-blagajnika proveo od 15. II. 1937 godine sve do početka rada a zatim prvo kao knjigovodja a od 1946 godine ka finansijski direktor zadruge, sve do 15. Maja 1957 godine, sa kojim danom sam otišao na drugu dužnost.

I Vinarska vinogradarska zadruga iz 1930 godine imala je lokalni karakter i obuhvatala samo vinogradare samo iz Vlasotinca.

Sreska VVZ "Vlasina" iz 1937 godine obuhvatala je zadrugari i iz svih okolnih sela, koja gravitiraju Vlasotincu.

U Vlasotincu 3. Avgusta 1979 godine.

D A V A O C Izjava

(Božidar J. Bošković)

penzioner iz Vlasotinca

Ul. "12 brigade" br. 29

15. Сећања Вукоја Божовића о животу и раду у Вучју 1927-1935.

SEĆANJA O ŽIVOTU I RADU U VUČJU

I z j a v a

U Vučju sam počeo da radim posle završene Učiteljske škole u Skoplju i to od 1927. godine pa sve do 1935. To mesto mi je ostalo u veoma lepom sećanju, jer sam tamo proživio prve godine svog učiteljskog reda. Ljudi su me lepo prihvatili, i kada se stvorilo uzajamno poverenje, zajednički smo sudelovali u mnogim poslovima.

U Vučju sam upoznao Tozu Krstića, Sergija Dimitrijevića i druge sa kojima sam saradivao. Pošto sam se oženio 1930. godine, nekako posle toga, početkom tridesetih godina, susreo sam i bliže upoznao ovog snažnog intelektualca, sa kojim sam i neposrednije saradivao. Bio je vrlo visok, mršav, malo povijen, a zbog širokog znanja i lepog kazivanja bio je rado viđen u društvu, među ljudima, i to kako među omladinom, tako i među seljacima, radnicima.

U to vreme imao sam puno simpatija za napredni pokret, za te ideje i shvatanja. Možda su me ti mladi intelektualci i uključili u neki svoj rad i aktivnost, ja to ne znam, jer se tada nije mnogo govorilo o tome. Kao simpatizer prisustvovao sam sastancima i razgovorima u raznim prilikama, učestvovao na izletima, u šetnjama uz Vučjanku, po Kukavici i drugovao sa njima. Sećam se da nas je Sergije okupljao: Tozu Krstića, jednog podoficira koji je skoro uvek nosio veliki fotografski aparat, Blaška Milenkovića, mene i druge. Sklonimo se tako negde u kukuruz, a on nam onda govori o Sovjetskom Savezu. Imao je jednu debelu knjigu sa puno fotografija u kojoj je bilo reči o poljoprivredi, selu, prosveti, zdravstvu itd. Pričao nam je o kolektivizaciji, o životu na selu u kolhozima, potom o kombajnim, traktorima; pri tom nam je pokazivao ilustracije i fotografije o tome: - Vidite kako su to lepe slike!. Govorio nam je da je tamo uspostavljena radnička vlast, da su radnici došli do izražaja,

da narod gradi, uzdiže i razvija svoju zemlju, o novoj organizaciji i politici... Mene je posebno zanimalo sve o narodnoj prosveti i školama o zdravstvu, o kulturi. Sergije nam je sve to objašnjavao, tumačio: - U Sovjetskom Savezu se velika pažnja poklanja prosveti i kulturi, isticao je. - Škole su u velikim, lepim zgradama. Svi su obavezni da idu u školu. To je narodna prosveta... Pored usmenih kazivanja i objašnjenja, on je povremeno nešto i pročitao. Pokazivao nam je i fotografije da se uverimo... Tako preokrenemo drugu stranu, a on nam daje objašnjenja.

Sergije nam je donosio naprednu, propagandnu i komunističku literaturu: "Agrarno pitanje"- Lenjin; "Komunistički manifest" - Marks - Engels; "Pitanja lenjinizma" - Staljin. Te smo knjige čitali i proučavali. Ja sam od Toze Krstića i Sergija Dimitrijevića dobijao i knjige o istorijskom i dijalektičkom materijalizmu (Talhajmer "Uvod u dijalektički materijalizam"). Sećam se i knjige iz političke ekonomije od Sime Markovića.

Pravili smo izlete do Skobaljić grada, išli uz Vučjanku, dublje u planinu, peli se na Kukavicu. Tu su uvek bili Sergije, Toza, spomenuti podoficir, Blaško Milenković i neki drugi. Jednom smo tako na izletu izrezali srp i čekić na stablu drveta. To je bio simbol koji nam je drag i vezivao nas je za proletersku borbu.

Toza Krstić i Sergije Dimitrijević bili su nerazdvojni drugovi, tu u Vučju, gde je Sergije boravio i letovao. Često su išli zajedno, razgovarali sa ljudima, sa seljacima, radnicima i govorili o politici, eksploataciji, teškom životu. Gledali su da se nađu svuda tamo gde je bilo više ljudi, negde na saboru, na slavi. A narod je u to vreme bio nezadovoljan, velika poreza, mali prihodi sa imanja, svakojaki nameti, siromaština. Jednom su tako Sergije i Toza Krstić govorili nešto na saboru u Nakrivanjskom Čifluku, pred okupljenim nezadovoljnim seljacima ubrzo se stvorila neka gužva i negodovanje protiv vlasti, bogataša i sl. Kada su to videli, Sergije i Toza su se povukli

sa tog skupa koji je izgledao kao neki politički zbor i došli u Vučje. Tu sam im rekao da ih traži komandir žandarmerijske stanice Miloje Stefanović sa svojim žandarima. Pošto me je komandir žandarmerijske stanice poštovao kao učitelja, ja sam mu rekao da su to dobri i pošteni momci, da ništa loše ne rade, i da on može meni da veruje. Tako se sve to onda smirilo, inače je moglo da bude nezgodno. Taj žandarmerijski narednik je inače bio "pribićevac", znao je da čitam svakojaku i zabranjenu literaturu, ali me nikada nije dirao. On je to znao i za Tozu Krstića, koji je vrlo često odlazio u Čukljenik, nekim poslom, a obilazio je i druga sela, ali, eto, nije nas ometao, niti je pravio neke probleme. Inače, Toza Krstić je tada mnogo radio sa ljudima; ode negde pa ga po ceo dan nema. Održavao je neke sastanke, češće tamo gde su bili radnici i seljaci. Saradivao je sa Blaškom Milenkovićem koga sam znao kao dobrog i naprednog radnika, pa sa stolarom Stevanom Antićem koji je imao stolarsku radionicu, sa Ljupčom Stankovićem i drugima.

U to vreme, negde između 1932. - 1935. godine kontaktirao sam i sa mladim naprednim intelektualcima iz Leskovca. Pored Toze Krstića i Sergija Dimitrijevića, poznavao sam Adama Ilića, Aristomena Ristića, advokata Jovana Jovanovića koji je pripadao Zemljoradničkoj stranci. Ti ljudi su se interesovali za selo, obilazili su Jablanicu i u "Nedeljnim novinama" koje su izdavali, pisali su o tome.

Oni su mi jednom prilikom pomogli da štampan plakati za izvođenje komada "Sirotica". Javio sam se Adamu Iliću, rekao mu kakav plakati hoću, ali kada mi je on saopštio cenu, ja to nisam mogao da platim. Tada su priskočili Toza, Sergije i drugi: - Hajde, Adame, napravi to učitelju besplatno! Tako sam uz njihovu pomoć uspeo da štampan plakati za verovatno prvu pozorišnu predstavu u Vučju.

Kao đak učiteljske škole u Skoplju (1922. - 1926.) često sam pošećivao pozorište; zavoleo sam to i imao sam malo smisla za te rabo-

te. Zato sam početkom tridesetih godina, čini mi se 1931. godine, odlučio da napravim prvu pozorišnu predstavu u Vučju. Odabrao sam dramski komad sa socijalnom tematikom, "Sirotica" od jednog leskovačkog pisca, i počeo sa decom to da pripremam.

Zamolio sam stolara Stevana Antića da u jednom delu učionice napravi binu, sa zavesom koja može da se povlači. Antić je dva dana radio obezbeđujući i nešto od materijala, a da nije hteo da naplati ni jedan dinar. (Napominjemo da je Stevan Antić bio član prve seoske partijske organizacije u Vučju, koju je osnovao Sergije Dimitrijević, i taj dobrovoljni rad u korist prosvete i kulture shvatao je kao svoj prilog jednoj kulturnoj akciji na selu, u čemu ga je, pored ostalih upućivao Toza, Sergije i drugi). I napravio je zaista pravu binu što je pomoglo da se komad izvede.

Za tu priliku obezbedio sam i seosku muziku da svira u pauzama između činova, kako to biva u istinskim pozorištima. Dok se priredba pripremala, govorio sam: "Biće dovoljno samo dve žene da dođu na predstavu i posle da pričaju o tome šta su videle..."

Tako je i bilo: na prvu predstavu, pored većeg broja muškaraca, došle su i dve žene. Ulaznica se naplaćivala jedan dinar. Posetioci su sedeli, u dačkim klupama.

Na bini je prikazivan dramski komad o sirotoj devojčici, koja je sama, gladna i bosa. Iz povredene noge tekla joj je kao krv. Ona je izgledala tužno i jadno, kako i sam naslov kaže. Sve je to bilo postavljeno tako da kod seljaka koji su gledali predstavu izazove sažaljenje... Za njih koji dotle nisu gledali pozorišnu predstavu, kretanje ljudi na bini, to što glume maskirani, govore naučeni tekst i nešto prikazuju, bilo je vrlo čudno i neobično. Brzo se o tome po selu proneo glas, pričalo se i prepričavalo...

Kad smo ~~nekada~~ posle nekog vremena organizovali drugu predstavu, došao je veliki broj ljudi, po nekoliko njih iz porodice, i stari i mladi. I naravno, nisu mogli svi da uđu u učionicu koja je bila pre-

- 5 -

tesna, jer je interesovanje bilo veoma veliko. Zato smo istoga dana prikazali dve predstave, pa su i oni što su ostali ispred učionice mogli da vide dramski komad pod naslovom "Sirotica".

Održavao sam povremene kontakte sa Vučjem i kasnije. Posle oslobođenja bio sam nekoliko puta tamo. Moji su đaci Stole Nikolić i Neša Kostadinović. Bili su to odlični učenici. Pre dve godine bila su mi u posetu dva starca: čuvam prepisku sa Tozom Krstićem. Pisali su mi i ljudi da je Sergije Dimitrijević održao neko predavanje o predratnoj partijskoj aktivnosti u Vučju i da je na tom predavanju govorio nešto i o meni i mom radu. "Mi smo lupali, aplaudirali". Bilo nam je milo, pričaju mi Vučjanci, jer to je istina". O svemu tome čuvam pisma.

Ovo su samo delovi mojih sećanja, a trebalo bi to šire da se obradi oko organizovanja zadruga u Vučju i o drugim pojedinostima.

21. XI 1986.

Vukoje Božović

Vukoje Božović,

Učitelj u penziji

Pridvorica

38228 Zubin Potok

*Незнам где налази се у овоме у информативном
смену.*

B. B.

**16. Изјава Данка Димића о Трајку Стаменковићу
и партијском раду у периоду 1928-1941.**

Трајко Стаменковић напустио је Лесковац по завршетку петог раз. Гим., потом, са оцем отишао за Приштину, где је наставио школовање. Године 1927. прешао је у Велес заједно са оцем, где је матурирао 1928. У међувремену је био у гим. у Куманову, где га је и учланио у партију професор Милан Мијалковић, народни херој. У Лесковцу је боравио повремено, односно читав месец дана 1928. У лето 1929. год., враћајући се после испита на Правном факултету у Београду, свратио је поново у Лесковац код своје сестре Десанке и ту остао око месец дана. По повратку у Велес јула, ухапшен је и одведен у затвор у Куманову. Ово су били Трајкови најдужи боравци у Лесковцу. Први пут је дуже боравио у пролеће 1928. године када је исто био недељу дана (вероватно за веме ускршњих празника), али тада он није живео у Лесковцу нити је био запажен у њему. У Београд сам дошао 1931. године у пролеће, где сам спремао матуру. Матуру сам полагао у Лесковцу 1932. г. и уписао се на факултет 1932. у јесен. Учествовао сам у демонстрацијама на улици 1931. и 1932. г. 1933, када је дошао са робије, (Трајко) кључио је мене, Лепу, у Партију и држао ме на вези све до његовог пада по други пут 15. новембра 1935. г. Тада нисам припадао њиховој ћелији. У пролеће 1935. године долазио је Благоје Паровић у Београд (после одласка Сергија Димитријевића за Француску). У то време ја сам присуствовао (?) у стану Далматинска 58. У стану Покрајинског Комитета, који [је] вођен на моје име – провео је три дана заједно са Трајком. Био сам присутан када су одређивали где ће бити формиран нове окружни комитети у Србији. После одласка Паровића лично сам учествовао у формирању покр. комитета у Крушевцу (у комитет је ушла другарица Јанковић, удата Јовановић и још два друга).

Изјава 1.

Тодорко Стамболикович, набуено и
 Лесковцу по зовану и по имену,
 пошто, са оцем оштом за једну и
 где и пошто именоване. Тада
 1917 ишом и у Београд збрало
 са оцем, где и напуно. ¹⁹²⁸ у Левувету
 и ошом у тил. у Ружичу, где та и
 и челоу у царину и Јовану Милан
 Милановичу, пошто херу. У

Лесковцу ^{се} дошло до зоване и
 пошто именоване зоване месу дана
 1928 у лето.

1929 год. вратили се ошом
 ишом на јавном францу у Београду
 свом и пошто у Лескову пошто
 своме десетке и пошто оно
 месу дана. По поврсту у Београд
 гуром ишом и и ошом у
 заврш у Ружичу.
 Ово су биле Тодорки пошто
 дошло у Лесковцу.

2

Публици је дуго дозвољено у Беоште
1928 године када је био два месеца
дана (вероватно за време Црквених
Датума), али тада он није
оставио у Беошту, него је два месеца
у мени.

У Беошту сам дошао 1931 године
у Беоште, тада сам се женио
Марију. Марију сам упознао у
Беошту 1932. и ушао се на
франшизу 1932 у Беошту. Уписао
сам у државну школу на ул. Милош
1931 и 1932 г. 1933 дошао је дошао
са родитељима (Парко) у Беошту и мене,
Лену у Парку и др. ме на
вратио све до петог дана од државне
школе 15. новембра 1935 г. дошао
никог и државне школе велике,
у Беоште 1935 године дошао је
Беоштер Парохија у Беошту, после
(адвокат Сергеев Димитријевић за
Француску). У то време ја сам
државни у своме државном

у својој Пакзјемити Колева, који
 брже на море или - док се је
 иди дана негде са Турском.
 Био сам и јунак који су агресионом
 постојеће били доприноси
 велики Српски војсковођа у Србији.
 После агресије Пакзјемити, био
 сам учесник у формирању Одр.
 Редова у Београду (у којима је
 учествовао и Јованковић, у време
 Јованковић и још два године.
 Било је и још који носило материјал
 за Југославију. Није, јесуће.
 У Југославији сам био на везу
 са југославним војскама Евоана, који
 је новачки био носилац.
 У Јосифову сам данас и још
 пре Култи до Милошевића
 и Зорчић. Преде и то на агресију
 Јосифову. Зорчић сам данас у
 то време био био још један
 дејствителни војсковођа.
 Они су и још везу са Турском

и један део посела у Врбани
 Крајко Савићковић и дошло у
 Влашки Тап и Лесковац у
 Јулију 1935 г.

После крајинца Шторка, био сам
 једног месеца са Радошом Руквићем
 у ^{Позани} и још једног месеца за
 поредом месца у Чучушанима.
 После, онда Радоша Руквићем, онда
 још сам био са Радом Руквићем
 а после још месеца са Радом Руквићем
 са Милошем Савићем и то био
 једно време. Ово је било све
 у 1937 г. још, када сам одлазио
 са Милошем Савићем - Чучушани
 и стигао осим све до Врбани
 онда крајем септембра 1941 г. Уста
 време од 1933 до постојања
 Октобра 1941 г. још сам на
 некако Месити каи. у јавно
 на још једном месецу и још једном
 још. За једно то време још
 још још и још још и још још
 још још (још још) и још још.
 Још још и још још још још.
 ●-7-77. Димитријевић

Јоштак изјави
1935 г. иже националистичка изјави
дошло је у Лесковац Весели
Масена да би организовао изјави
изјави акцију за националистичке
Томислав Николић.
6.7.77г. Драгомир Димит

Падаци Милошевић
Даци Београда - иже сам је
доо изјави секретаром Милошевић
акцију иже секретар су изјави
Овај секретар иже секретар
2. Димит

Више пута сам носио материјал за Јагодину, Ниш, Лесковац. У Јагодини сам ишао на везу са другом из хотела Европа, који је наводно био по словођа. У Лесковцу сам дошао преко Пере Кулића до Николић Благоја и Ђорђевић Владе и то на одређену лозинку. Закључио сам да је у то време Благоје вршио дужност секретара комитета окружног. Они су имали везу са Врањем и један део послали у Врање. Трајко Стаменковић је долазио у Владичин Хан и Лесковац у пролеће 1935 г.

После хапшења Трајка, био сам једно 5 месеци са Радованом Вуковићем повезан, који ми је давао материјале за поједина места у унутрашњости. После пада Радована Вуковића, повезан сам био са Владицом Ђулићем, а после три месеца, повезан сам са Милорадом Сандићем и то врло кратко време. Ово је било све од 1937. године, када сам повезан са Милошем Матијевићем – [нечитко] и с њим остао све до његовог пада крајем септембра 1941. г. Цело време од 1933. до мога пада 14. октобра 1941. г. радио сам на техници Месног ком. углавном на разделявању илегалног

материјала. За цело то време нисам припадао никаквим илегалним групама (партијски). Ни отуда јер ми је то било забрањено.

6 – 7 – 77.

Динић Данко

Додатак изјави

1935. г. пре петوماјских избора долазио је у Лесковац Веселин Маслеша да би организовао предизборну акцију за кандидовање Благоја Николића.

6 – 7 – 77 г.

Данко Динић

Подаци Историјског архива града Београда – које сам ја дао пред стенографом мењани су, односно неке ствари су избачене. Овај стенограм нисам ауторизовао.

Д. Динић

17. Сећања Ђорђа Стефановића о радничком покрету у Лесковцу 1929-1941.

По завршеној основној школи у Лесковцу јуна месеца 1929. год. ступио сам одмах на изучавање графичке струке. Први пут сам почео да радим у књижари и штампарији Жив. Д. Обреновића у Лесковцу, одмах по завршетку основне школе, 1929. год. У штампарији је било увек по једног мајстора, који су се мењали у току година, а нас шегрта било је по пет, шест па и више. Док сам радео код Обреновића од септембра месеца 1929. до априла 1934. године променили су се три мајстора: Влада зв. "Шери", Живојин Димитријевић зв. "Дамић" и Добривоје Костић зв. "Грне". А ученика је било у том времену и то: Душко, који је код газду становао и хранио се, Добри, Миле, Јова, Стојан, други Миле, Ја и још неколико којих се Ја не сећам. А и Ја сам мењао у том времену газду. Тако што сам био једно два три месеца код газду Благоју Петровића "Млади Покрет" (назив штампарије). Априла месеца 1934. год. напустио сам Обреновића ради мог усавршавања заната и ступио на рад код Николу Петровића, штампарија "Окрет". У овој штампарији је било више радника као мајстора као и више ученика, а било је и савршенијих машина и озбиљнијих послова у свим одељењима: слагачнице, машинарнице, књиговезнице и печаторезнице. Па како сам се стручно оспособио у свом занату, а завршио и трговачку школу четири разреда у времену док сам изучавао занат код Обреновића, тражио сам – поднео сам захтев 1935. год. Удружењу занатлија за полагање стручног испита штампарске струке. У споразуму са послодавцима Удружење ми није омогућило полагање испита. Са образложењем да немогу узети завршену трговачку школу као стручну наобразбу за полагање испита из штампарског заната. Тако да сам морао да завршим и стручну вечерњу школу која је трајала три године. С тим што сам Ја исту завршио за две

године и одмах по завршетку ове школе положио и стручни испит штампарске струке.

Као синдикални радник, ступио сам у Савезну организацију СГРЈ Београд, Централа Загреб 1936. године. Као такав сарађујем са још својих другова-ца, уз помоћ Организације СГРЈ Бгд и слободног радничког покрета (УРССЈ) Лесковац, којим су руководили комунисти на чело са Костом Стаменковићем, на припреми првог штрајка Графичких радника, који је у целости успео. И створили први колективни Уговор. У колико се сећам првом повереништву су руководили другови Чедомир Живковић, Тана Стевчић, Ђорђе Стефановић, Јовановић Михајло, Димитријевић Живојин и Јован Паликућа.

1937. год. као напредни и активни радник у организовању и учествовању штрајкова графичких радника и давању личне помоћи и учествовању у организовању штрајкова осталом радничком покрету УРС-а у Лесковцу, приступам групи илегалној, којом руководи лично друг Коста. Ова група одржавала је састанке под фирмом УРС-а. Јер су сви другови већином сачињавали Извршни одбор УРС-а, преставници подружница својих синдиката чланова УРС-а. Група је имала око седам чланова. Ова група је радила све до краја 1940. год. то јест док сам ја био у њој, а за касније не знам. У групи су били поред Косте још и другови: Рожич, металски радник радио у Монтафону, Воја Мичић, Миодраг Стојановић зв. "Шура", Ђока Стаменковић "Козак", један друг Пироћанац, не сећам се имена, и једна другарица за коју се не сећам имена. Друг Коста нам је објашњавајући писао кругове, објашњавајући од најнижу партиску ћелију до интернационалу. На почетку смо уплаћивали по пола динар недељно и Коста нам је објашњавао како се распоређује тај пола динар. Од основне партиске ћелије која од тог улога добија до помоћ Интернационали. Касније се повећавала чланарина, али опет је била минимална. На састанку су се претрисале у погледу организовања штрајкова, постављању стража, физички обрачун са штрајбехерима, узвикавање разних парола противу ненародне власти при изборним агитацијама, организација растурања илегалног пропагандног материјала који се добија од Београдских партиских организација, писати петокраких звезда, нападати жандарме када споводу штрајбехере, застрашивати послодавце, расклинкавати Југорас, као и припрема преузимања власти у току избијања рата. Рад ове групе омогућио ми је да се повољно снађем у раду свога Повереништва и ван њега. Тако да сам се састајао посебно са друговима у пекари мог брата која се је налазила преко пута споменика у центру града. У којој су се одржавали спонтани састанци са напредном омладином, скојевцима и члановима партије.

Као члан партије поменуте групе сви штрајкови графичких радника завршени су са успехом, па је и штрајк 1937. год. завршен са успехом. Који је био закључен на две године. У колико се сећам као извршни одбор Повереништво су сачињавали следећи другови: Живковић Чедомир, Јован

Паликућа, Живојин Димитријевић, Јовић Милош, Ђорђе Стефановић, Пешић Чедомир.

Штрајк је потпуно успео и 1939. год. чија је трајност две године тј. до Новембра 1941. год. Управу Повереништва су сачињавали: Јовановић – Димитријевић Михајло, Јовић Милош, Миленковић Трајко, Стајић Димитрије, Николић Влајко, Петровић Стојан са председником Ђорђе Стефановић.

1941. год. ступио сам у групи Благоја Николића и Воје Мичића. У групи су били Душан Ничић, Јовић Милош, Симоновић Светозар и Влада из село не сећам се села. У истом времену повезао сам се и са Добривоја Аранђеловића, који ми је преносио директиве партије. Јер сам се ја више налазио у илегалност.

30. септембра 1977. год.
Лесковац

Стефановић Ђорђе

1936. Повереништво одржавало састанке у кафани „Централ“ у посебној малој просторији. 1937. и 1938. год. у кући Андрејевића на главној пијаци код споменика на спрату, онда смо прешли у Рад, дан. УРС-а у садашњој улици Свет. Марковића а на крају у просторије нове код т.ј. преко пута код кафане Чержалића.

Бошко Свирце се презивао на презиме Цекић и Димитријевић.

Ђ. Стефановић

18. Изјава Драгија Стаменковића о радничком покрету у Лесковцу 1929-1941.

1929. год. 6. јануара намештали смо позорницу у хотел "ПЛУГ" за приредбу "Абрашевић" за Божић. Коста Стаменковић је био председник, Влада Ђорђевић, секретар, а ја сам био Благајник радничке уметничке групе "Абрашевић".

Ноћу око 12 часова изашло је ванредно издање "Политике" о ступању на снагу диктатуре Петра Живковића и забрана [за] независне синдикате. – Када смо наместили позорницу и било све готово испред позорнице наместили смо два стуба на којима је био срп и чекић, после је упао полициски писар Сретен Поповић са неколико жандарма са ножевима на пушкама и наредио да се скине срп и чекић као и забранио извођење приредбе. Одма после овога отишли су у раднички дом који се налазио у близини хотела "Плуг" над пекарном Љубе зв. "Аке Катиног" и разбили врата, обили све фијоке и покупили сав материјал, записници, деловодни и сву архиву.

Сутра дан 7 јануара написали смо поново молбу, начелнику Душану Путниковићу и молили за одобрење приредбе, ја сам однео молбу у полицију, начелник је после договора са Сретеном Поповићем, најзад одобрио, када сам отишао у архиву да се заведе молба ту је после гњавио Аца "Кр-

њи" са речима зашто је црвени печат ударен на молбу и најзад смо добили одобрење.

7. Јануара на Божић одржали смо приредбу у хотел "Плугу" која је била препуна радничког света.

Изведен је комад "Рудари".

На самој приредби после завршеног комада за време игранке, добили смо од Косте Стаменковића, ја, покојни Жика Митић, Тодор Ђорђевић и Ишљановић, блокове са натписом "Помоћ за жртве реакције" и продавали нашим друговима, у једном моменту ја сам наишао код стол, Илије Јовановића кројача и затражио прилог, али уз његов сто је седео и његов таст и када је видео каже: какав прилог какве жртве реакције, и одма се дигао да тражи полицију и ми смо се изгубили.

1930. год. у очи 1. маја око 12 часова "Благоје Николић", Влада Ђорђевић, ја и пок. Жика Митић ишли смо ноћу и лепили плакате о значају прославе Првога Маја и позивали радни народ да што више узме учешће на прослави и поред забране.

Када смо дошли код кафане "Солун" на ћошку одједаред се појави Томовић и два жандарма са ножевима и мене и Ж. Митића ухватише, а Благоје и Влада су побегли, ту су нам одузели плакате и истукли нас јер смо имали 14-15 год.

Исто тако смо за сваки први мај добијали од Владе Ђорђевића летке, и у очи првог маја смо по свим двориштима бацали, тако да ујутру су биле по свим двориштима и улицама, где је одма иза тога полиција ишла и скупљала.

1932. год. са Трајком Стаменковићем сам се упознао преко Владе Ђорђевића и ишли смо ја, Ж. Митић, М. Ишљамовић, Чеда Марковић, Тодор Ђорђевић и одржавали састанке као скојевци.

Трајко нам је давао материјал за читање.

[Дописано руком: Трајко на робији то сам ја.]

1934. год. Прослава Првог Маја и поред забране изведено је у рекордном броју.

На прослави у парку зубни доктор М. Димитријевић је тога дана на све шећерђије, погачаре и кифлиђије просипао и говорио "једите другови" а свакоме ономе коме је просипао дао је цедуљу и рекао му да дође сутра да му плати, што је и чинио, а сутра дан је зато био и хапшен.

Исто тако су тада формиран Урсови синдикати где су се радници опет скупљали, јер су дотле били забрањени независни синдикати.

1937. год. у кафани "Литрић" долазио је Димитрије Љотић, држао је збор, говорио је онда противу СССР и тешком животу у Русији, да су комунисти зликовци и најопаки људи.

На том збору смо дошли нас неколико радника који нас је припремио друг Коста и ометали смо збор, чим се попео на говорницу ми смо викали "доле Љотић", доле фашизам, то смо чинили у неколико махова и најзад нас је полиција разјурила, а Бору Димитријевића "Пикслу" и Тозу Крстића

ухапсила. Ту смо били Ја, Света Јовић, Влада Ђорђевић, Драгутин Ђокић, Славко Стоиљковић зв. "Лудајка" и други. Збор није успео.

Исто тако смо организовали ометање збора Саве Музикравића који је дошао да 1937. године одржи збор у кафани "Касина" трговачка. Ми смо под руководством Косте исто тако викали доле Живко Топаловић, доле жути синдикати, капиталиста.

1938 год. на изборе, на листи "Удружене опозиције", био је, на листи кандидат Коста Стаменковић. Пре изборе одржан је велики предизборни збор у Дрвеном пијацу, на том збору говорили су Иван Рибар и Драгољуб Јовановић.

На дан избора гласање је било јавно и после завршеног гласања увече велики део масе а нарочито радничке класе сакупио се и манифестовао у част победе опозиције јер је на листи био Коста Стаменковић. Но полиција је почела са пушкама да јури масе али није успела те је морала да пуца, и ту су убијена три лица, не сећам се имена.

Од 1929 – 1934 год. Радничко физкултурно друштво "Слобода" у које је био председник Коста Стаменковић, 4 пута је било забрањивано од стране полиције зато што се омасовљавало и у њему се скупљали радници. Када су га први пут забранили ми смо поднели правила и основали као нов Клуб под именом "Грађански" и радео је три године, док најзад и то име забрањују, после ми опет оснивамо нов клуб под именом Л.С.К. – Лесковачки спорт клуб – но убрзо и то забрањују, али на предлог друга Косте ми смо пришли и ујединили се циганском спортском друштву, "Гајрета" на шта су и они пристали и одржали скупштину и наденули опет ново име "Дубочица" које и данас постоји.

1938. год. био је штрајк дрво-дељских радника и трајао је до 1939. и на крају се завршио у корист радника. Штрајком је руководио Коста Стаменковић и Влада Ђорђевић, ја сам учествовао 3 месеца па услед економских тешкоћа, у споразуму са Костом нас четворо смо створили радњу и радили сами јер помоћ је била слаба, а да би се одржали, то исто је урадио и Влада и "Благоје Николић" радивши сами.

1941. год. почели смо одма да сакупљамо прилоге у новцу по одласку Косте, Благоје, и Владе и давали другу Ђоки Стаменковићу "Козаку" а и после је и он отишао а ми смо наставили и даље са сакупљањем прилога.

Више се не сећам.

10 – XII -1950 год.

Драги Стаменковић
Градско столарско предузеће
"Благоје Николић"
Лесковац

19. Изјава Светозара Ђ. Крстића, пензионера из Вучја, о учесницима радничког покрета у Лесковцу и његовим сећањима почев од 1931.

- Симић Стојанча, ст. пр. из Орана, стрељан као [нечитка реч].
 - Стефановић Милан ст. права, так. писар општине, 20 г. р., умро.
 - Величковић Ђорђе, из окупатор га стрељао као присталицу НОБ.
 - Вуксановић Војислав, прв. нос. 1943. на [нечитка реч] погинуо у првој Ј. М. бр. као интендант бригаде.
 - Динић Милан, из Д. Коњувца у првој Ј. М. бригади, мислим да је Носилац Споменице 1941. из Лесковца.
 - Митић Драгослав, судија, Власотинце – умро, био нек. ст. права, жанд. официр, сарадник НОБ.
 - Лазаревић Лука, нек. службеник, сарадник НОБ., ст. права, судија оп. суда.
 - Пешић Сава, из Пискутова, отишао у жељ. школу са 7 г. ст., погинуо у НОБ-у 1942. у Баб. одреду Б.О.
 - Игњатовић Игњат, техничар из Лапотинца, погинуо 1942. у НОБ.
 - Цветковић Петар, Крња (Ђока жаба) учесник НОБ-а је заробљаван.
 - Ристић Михајло, [нечитка реч], правник, уч. НОБ.
 - Булатовић Радоје, илегалца, стрељан од партизана.
 - Петровић Радован, Раче, из Петровца, генерација др.[?] Животе Поповића генерал Мајор у [нечитко] као [нечитка реч] капетан пришао НОБ-у.
 - Стојан Димитријевић, грађ. [нечитка реч] техничар из Лапотинца, учесник НОБ.
- Наши симпатизери су били у гимназији:
- Ташић Љубомир Кр[нечитко] из Винарца.
 - Илић Радивоје, из Борни до, Власотинце.
 - Бошко Крстић, из Д. Коњувца, учесник НОБ, носилац парт. споменице 1941.
 - Митић Јован, прав., сисолац.
 - Блашко Глигоријевић, из Мирошевца.
 - Вуксановић Новка.
 - Вуксановић Војислав.
 - Павићевић Радосав, учесник НОБ.
 - Кнежевић Драгиша.
 - Станковић Стеван.
 - Митровић Радомир Дане, правник, Д. Коњувце.
 - Митић Живојин, сисолац.
 - Димитријевић Боривоје Пиксла.
 - Павковић Ратко Ћивко.
 - Ђорђевић Ђорђе, Чиби.
 - Ђорђевић Анета – (Душко Цекић).
 - Ћира Михајловић.
 - Стојиљковић Добривоје, Д. Икин.

- Цекић Јован, шетарче.
- Антуновић Риста.
- Ташић Драган.
- Михајловић Рајко (Ранко).
- Младеновић Младен, Бејаз.
- Драгољуб Илић (пук. из Винарца).
- Стојановић Олга, домаћица.
- Николић Ружица.

Од новембра 1934. одлазим у војску, школу рез. официра у Горажду [?]. Пошто су ухваћена моја писма у којима тражим од наших људи да на 5. мајским изборима 1935. гласају за опозицију, искључен сам из школе за рез. оф. и служио допунских 6 м. у Новом Пазару, кажњен. батаљон. Из војске излазим почетком фебруара 1936. и дипломирам истог месеца на Правном факултету. Од 1 марта до маја 1936. радим као адв. пр. код Стојадина Николића [нечитка реч], који ме није пријавио у адв. комори у Скопљу.

Зато сам у мају 1936. прешао код Милована Крстића, адв. чл. истог до краја 1939.

Почетком 1940. у јануару постављен сам за судијског приправника у Кучеву, Ср. Суд, где сам остао до септембра 1941. када долазим у Вучје 1941 – октобра.

Дакле у Лесковцу сам био од марта 1936 – до децембра 1939. Септ. или октобра 1936. формиран је срески акциски одбор удружене опозиције у кога су ушли: Сава Луковић, адв. прет. члан. гл. одбора демократске странке. Станиша Костић, адв. члан гл. одбора дем. странке. Милован Крстић, адв. члан гл. одбора рад. парт (Аца Станојевић). Коста Стаменковић, као представник радничке класе и Светозар Крстић, као представник опоз. омладине. У овај одбор звали смо и Јову Јовановића, адв. [нечитка реч], али је он одбио да сарађује са оним који су гласали за јерезовске кандидате (Луковић, Крцић и Станимир Костић).

Нов. или децембра 1936. овај акциони одбор ме је кандидовао за претседника општине у Вучју. Тада сам био једини опозициони кандидат у општини, друга два кандидата били су претставници Јерезе.

На изборима сам добио 430 гл. а противнички Јосиф Косановић[?] 438 који је победио. Тако сам ушао у општински одбор са осам чланова (7+1) – нас осам укупно, поред 16 њихових.

Када смо одлазили у војску ја и Ђорђе Живковић – у школу за резервне официре на састанку који смо имали са Браном Митровић, он нам је пренео директиву да не завршавамо школу за резервне официре – да саботирамо обуку, зато смо и били међу најслабијим ђацима. Ђорђе Живковић ускоро је са групом пребачен у пук на дослужење рока 6. месеци војног рока, а ја сам касније после 5. маја – избора 1935. г. упућен у пук, и искључен из школе, пошто су ми ухваћена писма, која сам писао нашим људима у Вучју, да гласају за удружену опозицију.

На једном састанку на коме смо били ја Св. Крстић, Коста Стаменковић, Благоје Николић, Влада Ђорђевић и Душан Цекић решили смо да покушамо да се у Лесковачком Срезу кандидује Љуба Давидовић, који је већ био кандидат, [нечитка реч], а да његова замена у Лесковцу буде Коста Стаменковић, који би после оставке Љ. Давидовића у Леск. Срезу постао народни посланик.

Овај наш план прихватио је срески акциски одбор удр. опозиције и као њихов предлог и [нечитке две речи] смо у Београду Светозар Крстић, Сава Луковић код Љубе Давидовић. Главни одбор и чика Љуба су прихватили ову комбинацију.

После тога три преставника дем. странке из Лесковца Душан Аргировић [нечитка реч], Душан Ђорђевић, ов[нечитко] трговац и Милан [нечитке четири речи], у Београд успротивили се кандидацији Косте Стаменковића, познатог Комунисте и изборили, да дем. странка наступи са својим канд. Душаном Ђорђевићем, а [нечитка реч], Душан Аргировић [нечитка реч], (сада непријатељ у емиграцији Д.М. У Лесковцу су демократе подржавали дражиновци за време окупације. Д. Мих. је поставио Душана Аргировића за главног окупацијског повереника покрета Д.М. у Л. крају).

На новом нашем састанку дат је предлог да се кандидује Јован Дишкић, али се он није прихватио кандидације, изговарајући се здравственим разлозима (Међутим ми смо закључили да се кандидације није примио због телеграма Живка Баталовића – упућеног Милану Станојевићу, да се он кандидује као њихов представник што овај није прихватио).

На новом нашем састанку одлучили смо да се кандидује Коста, с тим да покушамо, да његова замена буде Дика Миладиновић, зем. из Стројковца, демократа који нам је био близак.

Пошто се ни Дика Мил. није прихватио узели смо [нечитка реч] Тому Костића, родом из Братмиловца.

Срески акц. одбор удр. опозиције прихватио је нашу кандидатуру а ми смо успели да преко Животе Милојковића, код кога сам лично отишао, да добијемо потврду главног одбора удр. оп.

Срески акциони одбор удр. оп. прихватио је наш предлог о одржавању заједничких зборова на којима би сви пред. удружене опозиције и наши кандидати изнели свој програм, међусобно се не нападају, а нападају само режимске кандидате.

Пошто су такви зборови били и сувише гломазни, те сви представници и кандидати нису стизали да износе своје програме одустали су од одржавања заједничких зборова, а задржали одлуку, да се међусобно не нападају.

Тада смо и одржали у селима низ зборова, а посебно велики збор у Л. на коме су говорили:

претсед. Благоје Николић.

говорници: Коста Стаменковић

Воја Милић, рад.
Ђока Пешић, радник
Тоза Крстић

Пера Кулић, [име и презиме нечитко] су били у председништву, али је претседавао Благоје Николић. Овом збору је присуствовао Мома Мојковић чл. ПК КПЈ, који нам је помагао у организацији збора и одређивању говорника и дао упуте у ком смеру треба говорити.

Приликом одласка код Животе Милојковића у почетку се сећам ишли смо ја и Коста Стаменковић да би видели његову кандидацију за листу удр. оп.

За време избора 11 дец. 1938. г. увек приликом чекања изборних резултата пред Среским начелством, полиција пуцала у демонстранте и убила двојицу, томе догађају нисам био присутан, јер сам тада био у Вучју.

Године 1931. организовао сам соколску чету у Вучју, јер сам био познати члан соколског друштва. После мене руков. овом четом преузео је Бошковић Вукоје учитељ у Вучју. То је био облик окупљања сеоске омладине, који нам је омогућавао да политички делујемо на организовању омладине. Мада је у то време соколска организација имала режимски карактер, ми смо у овој чети окупили опозиционе омладинце, који су били опозиционо расположени према режиму. Припадници ове чете листом учествују на свим опозиционим зборовима, околним селима, како у Вучју, Мирошевцу и др. како на посланичким изборима 1931, 1935, 1938. и општинским изборима 1932, 1934, 1936. У 1932. и 1934. кандидовали смо у Вучју као опозиционог кандидата Јована Михајловића, републиканца, а 1936. подржали су моју кандидатуру као и Костину 1938. г.

Стојановић Светислав Бизон, из Големог Села, није био ђак Лесковачке, већ Врањске гимназије.

Негде у јесен 1936. г. или почетком 1937, на предлог Душка Цекића отишли смо Душко Цекић, Светозар Крстић, код Веселина Маслеше у Београд, Топличин венац. Са њим смо врло опширно разговарали о раду на селу. Он нас је саветовао да стварамо огранке н. сељачке слоге као у Хрватској. То је тада било код нас почело да се организује од стране Драгог Јовановића и Петковића. Ми смо се активно zaloжили на томе пољу и све су сеоске организације прешле у наше руке, створили смо н. сељ. слоге у Лесковцу.

По линији сељачке слоге активно су радили: Душан Цекић, Светозар Крстић, Тома Костић, Воја Милић, Ђока Пешић, Бора Димитријевић, Бошко Крстић, Станимир Вељковић Зелe и др. Седиште Сељ. слоге за Србију било је у Пироту, а у Лесковцу је био Срески одбор задруге н. Сељ. слоге.

Срески одбор смо створили тамо 1937. Ср. одбор у Лесковцу формиран је под претседништвом Воје Милића, а секретар Ђока Пешић. Чланови су били по неколико из сеоских организација. Ја сам био потпредседник Главног одбора с. сл. у Пироту и члан среског одбора.

Орган. н. сељ. слоге биле су у Вучју, Стројковцу, В. Трњану, Миросевцу, Брза, Г. и Д. Јајина, Бунуши, Чукљенику и т. д. Нарочито су биле јаке задружне организације у Братмиловцу, Манојловцу, Мрштану, Кумареву, Печењевцу, Турековцу и т. д.

12. јула
Вучје

Светозар Ђ. Крстић
пенз. носилац
„Споменице 1941“ бр. 1069

Забележено на дан сахране С. Крстића 17. VII 1979.

Казивања Тозе Крстића:

- За време боравка у Лесковцу од 1936-1939 био је два пута на тромесечној војној вежби а један на шестомесечној.

- Пошто је већ имао жену и децу тражио је службу, али није могао да је добије. Кад је Лазица Марковић постао министар правде, отишао је до њега и рекао му да од свих дипломираних правника најдуже чека службу, да је готов да иде било где. На то је Лазица тражио његов досије, па кад се уверио колико дуго чека на службу, рекао му је да не може да добије ни Лесковац, ни Врање, ни Ниш, јер га неће у близини Вучја и Лесковца, па му је понудио Кучево. Тоза је одмах пристао, мада није знао ни где је Кучево.

- За Микличанина који је отишао у Шпанију као добровољац каже да је то био обичан авантуриста, а не неки идејни борац. Кад су почела да пристижу писма од шпанских бораца, ниједно није било од Микличанина.

**20. Изјава Драгише Кнежевића о напредним омладинцима
у Лесковачкој гимназији почев од 1931.**

На захтев друга Сергија Димитријевића из Београда, дајем следећу изјаву о некадашњим ђацима Гимназије у Лесковцу у периоду од 1931. године па надаље:

Познавао сам, дружио се и био у врло блиским и пријатељским односима са следећим некадашњим ђацима Гимназије у Лесковцу и то:

1. Цекић Душко, зв. "Лешњак",
2. Станковић Драгиша,
3. Костић Живојин,
4. Радовић Јагош,
5. Миловановић Драгутин,
6. Перишић Вељко, зв. "Веце",
7. Прелић Микан,
8. Влајковић Живорад,
9. Војин Бајовић, зв. "Вук",
10. Брајушковић Душан,

11. Костић Ђорђе,
12. Вукашиновић Ратомир,
13. Тошић Љубомир, "зв. Крмар",
14. Машовић Радован,
15. Станковић Милорад, зв. "Барон",
16. Илић Радивоје, зв. "Деус".

Сви ови другови били су веома напредни, како у време школовања у Гимназији тако и после као студенти, понашали су се и радили као да су чланови партије. Борили се против ненародних режима и уживали поштовање и углед код широких маса.

И у току НО сваки од ових другова, колико ја знам, допринео је нашој борби и учествовао на страни НОБ-а.

5. 9. 1979.
Лесковац

Драгиша Кнежевић
Судија Окружног суда
Лесковац

21. Изјава Миодрага Хаџи Јованчића о комунистичким симпатизерима у Лесковачкој гимназији 1932-1940.

167

Миодраг Хаџи Јованчић
Згенерација 1932/33
Комунистички симпатизери су били:
• Комисаријат Драговић
• Окружни 1936/37
• Јован Миодраг - Мића Шаранче
• Мирковић Миодраг
1937/38
~~Миодраг~~ Миодраг Драговић Мића⁴
Миодраг Миодраг
Романо Демича
Димитриј 1938/39
Димитриј Драговић
Јован Драговић
- 1939/40 -
Јован Драговић
Миодраг Драговић
Јован Драговић
12/08.29 Миодраг Хаџи Јованчић
Јованчић

У генерацији 1932/33 комун. симпатизери су били: Станковић Драгић. Из генерације 1936/37 Јовић Миодраг – Мића Шаранче, Мирковић

Светислав. 1937/38 Михајловић Драгољуб „Шваба“, Цветковић Миодраг, Романо Режина (?). Генер. 1938/39 Тинић Васиљко, Ренић? Слободан. – 1939/40 Поповић Заре, Марковић Љубисав, Заревић Василије.

12/08, 79

Миодраг Хаџи Јованчић

22. Изјава Ђорђа Станковића о активности подружнице дрводељских радника у Лесковцу, 1932-1939.

Ђорђе Станковић
АЈРПС, МОКЛ 17

18 V 1953

Активност подружнице дрводељских радника

Ђорђе Станковић: У управи подружнице дрводељских радника били су: претседник Благоје Ђокић, секретар Ђорђе Станковић, благајник Драгутин Ђокић, чланови: Светислав Стоиљковић, Света Јовић, Димитрије Димитријевић, Драгољуб Ишљаковић и други.

Подружница дрводељских радника је била једна од најјачих подружница по класном саставу људи. Мања од текстилаца али по масовности обухватала је све раднике. Њена активност и рад датира од Првог светског рата, али та активност се није смањила ни после. Благоје Николић и Влада Ђорђевић руководиоци те подружнице били су и после у радничком покрету. Драги Стојановић дрводељски радник погинуо је у партизанима.

Организација је била масовна 1932 године и 1933 године спрема колективни уговор. У априлу се припрема колективни уговор и после штрајка од 45 дана прихваћен је од стране послодаваца. До колективног уговора било је 9 часовно радно време. Сви су други радници радили по 10 до 12 часова док су столарски радници радили 9 часова. То је време које је извојевано 1889 и које је време одржано дотле. Али 1937 године колективним уговором извојевано је 8 часовно радно време, тражено је повећање плата 25% а добијено је 20%. Предвиђена је обавеза послодаваца да запослују раднике преко подружница, слободна прослава 1 маја, хигијенска и здравствена заштита радника на послу, плаћање прековременог рада, обавеза да се плаћа прековремени рад до 2 часа 50% а после 2 часа 100% као и недељни и ноћни рад. Уговор је закључен са трајањем од годину дана стим уколико се месец дана раније откаже треба изаћи понова на преговоре. Послодавци су га отказали. Процедура штрајка је била иста. Прво се три пута преговарало. Столари су као подружница иступали а они су као столарско удружење – столарски послодавци. Преговори су вршени у занатском дому. Од стране послодаваца били су: Душан Стојановић, Влајко Јовић, Димитрије Ђорђевић, Благоје Ђокић и Димитрије Станић. Од стране радника Коста Стаменковић као претседник синдикалног већа, Ђорђе Станковић, Благоје Ђокић, претседник подружнице и благајник Драгутин Ђокић.

Штрајк је потпуно успео. У току штрајка је била ситуација да су послодавци покушавали да врбују штрајкбрехере са стране. Довели су раднике из Власотинаца које су успели да придобију. Довели су раднике са села које су радници тукли и онемогућили им рад. Морал код радника је био на висини. Потпуно су јединствено иступали како на преговорима тако у штрајкашкој стражи и одржавању штрајка на висини. После овога штрајка радници су се вратили на посао и били су задовољни са повишицама. Међутим економска ситуација се изменила за сто посто и послодавци вероватно нису оценили ту ситуацију, него су се побојали да ће радници стално тражити нове услове и одржавали су састанке и давали обавезе да неће примити уговор и да ће међусобно помагати један другог, тако да су Душан Стојановић и Влајко Јовић, столари који су имали машинске радионице, обећали да ће другима ситнијим израђивати послове по мањој цени или бесплатно да не би примали раднике. Стварно су успели да се у томе потпуно организују. И пре истека колективног уговора они су га отказали.

Ми смо знали за те њихове припреме и припремили смо нов уговор. Ми смо тражили веће повишице него за онолико колико су се цене на тржишту повећале, а то је 100%. Ми смо се тих аргумената на преговорима и држали. У преговорима 1937. године учествује и Реља Станковић који је био повереник Радничке коморе и био је социјал – демократа – издајник. На другим преговорима одавао је послодавцима шта се говори и избачен је из синдикалног Већа. Међутим отпор послодаваца био је чврст тако да смо у првом, другом и трећем преговору разговарали без успеха и дошли пред арбитражу – код средског начелника. Кад смо их ми убеђивали да оправдано постављамо услове, они су нам одговорили да ћемо идуће године повећавати услове за 100% - ми смо одговорили – да није тачно и ми се обавезујемо да уколико цене на тржишту падну нећемо тражити него ћемо смањити, а да се обавезу – уколико цене скачу да повећавају. Ту су упали у шкрипац. То убеђивање водило се пред средским начелником Душаном Путниковићем и средски начелник, осећајући неоправданост начина доказивања претставника послодаваца, иако је био на страни послодаваца иступио је као да је на страни радника и рекао: Видите не траже 100% него 25% иако су намирнице скочиле 100%. Без обзира на то они су одбили закључење уговора и после трећих преговора прекинули везу са нама.

Штрајк је почео и организовали смо помоћ штрајкачима од средстава које је давао Савез дрводељаца Југославије, онда од прилога других подружница из града, онда од прилога грађана, затим је "Абрашевић" давао концерте, тако да смо, одприлике за три и по месеца одржали штрајк на висини да се ни један радник није поколебао. С тим што су већ од почетка неки радници остали као штрајкбрехери. То је био Драги Станковић и још неколико њих које су успели послодавци да корумпирају. Они су врбовали штрајкбрехере и гледали преко једног Македонца да доведу раднике из Битоља који су штрајковали. Овај превари њих и дошао је код претседника подружнице дрводељаца и секретара. Ми смо их случајно срели и зауста-

вили. Ја сам их одвео код претседника подружнице Благоја Ђокића. У међувремену, штрајхбрехер који је био са њима известио је свог послодавца да смо два радника из Битоља одвели у раднички дом. А овај послодавац је алармирао остале послодавце и полицију и пошаљу два жандарма да траже ове. У дому је било радника. Како сам био у соби подружнице са њима, склонио сам кофере а њих доведемо у салу. Са њима смо уговорили да када дође полиција да кажу – да су домаћи радници или да се не јављају. Жандарми нису имали решење да уђу у дом. Они су рекли да су ту неки радници. Ја кажем да неznam. Једни су ушли и прегледали просторије и видели ова два радника и питали – има ли странаца. Одговорено је да нема никога и ова двојица су прећутали. Ја сам их одвео на стрелиште да ручају. Међутим жандарми су известили среског начелника. Срески начелник је позвао Косту Стаменковића и запретио му да ће га ухапсити. Коста је звао претседника подружнице и рекао – да не можемо на своју руку да држимо раднике и морамо да их пустимо и с њима да се боримо другим средствима. Ми смо право отишли у срез код среског начелника, дошли су послодавци и на са саслушању смо поново ушли сви заједно. Они су рекли да смо присилно држали раднике. Они су казали да су добровољно пошли, јер су преварени, јер нису знали за штрајк. Начелник је пустио све, а послодавци су их одвојили тако да су они узели једног и ми једног. Ми смо покушали да утичемо преко овога да извуче оног њиховог. Он је успео да га придобије. То су покушаји послодаваца да разбију штрајк.

Други покушај да разбију штрајк био је да нас лажно оптужују. Ми смо уствари тукли неке штрајхбрехере. Они су нас оптуживали за неког кога нисмо тукли. Ми смо га чекали иза болнице. Он је био обавештен да га чекамо и побегао је кући. Он је одмах обавестио послодавца, а овај полицију, сутрадан су позвали у полицију мене, Љубу Илића и Жика "Каракушу". Позвали су нас код Сретена Поповића. Он је био полициски писар за криминал. У канцеларији код Поповића био је Драгомир Станковић штрајхбрехер. Ту је било једно дрво храстово, сирово са лишћем. Сретен Поповић почео је да саслушава и каже: Познајеш ово Дрво! – Не познајем. Како незнаш? Знаш Станковића? Јесте ли носили ово дрво да га тучете – нисмо одговорили смо. Он је вршио притисак на нас и претио да ће нас ухапсити јер сретамо мирне грађане на путу. Ми смо се држали упорно да га нисмо тукли, а друго да су они донели дрво да би нас компромитовали. Он није могао да нас осуди, мене је пустио а Љубу Илића спровео за Грделицу пошто је одатле. Један део радника који су се слабо држали због материјалног слабог стања и оптерећења породице успели су да придобију.

Штрајк је трајао три и по месеца до октобра и видели смо да нема изгледа за завршетак штрајка. Почели смо да се договарамо шта ћемо даље. Није било помоћи. Договарали смо се са Месним синдикалним већем да иду у друга места да се упосле да се ипак не би ту враћали на посао и поједини радници почели су да одлазе у Ниш и друга места. Неки су ради-

ли нешто сами код својих кућа. Ја сам отишао у Горњи Милановац да радим.

Штрајк није успео и радници су почели да се враћају на рад. Покушавали смо преговоре да би се под неким другим условима вратили. Постигнут је споразум да се радници врате натраг, а колективни уговор није склопљен.

Борбени елан је био на висини до краја. Није било осипања радника ма да је у штрајку учествовало 70 до 100 радника. Било је и ученика и радника у штрајку, нико није остао на послу тако да су послодавци морали да запослују своју децу и жену.

Акције осталих подружница

Предузеће "Монтафон", метално предузеће израђивало украсне ствари од метала. Радници 1937. или 1938. године водили су успешан штрајк. Било је запослено око 100 радника у фабрици гума "Рекорд". Сопственик је био Чуљковић. Штрајк је успешно спроведен 1939. године са истим захтевима као и други штрајкови. Тамо су били тешки услови, није било туче, али је био такав утицај да су радници отпуштани за најмању ситницу.

Шајкачари су водили успешан штрајк. Штрајковало је око 100 радника. Делимично је успео штрајк берберских радника.

23. Изјава Добрија Поповића о његовом партијском раду (1932).

МОКН4-28-01-1957

После шестојануарског режима имао сам специјалан задатак од моје ћелије од друга Душана Димитријевића – Шаце да пребацујем штампу и илегалце по целој области, и то: Прокупље, Лесковац, Пирот, Алексинац, Књажевац, Зајечар, Неготин, пошто сам ја имао свој ауто до 1932. године, после аутобус. Штампу сам предавао у Лесковцу Кости Стаменковићу, у Пироту Васи Крстићу, у Зајечару преко Душана Тодоровића, стругарског радника, у Неготину се не сећам, био је један обућар, у Књажевцу неки Милош кафеџија и један бакалин "Деда". То је био мој задатак и више њих су долазили код мене да им нађем преноћиште. Превозио сам и пребацивао људе, али имена тих људи из конспиративних разлога нисам знао.

- 1932. године долази претставник ЦК Партије или СКОЈ-а. Повезао се преко Зазе Дедијера са Шацом. Буда Милутиновић га је послао.

- О омладини од 1932. године па даље податке може да да Миодраг Станисављевић "Кене". Живи у Суботици. И истовремено Стојан Денић.

24. Изјава Ратомира Ђ. Шајића о комунистичким симпатизерима у Лесковачкој гимназији 1932-1934.

Симпатизери К.П. у времену од 1932/33 били су Кнежевић Драгица, генерацији 1933/34: Прелић Микан, Влајковић Живорад и Васић Новица.

Илегални материјали („Пролетер“, „Комунист“ и поједине сепарате – брошуре, као „Национално питање“ – и сл. делио сам на читање – прорађивање следећим друговима из VIII-их разреда гимназије (VIIIа и VIIIб):

- 1) Кукић Милораду
- 2) Бојевић Војину
- 3) Крстић Божидару и Васић Новици,
- 4) Прелић Микану
- 5) Смајевић Василију (који је поједине ствари одбијао, са [нечитка реч] се је то већ ишло са друге стране),
- 6) Радомиру [две нечитке речи]
- 7) Цветковић Душку,
- 8) Савковић Драгољубу
- 9) Брајушковић Душану
- 10) Аксентијевић? (Живковић) Браниславу „Газибара“
- 11) Петровић Миодрагу.

Напредну литературу пак, давао сам на читање, поред наведеним горе, још и:

- 1) Илић Радивоју (Деус?)
- 2) Анђелковић Ђурђици
- 3) Милосављевић Димитрију
- 4) Младеновић Микши („Бејаз“)
- 5) Вукашиновић Ратомиру.

Илегални материјал сам, међу млађим ученицима, давао само Ранку Михајловићу, а напредну литературу: Милић Јовану – Синиши, Машевић Радовану, Станковић Милораду – „Барону“, Антуновић Ристи (преко Ранка), Михајловић Тири, Цекић Јовану - преко Ранка, Младеновић Младену – „Бејазу“.

Ја сам у времену 1933/34 године давао напредну литературу Светозару Крстићу „Този“, а извесно време, негде с јесени или почетком зиме 1934/35 године, даво сам му и илегални материјал К.П. по задужењу организације С.К.О.Ј.

7. септембра 1979.
Н. Београд

Ратомир Шајић

Изјела Ракоуцај. Вацта

Симпозиуми К. П. Јану Јану
of 1932/33 Јану Јану:

- Усењетс Јану,
- Јану 1933/4:
- Мајст Микан,
- Вајсцхт Милуца
- Вајсцхт Нолца
- Усењетс Јану ("Мајст",
"Мајст" и "Јану Јану"
Јану, но "Мајст" и "Мајст"
и.а. Јану Јану на Јану - Јану
Јану Јану Јану Јану и VIII-ик
Јану Јану (VIII и VIII 5)
- 2) Вајсцхт Вајсцхт
- 3) Вајсцхт Вајсцхт и Вајсцхт Нолца
- 4) Мајст Микан
- 5) Вајсцхт Вајсцхт и Јану Јану
не Јану Јану, са Јану Јану

- Младен - Београд, Анжуа
- Рана (ула Рана), Младен
- Трпче, Млади. Јеван - ула Рана
- Младен Младен - Београд,
- Ја сам у Београду 1933/34
 ула Рана Младен Младен
 Младен Младен, "Младен", а Младен
 Младен Младен, Младен Младен Младен
 Младен Младен 1934/35 Младен
- Младен сам у Младен Младен
 Младен Младен Младен Младен
 Младен Младен С.М.О.С.

Д. Младен
 1979.
 М.С. Младен

Prof. Mladen

25. Изјава Владимира Цакића о Скојевској организацији у Лесковачкој гимназији, ђачкој дружини „Вуловић“ и Сергију Димитријевићу (1932-1934).

- Прва организована Скојевска група у Лесковачкој гимназији, колико је мени познато, створена је 1932. године у пролеће, кад сам био у VI разреду. Њу је створио друг Сергије Димитријевић у којој смо у почетку били Радмило Миловановић и ја Владимир Цакић. Сергије Димитријевић је извршио преломни утицај на нас. У почетку сваког састанка излагао је политичку ситуацију у земљи и у свету, а затим смо разматрали ситуацију у школи, а тек онда прорађивали партијски и скојевски материјал и марксистичку литературу за све време док је наша група постојала од 1932. до 1934. године Димитријевић је био њен *spiritus movens*, јер нам је давао политичке смернице за рад.

Једновремено С. Димитријевић нам је био једини извор за добијање марксистичке литературе.

Школске 1933. и 1934. године када сам створио скојевску групу којом сам руководио појавио се је нови извор литературе, то је био друг Ратомир Тасић који је марксистичку литературу, па и партијски материјал у више примерака доносио из Куманова.

Поред партијске и марксистичке литературе на нашем језику С. Димитријевић нам је давао неке књиге на француском језику, н. пр. „Питање Лењинизма“ од Стаљина, „Политичку економију“ једног совјетског писца, које смо потом слали у Куманово на адресу коју нам је дао С. Димитријевић. У вези са тим почели смо да озбиљније учимо француски, да би читали ту литературу.

У Скојевској групи коју сам створио најактивнији у скупљању симпатизера био је Ратомир Тасић. Он је том послу приступао свим срцем, био главни пропагатор, прилазио чак и отворено појединим ученицима излажући своје политичке ставове, а ипак га нико није одао.

Поред рада у ђачкој дружини „Вуловић“, активно сам радио и у ђачком „Историјском друштву“ чији сам председник био 1933/34 год. Ту сам одржао више предавања између осталог о положају жене у савременом друштву, о узроцима ратова. Напредна професорка Даница Коларевић се није супротстављала нашим излагањима и дискусијама. Ратомир Тасић је у свакој дискусији отворено говорио о дијалектичком материјализму (кога смо проучавали по Талхајмеру, а историјски материјализам по „Развитку друштва“ Филипа Филиповића). О положају жена, основне податке узимали смо из Бебелове „Жена и социјализам“ и радова Александре Колонтај. Сву смо ту литературу прво прорађивали у нашој основној Скојевској организацији, а затим и у групи коју сам ја водио. Многи наставници осећали су да ми износимо комунистичке ставове, али нас нису спречавали у томе.

- Поред растурања илегалног материјала које смо давали појединцима лично, такав смо материјал стављали у качкете и зимским капутима по

ходницима Гимназије. Посебно велику активност у растурању материјала испољили су Стеван Стевановић „Славујче“ у растурању ученицима VIII разреда 1932/33 године, а Ђорђе Живковић међу радницима, Ратомир Тасић у нашем разреду, а Ранко Михајловић – 1933/34 у V разреду. Р. Тасић је лично давао овај материјал многим појединцима.

Мени није познато да су Миливоје и Мирко Перовић били симпатизери комунистичког покрета.

Симпатизери ком. омладинског покрета били су ученици VIII разреда 1933/34 године Васић Новица, Живорад Влајковић, Цветковић Душан, Драгољуб Савковић, Аксентијевић Бранислав „Газибара“ сада Живковић. VI разред 1933/34 – Манојловић Васа, Јанић Борисав из Белановца.

12. 09. 1979 год.
Владимир Цакић
Београд

Вла-

Допуна

А. Красовски, професор историје, предавао је историју на савремен начин и чак бих рекао методом историјског материјализма, посматрајући развитак друштва са становишта класне борбе и као такав позитивно је утицао на идеолошки развитак многих генерација.

12. 09. 79
Београд

Владимир Цакић

• Метри книга и архиви се налазе у
Муниципалитету и Музеју Београда у савезној
књижарници и архиву у Београду.

Савезна комисија за историју и историографију
Београда уредница VIII броја 1933/34 године

- Београдски музеј, Историјски архив,
- Историјски архив, Музеј, Савезна књижарница,
- Муниципалитет Београда, Историјски архив,
- VIII број 1933/34 - Муниципалитет Београда,
- Јавна библиотека у Београду.

12. 09. 1979 год. Професор Јован
Ђекић

Државна

Др. Кривошеја, професор историје,
историјски архив у савезној
књижарници и архиву у Београду,
историјски архив, музеј, савезна
књижарница, архив у Београду,
муниципалитет Београда, историјски архив,
муниципалитет Београда, историјски архив,
муниципалитет Београда, историјски архив,

и овмеђу њим је уредно не ^{уредно} вољено
 Милош Терезије.
 12. 09. 19
 Бр
 Ратко Павловић

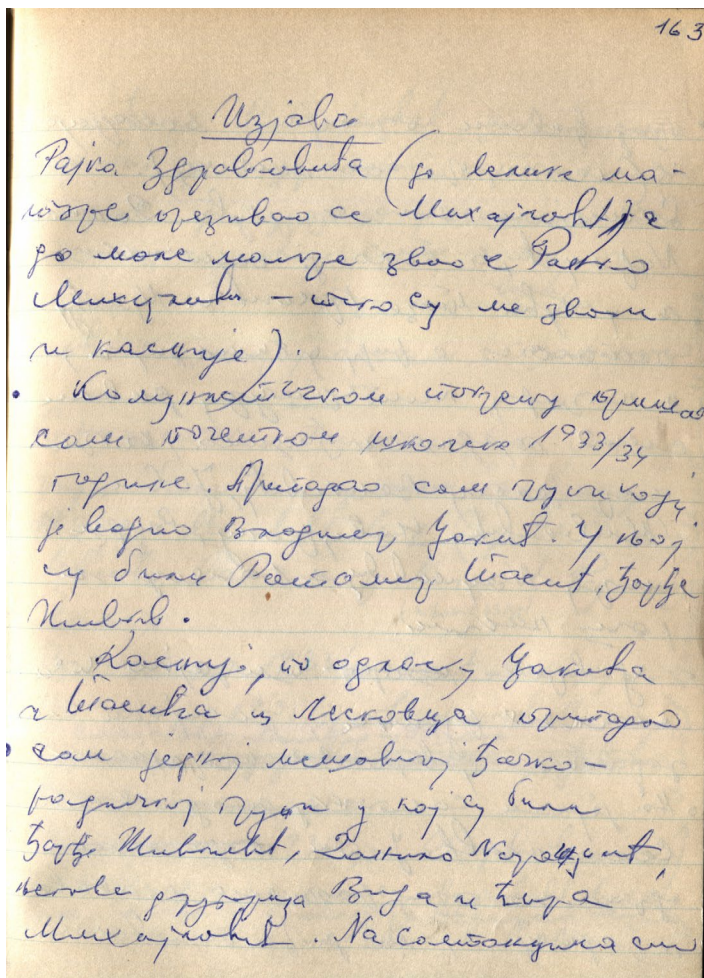
Ратко Павловић, старији, интелектуално и ерудицијом испред нас
 сваког састанка читао је једну песму из збирке "Хиљаду мојих ја".
 Перовићи га нису трпели. Миливоје потегнуо нож и журио га.
 Перовићи су били из националистичке породице. Отац имао
 Карађорђеву звезду и Обилића медаљу, мајка братаница Његоша.
 Стални сукоби у дружини Вуловић – Неће о томе да да писмену
 Миливоје краљев стипендиста.

Ратко Павловић, старији, интелектуално и ерудицијом испред нас, сваког састанка читао је једну песму из збирке "Хиљаду мојих ја". Перовићи га нису трпели. Миливоје потегнуо нож и журио га. Перовићи су били из националистичке породице. Отац имао Карађорђеву звезду и Обилића медаљу, мајка братаница Његоша. Стални сукоби у дружини Вуловић – Неће о томе да да писмену изјаву. Миливоје краљев стипендиста.

26. Изјава Рајка Здравковића о комунистичком покрету у Лесковцу 1933-1938.

Рајко Здравковића (до велике матуре презивао се Михајловић, а до мале матуре звао се Ранко Михајловић – тако су ме звали и касније). Комунистичком покрету пришао сам почетком школске 1933/34 године. Припадао сам групи коју је водио Владимир Цакић. У њој су били Ратомир Тазић, Ђорђе Живковић.

Касније, по одласку Цакића и Тазића из Лесковца припадао сам једној мешовитој ђачко – радничкој групи у којој су били Ђорђе Живковић, Данило Наранчић, његова другарица Вија и Ћира Михајловић. На састанцима смо прорађивали партијске материјале (летке, прогласе, штампу). Са-стајали смо се у кући Данила Наранчића, а било је састанака и у кући Тозе Крстића. Између осталог о раду у гимназији, а напредну литературу давали смо појединим ђацима, на пример Зелету Вељковићу, Јови Живковићу Шућурану, Владимиру Наумовићу – Лалету и још неким.

Ја и Тица Михајловић радим сас
 радником по бадрини и оловом сас
 бадрине по цркви у тешиким усло-
 вима, а дајемо сас кроју за
 међународне, а дајемо сас ^{својим} на
 неким међународним сарадницима

Комуниситички синдикализам у тешиким
 зупи били су у ~~тешиким~~ тешиким
 1932/33 Милановић Теодор, Радош Јанковић,
 Ђукић Радош, Милош Радош,
 - Јанковић (у броју 53/31)

У тешиким 1933/34 Кунт Милош
 У тешиким 1935/36 Милош Војан,
~~Милош Војан, Јанковић~~
~~Милош Војан, Јанковић~~

У тешиким 1936/37 Милош Војан,
 Јанковић Војан, Милош Војан,
 и Кољарић Милош, Милош Војан
 У тешиким 1937/38 - Милош Војан,
 (у својим тешиким је оловом сас, сас
 сас на време сас) Радош Јанковић
 9. септембар 1929 год.

У време штрајка текстилних радника, добијали смо задатке у вези са штрајком. На једном састанку био је и Коста Стаменковић. Ја сам одрастао поред радничких станова и радници су ме добро познавали. Ја и Тица Михајловић добили смо задатак да бодримо и помажемо раднике да издрже у

тешким условима, скупљали смо храну за штрајкаче, а обојица смо били и на ноћним штрајкашким стражама.

Комунистички симпатизери у гимназији били су из генерације 1932/33 Милићевић Петар, Радовић Јагош, Павловић Ратимир, Николић Радомир – Дане. (Митровић 33/34).

Из генерације 1933/34 Кулић Методије. Из генерације 1935/36 Ма-нојловић Васа, Станковић Милорад – Барон. Из генерације 1936/37 Обрадовић Милош, Јовић Миодраг – Шаранче, Вукићевић Лука, Шћекић Малиша, Младенић Младен, Коларевић Тихомир, Стоиљковић Боривоје. Из генерације 1937/38 Наумовић Лале, (Тевавац Милан је преживео рат, срео сам га после рата).

9 август 1979 године

Рајко Здравковић

27. Изјава Радана Михајловића Грујице о радничком покрету у Лесковцу 1933-1938.

Када сам био у V разреду Лесковачке гимназије 1933-1934 год., написао сам писмени задатак из српско-хрватског језика „Моја јутарња шетња улицама града Лесковца“ у коме сам између осталог говорио о два несретна случајева два радника и што је наставница српско-хрватског госпођа Вера Миљковић оценила као рад у коме се пропагира комунистички покрет. Зато ме је одвела код директора гимназије Владислава Росића и том приликом од њега добио шамаре. Онда је госпођа Вера напустила његову канцеларију, обратила ми се следећим речима „И кад јеж осети опасност он се увуче у себе и избаци своје бодље“. У будуће води строго рачуна о твојим наступима. Тек касније сам сватио сву добронамерност поступка Владимира Росића јер он сматрао да сам ја већ организован и да није подесан начин да отворено износим своја напредна мишљења у једном школском задатку.

После тога, пошто су ме оптужили да сам комуниста дуго времена је прошло док ми је Коста Стаменковић дао најпотпуније објашњење, јер сам му се два пута обраћао по том питању – шта је то комунист – Од њега сам добио књигу „Мати“ од Максима Горког а касније "Развитак друштва" од Филипа Филиповића и друге напредне књиге које су код мене извршиле снажан утицај и приближиле ме радничком покрету.

Крај школске 1933-1934 посећивао сам и курс „Есперанта“ кога је за време лета водио професор Брана Митровић.

На њему је било све што се сматрало напредним.

После тог курса формирали смо групу; састављену од Ђорђа Живковића „Бадрђанац?“, Ранка Михајловића, сестра Бранка Митровића, мислим да се звала Мила и ја.

Та група је почела да расправља о политици.

Њен најуспешнији ангажман био је скупљање добровољног прилога за "шеће Горе" – Руте? –

1935-1936 год. постојала је једна мешовита ђачко – радничка група коју је водио Влада Металац (Црни) вероватно Влада Јовановић „Курта“. У њој је био Ђура типограф (вероватно Ђура Милер), у њој су били поред мене Ђире Михајловића: Рајко Михајловић (Ранко); Данило и Вида Наранџић, Ратко Белић ученик текстилне школе а једно време и Стојан Јанчић. Ова група проучавала је организационе принципе партије и доста радила на организационим задатцима и акцијама. На пример: Око припрема штрајкова, око организовања сељака у Сељачкој слози; растурање летака; организовање првомајских прослава; растурање збора Љотића и других реакционарних представника; растурање напредну литературу и т. д.

[Сергије дописао руком: 35 Ђира телефоном]

Улога Вера у изградњи
"Бригаде"

Вера са својим њеним
децаборне имиграције 1933-
1934 године, највише са њеним
задржаном у српско-српској
језика "Моја јубошка вредна
дружина" "Бригаде" и
коме сам изјесту остварила доброту
о два месеца на изградњи два
радна и што је наводно
српско-српској бригади Вера
успешно остварила као рад
наме се изградња, комуналних
објеката, јавно се прогласила по
доследној имиграције Вера
у Србији и њеним бригади
Моја група у овоме случају
је бригади Вера наводно

Стефановићу
 Лична књига
 рођен је 3. Октобра 1879
 у месту Јерменица
 у Србији

Стефановићу
 Стефановићу

8-VIII-79

XI

U tom 1837-1838. Stevan Tomić je sačinio prvu
 metru štampanih i u ovom napredne literaturu

У пролеће 1936. припадао сам групи коју је водио Душан Цекић „Лешњак“. У њој су били поред мене Ђорђе Ђорђевић – Чиби -; Јован Митић „Сисолац?“. Прорађивали смо Историски и дијалектички материјализам.

По мом мишљењу то је била припремна група за пријем у СКОЈ-а.

Мени је Душан Цекић саопштио крајем школске 1936-1937. год., у пролеће 1937. да сам постао члан СКОЈ-а.

Год. 1936-1937. био сам задужен за скупљање црвене помоћи за град Лесковац.

Међу онима који су давали веће прилоге помињем Милана Димитријевића зубара који је сваког месеца давао по 200 динара. Перу Дискића апотекара који је једном дао 500 динара. Благоја Живковића „Бадрђана?“ од кога сам повремено добијао од 200 до 300 динара. Владу Андрејевића ковача из Нишке улице који је увек давао по 100 динара; Дарија Јовића опанчара чији прилози нису били испод 50 динара.

Међу сталним прилагачима били су Сава Митић –салер, Јова Живковић – Зајац, Пера Кулић – тишлер, Вуле Стојановић – Шуп???? књижар.

У појединим месецима сакупио бих и до 4000 динара о чему сам директно реферисао Кости Стаменковићу. Новац сам предавао другу Крсти Попиводи из Београда.

У то време црвену помоћ у околним селима и међу члановима „Селјачке слоге“ прикупљао је Тома Костић.

Касније 1938 године црвену помоћ међу студентима прикупљао је Драгољуб Томић.

То је трајало све до краја 1938 године када сам после крвавих избора у децембру 1938 морао да одем из Лесковца на Шар Планину код брата? учитеља?

Поред осталих извора за набавку напредне литературе формирали смо један фонд напредних књига у коме је било по неколико примерака „Мати“ од Горкога; „Гвоздена пета“ од Цека Лондона и бројних Нолитових издања. Овакве књиге доносили су Душан Цекић и Васа Смајевић и неки други студенти.

Овај заједнички фонд, фонд напредне литературе је у току 1935. год. био код мене. Школске 1935/1936. код Борислава Ђокића ученика 8 разреда.

1936-1937. код Рахелке? Дуридонове?, сестре среског референта по шумарству. А 1937-1938. год. код Светозара Крстића „Јарца“.

Из овог фонда снабдевали смо радничко – ђачке групе.

Поред тога користили смо и библиотеку покојног Андре Јовића столара који је имао врло богату напредну литературу. Ове књиге позајмљивала нам је његова жена Анка. У току 1937-1938. год. водио сам неколико читалачких група. У једној су били Добривоје Јовић опанчар; Влада Андрејевић ковач и продавац брашна који је имао радњу до куће Дунђерског у Нишкој улици.

У другој су били: Раде Шунић; Трајко Ђорђевић кувар и ученик кога смо звали Жути односно Жика Илић.

Ову припремну групу за СКОЈ сам водио преко пола године.

У трећој групи коју сам водио била је састављена од: Малиша Шћекић; Стојан Јанчић; Јован Митић – Сисолац; Бранко „Шкембар“. Повремено је долазио Стево Кртолић који је на студије постао напредан под утицајем његове другарице Зоре. Често смо се састајали у његовој кући.

У то време од 1936. до 1938. приређивали смо [нечитка реч] и матинеје и то из гимназије, Организације Вуловића и код Каспара у организацији Абрашевића и синдикалних подружница.

Пошто је приход из тих матинеја ишао углавном у Црвену помоћ, ми смо многе посетиоце пуштали без улазница које смо наплаћивали.

Врло често сам био благајник код Каспара па ми је то било врло познато. Три филмска [нечитка реч]: Матић Далматинац; Живојин Николић (касније назван „Брка“) и један друг из Јабланице знали су у коју сврху су организована ова матинеја и нису нам правили никакве тешкоће.

Ја сам то отворено рекао Живојину Николићу – да је то за црвену помоћ и он је био толерантан.

Пред изборе 1938. год. био сам ослобођен од рада са групама и додељен једној агитационо-пропагандној групи коју сам водио.

У њој су били: Јова Живковић „Зајац“; Пера Кулић; Сава Митић савлер и Влада Андрејевић ковач.

У сврху што успешније агитације по околним селима купили смо једну рагу а из дворишта Дилке кафеције узели смо напуштено чезе које је оправио Влада ковач. Сава Митић начинио је од конопаца узде и друго.

Нисмо се возили него смо ишли пешке поред чеза а оно нам је служило као покретна трибина са које смо држали говоре.

После избора пошто се је коњ поправио, јер смо га обилно хранили травом и сеном, продали смо га и зарадили на њему 50 динара.

Од другова који су били у Шпанији добијали смо писма преко једног инжењера Енглеза из рудника Леца. Ми смо их умножавали и растурали.

Преко Јеле Пијаде успоставили смо везу са Мошом Пијаде који нам је [вероватно фали - послао] 3 писма неоцењиве вредности јер смо их читали по групама.

Радан Михајловић
„Грујица“

8. VIII 1979 год.

Нови Београд

Сергије на крају додао црвеним мастилом: У току 1937 -1938 Драгољуб Томић је скупио новац међу студентима за набавку напредне литературе.

28. Изјава Драгише Кнежевића о раду Удружења студената у Лесковцу, 1933-1937.

О РАДУ УДРУЖЕЊА СТУДЕНАТА

Тридесетих година у Лесковцу политичка ситуација је била врло тешка. Политичке слободе су биле скоро потпуно ограничene и рад је дозвољаван само онима који су подржавали тадашњи режим. Међутим, баи у том периоду, а поготову после 1933 године почиње да се развија рад појединих организација и удружења. У Лесковцу је живело и радило доста студената који су били сиромашни, те нису могли да редовно прате настау на факултетима. Већином ово су били студенти права. На иницијативу извесног броја напредних студената организује се Удружење студената. Тек је било пробати се код ондашњих власти, али ипак ово Удружење је признато од стране власти. Рад је Удружењу одобрен и у 1934-ој години бира се прва управа овог удружења са Глишом Ђорђевићем, као председником и Драгишом Кнежевићем, као секретаром. Управа је одмах пришла организационом учвршћењу удружења и обухватила све студенте који су живели и радили у Лесковцу. Поред редовних чланова удружење студената је имало и помажуће чланове грађане раднике, занатлије који су такође добијали чланске карте. Да би рад удружења био што успешнији, већ у идућој години удружење је успело да обезбеди себи просторије да у тим просторијама организује књижицу и читаоницу и да се ту окупља. За ово време како удружење није имало ни од кога помоћи већ се издржавало само од чланарине, то је био заиста подвиг. Удружење није само на томе застало, већ је основало посебно удружење за помагање сиромашних студената. Наиме, у Лесковцу је било много сиромашних студената који су ванредно страдали права и чисте пута нису имали могућности да купе књиге, па је ово ново удружење све то

Драгиша Кнежевић

обезбедило.

Нарочито је видан рад удружења био у то време у оквиру академског позоришта. Уствари студенти су држали и носили Академско позориште. Напомињем, да је у првим данима живота овог удружења било много активиста и да је већина студената припадало напредном покрету и борило се према ондашњим могућностима и условима у редовним опозиционих странака. Ту су нарочито делали Бошко Крстић, Миливоје Перовић, Бора Димитријевић-Цикла, Радомир Милићевић, Методије Кулић, Драгић Станковић, Радивоје Илић, Радомир Митровић и многи други. Доцније, управу су преузели млађи студенти, као Риста Антуновић, Зеле Вељковић, Миодраг Хаџи Јованчић и други. Од 1937 године ово Удружење постаје масовније, јер прилив студената је све већи, а и ситуација је била много повољнија за рад самог удружења.

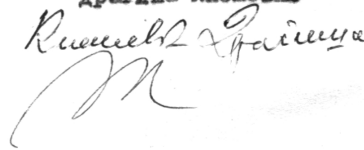
Све ово износим са разлога да се види и да свима буде јасно да се у оквиру Удружења студената развио читав један систем политичког рада са омладином, да је удружење студената било помета напредних кадрова од којих су се многи доцније и доказали у току НОБ-е.

Иако је удружење живело под надзором политичких органа оно је било врло смело и често предузимало поједине радње које су се косиле са ондашњим законима. Тако је на пример организовано предавање Ратка Павловића у лесковачкој гимназији са темом "О дијалектичком и историјском империјализму". Ово предавање је било јавно. Немто доцније у току 1936 године организовано је илегално предавање у оквиру управе удружења, а предавач је био Душан Чекић. Ми тада јасно знали улогу и функцију Душана Чекића, али из онога што нам је он тада говорио ми смо осетили да он ступа испред КП која је била у дубокој илегалности.

Милић

Жеља ми је била да ово изнесем на овом скупу да се више не би пренебрегавао рад Удружења студената од 1934 године до 1937 године, јер би то по мени била историјска неправда према раду оних људи који су из свих тих идеала и љубави према слободи и демократији дали све од себе да поставе солидне темеље овом удружењу које је доцнијим генерацијама служио као сигурни ослонац за много плоднији и свестранији рад како на пољу организовању омладине, тако и на пољу ширења партије и марксистичке мисли.

Драгана Кнежевић

31 јун 1976.

Лесковца

29. Изјава Сретена Марковића Пуклице о радничком покрету у Власотинцу, Нишу и Лесковцу 1934-1940.

У Синдикат кројачких радника ступио сам 1934 год. у Нишу, већ следеће год. био сам члан управе подружнице шивачких радника, а крајем те год. постао сам члан СКОЈа. Припадао сам скојевској групи коју је водио Ратко Вукићевић студент филозофије, у њој су били 4. омладинца поред Ратка, један од њих био је Ђока Апостоловић Чокалија (Ђак), други се звао Драгољуб Крстић (звани Цар). Када је Ратко отишао за Шпанију, вероватно крајем 1936. руководство ове групе преузео је Букиш.

Године 1936 био сам секретар подружнице шивачких радника, на ту дужност изабрат сам почетком 1936. год. У току те године, припремили смо тарифни покрет, а крајем те године поднели послодавцима колективни уговор пошто велики број послодаваца није хтео да потпише овај уговор који је предвиђао скраћење радног времена и повећање надница. Ступили смо у штрајк који је трајао око 18 дана, после овог штрајка послодавци су били принуђени да потпишу поднети уговор пошто то било пред божићне празнике када је било пуно посла.

После штрајка негде почетком 1937. год. дошло је до једне полицијске провокације. Полиција је извршила претрес у Радничкој комори и седишту месног синдикалног већа који су били у истој згради, и нашли у фијоци секретара месног синдикалног већа Александра Здравковића који је био комуниста један пакетић летака са српом и чекићем у заглављу. Тада су ухапсили поред Здравковића и Мустафе Турка преседника радничке коморе – повереника (који је припадао социјалистима Живка Топаловића) и преседнике и секретаре синдикалних подружница, негде око 14 лица. Пошто нису успели да у току истраге под батинама докажу припадност ком-

унистичкој партији, то су нас после месец дана пустили и протерали у место рођења сем Здравковића који је био осуђен чини ми се око 2 године.

За време трајања штрајка као и у току рада наше скојевске групе често смо се састајали у кројачкој радњи Милорада Петровића – Сергијана, који нам је много помого у току овога штрајка јер је присуствовао састанцима послодаваца и обавештавао о њиховим одлукама.

143

Изајава Еролана Марковича Букчице
 у сепаратној кројачкој радњи сабури
 сеп 1934 год. у м.ш.у. лет. сеп. год. био
 сеп. чл. у сеп. бодружнице и шивачких
 радника, а кројач. се год. бодруж. сеп.
 чл. скоја. Приликом сеп. скојевског
 пуцања је водио Рабино Вукитов
 и сеп. бодружнице у кој. су
 били 4. младинца бодруж. Рабино
 један од њих био је Јока Агосе
 окол. Чокалија (Јок) дружи се зло
 Драбавић прелић (злат. стар) кога је
 Рабино обичао за шивачку Еролавно
 кројач. 1936 руководио се пуцања пуцао
 је Беркиш.

Шивачка је године 1936 био сеп. сеп.
 сеп. бодружнице и шивачких радника, на бу
 дужност тог год. сеп. бодруж. 1936 год.
 у Беоку се године, приликом смо бодруж.

Васа Смајевич није екрану
бојњу да не објављује и
организацију мислорова Јовића
и орање, а нешто како и са Бранком
Јовићем који је припадао Трудову
Јовићу обо су савршеном
код Левинић
31. Јула 1979 год
Власотинцу
Сребен Марковић
Бучковица

За време мог боравка у Власотинцу 1937. год. одлазио сам код мог рођака Блашка Тошића гуменог трговачког помоћника где сам се упознао са другарицом Бранком Стефановић са којом сам одржавао пријатељске везе. После сам отишао у војску где сам као јединац служио 9 месеци скраћени рок. Касније сам отворио кројачку радњу у Власотинцу.

У фебруару 1939. год. дошао је у моју радњу Васа Смајевич студент и распитивао се за шивење одела, у току разговора распитивао се где сам радио и да ли сам био синдикално организован као и да ли сам познавао Бранку Стефановић из Лесковца, другом приликом смо разговарали о мом хапшењу у Нишу. Онда ме је питао да ли би хтео да продужим са организованим радом. Пошто сам ја пристао разговарали смо о формирању групе симпатизера комунистичке партије.

Ускоро затим 10 до 15 дана после првог састанка са Васом Смајевичем наша група почела је да се састаје. У њој су од почетка били поред мене: кројачки радник Сениша Тотошковић који је радио код мене а затим био мој ортак, Милорад Петровић – Сергијан кројач који је радио код куће, Веља Грујић Воскар чија је радња била у близину моје, а касније за време лета нама се придружио и Сениша Јанић који је био организован и учитељ у СКОЈ школи а касније од школске 1939. и 1940. био учитељ у Гаре а касније у Ладовицу, негде у то време уписао се и на Филозофски факултет.

На наше састанке редовно је долазио Васа Смајевић који нам је доносио партиски материјал и штампу које смо заједно прорађивали.

На велику госпођу 28. августа 1939. год. на састанку који смо одржали у Виноград Живојина Тевденског под једним дрветом (у винограду који се је налазио у близини садашње текстилне фабрике Власинка – изнад ње) Васа Смајевић нам је саопштио да наша група постаје партиска ћелија и да се у будуће сматрамо чланови партије. На том састанку изабрали смо за секретара Сенишу Тотошковића а остале задужили по секторима рада и то Милорада Петровића по идеолшко политичком раду, Вељу Грујића по синдикалном раду који је у то време био стагнирао, Сениша Јанић за рад са омладином а Сретен Марковић по финансији.

После стварања партиске организације Васа Смајевић је и даље повремено долазио претежно сам а касније са Бошком Крстићем. Средином 1940. год. на састанак је дошао са Васом нама непознат друг за кога смо после рата сазнали да је то био Мома Марковић. То смо сазнали када је Мома Марковић посетио Власотинце. Те године у време када су шљиве пожегаче сазревале још један непознат друг за кога смо после рата сазнали да је то био Лека Ранковић.

Негде у септембру 1940. год. на захтев Васа Смајевића одредили смо једног нашег друга као делегата за некакав састанак у Лесковцу. Ми смо одредили Вељу Грујића који је чешће одлазио у Лесковац ради набавке сировине за прављење свећа, њега је тада у Лесковцу дочекао по договору на одређеном месту Бошко Крстић и одв[е]о га на састанак.

После тог састанка на место Васа Смајевића на састанке наше партиске организације долазио је Бошко Крстић. Крајем 1940. год. извршена је реорганизација партиске ћелије и на место Сенише Тотошковића изабрали смо за секретара, на предлог Бошка Крстића, Сенишу Јанића који је пре тога развио велику активност нарочито са омладином и учитељима.

Негде крајем 1940. год. дошао је из Београда у Власотинце и запослио се Божидар Црнатовић (Беско). После доласка Сенише Јанића за секретара Беско је постао члан наше партиске групе у оквиру које је био задужен за црвену помоћ. Све до Априлскога рата у нашој партиској организацији нису били Милорад Димонић и Ђорђе Младеновић Челик, Димонић је био столарски радник а Челик лончар. За време окупације 1941. год. у лето Ђоре Челик позвао је мене и Сенишу Тотошковића на једном састанку у његовој кући на коме је био Коста Стаменковић. На том састанку разговарали смо о политичкој ситуацији и припремама за оружани устанак. У то време Ђоре Челик ми је говорио да се је Коста састајао и са Сенишом Јанићем.

У време припреме устанка често је долазио код мене у радњу сам а и са Сенишом Јанићем, Новица Илић трговачки помоћник. У лето 1941. Коста Стаменковић је боравио око 3 месеца у кући (где се скривао) Ђорђа Младеновића Челика Лончара а исто и у кући његовог шурака Тихомира Џуџића.

Од напредних учитеља са којима је радио Синиша Јанић познавао сам Миљу Калановић која је била учитељица у Стајковцу и пружила подршку радницима фабрике Христодора Тасића у Стајковцу, која је стрељана од окупатора 1944. год. Од окупатора је стрељана и друга напредна учитељица Вера Поповић.

Скојевским групама по мом сазнању припадали су Бора Стојановић, Коста Стојановић, Јова Видосављевић, Лазар Пешић, Сретен Милошевић, Милета Лазаревић син Љубисава колара?.

Васа Смајевић нам је скренуо пажњу да не обухватамо у организацију Миодрага Јовића Шаранче; а исто тако и са Благојем Давинићем који је припадао Драгољубу Јовановићу, оба су се приказивали као левичари.

31. Јула 1979. год.

Власотинце

Сретен Марковић Пуклица

30. Изјава Драгише Кнежевића о Удружењу студената у Лесковцу 1934-1937.

Секретар удружења студената у Лесковцу, постао сам 1934. год. а претседник 1935. год. На тој функцији остао сам до 1937. год. када је изабран Бошко Крстић. После Бошка Крстића, колико се сећам дошао је Риста Антуновић. 1935. основали смо у оквиру нашег удружења, удружење за помагање сиромашних студената. Ово удружење није давало студентима новац, већ им је куповало књиге. У то време смо написали један апел свим виђенијим грађанима за помоћ у новцу. Тај су летак штампали бесплатно графички радници. На наш апел се одазвало једно лице и послало 100 дин. чиме смо покрили поштанске трошкове. Јова Јовановић адвокат није хтео да нам да прилог говорећи: нисте моји. – Ми смо после тога организовали скупљање прилога путем касица по улицама у празничне дане. Тиме смо обезбеђивали плаћање кирије и куповину уџбеника за сиромашне студенте. Тада смо добили од ранијег Удружења студената – односно од Синише Тодоровића, дипл. правника, целокупну библиотеку са намештајем. Ова се библиотека састојала од неколико стотина књига, које су биле смештене у подруму његове куће. Негде 1934 или 1935 студенти су организовали јавно предавање у гимназији које [је] одржао Ратко Павловић: на тему о дијалектичком и историјском материјализму.

У 1936 г. Душан Цекић, адв. припр. одржао је Управи удружења студената илегално – затворено предавање о политичкој ситуацији у то време.

Удружење студената је већ 1935. или 1936. г. имало своје просторије у главној улици преко пута штампарије и палате „Покрет“(?). Имали смо два одељења. У првом одељењу је била читаоница – ту смо одржавали састанке. А у другом одељењу је била библиотека.

Поред редовних чланова студената, имали смо и помажуће чланове, младе раднике и занатлије. Ја сам сачувао једну чланску карту једног пома-

31. Изјава Божицара Наумовића о Академском позоришту у Лесковцу 1935-1941.

Прва управа академског позоришта имала је за управника Сретена Динића, они нису дали ни једну позоришну представу већ су имали другу врсту приредби н. пр. рецитације и сл. Ја сам учествовао у раду позоришта од самог почетка, мада нисам био студент. После једне скупштине, за управника је изабран Бора Димитријевић, „Пиксла“. Он је припремио прву представу Академског позоришта, која је дата 19 јануара 1935 год. са представом "Обичан човек" од Бранислава Нушића.

Поред младеже Анарарево позорише
је било младеже и љубави и Анарарево
кода се данашњи по гласу Анарарево
позорише група младих Соудевова група
се данашње младеже. У то време када је
уписао група младих Соудевова
группе је био др. Ђуџо код, млада.
од јачине младеже група Анарарево
у сарајеву био и др. млада група
за представу Анарарево позорише. као:
Ђуџо Ђуџо, млада, млада Анарарево и
ст.
26/15 1936
Лесковац.
(БОЖИЦАР НАУМОВИЋ)
Лесковац

Поред младеже Анарарево позорише
Анарарево позорише је представу и
млада: "Млади по свадби млада", а млада
се припремио је једна група млада се млада по
свадби млада.
Лесковац

Поред издавања Аларамно историје
деломо израдили и садам и Новоселцима
когда се јавиш по гласу Аларамно
историје групе младих Соудетског појаса
се јавише поштом. У то време када се
уписао у школу групе младих Соудетског
појаса се био др. Јулијан, лекар.
од јавног уписа групе Аларамно
у сарајеву емо поједине младе главе
за издавање Аларамно историје, као:
Јулијан Поштва, Мила, Иларијана Симићева и
др.

26/IX 1926
Мила.

(БОЖИДАР НАУМОВИЋ)
Мила

Поред поштомских помага
Аларамно историје се издавало и
поштом: "Листи по српски језику", а које
се припоштом је једно српско језику се ипак по
српски језику.

Мила

Бошко Наумовић

Прилог списку оштре.

У раду Народнеке изборнице, предводи
 смо многе конструктивни срећнокалине
 сарадници: по

- 1) Бошко Кривош
- 2) Свободу Кривош
- 3) Миле Јаки Јовановић
- 4) Бора Јанковић, Пичево
- 5) Александар Јановић, Зеленица
- 6) Бошко Јанковић, Кула
- 7) Јана Јанковић
- 8) Јана Јанковић - Београд
- 9) Миле Јанковић, Пичево
- 10) Боро Јановић
- 11) Драго Јановић, Кула
- 12) Јана Јановић, Пичево
- 13) Јана Јановић
- 14) Драго Јановић
- 15) Миле Јановић, Селовац
- 16) Јана Јановић
- 17) Јана Јановић, Београд
- 18) Јана Јановић - Београд
- 19) Драго Јановић, Кула
- 20) Александар Јановић
- 21) ~~Јана Јановић~~ Јана Јановић, Пичево
- 22) Јана Јановић
- 23) Јана Јановић

Све Премијере почев од прве морали смо да пријављујемо полицији и то по недељу дана раније. Ја сам лично носио молбу. За одобрење, односно за дозволу премијере. Неке представе су нам дозвољавали не тражећи нам текст за друге су нам тражили текст ради цензуре. Тако су нам тражили текст за позоришни комад „Ослобађање Косте Шљуке“ и нису нам давали одобрење. На два дана пре премијере отишли смо код Среског Начелника Путниовића, Бора Димитријевић, браћа Костић Живојин и Ђорђе и ја Божидар Наумовић. Молили смо га да нам одобри представу, јер су улазнице већ распродате. Он нам је дао одобрење на један дан пре премијере.

Једне године, не сећам се које, група младих студената преузела је управу Академског позоришта, у тој групи су били: Миле Хаџи Јованчић, Бошко Ђорђевић „Кукар“, Зелe Вељковић и др. Они су држали управу једно извесно време, тада је Бора био отсутан из Лесковца. Једнога момента пронео се глас да је умро, што је било нетачно.

За време док је ова група била на челу Академског позоришта, они су дали колико се сећам једну представу. Колико се сећам било је „Сумњиво лице“.

Касније је Бора дошао и припрема представу „Ожалошћена породица“ која је дата у децембру 1940. или јануара 1941. год. То је била последња представа Академског позоришта. У фебруару 1941. год. Бору „Пикслу“ су позвали у Среском начелству и саопштили му да је забрањен рад Академског позоришта. То ми је он лично испричао и сутрадан отишао за Скопље.

26-IX 1976 год.
Лесковац

Божидар Наумовић

Продужетак изјаве

У раду Академског позоришта, учествовали смо многи комунистички ориентирани студенти: као

- 1) Бошко Крстић
- 2) Светозар Крстић
- 3) Миле Хаџи Јованчић
- 4) Бора Димитријевић „Пиксла“
- 5) Александар [нечитка реч], „Чекерко“
- 6) Бошко Ђорђевић „Кукар“
- 7) Јела Пијаде
- 8) Ђока Живковић, „Безарђеш“
- 9) Илија [нечитко], учитељ из Вучја
- 10) Борко Јекић,
- 11) Благоје Ђурић, „Ђукс“
- 12) Душан Цекић, „Лешњак“
- 13) Зелe Вељковић
- 14) Драган Томић

- 15) Живојин Митић, „[нечитка реч]“
- 16) Ћира Михајловић
- 17) Веља Живковић „[нечитка реч]“
- 18) Јован Цекић „[нечитка реч]“
- 19) Трајко Ђорђевић „Кукар“
- 20) Аристомен Ристић
- 21) Борислав Ђокић
- 22) Драгић Станковић
- 23) Методија Кулић

Поред Лесковца Академско позориште давало представе у Лебану и Власотинцу.

Када су дошли на чело Академског позоришта група младих студената уведене су усмене новине. У то време када је управу држала група младих студената управник је био Др Ђорђе Кон, лекар.

Од радничке уметничке групе „Абрашевић“ ангажовали смо поједине њихове чланове за представе Академског позоришта као: Ђорђа Томића „[нечитка реч]“, Живојина Симоновића и др.

26/IX 1976
Лесковац

Божидар Наумовић

Поред поменутих комада Академско позориште је приказало и комаде: „Људи на санти леда“, у коме се приказује једно друштво које се топи као санта леда.

Б. Наумовић

32. Изјава Стојана Николића – „Столета“ о симпатизерима комуниста, скојевцима и радничком покрету у Лесковачкој гимназији, Лесковцу и околини 1936-1945.⁴

Школске 1936/1937. створили смо у Подворцу илегалну марксистичку групу у којој је било гимназијалаца и радника – омладинаца. У њој су били по мом сећању:

Петрушић Спасоје
Коцић Борко – Мурат
Тричковић Радисав
Ристић Урош из Вучја
Николић Стојан – Столе
Борко Цекић

Од радника су били Стојан – Цонка пекар, Никола Стоиљковић трг. помоћник. Састав групе повремено се мењао. Састајали смо се код Цонке у

⁴ У Сергијевој архиви налазе се две верзије ове изјаве. Једна је у рукопису а друга прекуцана, скраћена и мало измењена. Овде их дајемо обе.

пекари и кући Борка Коцића Мурата. Читав наш рад одобравао је Петар Коцић Мурат али није присуствовао свим састанцима. Прорађивали смо марксистичку литературу. Између осталог направили смо програм рада у коме смо предвидели да примамо чланове одређеног социјалног порекла, шта треба да читамо, какав лик треба да има комуниста и како треба да се понаша у друштву и какав ђак треба да буде у школи као и друге задатке које смо себи постављали. Литературу смо добијали од Цонке пекара који је поред марксистичке литературе имао и Нолитова издања.

Једнога дана позвао ме Зеле Вељковић да прошетамо и том приликом саопштио ми је: Ви сте створили марксистички кружок за чије се постојање већ зна у гимназији и граду. Одмах га растурајте јер се прочуло да се састајете.

На место кружока предложио да се активизирамо у раду школских удружења и у самом разреду и међу млађим генерацијама. Тада сам припремио за дружину „Вуловић“ приказ књиге „Слуга Јан“ која је имала социјалну ноту.

1938/1939. год. комунистички симпатизери и скојевци били су:

У VIII б разреду:

- 1) Миленковић Миодраг Шишавац погинуо у НОБ, као комесар у Бабичком одреду.
- 2) Љубић Стојан
- 3) Стојановић Светозар из Лебана учесник НОБ у 1941. год.
- 4) Бошковић Драгомир Дане борац од 1941. пог. у НОБ-у.
- 5) Цекић Борко Слезенка
- 6) Цекић Слободан – Цека [нечитка реч]

У VIII а разреду:

- Шунић Драгомир
- Илић Драгољуб
- Јелић Слободан
- Јешић Милица
- Николић Јорданка
- Стојановић Олга
- Јовановић Благоје – Баје[?]

У VIII разреду 1937/38:

- Тепавац Милан

У VIII разреду 1935/36:

- Ђорђевић Анета

У VIII разреду 1939/40:

- Ћерамилац Александар
- Цакић Петар – Синовац
- Милошевић Сретен –провери да ли је [нечитко]
- Симовић Милутин из Обилића пог. у НОБ-у
- Јовановић Сретен

Изјава

Изјава Николић - ~~Ђорђе~~
"а воле"

- Указом 1936/1937 извршан
слик у Пољској ~~и~~ историју
марксистичку групу у којој је
био титалистичкога и партизанско-
омаштинскога. У њој су били и
мои сестри:

Клементина Николић

Кривошанић - Милош

Клементина Николић

- V 37/38
- Раднички устанак у Београду
- Николић - Милош
- Београдски устанак

- Од партизанског и београдског устанка
у Београду, Николић Николић и др. учествова
у устанку у Београду и устанку у
Београду.

- Устанак у Београду и устанак у
устанку у Београду и устанку у
устанку у Београду.

- Устанак у Београду и устанак у
устанку у Београду и устанку у
устанку у Београду.

као и јак часење човјек
Даре Сидоричевић Савић и
Мр. Шивачић.

13 ма 1979 год
Криве ~~мт.~~ Лагана Крива
Борс,
Носилоу Савићу
1941 "

изјава Stojana Nikolića - Stoleta

Školske 1936/37 stvorili smo u Podvrcu ilegalnu marksističku grupu u kojoj je bilo gimnazijalaca i radnika - omladinaca. U njoj su bili po mom sećanju:

Petrušić Spasoje
Kocić Borko - Murat
Tričković Radisav
Mistić uroš iz Vučja,
Nikolić Stojan - Stole,
Borko Ćekić

Od radnika su bili:

Stojan Conka-pekar,

Nikola ~~Stojanović, Križevički~~ Culjković, trg. pomoćnik,
Sastav grupe povremeno se menjao, a sastajali smo se kod Conke u pekari i u kući Borka Kocića-Murata. Citav naš šad odobravao je petar Kocić-Murat ali nije prisustvovao svim sastancima. Proradjiiva i smo marksističku literaturu, između ostalog, napravili smo program rada u kome smo predvideli da u kružok primemo članove određenog socijalnog pokreta, te šta treba da čitamo kakav lik treba da ima komunista i kako treba da se ponaša u društvu, kakav djak treba da bude u školi, kao i druge zadatke koje smo sebi postavljali. Literaturu smo dobijali od Conke pekara koji je u svojoj ličnoj biblioteci posedovao, pored marksističke literature i skoro sva Nolitova izdanja.

Jednog dana pozvao me je Zele Veljković da prošetamo i tom prilikom saopštio mi je: "Vi ste stvorili marksistički kružok za čije se postojanje već zna i gimnaziji i gradu. Odmah ga rasturajte jer se pročulo da se sastajete. Nam mesto kružoka predložio je da se aktiviziramo u radu školskih udruženja i u samom razredu kao i među mladim generacijama. tada sam pripremio za družinu "Vulović" prikaz knjige koja je imala socijalnu notu.

Pre rata ne sećam se da sam znao za Okružnu SKOJ-evsku i partijsku konferenciju.

U Partiju su me primili Vasa Smajević i Zele Veljković i delegirali me za uspostavljanje SKOJ-evskog i partijskog rada najpre u Fabrici i u selu Vučju, a zatim i za čitavo Porečje. Od tada sam bio na partijskoj vezi pa sve do rata direktno za materijal sa Zeletom u Hadžijovančićem, a jedno vreme kad je šopir piran Zele iz Leskovca sa Djurić Pavkom-Korčaginom, metalskim radnikom. Po sindikalnoj liniji bio sam na vezi sa Ružom Sandić, Savom Češljarem, po Crvenoj pomoći sa Borkom Ćekićem, po SKOJ-evskoj liniji od 1940. godine sa Ristom Antunovićem /a Bok sam bio u gimnaziji 1937-1939. godine prvo sa Draganom Tomićem, a onda najviše sa Zeletom Veljkovićem./Ja sam već 1938. godine radio sa omladinom u Vučju i okupio jedan omladinski aktiv. Isto tako okupljao sam jedan aktiv iz redova radnika i seljaka. U omladinskom aktivu priradjivali smo naprednu literaturu, a u aktivu starijih govorili smo o životu radnika i seljaka u Sovjetskom Savezu.

Godinu dana kasnije, jula 1939. godine po nalogu Partije stvorili smo SKOJ-evsku organizaciju, a na njenom osnivačkom sastanku bili su Zele Veljković i Miodrag Hadži-Jovančić. U početku sam bio ja sekretar. U ovoj organizaciji su bili: Dragić Nikolić, Dragić Ilić, Dragi Stanisavljević, svi fabrički radnici tekstili, Stojan Stefanović, metalski radnik, Zivko Djokić fabr. radnik, Stojan Stanojević gimnazijalac, Milorad Kostadinović, gimn. i Dragoljub Krstić, gimn. Kasnije u jesen 1939. godine izvršena je reorganizacija ovog SKOJ-evskog aktiva i stvorana su dva posebna SKOJ-evske aktiva. Prvi, fabrički SKOJ-evski aktiv, sa sekr. Dragi Nikolićem. U njega su ušli

U njega su ušli: Bosa Nikolić, stenodaktilograf u fabrici, Blaško Todorović iz Bunuše, Živko Kocić iz Radonjice, Branko Mijalković iz Nakrivnja, Borko Stanković iz Brze i svi ostali napred nabrojani fabrički radnici članovi prvog SKOJ-evskog aktiva u Vučju kao i Dimitrije Jovanović, Vlada Stojanović i Dragoljub Djokić. Ovaj aktiv su sačinjavali sami fabrički radnici. Ovaj aktiv, pored oatalog, radio je na stvaranju napredne sindikalne organizacije u Vučju. Vezu po ovim pitanjima održavao je Dragi Nikolić sa sindikalnim rukovodstvom u Leskovcu.

Drugi SKOJ-evski aktiv bio je mešoviti od seoskih omladinaca i Djaka: U njemu su bili: Dragi Ilić, fabr. radnik, sekretar tog aktiva, a članovi su bili sepski omladinci: Svetozar Djokić, Dragi Stojanović, Stojan Nikolić-Tulovski, Stanko Tošić-Munja, Miloje Djordjević, Dimitrije Stanisavljević. Od gimnazijalaca tu su bili Milorad Kostadinović, Stojan Stanojević, Dragoljub Krstić, Spasoje Petrušić.

U to vreme ja sam objedinjavao rad ove dve skojevske organizacije i svakom sastanku prisustvovao u svakoj od njih i prenosi direktive.

U početku 1938 godine radili smo u Sokolskom društvu. Ovo društvo imalo je napredni karakter dok je u njemu radio Svetozar Krstić. Medjutim kasnije u oči rata u njemu su stekli uticaj nacionalistički nastrojani učitelj Bogoljub Mitić i drugi.

Po direktivi prihvatili smo nove oblike okupljanja napredne omladine i stvorili s jeseni 1939 godine ogranak Zoja. U okviru te organizacije stvorili smo sportski klub Skobaljić, kulturno prosvetnu grupu gimnastičku grupu. Organizacija Zoja u vučju obuhvatala je oko stotinu omladinaca. U okviru te naše aktivnosti izvoli smo pozorišne komade: Naša Rabota od Sretena Dinića, zatim odvalu od Milovana Glišića, a spremili i komad sluga Jernej i njegovu pravo čije nam je prikazivanje zabranjeno od sreskog načelnika koji je jednovremeno zabranio i rad Zoja. Te su zabrane usledile u jesen pred kraj 1940 godine.

Održavajući vezu sa Leskovcem prikupio sam materijal o položaju fabričkih radnika u vučju i šumskih radnika na Kukavici i odneo ga Adžiji koji je radio na tehnicu OK u Leskovcu. Od tog materijala napravljen je specijalni Bilten o položaju radničke klase u vučju i šumskih radnika na planini Kukavici koje smo rasturali medju fabričkim i šumskim radnicima u vučju.

Pored toga rasturali smo Proglase Partije i Skoja a posebno Proglas Partije koji je izašao u vidu Biltena o šestoseptemarskom pokolju u Košutnjaku 1940 godine. Isto smo rasturali i Proglas omladinske organizacije za odbranu zemlje i druge proglase.

Avgusta 1939 godine stvorili smo i partijski aktiv u vučju Na osnivačkom sastanku prisustvovao vasa Smajević. Ja sam bio sekretar tog partijskog aktiva. U njemu su bili Borivoje Cvetković - Parbo, portir fabrike, poginuo 1944 godine kao komesar jedinice u Jastrebačkom partizanskom odredu, Josip Pešić - Bogdan, zemljoradnik-vodeničar, kasnije komandant mesta u vučju 1941, poginuo u Norveškoj, Dragutin Djokić-Gute var, zemljoradnik, Ljubomir Stanković, fabrički radnik, Stevan Antić, stolar, Dušan Todorović-Slavkov, drvodeljac, Vukadin Nikolić, fabrički radnik i drvodeljac, svi učesnici NOP-a od 1941 godine - ukupno devet članova. Aktiv je imao Odbor Crvene Pomoći radi skupljanja partijskih priloga i drugih potreba. Kada su bili štrajkovi radnik^{ima} skupljana je pomoć u novcu i namirnicama

Postojao je partijski aktiv u Brzi koga sam organizovao 1940 godine, a vodio ga je Sotir Cojić, zemljoradnik - prvi predsednik sreskog narodnooslobodilačkog odbora Sreza leskovačkog - nosilac spomenice 1941 godine. U njemu su bili Dobrivoje Mihajlović, zemljoradnik, nosilac spomenice 1941 godine i Aleksa Novković, opštinski pisar, učesnik u NOB-u. Pored toga stvorili smo partijska uporišta u miroševcu: Vlada Tošić, krojački radnik učesnik NOB-a od 1941 godine

poginuo 1944 godine i Borko Stanković-Čulavka, poginuo kao komandan-
t ~~skupine~~ Omladinskog bataljona 13 srpske brigade, 1944 godine.

u Radojnicu: Petar Petrović - Gvozden, užarski radnik nosi-
lac partizanske spomenice 1941 godine - umro posle rata

u Nokrivnju: Milan Čavčić, zemljoradnik, učesnik NOB-a od 1941
godine bio u norveškoj za vreme rata kao internirac.

u Čukljeniku Stojan Mitić, bakalir, komandant mesta u Čukljen-
iku Kukavičkog partizanskog odreda ~~1941~~ 1941 godine - streljan početkom
1941 godine

Svi navedeni podaci odnose se do aprilskog rata. U tom
periodu primljeni su u KPJ:

Borivoje Cvetković-Parbo

Josif Pešić-Bogdan

Ljubomir Stanković i Blaško Milenković bili su zakandidova-
ni pošto nisan znao da su već bili članovi partijske organizacije
1934 godine.

Isti slučaj je bio sa Stojanom Mitićem iz Čukljenika. Sva
trojica su postali ponova članovi Partije 1941 godine.

Tada su zakandidovani: Vlada Tošić i Borko Stanković-
Čulavka iz Miroševca. Od SKOJ-evaca su zakandidovani do aprilskog
rata: Stojan Stanojević-Vlada, poginuo 1942. godine kao komesar čet
Milorad Kostadinović-Neša,

Dragi Ilić i

Dragić Nikolić svi iz Vučja.

Dva partijska poverenika: Petar Petrović iz Radonjice i
Sotir Cojić iz Brze postali su članovi KPJ u zimu 1940-41 pre
aprilskog rata.

Godine 1940. formiran je formiran je SKOJ-evski aktiv u
Brzi koga je vodio Bora Stanković, fabr. radnik. Posle toga formir-
anju se SKOJ-evske grupe od po tri člana na čije čelo dolaze
~~skupine~~ SKOJ-evci iz fabr. SKOJ-evskog aktiva. Takve se grupe formi-
raju u Bunuši na čelu sa Blagojem Todorovićem-Blaškom Bunuškim
u Radonjici na čelu sa Živokom Kocićem,
u Strojkovcu na čelu sa Slavkom Stojanovićem met. radnikom u Nišu
/rodom iz Strojkovca/.

u Nokrivnju: na čelu sa Krstom Mijalovićem, u kome su bili Dragi ~~ko~~
Jović-Branko i Dragi Mijalković i Djordje Simonović, kovački
radnik.

u Miroševcu: na čelu sa Borkom Stankovićem-Čulavkom u kome su
bili Rade Pešić, Dragoljub Gavrilović, Petrović Vlaško, gimna-
zijalac, Zare Ivanković gimnazijalac. Ovgj aktiv je formirao
Slavko Zlatanović, koji je povremeno učestvovao u njegovom
radu.

- u Belom Potoku na čelu sa Stojanom Pavlovićem-Cockom, fabr.
radnikom, učesnikom od 1941. godine,

- u Gorini: na čelu sa Ljubomir Nikolićem, zemljoradnikom.

Posle dugih priprema uspeali smo da organizujemo u sindi-
kat oko 100 radnika, najviše ткаča od ukupno 250 gradnika u
fabrici.

U jesen 1940 godine formiran je ilegalni štrajkački
odbor, čiji su pretstavnici podneli svoje radničke zahteve
vlasniku preduzeća i tražili da se radno vreme smanji, pošto
je to tada trajalo 12 sati, i povećaju nadnice. Vlasnik Teokarević
nije pristao na ove zahteve, doveo je žandarmerije iz Leskovca i
Niša, koji su b okirali fabriku i počeli saslužavati radnike.
Tom prilikom bilo je otpušteno oko 40 radnika, među njima dosta
SKOJ-evaca. Posle ovog tarifnog pokreta, vlasnik Fabrike ipak
je bio prinudjen da smanji radno vreme na 10 časova, poveća
neke nadnice i ponovo primi neke radnike od otpuštenih.
Deo otpuštenih radnika, među kojima su bili SKOJ-evci: Živko Kocić
iz Radonjice, Blaško Todorović iz Bunuše, Dragi Nikolić, Živko
Djokić, Dimitrije Jovanović iz Vučja i drugi ~~koji~~ čijih se imena

ne sećam trenutno, koji nisu bili primljeni do aprilskog rata. U vreme kada smo organizovali fabričke radnike u sindika u tome su nam pomagali: Ruža Sandić, Sava Češljar, Pavka Korčagin i drugi koji su dolazili iz Leskovca i održavali sastanke sa radnicima, kao i iz Beograda.

Jedan deo otpuštenih radnika, onih najsiromašnijih bili su prihvaćeni od strane Mesnog sindikalno veća u Leskovcu, koje ih je materijalno pomagalo do aprilskog rata. Najveć broj otpuštenih radnika kao i gotovo svi SKOJ-evci i partijski aktivisti bili su učesnici NOP-a od 1941. godine.

U ovom periodu mog ilegalnog rada 1939-41 više puta su vršeni pretresi u mojoj kući, a bilo je i pretresa omladinaca i članova Partije /i kod/.

Kada smo resturali bilten ~~na~~ o šesto-septembarskom pokolju u Košutnjaku /oko 200 primeraka na teritoriji Porečja/ uhapsili su me i držali u zatvoru leskovačke policije i posle istrage pred policijom od mesec i po dana, pustili su me, jer nisu uspeli da mi iznuđe priznanje, ali su me ipak optužili Okružnom sudu u Leskovcu po Zakonu o zaštiti država. Do sudjenja nije došlo jer je ubrzo došlo do aprilskog rata.

Pre više godina našao sam u arhivi Narodnog muzeja u Leskovcu dokument Moravsko divizijske oblasti iz 1941 godine, čiju kopiju posedujem i u njoj stoji:...

~~ix~~

Godine 1940. među šumskim radnicima, na planini Kukavici, kojih je bilo preko 100, najviše Bosanaca, Vučanaca i Strojkovčana, formirali smo partijski aktiv u 7 članova, na čijem čelu je bio jedan Bosanac. Među njima smo organizovali jedan tarifni pokret, koji je uspeo. Posle kapitalacije većina njih je otišla za Bosnu a desetak je ostalo i prilikom formiranja odreda, priključujući se partizanima. Jedan od njih je nosilac Spomenice 1941. godine Ramo Hodžić, koloniziran u Srpskom Miletiću, a bilo je drugih prvoboraca čija imena ne znam.

SKOJ-evske grupe formirane su i u Bukovoj Glavi na čelu sa Cvetkom Aleksićem, ~~na~~ gimnazijalcem, učesnikom NOB-a, zatim u Bunuškom Cifluku, na čelu sa Ljubomirom Todorovićem, Pisarče, opštinskim pisarom u Vučju, koji je poginuo u NOB-u kao komandir čete

Pored skojevskog aktiva u Gornjem Porečju bilo je i skojevskih aktiva koje su formirali tri gimnazijalca: Slavko Jovanović, iz Rudara u Rudaru, Borko Ristić iz Presečane u Presečini i Borko Mitrović-Šiša u Šišincu i Donjoj Jajini, kao i djak srednje poljoprivredne škole Rade Stojanović-Šenta u velikom Trnjanu.

13 juli 1979 godine
vučje

Mr Stojan Nikolić-Jole
Nosilac Partizanske spomenice
1941 godine

Mr Stojan Nikolić-Jole

VIII год. 1940/41.

- У тој генерацији био је Бадњар Крсто пог. у НОБ-у
- Ту су били Петровић Светислав из Петровца без руке
- Беговић Драгомир пог. у НОБ-у – провера
- Сибиновић Стојанча из Црне Траве

VIII разред 1940/41:

- Крстић Драгољуб из Вучја

VI разред 1940/41:

- Стоиљковић Мирко из Брејановца код Печењевца
- Јовановић Велимир – Веца из Власа пог. 1942
- Карацић Ђорђе н. спом. 1941

V разред 1940/41:

- Стојковић Радован – Раде, Ком. из Барја учесник НОБ – умро после рата

IV разред 1940/41:

- Гоцић Радомир
- Вуксановић Влада Столе, Н. спом. 1941
- Митић Владимир из Пресечине, Н. спом. 1941
- Николић Благоје из Мирошевца пог. у НОБ,

Пре рата не сећам се да сам знао за окружну Ској. и партиј. конференцију.

У партију су ме примили Васа Смајевић и Зеле Вељковић јуна 1939. год. и делегирани ме за успостављање скојевског и партијског рада најпре у фабрици и у селу Вучју а затим за читаво Поречје. И од тада сам био на партијску везу директно за материјал са Зелетом и Хаџијованчићем а једно време када је изолиран из Лесковца са Ђурић – Павком Корчагином металским радником. По синдикалној линији био сам на вези са Ружом Сандић, Савом чешљаром. По црвеној помоћи са Борком Цекићем. По скојевској линији 1940. са Ристом Антуновићем. (Док сам био у гимназији 1937-1939. прво са Драганом Тасићем а онда највише са Зелетом Вељковић.)

Ја сам већ 1938. год. радио са омладином у Вучју и окупио један омладински актив. Исто тако окупљао сам један актив напредних људи из редова радника и сељака. У омладинском активу прорађивали напредну литературу а у активу старијих говорили смо о животу сељака и радника у Совј. Савезу. Годину дана касније јула 1939. год. по налогу партије створили смо скојевску организацију. На њеном оснивачком састанку били су Зеле Вељковић и Миодраг Хаџијованчић. У почетку сам ја био секретар. У њој су били: Драгић Николић фабрички радник, Драгић Илић фабрички радник, Стојан Стефановић фабрички радник – металац, Драги Станисављевић фабр. радник, Живко Ђокић фабр. радник, Стојан Станојевић – гимназијалац, Милорад Костадиновић – гимназијалац, Драгољуб Крстић – гимназијалац. Касније у јесен 1939. год. извршена је реорганизација овог скојевског актива и створена су два посебна скојевска актива.

Први фабрички скојевски актив са секретаром Драги Николић, у њега су ушли: Боса Николић стенодактилограф у фабр., Блашко Тодоровић из

Бунуше, Живко Коцић из Радоњице, Бранко Мијалковић из Накривња, Борко Станковић из Брзе и сви остали побројани фабрички радници из првог Ској актива из Вучја као и Димитрије Јовановић, Влада Стојановић, Драгољуб Ђокић. Овај актив су сачињавали сами фабрички радници.

Овај актив поред осталог радио на стварању напредне синдикалне орган. у фабрици Вучју. Везу по питањима одржавао Драги Николић са синдикалним руководством у Лесковцу.

Други скојевски актив био је мешовити, сеоски омладинци и ђаци, у њему су били: секретар тог актива био је Драги Илић фабр. радник а чланови су били сеоски омладинци:

Драги Стојановић
Стојан Николић Туловски
Станко Тошић Муњин?
Светозар Ђокић
Милоје Ђорђевић
Димитрије Станисављевић

Од гимназијалаца ту су били Милорад Костадиновић, Стојан Станојевић, Драгољуб Крстић, Спасоје Петрушић.

У то време ја сам обједињавао рад ове две скојев. организ. и сваком састанку присуствовао у свакој од њих и преносио директиве.

У почетку 1938. год. радили смо у соколском друштву. Ово је друштво имало напредни карактер док је у њему радио Светозар Крстић. Међутим касније у очи рата у њему су стекли утицај национ. настројени учитељ Богољуб Митић и др.

По директиви прихватили смо нове облике окупљања напредне омладине и створили с јесени огранак ЗОЈ-а, у оквиру те организације створили смо спортски клуб „Скобаљић“, Културно просветну групу Вучје, гимнастичку групу.

Организација ЗОЈ у Вучју обухватала је близу стотину омладинаца. У оквиру те наше активности извели смо позоришне комаде: *Наша работа* од Сретена Динића па *Подвалу* од Милована Глишића и спремили комад *Слуга Јернеј и његово право* чије нам је приказивање забрањено од стране среског начелника који је једновремено и рад ЗОЈ-а. Те су забране у јесен пред крај 1940.

Одржавајући везу са Лесковцем прикупио сам материјал о положају фабр. радника у Вучју и шумских радника на Кукавици и однео га Ацији који је радио на техници ОК-а. Од тога материјал направљен је специјални билтен о положају радничке класе у Вучју и шумских радника на пл. Кук. који смо растурали међу фабричким и шумским радницима у Вучју.

Поред тога растурали прогласе Партије и СКОЈ-а, посебно проглас Партије који изашао у виду билтена о 6. септ. покољу у Београду у Кошутњаку, тако смо растурали и проглас омладинске организације за одбрану земље и друге прогласе.

Августа 1939. године створили смо и партијски актив у Вучју. На оснивачком састанку присуствовао је Васа Смајевић. Ја сам био секретар тог актива. У њему су били:

- Боривоје Цветковић Парбо?, ткач фабрике пог. 1943. као комесар јединице у Јастребачком одреду.

- Јосиф Пешић – Богдан – земљ. воденичар, касније командант места у Вучју 1941, погинуо у Норвешкој.

- Драгутин Ђокић – Гуте Цар, земљ., учесн. у НОБ, умро после рата.

- Љубомир Станковић, фабр. радник, 1941-1945.

- Блашко Миленковић, фабр. радник, 1941-1945.

- Стеван Антић, столар, 1941-45.

- Душан Тодоровић – Славков, дрводељац, 1941-1945.

- Вукадин Николић – фабрички радник и дрводељац, учесник 1941-1945.

Укупно 9 чланова.

Актив је имао одбор црвене помоћи ради скупљања партијских прилога и других потреба. Када су били штрајкови радника у Лесковцу скупљали помоћ у новцу и намирницама.

Постојао је партијски актив у Брзи кога сам организовао 1940. год кога је водио Сотир Цојић, земљорадник – први председник Среског народносл. одбора среза Лесковачког 1944. год. – носилац Споменнице „1941“.

У њему су били:

- Алекса Новковић општ. писар – учесник у НОБ-у, умро после рата.

- Добривоје Михајловић земљ., носилац „Споменнице 1941“.

Поред тога створили партијска упоришта у Мирошевцу – Влада Тошић кројачки радник учесник НОБ од 1941, пог. 1944. год. и Борко Станковић Ђулавка, у Радоњици: Петар Петровић Гвозден, ужарски радник, носилац партиз. споменице 1941 – умро после рата, у Накривњу: Милан Савић, земљорадник учесник НОБ. од 1941. био у Норвешкој за време рата као интернирац, у Чукљенику: Стојан Митић бакалин, командант места у Чукљенику Кук. НОП одреда 1941, стрељан почетком 1942. Сви наведени подаци односе се до априлског рата. У том периоду примљени су у КПЈ:

- Боривоје Цветковић Парбо

- Јосиф Пешић – Богдан

Љубомир Станковић и Блашко Миленковић били су закандидовани пошто нисам знао да су већ били чланови партиј. орган. 1934. Исти случај је био са Стојаном Митићем из Чукљеника. Сва тројица су постали поново чл. партије 1941. год. Тада су закандидовани Влада Тошић и Борко Станковић Ђулавка из Мирошевца. Од Скојеваца су закандидовани у том периоду до 6 апр. рата:

- Стојан Станојевић – Влада, пог. 1942

- Мил. Костадиновић – Неша

- Драгић Илић

- Драгић Николић

Два партијска повереника Петар Петровић из Радоњице и Сотир Цојић из Брзе постали су чланови у зиму 1940/41. пре априлског рата.

Године 1940. формиран је скојевски актив у Брзи кога је водио Бора Станковић фабр. радник. После тога формирају скојевске групе од по три члана на чијем челу долазе скојевци из фабричког ској. актива. Такве су групе формиране у Бунуши на челу са Благојем Тодоровићем – Блашко Бунушки, у Радоњици на челу са Живком Коцићем, у Стројковцу на челу са Славком Стојановићем метал. радник у Нишу (родом из Стројковца), у Накривњу: на челу са Крстом Михајловићем у коме су били Драги Јовић, Бранко и Драги Мијалковић, Ђорђе Симоновић, у Мирошевцу на челу са Борком Станковићем Ћулавком у коме су били Раде Пешић, Драгољуб Гавриловић, Влајко Петровић гимназијалац, Зарије Иванковић гимназијалац. Овај актив је формирао Славко Златковић гимназијалац, који је повремено учествовао у његовом раду. У Белом потоку на челу са Стојаном Павловићем Цоцком – фабр. радник учесник 1941-1945. У Горини на челу са Љубомиром Николићем. После дугих припрема успели смо да организујемо у синдикат око 100 радника, највише ткача, од укупно 250 радника. У јесен 1940. формиран је илегални штрајкачки одбор чији преставници поднели своје радн. захтеве власнику, предузећу и тражили да се радно време смањи пошто до тада трајало 12 сати и повећају наднице. Власник Теокаревић није пристао на ове захтеве, довео је жандарме из Лесковца и Ниша који су блокирали фабрику и почели саслушавати раднике. Том приликом било је отпуштено око 40 радника, међу њима доста скојеваца. После овог тарифног покрета власник фабрике ипак био принуђен да смањи радно време на десет часова, повећа неке наднице и поново прими на рад неке од отпуштених радника. Део отпуштених радника међу којима су били скојевци: Живко Коцић из Радоњице, Блашко Тодоровић из Бунуше, Драги Николић, Живко Ђокић и Димитрије Јовановић из Вучја. Други чија се имена тренутно не сећам, они су били примљени до априлског рата. У време када смо организовали фабр. раднике у синдикат у томе су нам помагали Ружа Сандић, Сава чешљар, Павка Корчагин и др. који долазили из Лесковца и Београда и одржавали састанке са радницима.

Један део отпуштених радника, они најсиромашнији били су прихваћени од стране месног синдик. већа у Лесковцу који их је материјално помагао до април. рата.

Највећи број отпуштених радника као и готово сви скојевци и партијски активисти били су учесници НОП од 1941. год.

У овом периоду мог илегалног рада 1939-41. године више пута су вршени претреси у мојој кући а било је претреса и код омладинаца и чланова партије.

Када смо растурили билтен о шестосептембарском покољу у Кошутњаку (око 200 примерака на територији Поречја) ухапсили су ме и држали у затвору лесковачке полиције и после истраге пред полицијом од 1,5 ме-

сец дана пустили су ме јер нису успели да ми изнуде признање али су ме ипак оптужили окр. суду у Лесковцу по закону о заштиту државе. До суђења није дошло јер је убрзо дошло до април. рата. Пре више година нашао сам у архиви народног музеја у Лесковцу докуменат Моравске дивизијске области из 1941. год. чију копију поседујем, у њој стоји:

„*На територији моравске дивизијске области* (После података који се односе на Ниш стоји): Првог јануара у стан капетана II класе г. Јерманова Константина убачен је један летак под насловом: „Студентима београдског универзитета, радној омладини и свој поштеној јавности.“ у летку се критикује рад владе а истиче рад СССР. Растурачима се није ушло у траг.

У Селу Вучју, срез лесковачки ухапшен је један радник и један студент код којих су нађени комунистички летци и књиге.

Растурање радничке организације УРС, примљено је од стране радништва, бар на изглед, мирно и без протеста.“

Године 1940. међу шумским радницима на пл. Кукавици којих је било преко 100 – највише Босанаца – Врањанаца – Стројковчана, формирали смо партијски актив од 7 чланова на чијем челу је био један Босанац. Међу њима смо организовали и један тарифни покрет који је успео. После капитулације већина је отишла за Босну а десетак њих је остало и приликом формирања одреда прикључили су се партизанима. Један од њих је и носилац споменице 1941. Рано Хоцић колонизиран у Срп. Милетићу а било је и других првобораца чија имена неznam.

Скојевске групе формиране су и у Буковој глави на челу са Цветком Алексићем гимназијалцем учесн. НОБ – затим у Бунушком чифлуку на челу са Љубомиром Тодоровићем Писарче, општ. писаром у Вучју пог. у НОБ, као кдир чете.

Поред ској. актива у Горњем Поречју било је скојевских актива које су формирали три гимназијалца: Славко Јовановић из Рудару у Рудару, Борко Ристић из Пресечине у Пресечини и Борко Митровић Шиша у Шинци и Доњој Јајини, као и ђак средње пољ. школе Раде Стојановић Сента у Вел. Трњану.

13 јул 1979 год.

Вучје

мг Стојан Николић Столе,
Носилац споменице „1941“

33. Изјава Сенише Тотошковића о његовом учешћу у радничком покрету од 1936. и о радничком покрету у Власотинцу 1938-1941.

Радничком покрету пришао сам као калфа у Београду за време мог боравака 1936. г. до 1937. год., када сам у пролеће 1937. год. отишо у војску.

У том периоду посто сам члан савеза синдиката [нечитка реч] текстилних радника. После ослужене војске у којој сам остао 15 месеци од пролећа 1937. год. до 15. августа 1938. год. дошо сам у Власотинце и запослио се у кројачкој радњи Сретена Марковића пуклице у почетку као радник а касније као ортак радње која је и даље носила његову фирму. Сретен Марковић припадао је радничком покрету у Нишу као кројачки радник. Године 1935. или 36. био је месец дана у затвору.

Почетком 1939. год. Васа Смајевић долази први пут у Власотинце у радњу Сретена Марковића. Пита га за једну другарицу да ли је познаје и распитивао се о приликама у Власотинцу.

Приликом новог доласка разговарали су о ранијем раду у Нишу *и његовом хапшењу*.

Приликом накнадног доласка Васе Смајевића у Власотинце формирали смо једну симпатизерску групу у којој је био Сретен Марковић, Синиша Тотошковић, Милорад Петровић – Милча Сергијан шнајдерски радник који је радио код куће, Веља Грујић, воскар и Синиша Јанић, који је по завршетку учитељске школе, једне сеоске школе, а затим се уписао на Филозофски Факултет. Ова је група формирана у рано пролеће 1939. год. Одржавали смо састанке у радионици Марковића и Веље Грујића, на брду Бели Камен, поред реке Власине. На састанке је долазио Васа Смајевић и доносио партиске листове и материјал које смо прорађивали, ја сам Синиша Тотошковић два пута ишо по материјал у Лесковац и примо материјал од Васу Смајевића и Бошка Крстића. На Госпојин дан 28. августа 1939. год. био је Сабор у Конопници на коме смо били ја Синиша Тотошковић, Сретен Марковић и Милорад – Милча Петровић. После Сабора отишли смо на уговорени састанак, који је одржан у пољу изнад садашње текстилне фабрике „Власинке“, на њему су поред нас тројице дошли Веља Грујић, Синиша Јанић и Васа Смајевић. На том састанку Васа нам је саопштио да се од тога дана група оформљује као партиска организација, тада сам изабран за секретара ове партиске ћелије коју су сачињавале нас петорица: Синиша Тотошковић кројачки радник, Сретен Марковић „Пуклица“ кројач, Веља Грујић Воскар, Милорад Петровић – Милча Сергијан кројач и Синиша Јанић учитељ – студент филозофије, поред мене као секретара у њој смо задужили Милорада Петровића за идеолошко политички рад, Сретена Марковића, финансије, Веља Грујић, Синдикат, Синиша Јанић по омладину.

Милорад Петровић је већ раније припадао радничком покрету у Нишу где је имо кројачку радњу у којој су се окупљали комунистички орјентирани радници.

Ова наша група одржавала је и даље везу са Васом Смајевићем који нас је повремено обилазио, а затим ту везу пружа Бошко Крстић, који нас је исто обилазио. На састанке наше партиске групе дошо је једном Мома Марковић, кога тада нисмо познавали али који је после рата дошо са Васом

у Власотинце и подсетио Васу да ли се сећа када је обилазио групу. Исто је тако дошо и Лека Ранковић, који је присуствовао састанку организације. После те посете Васа нам је реко да је то био Лека Ранковић.

Касније смо тежиште нашега рада пренели на читаоницу у Власотинце. На челу ове читаонице био је наш симпатизер Михајло Михајловић, књижар а у управи је био Сретен Марковић. Негде крајем 1940 год. извршена је реорганизација групе у присуству Смајевића, и за секретара је изабран Сениша Јанић. За време док је секретар био Сениша Јанић, пре априлског рата, добили смо новог члана Божидара Црнатовића „Беско“. Све до Априлског рата у нашој групи нису били ни Милорад Диманић ни Ђорђе Младеновић „Челик“[?].

За време док сам ја био секретар, створена група црвене помоћи коју је водио Божидар Црнатовић „Беско“. Између осталог он је организовао и слање пакета друговима који су били на робији и концентрационим логорима.

У време када сам био секретар, али сам био одсутан, дошао је један друг из Лесковца и тражио да се изабере делегат за некакав састанак у Лесковцу, другови су у мом одсуству одредили Вељу Грујића.

Сениша Јанић, који задужен за рад са омладином, створио је широку омладинску организацију. Ова омладинска организација активно је радила у оквиру читаонице и њене позоришне секције.

За време летњих месеци 1939. и 1940. год. одржано је више групних омладин. излета.

У оквиру прокомунистичког напредног омладинског покрета створена је и једна активна језгра негде 1940. год. Скојевска група коју је водио Сениша Јанић а у којој су били Бора Стојановић, Лаза Пешић, Коста Стојановић, Сретен Милошевић, Ђорђе Марјановић, Јован Видосављевић.

У време када сам ја био секретар у Власотинце је активно радио у читаоници и комунистички орјентиран омладинац Миодраг Јовић „Шаранче“ студент. На једном састанку Васа Смајевић је скренуо пажњу да не обухватамо илегалним радом Мику Јовића „Шаранче“ јер није имо добро држање као студент у Београду.

Ови напред наведени подаци односе се на време пре априлскога рата. Није ми познато да је на дан 27. марта 1941. год. било у Власотинце некаквих напредних манифестација. Тада је одржан један збор на коме је говорио Поповић Радивоје Радиком[?] – националистички настројен.

27-VII 1979 г.
Власотинце

Сениша Тотошковић

34. Изјава Руже Сандић о синдикалном покрету у Лесковцу, његовим акцијама, радничком покрету и одласку у партизане од 1936 до 1942.

Ружа Сандић
12 и 18 V 1953

АЈРПС, М. ОКЛ, 17

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
САСТАНАКА ОДРЖАНИХ СА РУЖОМ САНДИЋ,
БИВ. ТЕК. РАДНИЦОМ ИЗ ЛЕСКОВЦА

/Одржаних 12-V- од 9 до 12,30, од 14 до 18 час. и 18-V- од 11 до 13,30 часова/ 1953

Присутни: Борко Цекић
Ђорђе Станковић
Ружа Сандић

РУЖА САНДИЋ /Милена Масловарић/, текстилна радница из Лесковца сада домаћица, Османа Ђикића 21 дала је следећу изјаву:

- Почела сам активно да радим у синдикалном покрету у Лесковцу у организацији УРС-а 1936. године.

У Лесковцу је постојало Месно међуструковно веће које је руководило целокупним радом синдиката у Лесковцу. Ја сам радила у текстилној фабрици и припадала сам подружници текстилних радника предузећа Мике Станковића. Испред текстилаца била сам члан Месног међуструковног већа. Члан међуструковног већа била сам од 1936. године па све до 31. децембра 1940. године када је УРС забрањен.

Коста Стаменковић био је претседник Већа а од чланова знам да су били: Воја Мичић, Чеда Шундрић, Сава Стојановић. Број чланова Већа 1937. године је нешто смањен. У том одбору 1937. године били су Ђорђе Стаменковић, Жика Симоновић, Тома Костић. Крајем 1938. и почетком 1939. године Веће се проширује и бројало је око 15 чланова. За сво време претседник је био Коста Стаменковић, а на дужности секретара су се налазили 1937. године Жика Симоновић а 1938. Ђорђе Стаменковић. У Одбор су 1939. године ушли још Лена Стојановић, Жарко Здравковић и Јован Милошевић.

Месно међуструковно веће организовало је у граду следеће подружнице; подружницу текстилаца која је била најјача, затим подружницу столарских радника, онда подружницу металаца, шајкачарских радника, подружницу кројача, кожараца, пекарских и пиварских радника, графичара, подружницу трговачких помоћника. Радници осталих професија били су углавном обухваћени синдикалним радом преко постојећих подружница. Углавном су то били индустријски радници.

Свака подружница обухватала је извешан број радника других професија сем занатских радника. Сав пролетаријат је био обухваћен у подружницама, уколико није у тим подружницама, онда у спортском друштву "Дубочица" и уметничкој групи "Абрашевић".

Синдикални покрет је поред подружница развио активност и преко спортског друштва "Дубочица" у коме су били играчи радници и руководство клуба.

Коста Стаменковић је руководио свима организацијама радничког покрета у Лесковцу и поред претседника Месног међуструковног већа био је претседник синдикалне подружнице текстилних радника, затим спортског друштва "Дубочица" и културно уметничког друштва "Абрашевић". То су у ствари биле најјаче организације радничке класе у Лесковцу.

Свака подружница је имала управу и надзорни одбор. Месно струковно веће држало је састанке једанпут недељно, а такође и управни и надзорни одбори подружница. Управни и надзорни одбори су по важним директивним питањима држали заједничке састанке. Поред тога постојале су секције у подружницама и то при оним подружницама где је једна синдикална подружница обухватала не једну професију него низ професија, тако да управа подружнице није сама могла директно да руководи читавим радом подружнице. Код текстилних предузећа углавном постојале су секције зато што су текстилни радници били масовно учлањени, а у текстилним предузећима поред текстилних радника постојало је и других професија, тако да тек кроз овај начин рада путем секција могле су да се обухвате потпуно све професије и да буду заступљени интереси свих грана радника – и текстилних радника и металаца који су радили по предузећима. У секције су обично улазили поред чланова синдикалне подружнице чланови Партије, скојевци и истакнути радници дотичног предузећа који су се својим радом већ истицали у акцијама радничког покрета.

Месно међуструковно веће у периоду од 1936. до 1941. године расправљало је, пре свега, питање побољшања радника у Лесковцу, тарифне уговоре који су садржавали: питање минималних надница, питање осмочасовног радног дана, заштиту радника на послу, социјално осигурање радника. Као посебан проблем за који се борило Месно међуструковно веће била је борба за слободну прославу 1 Маја, здравствено хигијенска заштита и престанак малтретирања радника.

У периоду 1919. до 1922. године, док је утицај Партије био јак и док је Партија имала јак ослонац и у масама и у власти, у Народној скупштини били су донети демократски закони у вези радничког законодавства и социјалног осигурања, то су Закон о заштити радника и Закон о радњама и радном времену, али који нису никада спроведени у живот и за које се раднички покрет борио кроз тарифне уговоре.

Раднички покрет је у свим акцијама имао увек правне основе за испуњење захтева позивајући се на донете дописе који стварно редовним законским путем нису стављани ван снаге. И тога су били свесни руководио-

ци радничког покрета, да поред свих репресалија које су биле предузете против радничког покрета ипак су имали извесне основе одакле ће се поћи у предузимању акција и за правно формулисање својих захтева, јер је буржоазија хтела да сваку борбу радничке класе прогласи као илегалан антидржавни рад и да самим тим сваки захтев прогласи незаконитим.

Културно-просветни рад провођен је преко културно уметничке групе "Абрашевић". Тај рад је био врло масован и широк. Окупљана је била углавном омладина па су постојале драмска секција, хорска, музичка секција и тамбурашки збор. Преко целе године редовно су давале културно-уметничке приредбе, нарочито зими. Ти концерти били су масовно посећени. Културно-уметничко друштво "Абрашевић" давало је за Лесковац најмасовније и најпосећеније вокалне концерте, приредбе иако је у Лесковцу било још неколико певачких друштава чије је руководство било углавном буржоаско.

"Абрашевић" је поред својих група и секција руководио и радом академског позоришта у Лесковцу у коме су углавном били окупљени напредни студенти. Академско позориште је било такође врло активно и давало премијере напредних комада које није давало редовно позориште. Академско позориште радило је по директиви Партије и спремило је за то време напредне комаде "На дну", "Вода са планине", "Мати" итд.

Рад се одвијао и преко спортског друштва "Дубочица" које је обухватало сву напредну радничку омладину и поштену интелигенцију и грађане. Напредни грађани који нису могли бити активирани у синдикалном радничком покрету били су активирани на спортском пољу. Они су узимани у управу клуба или као помагачи или добротвори – утемељачи. Полиција је неколико пута забрањивала "Дубочицу" као радничко друштво. Управо је неколико пута забрањивано зато што је било изразито раднички спортски клуб, али су се другови довијали на други начин. Када је забрањена "Дубочица" онда се спортско друштво појављује под именом "Слобода" а кад је и под тим именом забрањено појављивало се под новим именом, тако да је рад спортског клуба увек егзистирао под другим именом.

Поред тога у месном међуструковном већу организовано је и теориско васпитавање радника кроз синдикалне подружнице и васпитне групе. Најпре се широко прорађивала са члановима синдиката легална радничка штампа, односно штампа радничког покрета. Кроз тај шири легалан масован рад вршен је избор бољих људи који су се истицали и били одани и од њих стваране васпитне групе на којима се прорађивао легалан и илегалан материјал, партиска штампа и марксистички материјал – држање пред класним непријатељем од Димитрова "Пролетер" и "Комунист". Кроз такав рад вршен је избор најбољих људи радничког покрета за пријем у Партију.

Широк размах рада међуструковног већа види се по томе што је био организован курс есперанта који су посећивали нарочито радници.

При синдикалном већу постојала је богата библиотека и сва радничка илегална штампа. Био је и Марксов "Капитал", било је преко 1000 књига

"Како се калио челик", "Злочин и казна", "Берачи памука" итд. У библиотеци је било поред књига, дела Маркса, Енгелса и Лењина напредне белетристике, углавном Нолитовог издања: "Берачи памука", "Мати", "Злочин и казна", "Цена крви", "Како се калио челик", "Основи лењинизма", "Узорана ледина". Скоро сваки радник је прочитао основну марксистичку литературу.

Месно међустроковно веће спроводило је своју активност кроз Народну сељачку слогу. Кроз Народну сељачку слогу вршен је утицај на село. Народна сељачка слога била је огранак Драгољуба Јовановића. Али огранак у Лесковцу, по директиви Месног међустроковног већа, у ствари је изгубио обележје Драгољубове политичке контроле и постао је напредан. Месно међустроковно веће послало је свог члана Јована Мичића који је тамо био активан и руководио радом тог огранка. Овај огранак Народне сељачке слоге у Лесковцу био је врло активан све до 1940. године када се Драгољуб Јовановић одрекао тога огранка и забранио му рад јер су напредни /комунисти/ у ствари већ били преузели своје позиције у том огранку, и то не само у централи у Лесковцу него и у одборима по селима.

Управе синдикалних подружница са надзорним одбором редовно и нормално су држали конференције са свим члановима синдикалних подружница на којима су се пред чланство износили сви текући проблеми који су постављани и о којима се дискутовало. О овим конференцијама обавештавано је Среско начелство, о чему је постојао неки законски пропис, али органи Среског начелства нису редовно долазили на те конференције подружница, него су долазили углавном код већих подружница и на шире конференције.

Став Месног међустроковног већа је био да се на синдикалним конференцијама у подружницама иступа по свим захтевима отворено без обзира на присуство органа Среског начелства, тако да је било случајева да је претставник полиције, орган Среског начелства забрањивао рад конференције и наређивао да се растуре и одузимао реч говорнику - претставнику синдикалне подружнице, али никада му није полазило за руком да конференцију растуре.

Месно међустроковно веће организовало је масовне радничке зборове по најважнијим питањима радничког покрета. На ове зборове долазили су и руководиоци из централе УРС-а из Београда /углавном опортунисти/ и то Белић, Крекић, Топаловић, Живота Јефтовић и Јосип Боснер. Месно међустроковно веће организовало је зборове по одређеним питањима. Када су претставници централе из Београда иступали по извесним питањима која су ишла у корист радничке класе Месно међустроковно веће је то одобравало и слагало се с тим њиховим поставкама. Било је случајева да су претставници централе УРС-а из Београда организовали радничке зборове у Лесковцу по појединим питањима сами а не преко Месног међустроковног већа. То је период када су се они политички одвајали од напредног револуционарног руководства радничког покрета у Лесковцу. Зборове су ор-

ганизовали преко Радничке коморе у Лесковцу. Месно међуструковно веће је такве зборове бојкотовало и разбијало и ни један од тих зборова није успео. Радници су ове зборове разбијали на разне начине. Често пута говорника су гађали каменицама, парадајзом итд. Белић је на једном таквом збору био сав замазан јајима те је морао да побегне. То је било 1938. године очи избора.

Један Љотићев збор исто тако је разбијен. Белић је држао збор у кафани "Каспар" а други збор у кафани "Јадран". Онда је одржан збор на пијаци где је Љотић гађан парадајзом и збор је ометен. Драгољуб Јовановић 1938. године држао је збор у дворишту кафане "Златан праг". И тај збор је разбијен.

Пред прославу 1. маја 1938. године организован је велики раднички збор. Збор је одржан у радничком дому. Прослава 1. маја организована је у св. Илиском парку и пре тога био је први мај слављен. Од 1937. године прослава 1. маја ишла је легално. Прослава 1938. године била је врло масовна и због тога значајна.

Поред општих акција значајних за читав раднички покрет у Лесковцу синдикалне подружнице по гранама имале су посебних својих акција, пре свега штрајкова, - борбе за повећање надница, за скраћено радно време, за боље услове рада, за хигијенску и здравствену заштиту, за заштиту шегрта и омладинаца.

Важан успех борбе радничке класе у Лесковцу био је тај што је постигнута победа над капиталистима у томе што је у колективним уговорима предвиђено обавезно упошљавање у предузећима само синдикално организованих радника. Послодавци су морали за запослење нових радника да се обраћају синдикалној организацији и синдикална организација је једина имала права да одобрава запослење и да шаље људе на рад по предузећима. Ово је био крупан успех. Послодавци више нису могли директно да запошљавају нове раднике, односно да бирају између незапослених већ су били обавезни да приме на посао онога кога пошаље синдикална организација по својој евиденцији коју води о беспосленима.

У вези са овим уговорима бирани су по предузећима раднички повереници који су заступали раднике у предузећима и били органи синдикалних организација. Послодавац је имао за сва питања у вези са радницима да се обраћа радничком поверенику. Преко повереника подружница је контролисала спровођење уговора у предузећима.

Овим првим колективним уговором постигнут је успех и у радном дану. Радни дан раније је износио до 12 часова, а сада је уговорено максимум на 8 часова. Прековремени рад до 2 часа плаћа се 50% а преко 2 сата од радног времена плаћало се 100%. Ноћни и недељни рад плаћао се исто тако 100%. Овај уговор био је отштампан и истакнут на видном месту у свим предузећима, а у већим предузећима и у сваком одељењу. Оригинал овога уговора налазио се у Лесковцу.

Активност синдикалних подружница текстилаца

Постојале су три подружнице текстилних радника, углавном за три највећа текстилна предузећа у Лесковцу: предузеће Вранкић и Стаменковић, Мика Станковић-Куца, платнара и кудељара Тихомир Илић.

Синдикална подружница Мике Станковића-Куце

У Управном одбору синдикалне подружнице Мике Станковића били су: Воја Мичић, Ружа Сандић, Чеда Шундрић, Шундрић-Старији, Милева Цветковић-Сандић, Јелица Стефановић, Костадин Тројановић, Војислав Анђелковић, Чеда Денић. Обично је управу подружнице сачињавало од 7 до 9 људи, надзорни одбор од 3 до 5. У надзорном одбору су били: Чеда Шундрић и Костадин Тројановић.

Фирма Вранкић и Стаменковић имала је два предузећа која су се звала: Стара и нова штофара. Чланови управног одбора синдикалне подружнице у Старој штофари били су: Мара Ђорђевић, Јован Милошевић, Лена Стојановић, Светислав Стоиљковић /Лудајка/, Гавра Илић и Сава Стојановић. Од њих су у Месном синдикалном већу наизменично били Сава Стојановић, баба Ленка, Светислав Стоиљковић и Јован Милошевић.

Фирма Тихомир Илић обично се звала конопљара и платнара. Синдикална подружница у овом предузећу била је најслабија и синдикални покрет је релативно тамо био увек слаб. Тешкоће за синдикални рад у овом предузећу биле су углавном у томе што се овде запошљавала углавном женска радна снага и људи са села. Било је врло мало градских професионалних ткачких радника. За рад у предузећу није било потребно сем неколико стручних радника, никакве нарочите спреме а и услови за рад су били страшни. То су све биле тешкоће за један сталан непрекидан организован синдикални рад.

Сопственик предузећа Тихомир Илић имао је посебан систем и метод рада у предузећу – метод насиља и тираније. Он је око себе, оно што се зове фабричка управа, окупио људе само одане себи тако да је то све скупа отежавало и организовање радника и борбу радника у предузећу. Он је нормално и редовно тукао раднике по своме шефу за све што му се не свиђа. Примао је и отпуштао по својој вољи и кажњавао новчано и одбијао од надница за сваки преступ радника и што је карактеристично он и група људи око њега вршили су силовање над радницама у фабрици, тако да ни једна жена која то није хтела да чини била је отпуштена, односно није тражила тамо запослење. Слични, али нешто лакши услови били су и у осталим текстилним предузећима.

Акције текстилаца

У предузећу Мике Станковића било је запослено око 170 радника у једној смени, а 1938-1939. године почело је да ради у две смене.

Вранкић и Стаменковић у једној смени до 300 радника је било запо-слено, а у две смене до 600 радника.

Код Илића је радила увек једна смена, просечно око 400 радника. Синдикално организованих 1939. године било је по мом сећању око 900 до 950 радника.

У предузећу Мике Станковића скоро сви радници били су организо-вани сем двојице неорганизованих – Цана Поповића-Маријашка који је ка-сније постао четнички кољаш и Мирка Тулбића. У предузећу Вранкић Ста-менковић углавном су сви били организовани сем њих три до четири. У предузећу Илић било је врло мало организованих – око једна трећина.

За време штрајкова, односно самих акција које су спроводили тек-стилци учествовала су сва три предузећа. Синдикално организовани радни-ци из предузећа Мике Станковића и Вранкић-Стаменковић углавном су за собом вукли и држали уза се раднике из предузећа Илић, тако да су они ви-ше под личним утицајем синдикално организованих радника полазили у акције које су предузимане. Некада се чак вршио и притисак. Тако се у 1939. години и стање синдиката у предузећу Илић поправило те су они учествовали у заједничком штрајку текстилаца.

1936. године почиње већа активност УРС-а на окупљању и синди-калном организовању радника. Дотле је у УРС-у био релативно мали број организованих радника. Резултат те акције 1936 – 1937. године био је да је учлањено у УРС-овом синдикату 100% чланова предузећа Мике Станкови-ћа и Вранкића и Стаменковића.

1937. године вршене су припреме за штрајк, за акције у вези са рад-ним временом, прославе првога маја и тарифног правилника.

Први штрајк по мом сећању организован је месеца маја или јуна и трајао је 35 дана. У штрајку су учествовали радници предузећа Мике Стан-ковића и Вранкића и Стаменковића. Штрајк је завршен успешно. Сви зах-теви су примљени а то су: прослава 1 маја, први колективни уговор у Ле-сковцу са трајањем од 6 месеци, постигнуто је осмочасовно радно време, повишене плате од 15 до 20% по радним местима, обавеза послодаваца да запошљавају раднике преко синдикалних подружница, да се побољшају хигијенски и здравствени услови у предузећу, обавеза да се прековремени рад до 2 часа од нормално радног времена плаћа 50%, а преко 2 часа 100% а ноћни и недељни рад исто тако 100%.

За преговоре је оформљен штрајкашки преговарашки одбор и дат је нацрт колективног уговора и уједно била је његова брига о штрајку. У штрајкашком одбору су били из предузећа Мике Станковића: Воја Мичић, Ружа Сандић, Стојан Димитријевић, Костадин Тројановић, Чеда Шундрић, из предузећа Вранкић-Стаменковић Јелена Стојановић, Светислав Стоиљ-ковић, Гавра Илић, Трајко, Мара Словенкиња и други. Целокупним радом, организацијом штрајка и преговорачким одбором руководио је Ко-ста Стаменковић. Штрајк је финансирао Савез шивачко-обућарских радни-

ка у Београду једним делом, а другим делом помаган је од осталих подружница и грађана Лесковца преко народне помоћи која се добијала у новцу и намирницама.

На основу Закона о штрајковима радника било је обавезно да се пре ступања у штрајк врше преговори директно са послодавцима. Штрајкашки одбор који је припремао колективни уговор ишао је на преговоре са послодавцима. И штрајкашки одбор је ишао на неколико таквих преговора. Уговори су били претходно поднешени радницима. Тамо је тражено 25% повишења плате и остали услови су постављени. Три пута су преговарачки одбори ишли на преговоре са послодавцима. Кад се није успело онда се ишло на арбитражу код Среског начелника – полиције. Тек кад се није дошло до споразума ступало се у штрајк.

Штрајкашки одбор организовао је две страже и после сваког преговора са послодавцима у полицији радници су чекали у радничком дому на резултат преговора и увек су чланови преговарачког одбора износили ситуацију и тражили сагласност од радника да ли да се даље држе доследно што је предвиђено или треба попустити. И било је неколико случајева мењања извесних захтева тако да су радници дозволили да се негде скине до 20%. Када се то није успело ступало се у штрајк. Не само преговарачки одбор него сви радници учествовали су у преговорима преко конференције на којима су чланови преговарачког одбора подносили извештај и тражили сагласност радника.

Сваки штрајк без арбитраже сматрао се као илегална борба и повлачио је забрану синдиката.

У току штрајка од 1938. године који је трајао 35 дана штрајкашки одбор, управо подружница текстилних радника организовала је помоћ радницима за време штрајка преко радничких кухиња и помоћ у новцу. Свакодневно је радила кухиња у радничком дому и радници који су имали породице долазили су са порцијама и носили храну кућама. Намирнице за кухињу добијане су и у натури. Сељаци из околних села су давали жито, кромпир и маст, а нешто се добијало од симпатизера трговаца и занатлија. Остало се куповало из средстава које је давао Савез шивачко-обућарских радника и од помоћи грађана.

У току овог штрајка није се прекинула веза са послодавцима, поред тога што нису хтели да приме колективни уговор они су позивали штрајкашки одбор на даље преговоре и у току 35 дана поново се дошло у контакт са њима. На крају су пристали на попуштање тако да је закључен уговор после 35 дана под условима:

Да се повећа надница за 15 до 20%;

8 часовно радно време;

Прековремени рад се плаћа 50%;

Прослава 1 Маја;

Обавеза да се запошљавају радници само преко синдиката;

Хигијенска и здравствена заштита радника.

И углавном штрајк је 100% успео. Овај уговор је био у трајању од 6 месеци. Овај успех је допринео да су се синдикалне подружнице ојачале масовно и учврстиле се и радници су добили веће поверење у сам синдикат.

Успех код предузећа Вранкић-Стаменковић учинио је да су радници предузећа Илић активно учествовали у штрајку.

Уговор од 1938. године продужен је аутоматски за 6 месеци, није био отказан. Он је трајао годину дана. А онда јула 1939. године почео је други штрајк. У том периоду припремљен је нов уговор.

Морална снага радничког покрета после успеха штрајка 1938. године ојачана је у целини не само код текстилаца него и осталих струка које су биле слабо организоване и дошле су у синдикат. Имамо појаву да се организују пекари, кожарци и опанчари. Чак су и они поставили захтеве.

Уговором је било предвиђено да уговор траје 6 месеци а уколико се не откаже месец дана раније уговор се аутоматски наставља 6 месеци.

У току трајања уговора припремљен је нов уговор за наредно време. Биле су исте тешкоће.

У том новом уговору од 1939. године било је скоро исто предвиђено: прослава 1 Маја, 8 часовно радно време, плаћање прековременог рада, захтев за повишење надница за 25%. Поједине категорије посла које нису догле биле плаћене као навезивање основе, то је било предвиђено. Штрајк је трајао 19 дана и окончан је потпуно победом без икаквог попуштања. Учесће радника у штрајку било је 100%. У овом штрајку су учествовали радници предузећа Тихомира Илића. У уговору 1939. године било је једино ново убачено – да послодавци престану са покушајима шамарања с обзиром на поједине случајеве који су се дешавали. Стављено је било – да се заувек престане са физичким обрачуном према радницима. Поред тачака уговора који су садржани из 1939. године било је додато и то.

Штрајк је трајао 19 дана и закључен је потпуном победом. Исто тако је штрајк био организован као и кухиње.

Послодавци су покушали да разбију штрајк уз помоћ полиције и жандарма. Послодавци су довели камионима штрајкбрехере са села и радници су успели да спрече њихов долазак на рад тиме што су поједини радници и раднице скакали под точкове камиона, а други су каменицама их тукли и они су се појединачно разбежали. Полициски писар Томић који је спроводио камион био је опкољен од радника и пристао је да одустане од те намере.

Та слога радника и солидарност успели су да разбију отпор послодавца у полицији и они су приморани на закључење колективног уговора.

Партиска организација помогла је акцију у томе што је организовала помоћ радницима. Учествовали су студенти и Савез шивачко-обућарских радника.

Прослава 1. Маја 1939. године није била масовно организована. Иза саме прославе 1. маја била је ухапшена Ружа Сандић из предузећа Мике

Станковића, Јован Милошевић из предузећа Вранкић-Стаменковић, Мија Ђорђевић из предузећа Вранкић-Стаменковић. Они су били 20 дана у затвору. Послодавци нису хтели да их врате на посао. У то време је избио штрајк. Поред осталих тачака у уговору је било и то предвиђено да се измени.

За прославу 1. маја 1939. године растурен је првомајски проглас ЦК-а и он је међу радницима кружио. Проглас је прорађиван у двојкама и тројкама.

(То је 1940. Милија 1939. није био у Лесковцу већ у Београду, али 1940. - Белешка Сергија Димитриевића при врху странице)

Транспаренти и све припреме за 1. мај извршене су за разлику од 1938. године. То је све вршено преко радничког дома. И за разлику од прославе 1. Маја у 1938. години овога пута било је постављено од ОК-а да се изведе манифестација. Било је одређено да манифестације почну од споменика. Биле су предвиђене и пароле и одређени другови да чекају на момент када ће се објавити почетак манифестације. За објаву манифестације били су одређени Милија Радовановић, Ружа Сандић и Станимир Вељковић-Зечко. Пароле су биле: "Живео 1 мај", "Доле Рат", "Доле скупоћа", "Живео СССР", "Доле Стојадиновић", "Савез са Совјетским Савезом", "Живела радничка класа", "Живео удружени пролетаријат целог света", "Пролетери свих земаља уједините се".

Било је предвиђено да ако манифестација не успе, с обзиром на велики прогон полиције, да се првомајски проглас ЦК-а излепи на овим видним местима: Среском начелству, Окружном суду, општини, фабрикама, видним угловима на јавним местима.

Пароле и транспаренти били су спремни. Жандармерија је то сазнала преко социјал-демократа Радуловића, Булатовића и Јована Микачевића. Било је предвиђено ако манифестација не успе да одрже летећи састанак Ружа Сандић, Милија Радовановић, Смајевић и Зечко код гимназиског парка. Ружа је поднела извештај. Полиција и социјал демократи ушли су у траг, а то се приметило по томе што су жандарми улетели у дом. Сматрали су да је ту материјал. Међутим то је било растурено по кућама око радничког дома тако да су узалуд упали. Ништа нису ухватили ни запленили.

Одржан је летећи састанак и Ружа је поднела извештај. /У то време Коста Стаменковић био је у концентрационом логору у Билећу (Сергије дописао руком са стране- 1940)/. Констатовано је да је ризично да почне манифестација јер ће се изгубити људи. Одлучено је да се излепи проглас на видним местима: среском начелству, општини, окружном суду и на свим осталим јавним местима и да се испишу пароле на зидовима: "Доле Рат", "Доле скупоћа", "Доле Стојадиновић", "Живео савез са Совјетским Савезом", "Пролетери свих земаља уједините се". У писању парола су учествовали: Ружа Сандић, Бошко Крстић, Благоје Николић, Влада Ђорђевић, Новица Стојановић. Одрекли су писање парола: Никола Ковачевић и Вас

Димитријевић, чланови Партије под разним мотивацијама немајући храбрости да лично учествују.

Издају писања парола извршио је Вучко-"Салер" радник фабрике Тихомира Илића. На партиску везу био је дошао Петар Речковић, обућарски радник из Ниша. Он је дошао у Ниш априла месеца 1939. године. Петар Речковић био је отпуштен и изгубио упослење и речено је Ружи Сандић да се побрине да му обезбеди упослење, стан и храну. Она га је сместила код Јешића жандармериског водника да би било мање сумњиво и упослила га код Шурковића обућарског послодавца. Дотле је био кредитиран из Народне помоћи.

У то време радило се око припрема прославе 1. Маја. Било је решено на састанку ОК-а – уколико не успе манифестација за коју су били одређени Зечко и Милија Радовановић да се почне од главног корзоа до споменика са убацивањем парола. У међувремену Петар Речковић учествовао је у разради прогласа и као комуниста имао је одређена 2 до 3 друга са којима је имао да разрађује проглас. Одмах после 1 Маја он је био ухапшен и држан је 4 дана у жандармериској станици код водника Пиште. Страшно је тучен тако да је под великим притиском полиције признао ко му је дао Проглас. 3 дана после 1. маја ухапшена је Ружа Сандић у предузећу. Ружа је знала од прилике о чему се ради јер је сутрадан после 1. маја била синдикална конференција на којој се говорило о економском положају радника. Реферат је држала Ружа Сандић а присуствовао је Томовић полициски писар. Конференција је била масовно посећена тако да је била маса радника у Радничком дому и било је радника пред Радничким домом и у дворишту. Врло успешан реферат држала је Ружа, који је подстаклао раднике на још већу борбеност. Она је указала на радничку солидарност и очување оних тековина које су добијене првим колективним уговором од 1938. године. Маса радника је одобравала Ружин став као референта. Када је покушао Томовић полициски писар да је прекине маса је тражила да је пусти да говори, а она је продужила своје излагање и казала је да се радници морају борити до задњег момента за извојевање своје победе. Радници су захтевали да настави аплаудирајући Ружа! Ружа! Полициски писар је био немоћан и она је рекла полициском писару: Ви пишите, а ја ћу за то одговарати! После два дана дошли су и ухапсили су је.

У полицији на саслушању Ружу су малтретирали водник Пишта, полициски писари Чарапић, Томовић, Томић, Сретен Поповић и срески начелник Мирко Поповић. Малтретирања и саслушања су била страховита и вршен је велики притисак да би јој се изнудило признање о првوماјском Прогласу ЦК-а и како се повезала са Речковићем. Ружа на саслушању ништа није признала, нити о давању прогласа нити какву везу, сем другарског држања према неупосленом раднику који је дошао из једног места, а што је била дужност сваког синдикално организованог радника да чини. На свим саслушањима исто је говорила – и да нема појма о првوماјском прогласу. 9 или 10 дана вршена су саслушања најмање по 4 дневно, а када

је категорички почела да одбија да нема појма о томе, сем о борби радничке класе чији је претставник, што је у реферату подвукла који је одржала на састанку у Радничком дому. Полициски писар опсовао је мајку комунистичку и рекао – или ћеш казати или ћеш мајмуна родити. Постављали су јој унакрсна питања да би се она што више збунила, али се држала тако као да нема појма и да ништа незна. Свих 9 дана колико је саслушање трајало Ружа је остала при своме – да ништа незна. Десетого дана довели су Петра Речковића да се суоче лично – ко му је дао летак. Њега су довели и суочили се. Рекла је да га познаје и испричала како га је упознала. Додала је да је сматрала да као синдикално организована радница треба да помогне неупосленог друга и да се побринула да му обезбеди стан и храну. Када су Речковићу поставили питање – је ли то тако – одговорио је да јесте. А на питање је ли му она дала летак – одговорио је да јесте. Тада је Ружа осула на њега псовке и рекла му је – како може неистину да говори. Једноставно се тако држала. После тога одвели су је жандарми натраг у затвор. Сутрадан су послали Ружине родитеље – оца и мајку, да би на сузе оца и мајке добили признање, а њих су претходно припремили да јој изнуде признање и да попусти. Ружа је оца и мајку најурила и рекла – да треба да се стиде да је они као родитељи наговарају да говори неистину у полицији и да је жалосно да је они гурају у провалију као и срески начелник и полициски писари који је терају да говори неистину. Полициски писар Томић је псовао и рекао њеним родитељима: тешко вама што гајите идиота! Да сте свесни родитељи ви би се одрекли идиота који је кренуо у комунистичке воде. Ружа је рекла да није истина и да је радник који се бори за економско побољшање живота радничке класе и ништа друго.

Родитељима су у полицији рекли да иду а да ће се са Ружом обрачунати. Још неколико пута су је саслушавали у полицији па су дигли руке. Задржали су је 20 дана у затвору и после 20 дана пустили.

За време штрајка који је трајао 19 дана Ружа је била у затвору. После 19 дана штрајк је окончан са потпуним успехом. Сви су прихватили колективни уговор после упорног тражења радника. Једино је био спор што нису хтели да врате Ружу и остале другове на посао. Друг Коста Стаменковић је рекао – да морају да се консултују са Партијом и неће одустати од захтева да се они врате на посао.

Ружа је из затвора отишла у Раднички дом. У току штрајка постављен је захтев да се Ружа и остали отпуштени радници приме на посао, јер су послодавци казали да неће примити неке другове на посао, углавном руководиоце штрајкашког одбора. Радници су захтевали – да уколико их не врате на посао наставиће штрајк. Они то нису хтели да учине и онда су радници уз машине направили протест обуставом рада од једног сата, други дан такође један сат и трећи дан један сат. Полиција и жандарми су ишли у предузећа и терали раднике да раде и да пуштају машине. Радници су то вршили у знак солидарности за своје другове, јер су говорили – то че-

ка и нас! Видећи слогу и решеност радника да неће доћи на посао послодавци су морали да буду мањи од маковог зрна.

Рад је настављен по синдикалној и партиској линији још већом жестином. Ружа је била изабрана за заменика радничког повереника, а исто тако био је изабран и Воја Милошевић.

1940. године када је истекао рок уговора из 1939. године пошто није отказан продужен је још за годину дана. Капиталисти осећајући снагу радничког покрета нису ни покушавали да врше притисак.

Стање у партији 1938 – 1941 године

РУЖА САНДИЋ: У Партију су ме примили Васа Смајевић и Воја Мичић. Воја Мичић текстилни радник је радио самном. Када сам примљена у Партију припадала сам ћелији фабрике Мике Станковића-Куце. Секретар ћелије био је Воја Мичић. Чланови Партије Ружа Сандић и Чеда Шундрић, кандидати: Никола Ковачевић, Јелица Стефановић. На раду у овој ћелији остала сам све до 15. марта 1941. године. После кратког времена друг Воја Мичић повучен је на рад у Месно међуструковно веће, а ја сам постала секретар. У међувремену су примљени у Партију Никола Ковачевић, Јелица Стефановић и Чедомир Денић. За кандидате су примљени Витомир Шундрић и Воја Анђелковић. У другој половини 1939. године постала сам члан ОК-а за Лесковац и члан Градског комитета за Лесковац. Тада је постојао посебно ОК-а а посебно Градски комитет, али је састав ОК-а и Градског комитета био углавном исти. Чланови ОК-а су тада били секретар Коста Стаменковић, орг. секретар Тома Костић, чланови комитета: Воја Мичић, Ружа Сандић, Васа Смајевић, Миодраг Јованчић, Станимир Вељковић-Зечко, Мара Ђорђевић и Јован Милошевић.

1938. године организација ћелија је била по продукционом принципу за раднике, а за слободне професије територијални принцип. Ћелија Мике Станковића-Куце имала је задатак да ради у предузећу. Састав партиске ћелије предузећа Вранкић и Стаменковић био је: секретар Мара Ђорђевић, чланови: Драги Ђорђевић, Јован Милошевић, Миле – Шура, Сава Стојановић, Раде Стојановић и његов брат чијег се имена не сећам.

Постојала је ћелија занатских радника: секретар Влада Ђорђевић, чланови: Благоје Митровић, Младен Ђорђевић. Знам сигурно да Мичић звани Баја Папуција није никада пре рата био члан Партије и да је радио само по Народној помоћи. Иначе је кукавица и хвалисавац. Због тога је деконспирисао рад актива у чијем је раду учествовао. Изазвао је због тога једну провалу и полиција је ушла у траг и похапшени су сви чланови тога актива а он и дан данас прича да је био члан Партије.

Иначе на тим активима се само прорађивао легалан и полулегалан материјал радничког покрета, партиски летци. Кандидати су били Видосава Стаменковић, Деса Поповић и Нада Илић.

Телија трговачких помоћника: секретар Новица Илић, чланови Воја Николајевић-Чиплак и други.

Када је Коста Стаменковић одведен у Битољ у концентрациони логор, Васа Смајевић је ушао у ОК-а и био секретар крајем 1939. године.

Измене у саставу ОК-а: прве измене су наступиле почетком 1940. године или крајем 1939. ОК-а је имао територију лесковачког и врањског округа. Задаци су били огромни. Активност ОК-а сводила се углавном на рад међу индустријским радницима у Лесковцу. Измена се састојала у томе што се ОК-а расформирано јер није одговарао потпуно свим задацима и одлукама ПК-а, а расформирање је извршио Ратко Митровић члан ПК-а. Ратко Митровић је рекао да је одлука ПК-а да се расформирано ОК-а и да се ствара поверенство ОК-а за Лесковац. Из ОК-а су тада отпали неки чланови: Василије Смајовић и Миодраг Хаџи-Јованчић. Коста је остао и даље секретар а број чланова поверенства се смањило од 9 на 7. Објашњење друга Митровића било је у овоме: интелектуалци су се расплинули, нису одговарали задацима који се постављају и морају као такви да се удаље за извесно време док се не поправе и не одговоре својим задацима.

Састав Градског комитета остао је исти и у току 1939, године. Градски комитет је остао у истом саставу сво време док сам ја била у Градском комитету.

После два месеца рада Поверенства ОК-а без Смајевића и Хаџи-Јованчића стање у партиској организацији се знатно поправило тако да када је Ратко Митровић дошао, оформио је ОК-а у истом саставу као и Поверенство. Половином 1940. године испали су из ОК-а Јован Милошевић и Мара Ђорђевић зато што нису били довољно активни и зато што су у партиском раду застрањивали. Они су остали и даље чланови Партије, само су удаљени из партиског руководства јер су избегли извршење партиских задатака и правдали се тешкоћама у кући, у породици.

Воја Мичић 1940. године осуђен је по Закону о заштити државе и протеран у Кикинду на издржавање казне. Због слабог држања у полицији и за време издржавања казне искључен је из Партије.

Измене у Градском комитету: из Градског комитета крајем 1940. године испао је Миодраг Хаџи-Јованчић. На састанку Градског комитета иступио је – да више не може да издржи да ради партиски, пропао је, изнурен и да осећа потребу сексуалног живота што му је услед досадашњег рада онемогућено. Из Градског комитета испао је и Душан Цекић због неактивности, пасивизирао се, а и због женидбе. Углавном исти разлози као и код Хаџи-Јованчића. Жена Душана Цекића Анета, важила је као Македонка, имала је два брата и они су важили као напредни.

Почетком 1940. године партиски рад у Лесковцу био је организован овако: постојале су ћелије у предузећима Мике Станковића-Куце и Вранкић и Стаменковић. Састав ћелије у фабрици Мике Станковића: секретар Ружа Сандић, чланови: Чеда Шундрић, Чеда Денић, Јелица Стефановић, Станојко, Борко Цекић, Воја Анђелковић.

Из ОК-а на терен су ишли Васо Смајовић, за Врање, Коста Стаменковић за Власотинце а Миодраг Хаџи-Јованчић за Лебане.

Миле Стојановић звани Шура водио је фракциску борбу против Партије. Он је примљен у Партију почетком 1940. године. О њему може много ближе податке да да Јован Милошевић који је радио са њим и био у истој ћелији. Миле Шура почео је да бушкара против студената. Није му ишло у главу како да буде толика сарадња са студентима. Једнога дана рекао је: не свиђају ми се ови студенти, на рачун наше грбаче живе. Ја сам му одговорила: друже Миле, ти си млад, довољно незрео, мораш да схватиш да они чине велику помоћ на теориском пољу. Џаба нам наша практичност када немамо теориску подлогу.

Ја нисам имала ручни сат и једнога дана закаснила сам за једну секунду на састанак са Александром Ранковићем. Ја сам казала да ме извини пошто нисам знала тачно време. Смајевећ је добио неки новац и дао ми да купим ручни сат. То је било у Лесковцу 1939. године.

Иначе сви другови који су долазили из ПК-а имали су самном везу. Долазио је Сретен Жујовић, онда Александар Ранковић. Васа је добио новац, 7.000.- до 8.000.- динара од неког имања и дао ми да купим сат, а Миле је причао да је мени купљен сат од Народне помоћи. Комисија Градског комитета га је саслушала и донела одлуку – да није за Партију и искључен је из Партије. После искључења наставио је борбу и против Партије и синдиката и појединих партиских и синдикалних руководиоца. Причао је околи, роварио, провала није било. Имао је извештај број омладинаца са којима је радио, и то Раденца, Стојана.

Од почетка мог активизирања у синдикалном покрету и касније долазила сам кући у 1 сат после пола ноћи. Када сам имала окружну конференцију дошла сам у 4 сата изјутра. Отац је почео да ме прогони и говорио – ти си се одала неморалном животу. Ја сам се била посветила радничком покрету и нисам могла то да кажем. Мени је био дозлогрдио живот. Ја сам упознала с тим моје другове на састанку Месног комитета. Они су ми казали да морам да издржим. Пред прославу 1. маја 1939. године добијем партиски материјал и неке директивне чланке и ја тај материјал сакријем. Међутим мој отац је то пронашао и тај материјал изгорео. Он је знао о чему се ради и говорио да хоћу кућу да му упропастим, и убеђивао ме да не треба толико да се заносим. Ја сам рекла – да се борим за општу ствар. Ја одем на састанак и изнесем то друговима. Смајевећ каже – мораш издржати, у томе се састоји партијност. Ја сам издржавала и тешко ми је дошло. 1939. године дошао је Бошко око 9 сати да пишемо пароле. Отац се напио. Када је дошао ја сам морала да одем. После нисам могла да уђем у кућу, била сам до 1 сат напољу киша је падала. Када сам се вратила отуда скинем стакло и уђем лагано у собу. На идућем састанку сам рекла – да ми је несносан живот и да не могу да издржим.

У то доба - 1938. године у "Политици" је био објављен један чланак када је у Лесковцу био одржан први збор жена који је јако успео на коме

сам ја иступала у име жена радница и имала реферат. Тада је био сарадник "Политике" Миливоје Перовић и он је дао чланак и описао мој реферат и моје становиште. Садашњи мој друг са којим сам у заједничком животу, био је тада подофицир у подотсеку граничне трупе. Он је обилазио моју браћу од тетке у Ђевђелији и они су му прочитали тај чланак, просто се поносили својом сестром. Данашњи мој муж тражио ме је преко њих, једнога дана стигне писмо у коме ми нуди брак. Ја сам одговорила мојој браћи да немам намеру да се удајем. Када је он дошао 1939. године ја сам му рекла да ме удаја не интересује. Почетком 1940. године поново је дошао и ја о томе обавестим другове да моји родитељи врше притисак на мене и хоће да ме удају, а с друге стране да ми је живот несносан и тражила сам да ми помогну. Једни су дискутовали и закључили да одем у Ниш и да радим. Други су истакли да је штета да напустим Лесковац јер сам једина спона између Партије и предузећа. То је била дискусија у ОК-а. Када сам тражила да донесу одлуку о мом животу – рекли су да ће да ме пошаљу у Ниш. Онда се дошло на идеју да се одустане од тога – јер шта ће мислити пролетаријат Лесковца зашто је Ружа отишла у Ниш. Узела се та морална страна у обзир да се не мисли да сам се на то решила из неморала. Казали су ми да останем где сам и да убедим оца како знам. Садашњи мој муж долазио је и по други пут. Ја сам га вратила. Ја сам сматрала да треба да се реши моја ситуација премда нисам осећала потребу за удајом и да се искобељам несносног живота код мога оца. Зато сам се после тога решила да дам притисак на веридбу. Другови су рекли – он није наш. Ја сам одговорила – да се обавезујем и дајем Партији реч да ће бити наш, а то ће бити самим тим што ћу му услов поставити. У јануару месецу 1941. године дошао је по трећи пут. То је било између 15. и 20. јануара и био је 10 до 15 дана. Ја одем и обавестим другове о чему се ради и кажем да немам излаза – ја морам да се удам или да идем од куће. У исто време сам казала друговима, да ако сматрају да треба да идем од куће да то кажу, а ја лично сматрам да треба да дају пристанак за моју удају, он се мени свиђа и одговараће условима које сам поставила. И збиља на нашим преговорима ја сам казала: Ја сам активиста радничког покрета. Ја сам се потпуно одала томе. Ја од радничког покрета нећу одустати, а и сам си прочитао реферат у "Политици" од 1938. године. Он је одговорио – да ми није импоновало оно што сам прочитао у новинама ја не бих дошао. Ја се осећам сретним да сам наишао на особу која је врло напредна. Ја сам му још једанпут рекла: Одана сам радничком покрету и од тога нећу одустати. Можемо да се веримо и венчамо и да имамо десеторо деце и ако пред мене раднички покрет постави крупне задатке може се десити да будем ухапшена као 1939. године. Може да се деси да погинем и зато уколико си спреман на то можемо да преговарамо, а уколико ниси боље да не почињемо. Мене брак нити породица неће везивати да одустајем од тога. Он је рекао – да се слаже, да је њему то мило што је наишао на мене, да ће бити спреман да те услове које сам ја поставила сасвим одржи. И он је отишао.

Ја сам онда друговима рекла о чему се ради, нисмо одржавали често састанке у те дане, и обавестила сам да сам то учинила под притиском родитеља. И казала сам – да нисам имала куда и дала сам пристанак под тим и тим условима. Они су одговорили – добро и друг Коста ме је скоро потпуно разумео, али Смајо и Зелe били су страховито на тој позицији да не треба да се удајем за човека који је у југословенској издајничкој војсци. Ја сам одговорила да сам то урадила, а ја од Партије нећу отићи – а ви разумите како хоћете. Имали смо заказан састанак ОК-а сутрадан и ја на тај састанак нисам била позвана. Дођем на састанак – кажу: одложен је. Променили су место одржавања састанка због мог случаја. Одем код Косте, он ми ништа није рекао и од прилике 15 марта саопштио ми је: другарице, прилично ми је тешко да ти саопштим ту ствар, али морам као твој секретар – да си искључена из Партије. Тако се сматра да је Партија донела одлуку да се не удам а ја сам прекршила. Рекао ми је да имам право жалбе 15 до 20 дана. После тога дође 27. март и слом наше земље.

У том међувремену – то је било 26. марта ја сам се разболела. Одем код лекара и он ми је дао боловање. Ја сам седела код куће и 27 – 28. марта мој ми вереник пише да дођем. Он је имао извесну суму новца на уложној књижици и били смо се договорили уколико се зарати да новац остане код мене. Ја после тога кренем за Скопље и Ђевђелију. После тога 28 дана после окупације наше земље право са станице сам отишла Костиној кући. Ја сам стигла и рекла му: сматрам да треба да ти се обратим, јер иако сам искључена из Партије мислим да пред мене стоје задаци. Он ми је одговорио – иди кући, одмори се па ћемо разговарати. Свакако стоје велики задаци. После тога мој кум Воја Вуксановић позове ме у Лебане. Одем у Лебане а после неколико дана Немачка је објавила рат СССР-у. Када сам била у Лебану Коста ме тражио. Они су се 22 јуна уклонили. Ја сам тада дошла и одмах сам отишла његовој кући али већ није био у Лесковцу. Сутрадан у 4,20 ујутру долазе 4 жандарма и хапсе ме. У затвору сам била 35 дана. Тамо су довели и Мару Ђорђевић, Зорку Игњатовић, Цаку текстилну радницу која је била у ћелији Вранкић-Стаменковић а била је искључена из Партије у вези са искључењем Мила Шура јер се углавном солидарисала са ставом Шуре. И у затвору је доведен Петар Кулић, папуција Паја. У затвору су тражили да признам да сам била члан ОК-а и МК-а. То су били подаци специјалне полиције у вези са провалом у Београду. Показали су ми летак – Проглас првомајски и казали како сам бунтовник. Ја сам казала – да сам била члан међуструковног одбора и подружнице а не ћелије. Петар је плакао, Паја није, Цака се добро држала. Мени су рекли да је провала извршена. Говорило се да је провалу извршио Митровић Ратко који је оформио наш ОК-а.

Када сам изишла из затвора венчала сам се 10. августа 1941. године. Чим су почеле акције 1941. године учествовала сам у Одбору за помоћ.

Везе са ПК-а

У Београд сам ишла као курир једанпут. Ишла сам 1939. године 14. децембра када су биле демонстрације. Отсела сам у Хаџи Милентијевој улици 19 у стану једног абаџиског радника. Ту сам имала да примим новац и извесне директиве и материјал. На везу је дошао друг Александар Ранковић. Веза је била уговорена јавком на железничкој станици. На станици ме је примила једна другарица која ме је одвела на периферију града где ме је прихватио друг Ранковић. Са њим сам поразговарала, поднела му извештај о стању у Лесковцу и примила директиве а у Београд сам пошла одлуком ОК-а.

Конференције и саветовања ОК-а

Знам да су пре рата одржане две конференције или саветовања ОК-а Лесковца. Једна конференција одржана је у селу Братмиловцу у кући Томе Костића, а друга у Лесковцу у Хаџи-Павловој улици у кући Костадина Тројановића, текстилног радника. У Братмиловцу је присуствовало око 25 људи на конференцији. Испред ПК-а били су присутни друг Александар Ранковић са другарицом Анђом, један млади друг вероватно из ПК-а СКОЈ-а, три делегата из врањске партиске организације, Сава Стојановић, Чедо Шундрић, из Лебана Никола Динић, из Власотинаца Ђорђе – грнчар.

Извештај испред ОК-а поднео је Коста Стаменковић. Дискусија о наредним задацима трајала је целу ноћ. На крају је изабран ОК-а.

У Хаџи-Павловој улици у стану Тројановића било је 20 до 30 људи. Конференција је одржана крајем септембра или почетком октобра и трајала је целу ноћ.

Другови који су из Београда долазили у Лесковац

Из Београда су долазили у Лесковац од партиског руководства: Александар Ранковић, Анђа Ранковић, Сретен Жујовић. Састанке смо држали у стану Милосаве Булатовић. Долазили су три пута 1940. године, а 1941. године најчешће је долазио Ранковић.

Ранковић је спавао два пута у стану Трајка и Роске Петковић, текстилне раднице предузећа Мике Станковића. Онда у улици Сурдуличких мученика код Луке Стојановића, текстилног радника предузећа Мике Станковића, онда код Ђорђа Стаменковића у Сат Мали 51.

Васа Смајевић је углавном одржавао везу са Београдом.

Имала сам задужење да све другове који долазе сместим, пронађем станове и обезбедим просторије за састанке и преноћишта.

ОК-а СКОЈ-а

Од чланова ОК-а за рад СКОЈ-а одговарали су Миодраг Хаџи-Јованчић и Станимир Вељковић-Зеле. Секретар је био Хаџи-Јованчић Миодраг. Иначе они су имали одређена задужења. Мислим да су чланови ОК-а били Јован Милошевић, Мара Ђорђевић, Новица Илић и Воја Николајевић, Риста Антуновић био је придодат за рад омладине као инструктор.

Активни радници омладинци у предузећу Вранкић-Стаменковић били су Раденце, његов брат Стојан, Цака текстилна радница и Миле Васковић. Миле Шура био је ликвидатор једног актива СКОЈ-а фабрике.

У предузећу Мике Станковића секретар скојевског актива био је Витомир Шундрић. Чланови су били Јелица Стефановић из села Минарца (Винарца? - Прим. М.С.Д.), један радник који је радио на шпилерају у фабрици.

Секретар скојевског актива занатлиских радника био је Жарко Здравковић. Сећам се да је био један опанчар који се звао Костадин а био је и члан Партије. Припадао је ћелији занатлиских радника и био је активан међу омладинцима занатлиским радницима.

Разговор по неким питањима

Знам да је постојала једна ћелија интелектуалаца. Ту су били обухваћени углавном студенти. Знам да су у тој ћелији били Риста Антуновић, Мија Радовановић, Бошко Милијић, лекар који сада ради у социјалном осигурању у Лесковцу, Бошко Крстић и вероватно Душко Цекић. Ова ћелија је била састављена углавном од људи који су служили ОК-ау као инструктори и били слати по ћелијама предузећа и другим ћелијама за обраду теориског материјала и уопште за теориски рад. Ова ћелија, по мом сећању, формирана је 1939 године. Знам да је Бошко био на неким састанцима, прорађивао материјал, читао и објашњавао. Састанци су били шири по предузећима.

Метод рада био је такав – по предузећима су постојали ужи синдикални активи који су обухватили напредне раднике. Поред ужег синдикалног актива постојао је и шири синдикални актив који је обухватио шире активности синдикалних организација. Посебно су држани састанци ужег актива а посебно ширег актива. На састанцима ужег актива прорађиван је и партиски материјал. На састанцима ширег актива прорађиван је полулегалан материјал. Инструктори из ове ћелије обилазили су састанке ужих и ширих актива и на њима прорађивали одговарајући материјал.

Нешто о УРС-у и борби са ЈУГОРАС-ом

1936. године када сам ушла у раднички покрет организација УРС-а у Лесковцу била је потпуно под руководством Партије, иако је врх, централа УРС-а била још увек социјал-демократска – опортунистичка.

Поред УРС-а у Лесковцу је постојала организација ЈУГОРАС-а под руководством владајућег режима.

У то време УРС је обухватао и отворио своје подружнице по свим индустријским предузећима па и занатлиским сем монопола. ЈУГОРАС је имао једино своју базу у монополу. Тамо је радило 600 до 800 радника, али је вођен курс да радници буду присилно учлањени у ЈУГОРАС-у. Управа монопола водила је курс да се углавном примају на посао радници учлањени у ЈУГОРАС-у. Било је врло мало УРС-ових радника. Поред тога ЈУГОРАС је покушао да врбује за своју организацију и раднике из предузећа Јован Валчић и Трајко Ђорђевић одакле му је успело да по неколико радника заврбује, али не све раднике из предузећа у целини. Монополски радници и радници у овим двама фабрикама били су добрим делом са села. Борба између организације УРС-а и ЈУГОРАС-а на синдикалном пољу одвијала се углавном у овим предузећима: Монополу, фабрици сапуна Јован Валчић и Трајко Ђорђевић. Било је и неколико сукоба између УРС-а и ЈУГОРАС-а у монополу. До борбе је долазило два до три пута онда када је Управа монопола хтела дапусти раднике организоване у УРС-у.

У Лесковцу је постојала филијала ЈУГОРАС-а за округ лесковачки која се звала Радничка комора. Од ЈУГОРАС-ових активиста знам Рељу Станковића повереника Коморе /погинуо од бомбардовања/, Влада Кекемана и Јована Никчевића који је касније дошао у УРС, касније се нашао на истој линији са антирадничком фракцијом која се створила у УРС-у 1939. године заједно са Стојаном Томићем, Тасом Томићем, Владаном Тасићем, Милом – Шуром и другима. Овакав однос борбе између ЈУГОРАС-а и УРС-а био је за сво време – до забране УРС-а.

ЈУГОРАС као политичка организација у Лесковцу имала је извесног значаја и везе са радницима и окупљала је донекле у својим редовима и раднике углавном до 1938. године. После 1938. године ЈУГОРАС, као радничка организација, губи сваки политички утицај међу радницима и постаје једна бирократска прорежимска организација која окупља само отпатке радника, лумпере из редова синдиката. ЈУГОРАС је на материјалној бази врбовао своје чланове дајући им бесплатне возне карте, помоћ за време беспослице итд. Такав однос између УРС-а и ЈУГОРАС-а трајао је до забране УРС-а 1940. године крајем децембра.

После забране УРС-а Партија је дала линију освајања ЈУГОРАС-а, тј. да се ми радници, раније чланови УРС-а сада учланимо у ЈУГОРАС и да се тим путем освоје подружнице ЈУГОРАС-а по предузећима.

Знам да се неко време после забране УРС-а читав синдиални рад у Лесковцу одвијао илегално. Састанци актива и синдикалних подружница одржавани су по пољанама и по кућама обично ноћу или рано у зору.

О црвеној помоћи

У ОК-а Тома Костић био је задужен за Народну помоћ. Активисти за сектор Народне помоћи: Чеда Шундрић, из предузећа Мике Станковића, Јован Милошевић из предузећа Вранкић-Стаменковић, Нада Илић из предузећа Вранкић-Стаменковић, Раденце, Цака, Благоје Николић и Влада Ђорђевић држали су град. Они су имали по граду активе и држали их на вези. Скупљали су Народну помоћ од грађана, занатлија и свих осталих у граду.

Знам неке људе који су били нарочито активни у давању помоћи и на чију смо се материјалну помоћ често ослањали у штрајковима и другим потребама радничког покрета у Лесковцу. То су Новица Живковић,- Шућуран, по занимању воскар, Петар Дискић, апотекар, Милан Станојевић посластичар, држао га на вези Тома Костић, Душан Стоиљковић давао је чешиће пута помоћ у брашну за штрајкаче.

Детаљи из рада Народно-ослободилачке борбе 1942. год.

Једнога дана око 8 часова увече код мене је дошао један бугарски војник по имену Саша, родом из Софије, студент технике, кога је упутила другарица Јелица Стефановић из бугарског затвора. У бугарском затвору, који је био смештен у подруму гимназије, услови су били лоши. Ту се налазила група заробљених партизана из бабичког одреда. Међу њима, Јелица је била потпуно премлаћена и искрвављена. Јелица је њега упутила мени са захтевом да пошаљем, пре свега храну, а затим и неопходан санитарски материјал. Она се њему обратила док је овај у затвору поправљао електрично осветљење. Са Сашом је био још један бугарски војник који су били комунисти из бугарског гарнизона смештени у гимназији. Они су намерно изазвали квар на електричним инсталацијама како би могли да се придруже затвореницима и повежу се са њима и укажу извесну помоћ. На тај начин су се повезали са Јелицом и групом заробљених партизана који су били премлаћени. Они су се добро држали. У тој групи поред Јелице били су Живко Букумировић и Добрица Миленковић-Крстић. Чим сам зато сазнала ја сам отишла код Петра Дискића и добила од њега 3000 до 4000 хиљаде динара и отишла сам још код неких људи од којих сам могла да тражим помоћ, спремила храну и санитарски материјал и слала им редовно преко овог бугарског војника. Његово долажење у моју кућу договорили смо се да правда тако да му ја перем веш. Исти бугарски војник Саша био је премештен из Лесковца према Момином Камену и тражио је да му дам везу са партизанским одредом да се тамо пребаци. Ја сам о томе обавестила Игњата Благојевића који му је дао везу. Он је дао шифре за његово повезивање у одред. Саша с тим његовим најбољим другом и још десетак војника који су били на њиховој страни пребацили се у партизане. Пре одла-

ска у партизане они су извршили саботажу и преврнули су један воз. Игњат ми је рекао да су ови Бугари преврнули воз уз помоћ партизана. Заплењено је 10 до 12 милиона лева, огромна количина хране и да се та саботажа десила код Моминог Камена.

35. Изјава Зорке Игњатовић о радничком покрету у Лесковцу 1937-1941.

Iskaz drugarice Zorke Ignjatović, nastavnice u penziji iz Beograda

Pre rata nisam bliže poznavala Milana Dimitrijevića. Znala sam da je napredan čovek.

Došla sam u Leskovac oktobra 1937. kao suplent gimnazije. To je bilo moje prvo postavljenje. Za vreme studija sam učestvovala u studentskom naprednom pokretu i u demonstracijama.

U pokret me je uveo rođeni brat Milisav Ignjatović, koji je od 1935. do 1940. bio sekretar partijskog komiteta u Nišu. On je uvukao u pokret celu porodicu, oca, majku, nas dve sestre i dva brata. Već 1937. kad sam diplomirala /marta /, u leto te godine počela sam da radim aktivno u Nišu, prvo sa ženskim pokretom.

U jesen sam dobila postavljenje. Brat me je upoznao sa Stanimirov Veljkovićem, učenicom VIII razreda gimnazije i preko njega sam imala vezu sa djacima komunistima i partijom.

U to vreme, kako se primicao rat, podvojenost između naprednih i reakcionarnih bila je sve veća i među djacima i među nastavnicima.

Kasnije sam imala vezu sa Vasom Smajevićem, sekretarom Okružnog komiteta partije. On je dolazio kod mene i postavljao mi zadatke. Nisam bila pre rata član partije ali sam bila iz kuće čoveka koji je u partiji i izvršavala sam sve zadatke. To je valjda bilo bolje za partiju. Imala sam tri brata i ~~две~~ sestre, svi smo radili po raznim zadacima.

Nosila sam partijski materijal iz Niša u Leskovac. To je bilo zgodno, jer sam svake nedelje išla u Niš roditeljima. Materijal sam predavala Vasi Smajeviću i Zeletu Veljkoviću.

Jednom sam imala puno materijala kod sebe. Tad me pozvao direktor V. Rosić i reкао: "Vi ste optuženi da rasturate

Z. Ignjatović

letke, održavate vezu sa komunistima. To je protiv zakona. Ali vi služite ovaj kapitalistički sistem, pošto vas plaćaju." Ja sam odgovorila kako me plaćaju tako i radim. On mi je rekao: "Ja vam savetujem da to ne činite".

Ja sam ~~rukovodeću~~ pokupila i vratila materijal u Niš, ali je brat naredio da odmah vratim sve i čekam drugove. Tada sam stanovala kod advokata "Glavotopa".

Za Smajevića tada nisam znala da je sekretar ali sam znala da on ima neku rukovodeću ulogu.

Partija je organizovala preko nas zbor žena u Leskovcu, u bioskopu Korzo, preko puta "Pluga".

Sakupili smo nekoliko stotina žena.

Na tom zboru je govorila Bosa Djurić, nastavnica istorije u Leskovcu, a u ime radnica Ruža Sandić, tekstilna radnica. Mislim da je to bilo 1940, ali nisam sigurna za vreme. ~~KKKKK~~ Zbor je uspeo.

Mi smo osnovali ženski pokret i stvorili odbor. U odboru sam bila ja, Bosa Djurić, Ruža Sandić, Ljubica Kostić, nastavnica gimnazije i druge gradjanke, npr. Darinka Kržalić, žena senatora / ona je radila po društvima /.

Posle toga došao je Vasa Smajević i nešto nas kritikovao, ne sećam se šta nam je zamerao.

Posle 2 - 3 sastanka policija je zabranila taj naš ženski pokret.

Na zboru je sedeo policajac.

Ja sam još ranije radila u Nišu u ženskom pokretu, pa sam ta iskustva prenela u Leskovac.

Imala smo kružoke marksističke ja sam pripadala u dva takva kružoka. Ne znam kad je počelo ali je to bilo sve do rata.

U jednom je bila Stojanka Radošević, nastavnica gimn

3. Arsenić

Aleksandar Čubrović, nastavnik gimnazije, Lakočević Ljubomir, činovnik Hipotekarne banke i njegova žena Elza. Dakle nas pet. Taj kružok je radio sve dok ~~nikakvih~~ nisam bila uhapšena.

U drugom~~g~~ gde su bile radnice, ja sam bila po zadatku da bi im pomogla i upoznala ih sa politikom partije i svim ostalim pitanjima. Čitali smo Ženu danas, D učešću žena u kineskom naprednom pokretu. Dobijali smo i po neku knjižicu.

Tu je bila Ruža Sandić, radnica Djurić, Vera Popović, radnice. Sve tekstilne radnice. Ruža mi je bila veza, i preko nje sam se sastajala. Ruža je organizovala ovaj kružok, a ja sam kao intelektualka tamo pomagala u radu.

Sastanak smo držali u njihovim kućama, svaki put na drugom mestu.

Prvi kružok je uvek sastajao kod Ljube Lakoževića.

Grupe žena naprednih intelektualaca formirale su po direktivi partije Narodni univerzitet. Možda je postojao i ranije, ali smo ga mi aktivirali. Neka predavanja držana su u gimnaziji.

Dolazili su Velibor Gligorić, Radovan Zogović, a i po neko od naših nastavnika. Jedna tema je bila iz oblasti fizike. To je bilo predavanje nastavnika Telebakovića. Za rad Narodnog univerziteta posebno je zaslužna Ljubica Kostić, nastavnica biologije. Ona je nagovorila Telebakovića koji je bio gradjanin. Inače svi su znali ko stoji iza toga.

Čena Zogovića bila je nastavnica u gimnaziji. On je povremeno dolazio i tako smo ga angažovali za predavanje. Preko njega smo angažovali i V. Gligorića.

Mene su uhapsili kad je Nemačka napala na Sovjetski Savez 24. juna. Tada je bilo masovno hapšenje i u celoj Srbiji. Znala sam da će biti hapšenje jer su nas obavestili. Ja sam to saznala preko Stojanke Radošević, nastavnice koja

3. Ustav

Je mislila bila kandidat partije.

Kad mi je Stojanka rekla za hapšenje, ona mi je rekla: "Ode mi glava". Ja sam joj ponudila da dodje kod mene da spava. Ali tad je ^{26og} ~~bio~~ čas policijski, mislim posle 6 sati, nije ~~mo~~ moglo kretati. Ona je rekla da ima neki posao i da neće moći da stigne do mene.

Ja sam se brinula za nju, a ne za sebe, jer nisam bila hapšena. Ona je osušala, a mene su uhapsili.

Čitala sam knjigu Kako se kalio čelik, pa sam onda stavila knjigu pod jastuk i zaspala. Ja sam stanovala u Šefteli sokaku br. 5, kod pokojnog Nešića, biv. kafedžije, držao kafanu Zlatni prag. Njegova žena, moja gazdarica Natalija "Talka", mnogo mi je pomogla da se izvučem iz zatvora.

Mi smo saznali za spiskove lica koja ~~ix~~ će biti uhapšena. Mnogi su se sklonili.

Kad je svanulo, čula sam korake. Gazdarica je ^{od} govnila na pitanje, da Zorica Ignjatović tu ne stanuje. Ja sam to iskoristila i pokupila knjige i materijal i kroz prozor pružila jednom zidarskom radniku, Trenči, koji je živeo u susedstvu. Ja sam mu ranije davala letke.

Žandar se vratio i rekao gazdarici, što lažeš kad kad mi je bakalini /koji je bio na uglu / rekao da sigurno tu stanuje i da je svetlost gorela kod mene do 11. sati noću.

Kad sam to čula videla sam da nema izlaza, da predstoji hapšenje. On je tačno znao koja je moja soba. Kucnuo je na vrata. Ja viknem pričekajte da se obučem. On je čekao, jer su tada oni hteli da se pokažu da su fini. Tad sam bila ~~uhapšena~~ obučena, ali sam napisala ceduljicu mojima. Onda on nije hteo dalje da čeka više, otvorio vrata i ušao.

Rekao mi je da me nešto zovu u policiju da me pi-

3. Септембар

taju. Pozvala sam Talku, dala joj novac i pismo za roditelje. Pošli smo u policiju. Celim putem smo se svadjali sa žandarom. Zar vas nije sramota da služite Nemce. On je rekao: "Gospodjice nemojte da se ljutite ovo je srpska policija."

Kad smo došli dežurni policajac je primao zatvorenike. Pita, kako se zovete. Ja mu odgovaram, da ne znate kako se zovem ne bi poslali žandara. Gde stanujete, da ne znate ne bi me našli. Ključar Milan me teži. Ne sekiraj se ima tamo puno. Uvede me u ćeliju za žene. Tu zateknem Ružu Sandić i još dve radnice. Ruža da znak pogledom da se ne poznajemo. Posle toga doveli su još jednu radnicu. To su bile Mara Djordjević, Vera Popović iz kružoka i Caka Nikolić /njen drug Ristić ili Tomić je isto bio zatvoren /. Caka je bila u drugom stanju. Pored pet političkih bila je jedna prostitutka i jedna seljanka. To je bila prva ćelija levo od ulaza, a onda su bile muške ćelije. Tada je te noći bilo zatvoreno oko 30 muškaraca. Mi smo ležali kako smo došli. Hranu nismo dobijali, već samo ono što su donosili. Meni je donosila Talka. To sve nije bilo pripremljeno.

Fuštali su nas po pet minuta u dvorište da se prošetamo, žene i muškarci. Tu smo mogli da se vidimo i da porazgovaramo.

Ja sam se svadjala sa nekim Pištalom, koga su ubili u sred Leskovca. On mi kaže: "I ti si mi neka intelektualka, kad si dozvolila da budeš zajedno sa ovim ološem". Ja mu odgovorim: "Ti si ološ, jer služiš okupatora". On me dograbi za ramena i ubaci u ćeliju.

Jednom ubacili prostitutku, a ona pita koja je to profesorka. Ja joj kažem što se to tebe tiče. Ona odgovori: "Kažu mi da udjem pošto ću imati lepo društvo."

Z. Cvetković

-6-

Jedna me pita gde su te uhvatili, je li kod mosta. Ja joj rekoh da sam politička, a ona reče, ma nemoj da mi pričaš, kakva si ti politička.

Mi smo svi žene i muškarci pevali glasno revolucionarne pesme. Ključar Milan nas smiruje, ćutite. Ali ga niko nije slušao. Naš je moral bio vrlo visok.

Saslušanja su počela, bar za mene, desetog dana po hapšenju. Mene je saslušavao Tomić, policajac koga su naši ubili. Optužba je bila strašna, da se u mom stanu drže sastanci, da rasturam komunističke letke i materijal. Ja sam odbijala, tvrdila da je to namešteno.

Njih je posebno interesovalo da li ja znam gde se nalazi moj brat. Oni su znali da je on više puta kad su ga tražili da ga uhapse skrivao u Leskovcu i da sam ja znala gde je. Oni su inscenirali dok su me saslušavali Tomić je izišao, ušla je jedna devojka i rekla mi ako znaš gde je tvoj brat nemoj da kažeš. Stalno su saslušavali mene i druge. Koliko je to trajalo ne zna. Jedne noći grupe gde je bio Milan Dimitrijević bila je odvedena. Tada ~~na~~ noću oko jednog sata počeo je topot čizama, došli su sa lampama i obilazili ćelije. Onda su prozivali po imenu. Tad smo čuli samo zveket lanaca. Onda je grupa krenula. Kad su prošli pored ćelije čuli smo Tomića. On je rekao Zdravo drugarice, nas odvedoše.

Zabeležio Sergije Dimitrijević po kazivanju

4. mart 1971.
Beograd

Zorice Ignjatović

Zorica Ignjatović

Dopuna

Reakcija medju nastavnicima: Glavni: Aleksandar Lazarević, nastavnik geografije, pa onda Dimitrije Hadži-Mitić, i Živković, koji je predavao matematiku. To su bili najgori, kolovodje.

Oni su smenili Rosića, zato što je ^{penzionisani} štitiio naprednu omladinu. On je voleo da bude mir u kući. Uz to je bio tolerantan prema nastavnicima komunistima.

Mislim da su ga penzionisali. Odmah posle njegovog odlaska, kad je dužnost direktora vršio Hadži-Mitić, oni su iz osmog razreda isključili četiri ili pet organizatora omladinskog pokreta, Stanimirovića, Branislava, čini mi se sina sudije /sad je lekar na Internoj /, Spasoja Petrušića, /sad je advokat/, Nikolića, čini mi se Boru, poginuo u NOB-u i Ilića, isto poginuo u NOB-u. Povod za to je bio sastanak u selu Rudaru koga je organizovao SKOJ. Tu su pevane revolucionarne pesme.

Oni su pripremili isključenje, saslušavali na brzinu djake i nastavnike koji su bili protiv napredne omladine. Izneli to na nastavničko veće, nedozvoljavajući diskusiju, i isključili ih. Tu se pokazalo koliko je školski kolektiv i grad bio jak u naprednom smislu. Oni to nisu mogli da sprovedu do kraja, i ta je odluka bila oborena.

Stanimirović je napravio žalbu Vardarskoj banovini. Onda je došao inspektor iz Banovine Zečević da ispita ceo taj slučaj. Dok je on ispitivao napredni nastavnici imali su vremena da se organizuju, da se pripreme za sednicu nastavničkog veća. Kad je bila sednica istupio je u ime nastavničkog Čubrović, vrlo hrabro. Rekao je da je to na brzinu doneta odluka, da je to nepravilno, da je to sramota za školu. Kad je bilo javno glasanje većina je bila za vraćanje učenika.

Taj je slučaj pomogao da se produbi diferencijacija medju nastavnicima u školi, da se svi pokažu kakvi su.

Z. Lj. Karić

-8-

Nastavnici povezani sa partijom organizovano su nastupili i povezali se svaki od njih sa ostalim nastavnicima, i na taj način smo osigurali većinu. To je bila velika pobeda naprednih snaga.

Iza toga su sledili predlozi za premeštaj naprednih nastavnika. Neki su bili premešteni i otišli, npr. Stojanka Radošević, Ljubica Kostić. I ja sam bila predložena, ali nisu stigli da me premeste.

Posle Hadži Mitića, koji je samo vršio dužnost direktora došao je za direktora neki Radović.

Lazarević i njegov sin bili su Ljotičevići. Oba su ubijeni 1944.

4. mart 1971.
Beograd

Zorica Ignjatović

Z. Ignjatović

Iskaz o Ruži Sandić

Ružu Sandić su udaljili iz Komiteta, jer se verila za jednog graničara. Ona se kasnije udala za njega. Njen muž nam je donosio hranu, doturao vesti dok smo bili u zatvoru.

Ruža kaže od mene se tražilo više no što ja mogu da dam. Bila je direktor fabrike u Leskovcu posle rata. To je prelazilo njene mogućnosti. Nije dorasla za to.

Ona je bila jedna od najaktivnijih pre rata.

4. mart 1971.
Beograd

Po kazivanju Zorice Ignjatović

zabeležio Sergije Dimitrijević

S. Dimitrijević

36. Изјава Радомира П. Ђукановића о читаоници
у Власотинцу од (1934) 1937. надаље.

139

Изјава
Радомира П. Ђукановића
Ослободилачки главни комитет је тогем
су да се у читавој држави створен главни
уџбене већ од 1934. год.

У јесен 1937. год. била је на челу школе
уџбене био професорски Орест А. Ферзиковић
а секретар Михаило Стојановић у з. одржава
је била на скупштини на којој су били
директор и остали свој комитет и који је
поверљиво. За да ипак постоје уџбене су
за професорски Раде Стојановић, „Зрн“
нпр. секретар сам избором је Радомир
П. Ђукановић уџбене била на скупштини
нпр. ком. Он је у савезу и била била
без у уџбене а не Раде Стојановић који
је била била уџбене у уџбене су били
Јова Ђукановић скуп. Ком нпр. секретар.
Зрн Ђукановић нпр. ком. За да

У времењу док је Мијошко био професором
 сов. проф. конференцији и уједно змишљеници је
 веројатно - функционер Мијошко и његово
 залагање је било на једној државној
 висици не само у Градској скупштини већ
 и у федерацији „Гласина“ Бијељина савео
 сву пажњу у одговарајућем а поведе
 материјалну помоћ која ије била
 мала.

За поредом универзитету која
 је био савео проф. змишљеници поред
 власитиница државом су професора
 Драго Тартељовић, Лукић из Лесковца
 Др. Нена Стојковић, лекар из Лесковца
 Др. Иван Стојаковић, професор из Београда и др.

29. 11. 79

Др.

Бранко А. Стојковић
 из Добоја -

Омладинци чланови читаонице почели су да се супростављају старим члановима управе већ од 1934. год.

У јесен 1937. год. када је на челу старе управе био претседник Сретен А. Горуновић а секретар Михајло Тополчевић уч. одржана је годишња скупштина на којој су омладинци истакли своју листу а која је победила. Да би имали покриће узели су за претседника Раде Поповића „Дурко“ трг., секретар сам изабран ја Радомир П. Ђукановић а благајник Ђорђе Марјановић трг. пом. Он је у ствари и водио главну реч у управи а не Раде Поповић који је више фигурирао, у управи су били Јова Видосављевић сврш. ђак трг. академије, Лука Видосављевић трг. пом. Дора Т. Поповић, професор, Чеда Црнобарац економ.

У тад. првој Омл. управи није био Сретен Марковић „Пуклица“ који је тек доцније ушо у управу, исти је случај био са Мијајлом Михајловић јер у то време Михајло је био о[д]сутан из Власотинце.

Неколико месеца касније ликвидирано је двојство старе и нове управе – на новој годишњој скупштини. Ја сам као секретар остао у свим осталим управама до априлског рата.

После кратког претседниковања Милоша Станисављевића и доласком Мијајла Михајловића преузима дужност Претседника и на коју дужност остаје до краја окупације т.ј. до свог одласка у Барски рудник где се је привремено склонио.

У времену док је Мијајло био претседник сав. рад. напредак и успех читаонице је водио – руководио Мијајло и његово залагање је било на једној достојној висини не само у Драмској секцији већ и у редакцији „Власине“. Он је сносио сву политичку одговорност а посебно материјалну помоћ која није била мала.

На народном универзитету који је био створен при читаоници поред власотинчана држали су предавања Трајко Ђорђевић „Кукар“ из Лесковца, Др. Жак Конфино, лекар из Лесковца, Др. Иван Ђода?, професор из Београда и т.д.

29. II. '79

Радомир П. Ђукановић
из Власотинце

37. Историјат Среза власотиначког

М. ОК Попи, 35

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

ИСТОРИЈАТ СРЕЗА ВЛАСОТИНАЧКОГ

(Записник) Састанак одржан 27. јануара 1954. године у времену од 9-13,30 и од 15 до 21,45 часова.

Присутни: Велимир Миленковић, др Јован Цекић, Бошко Богдановић, Милован Милошевић, Јањић Божидар-Влада, Дикић Бора, Драгомир Николић-Аца, Сретен Ристић, Ивановић Славка, Ивановић Костадинка,

Павловић Брана-Уча, Радомир Ивић, Ђорђевић Владимир, Станко Станојевић, Сретен Јанковић, Дикић Добривоје.

У периоду од 1937. па до 1939. године, односно до 1941. године и на територији Власотиначког среза долази до консолидације, учвршћивања и оснивања партиских организација, нарочито у Власотинцу, која је из партиског упоришта прерасла 28 августа 1939. године у партиску организацију.

Пре него што је партиско упориште прерасло у партиску организацију фебруара месеца 1939. године дошао је у Власотинце Васа Смајевић који је код Сретена Марковића и Сенише Тотошковића – у њиховој кројачкој радњи одржао претходно саветовање по питању учвршћења Партије, њеног рада и прерастања у партиску организацију. Веза с њим преко ових другова одржавана повремено све до 28 августа 1939. године, кога дана је заказан састанак у присуству Васа Смајевића на коме су били присутни следећи другови: Сениша Јанић, учитељ, Сениша Тотошковић, Сретен Марковић, кројач, Милорад Петровић, и Велимир Грујић, воскар из Власотинца.

На овом састанку горе именовани другови су кандидовани. Такође на овом састанку извршена је подела рада по секторима. За секретара је изабран Сениша Тотошковић, по сектору агитације и пропаганде одговарао је Милорад Петровић, по Омладини Сениша Јанић, по синдикату Велимир Грујић, а за финансије Сретен Марковић.

Све до 1940. године са овим активом – ћелијом одржавао је везе и присуствовао састанцима Васа Смајевић из Лесковца, као и друг Бошко Крстић.

Једном приликом јула месеца 1940. године при своме обиласку партиских организација на територији Србије дошао је у Власотинце Александар Ранковић који је горе именоване другове који су дотле били кандидати зачланио у Партију.

У овом периоду у Црној Трави незадовољство код људи, а нарочито омладине, било је све веће што се одражавало на све већем приливу присталица, који су активно у изборним агитацијама кроз културно масовни и просветни рад стајали отворено на линији борбе противу фашизма и реакције, борбе против скупове, борбе противу рата, борбе за слободу, демократска и национална права радних људи, као и против националног угњетавања других народа у Југославији.

Ова борба одвијала се је на различите начине, увек бирајући форме према ситуацији, како би што мање падали у сумњу тадашњој жандармерији и полицији.

Политички рад, пропаганда и агитација увек је оживљавала када би се неко од печалбара враћао из Београда, а нарочито у времену када је у Црној Трави боравио Милентије Поповић, тада студент технике, који је био политички протеран у Црну Траву и који је свој рад још активније спроводио овде међу својим људима и познаницима.

Поред зборова, конференција, предавања и приказивања актуелних позоришних комада, политички и пропагандни рад састојао се у ширењу рачних прогласа, летака, илегалне штампе, забрањених књига итд.

Рад актива у Црној Трави састојао се и у редовном прикупљању црвене помоћи која је слата партиској организацији у Власотинцу. Такође је била поклоњена велика пажња развијању дисциплине и будности чланова овог актива, нарочито приликом растурања летака, штампе и књига, да не би дошло до провале.

Углавном, цео рад актива у Црној Трави одвијао се преко културно уметничког друштва, односно књижнице и читаонице, где су се држали састанци, водиле дискусије, стварани планови и даване инструкције за рад на терену.

Поред већ поменутог Веље Миленковића, овај актив су сачињавали још и другови: Александар Стојановић, Мирко Сотировић, Добривоје Виденовић, Раде Илић, Стратија Аризановић, Љуба Радосављевић, Сретен Ристић, Бранко Павловић-учитељ и Јован Цветковић. Но, они су сви стајали у директној вези са Милентијем Поповићем, који је одређивао линију и рад тог актива.

Поред рада преко горе наведених људи у читаоници, рад овог актива одвијао се кроз рад и месне земљорадничке задруге. Њихов рад није остао незапажен тадашњој жандармерији и полицији, па је она 25 јануара 1940. године, на основу пријаве плаћених лица и провокатора ухапсила следеће другове: Вељу Миленковића, Јована Цветковића, Бранка Павловића, Драгољуба Симоновића, Александра Стојановића и Миодрага Поповића, студента, који је у то време био протеран из Београда, а који је био брат Милентија Поповића. Ухапшени су били и сви они другови по списку чланова читаонице у Црној Трави, уз претходан претрес и малтретирања. Из Црне Траве стражарно су доведени у Власотинце, где су извесно време провели под истрагом, одакле су отерани у Лесковац, и тек тамо, по одлуци Окружног суда, а услед недостатка доказа пуштени кући.

Но, сви ови другови нису се деморалисали овим хапшењем и малтретирањем, већ су напротив одмах по доласку из затвора наставили још активније рад на политичком, просветном и културном пољу обухватајући и том приликом што шири круг људи и омладинаца, пошто се увиђала неминовност новог светског рата, као и колективна потреба борбе противу фашизма.

Овај рад није се само обављао у Црној Трави, већ на територији целог планинског дела Власотиначког среза, а такође политичка делатност проширила се и на све оне другове, а нарочито омладинце, који су се налазили на печалби у Београду и осталим крајевима наше земље. Због активности омладинаца из нашег краја, који су живели у Београду, и због присуства великом збору и демонстрацији која је одржана у јесен 1940. године у Кошутњаку /Београд/ био је ухапшен већи број, међу којима су били Сретен Ристић, Гргур Поповић и други.

Учитељско удружење у Власотинцу 1939. године изабрало је управу која је припадала III учитељској групи. Претседник удружења био је Павловић. Она је као таква окупила једно 15 младих учитеља који су активно радили по директивама те групе. Рад се углавном састојао у формирању читаонице, у стварању земљорадничке задруге, у растурању напредне белетристике и летака и билтена који су стизали преко партиске организације; у прикупљању црвене помоћи која је давана партиској организацији у Власотинцима, и другим акцијама, као што је борба против скупоће. Међу тим учитељима који су активно радили били су: Бранко Павловић, Стојадин Обрадовић /за време рата био у заробљеништву, члан Партије постао пре рата, после ослобођења био је секретар СК у Чајетини/, Добривоје Дикић, Стојан Петровић, Тодор Банковић, Љиља Калановић учитељица која је стрељана у логору 1944 године, Ратко Јовичић. Чланови Партије су били: Ратко Јовичић, Тодор Банковић, Стојадин Обрадовић.

На састанку ћелије 1940. године, а у присуству Бошка Крстића из Лесковца изабран је друг Велимир Грујић за делегата ради присуствовања и учешћа у раду окружне партиске конференције која је одржана исте године лети у Лесковцу.

Ова партиска организација организовала је и узимала видног учешћа у свим акцијама борбе противу фашизма и реакције, против скупоће, против рата а за пуну слободу радних људи у свом политичком деловању, за остварење демократских и националних права угњетених маса у Југославији. Другови који су припадали овој организацији савесно су – често пута и поред велике опасности у којој су се налазили, испуњавали све постављене задатке као: лепљење прогласа, растурање летака, организовање демонстрација и манифестација, одржавање разних конференција, предавања и приредби, растурање партиске штампе итд. Такође су редовно по граду и околним селима прикупљали црвену помоћ и достављали даље за Лесковца.

Иако су Власотинци типично трговачко место без и једне фабрике или већих индустријских објеката ипак је у њему партиска организација нашла смисла свога рада преко радника и трговачких помоћника, разних занатлија, који су правилно схватили циљ ове борбе и пружили свестрану помоћ партиској организацији. Нарочито је плодно тле за свој рад партиска организација нашла код кројачких и обућарских радника у Власотинцима.

Од интелектуалаца партиској организацији су пришли и у њој активно радили учитељ Сениша Јанић и књијар Михаило Михаиловић, који су касније у даљем периоду постали руководиоци Народно ослободилачке борбе и за њу дали своје животе.

Књижница и читаоница имала је свој орган "Власину" у којој су сарађивали напредни људи – симпатизери – а неки и чланови Партије. Уредник је био Михаило Михаиловић. Линију листа одређивала је партиска организација у Лесковцу преко друга Косте Стаменковића. Михаило Михаиловић је одређен за уредника као погодна личност, као симпатизер Парти-

је. Лист је третирао социјални положај печалбара, затим разне неправилности од стране чаршије, среског начелства итд. У њему је поједине чланке писао Милентије Поповић. Михаило Михаиловић је 1943. године стрељан од Немаца.

Овакав рад партиске организације одвијао се све до објаве рата 6. априла 1941. године. Одмах по објави рата исте 1941. године поред ове већ постојеће ћелије формирана су још два актива и то – један за рејон "Каменица" којим је руководио Ђорђе Младеновић звани "Челик" и други за рејон "Гвоздена ћуприја" којим је руководио Божидар Црнатовић, звани "Беско".

Грделица је била везана за партиску организацију у Лесковцу преко Станојка Вукића, члана Партије од 1939. године. Рад се одвијао преко Урсових синдиката у предузећима и читаоници. Својом активношћу истицали су се: Станојко Вукић, Ђорђе Величковић студент права, стрељан 1942. године, Вељко Степановић-Новица, студент права, Драгомир Бошковић студент права, погинуо 1943. године на Кукавици.

Окупацијом срез је био подељен на два дела. Један део је окупиран од стране Бугара, а други од Немаца. Граница је била Крушевица-Дадинце-Грделица.

За време шестоаприлске катастрофе отпора војске није било осим једне групе официра код Грделице и код Равне Дубраве.

Расположење народа за одбрану земље је било тако да га је поступак бивше југословенске војске потпуно разочарао. Сељаци су са сузама сусретали војнике који су се повлачили. Тражили су од њих одбрану земље, конкретно на Чемернику. Омладина се прикључила војсци мислећи да ће доћи до неке тачке отпора, међутим, брзо је дошло до слома тако да се народ морао помирити са окупацијом.

У делу који је припао Бугарима они су у првом моменту наступили као окупатори и денационализатори. Довели су своје кметове и полицију, попалили све слике које су се односиле на бившу Југославију, онда књиге које су биле на српском језику, имена претварали да се завршавају на "ов". Онда су довели своје учитеље. Претседници општина и кметови били су са факултетском спремом.

38. Изјава Ђоке М. Зечевића о борби против комунизма у Лесковачкој гимназији

Приликом моје инспекције у лесковачкој гимназији констатовао сам:

1. Да одбор противу комунизма у гимназији сачињавали су по дужности директор Ракић и по директиви љотићеваца и полиције Александар Лазаревић и Димитрије Хаџи Митић, професори исте гимназије.

2. Поводом оптужби да се развија и организује комунизам у гимназији, тражио сам поверљиви званични извештај од сретског начелника у

Лесковцу да ме писмено обавести каквим документима по овом питању располаже. Он ми је доставио списак поверљивих лица везаних за његову администрацију. А та лица су: Александар Лазаревић, Димитрије Хаџи Митић, Момчило Живковић и Ђукан Јоксимовић. Ови су наставници обавештавали начелство о стању у гимназији и давали податке о организацији комуниста у школи.

3. Истовремено приложио сам среском начелнику списак кажњених и искључених ученика и замолио га да ми достави имена оних ђачких родитеља који су комунисти. Начелство ми је одговорило да међу родитељима свих кажњених и искључених ђака има само два родитеља који су били комунисти.

У Београд,
20. VI 1979 г.

Писала жена
Зечевић Јевдокија
учитељ. у пензији
Ђока М. Зечевић
проф. у пензији

39. Изјава Јована Цекића о комунистичком покрету у лесковачком крају, народноослободилачкој борби против окупатора и Лесковачкој гимназији, (1935) 1937-1944.

Проф. Др. ЈОВАН ЦЕКИЋ. Бгд.

Гимназију и матуру завршио 1937. г. 1937. г. уписао сам се на Медицински факултет где сам остао до рата 1941 г. Као кандидат медицине учествујем као "народни студент". Нападом Немаца на нашу земљу прекидам студије и долазим у ЛЕСКОВАЦ. У Лесковцу као *Скојевац* учествујем у ударним групама у разним градским акцијама. Појурен од Немаца и гестапоа, после убиства једног полициског агента, одлазим у Јабланички партизански одред.

Читао напредну литературу и учествовао у првим покушајима окупљања напредне омладине у Лесковцу. Учествојем у управи ђачке литерарне дружине, Друштва трезвености, Друштва црвеног крста и тд. На Медицинском факултету активно учествујем у студентском покрету као "народни студент". Припадао сам Србијанској групи "народних студената". У свим акцијама студентског покрета за одбрану аутономије универзитета као и на улицама Београда узимао сам активног учешћа. Такође сам био у групи србијанских студената која је после капитулације Аустрије приређивала приредбе у духу одбране земље у Младеновцу, Нишу, Смедереву. Био сам члан управе Удружења медицинара и члан Удружења студената у Лесковац.

Био сам секретар ћелије дела штаба одреда, затим члан СК КПЈ Власотинце, члан ОКа КПЈ Врање односно СКа КПЈ Пирот.

У одред ступио 10. XI – 1941 г. и као полидеггат десетине и учествујем у првим акцијама: паљење архива, разоружавање жандарма и финансиа а у Београду, када је Немачка напала на Совјетски Савез учествујем у градским акцијама: цепање немачких плаката, писање наших парола по зидовима, палење новина и др. Учествовао у организовању хватања радио вести које су сређиване и кад су биле готове за читаво поречје (део између Лесковца и планине Кукавице) доношене су те радио вести код мене и ту су долазили курири са села и носили вести.

У одред сам ступио 10. XI.1941 г. па сам као студент Медицинског факултета одређен за санитарског референта одреда. Као борац и санитарски референт одреда учествовао сам у свим борбама које је у оно време водио одред на Церници, Бојнику, Бучумету, на Доброј Води све до разбијања одреда. Марта 1942 г. под навалом сконцентрисаних непријатељских снага наш је одред подељен у три чете које су требале да се пробију у одређеним правцима али смо били разбијени па смо направили неколико група и ја сам са Милијом Радовановићем "Новицом" и Васом Смајевићем на терену села Тулара у Г. Јабланици.

Ја, Милија Радовановић и другарица Ленка (инструктор ОКа Лесковца) враћамо се на Радан планину и по доласку Аћимовићеве потере на Радану кренули у горњој Јабланици, остајемо неких 20 дана, па се опет враћамо на Радан планину, где се састајемо са осталим групама. Spreма се нова потрага за нама и ми се опет делимо у групама и ја са Милијом Радовановићем и другарицом Ленком, која је тада била инструктор ОК-а Лесковца, ми поново крећемо у горњу Јабланицу у с. Туларе. Ту остајемо мало времена и опет се враћамо на Радан планину, где се састајемо са осталим групама и већ стварамо групу од 15-20 друга. Већ је дошло и пролеће. Настојало се да се поправи ситуација у одреду, формирају се партијске ћелије и одред јача. Доласком Аћимовићеве потере на Радану долази Пасјачка чета и заједно идемо на планини Кукавици Августа 1942 г. где се састајемо са групом преосталих другова из Лесковачког одреда. Затим се Јабланичка и Пасјачка чета враћају за Јабланицу, а ја остајем у Лесковачком одреду за санитарског референта као студент медицине. У Лесковачком одреду остао сам све до Марта 1943. г и учествовао у свим акцијама које је у то време водио Лесковачки одред. Учествовао сам и у борбама, које је водио Лесковачки одред у заједници са Јабланичким и Пасјачким као што су, борба на Лалинцу и Бабином гробу. Марта месеца 1943. г. по одлуци Главног штаба Србије, Ратко Павловић "Ћићко", Ја, и Петко Вуковић одлазимо за Црну Траву. Тамо сам био санитарски референт II Јужно – моравског одреда, пошто и тамо није било лекара. Учествовао сам у свим борбама и акцијама које је у то време водио II Јужном. одред, борба на Црвеном Брегу, Црној Трави, Плани, Козјаку, Трговишту и друге. У одреду сам био најпре у Штабској јединици а онда секретар јединице приштабског дела одреда. Санитарски референт сам био све до 10. јануара 1944. г. Остајем у СК-а Властотинце као политички радник на терену и ту остајем око месец дана и 15.

фебруара сам постао Члан Округног – комитета ПИРОТ – ВРАЊЕ. Касније када је територија на ком је оперисао II Јужном. одред подељена на два округа, ја сам остао у ОК-а ПИРОТ. Када се формира Команда подручја, ја сам остао за Политичког – комесара Подручја.

Проф. Др. ЈОВАН ЦЕКИЋ

Пре свега, кратки биографски подаци:

Рођен сам 21. VIII. 1918. г. у Лесковцу, где сам завршио основну школу и гимназију и матурирао са одличним успехом 1937. г. Те године сам се уписао на Медицински факултет у Београду.

Избијањем II светског рата прекинуо сам студије на IV години и ступио у НОБ, у партизане 1941. г. "НОСИОЦ САМ СПОМЕНИЦЕ ОД 1941. г".

У рату сам 1941. г. био борац и санитетски референт Јабланичког партизанског одреда, 1942. г. борац и санитетски референт Лесковачко-Кукавичког партизанског одреда, 1943. г. санитетски референт и члан Штаба II Јужноморавског одреда.

Почетком 1944. г. постајем члан Округног комитета Партије Пирот-Врање, јер је у то време био један окружни комитет за цело ово подручје. Једно кратко време био сам и члан ОК-а Лесковац.

Сада укратко о учешћу и активностима у предратном периоду, тј. оно што Вас интересује о времену мога боровка у Лесковачкој гимназији.

Премда је протекло доста времена, између неке чињенице из оног доба.

У VII и VIII р. гим. укључио сам се у рад Скојевске организације и самном су били: Стојан Јанчић, Пера (ђак гимназије из Влајкове улице), Риста Антуновић, Малиша Шћекић, Милика Обрадовић и др.

Као ђаци гимназије у мањим групама смо одлазили у село Рударе, односно у Рударску шуму где смо читали илегалну литературу, чланке из "Гласа радног народа" органа КПЈ-у за Србију и др. На овим састанцима читани су и прерађивани разни легални и илегални партиски и скојевски материјали. То је била група од 10 чланова.

У политичким акцијама лесковачких комуниста и скојеваца из свих прогресивних и демократских снага, доминирали су тада на међународном плану борба против фашистичке агресије, која је непосредно угрожавала независност наше земље, и национално питање, тј. борба за националну равноправност и самоопредељење у унутрашњој политици, а с тим тесно било је повезано и питање демократизације политичког живота и широки покрет народних маса за социјалне, економске и друге захтеве који су ишли ка прерастању у покрет за промену целокупног друштвеног система.

У склопу такве платформе одвијала се и активност револуционарне демократске омладине Лесковца у то доба.

То је такође утицало и на чињеницу да је у свести омладине почела све више преовлађавати мисао о уједињењу омладине, која је пре тога била разједињена или под утицајем разних грађанских партија које су се бранећи своје класне интересе бориле за власт.

КПЈ и СКОЈ су тада повеле широку акцију за стварање масовног антифашистичког покрета и у том циљу су преко својих организација у целини и својих чланова појединачно усмеравале рад омладинских организација, клубова, школа, литерарне дружине, и свуд где је радила, живела и окупљала се омладина комунисти су имали за задатак да буде њену класну свест и кроз такву, широку легалну активност, млади комунисти су се афирмисали и бивали прихваћени и признати од стране омладине.

Таквим радом и правилном политичком линијом СКОЈ је, као и појединци у њему убрзано почео да јача своје редове и своје позиције у ондашњој лесковачкој гимназији. СКОЈ је све више постојао истински предводник младе генерације у гимназији и израстао у озбиљну политичку снагу која је све више задавала бриге ондашњем режиму.

Користећи разне легалне облике и форме активности, скојевци у гимназији су радили на ширењу антихитлеровског расположења и разобличавању политике ондашње југословенске владе.

Једна значајна акција омладине Лесковца била је и борба против ратификовања Конкордата у Скупштини, који је закључен са Ватиканом 1935. г. И ако је ову борбу против Конкордата иницирала православна црква, а пошто су неке његове одредбе доводиле у питање суверенитет земље, КПЈ је оценила да оне престављају погодну форму за разобличавање праве суштине и карактера владе и за јачање свога утицаја у народу. Стога је КПЈ подржала ову борбу али настојећи да јој да карактер борбе против режима и фашизма. То је довело касније 1937 г. и до масовних демонстрација народа и омладине широм земље.

Уместо да одговарајућим мерама олакша све тежи економски, социјални и друштвени положај средњошколаца – гимназијалаца, који су добрим делом потицали из редова сиромашних и средњих слојева становништва, и да изврши барем делимичну реформу система образовања, режим је настојао да од гимназије направи установу која ће радити у интересу постојећег поретка и одано му служити.

СКОЈ је имао задатак да међу средњошколцима гимназијалцима иницира, организује и усмерава рад, али због извесних слабости није био и у стању да тај рад постави на широку основу и да га успешно организује.

Тако се преко легалних ђачких организација у гимназији радило на стварању ђачких симпатизерских комунистичких група као што су биле: Литерарна дружина "Вуловић", Коло трезвене младежи "Ђурђевак" у чијем сам руководству био и ја.

На састанку литерарне дружине "Вуловић" се отворено или индиректно испољавала идеолошко-политичка схватања и опредељења. Често је пу-

та вођена и препирка између напредних ученика међу којима сам био и ја и конзервативних-реакционарних ученика с друге стране.

Спорови између левичарских и десничарских група ученика избијали су око освајања управа у овим ђачким организацијама као што су "Вуловић", "Ђурђевак", "Јадранске страже".

Поред одржавања литерарних седница на којима су читани ученички радови, држани реферати и вођене дискусије за које су се ученици Скојеваца посебно припремали, тако да су најчешће питања која су претресана редовно задржала у један од друштвених проблема ондашњег капиталистичког друштва.

Напредни ученици у гимназији радили су под изванредно тешким условима, стално изложени притиску и опасности да буду избачени из школе, па чак и ухапшени, али такви услови рада Скојеваца и напредних ученика престављали су истовремено једну посебну врсту школе и то баш онакву против које се ондашњи режим упорно борио, школу борбе за слободу и једно праведније друштво.

Значајну улогу у јачању напредног покрета у гимназији имали су и студенти, који су вршили снажан утицај не само на гимназију већ и на најшире слојеве омладине и народа.

Лесковачки студенти поред тога што су вршили утицај на гимназијалце повезивали су се са сеоском омладином и један од тих веза је ишао и преко мене. Штампани материјал од стране градске партијске организације, доношен је, а из села Поречја су долазили активисти и узимали из моје куће.

**40. Изјава Радуна Јанковића о раду СКОЈа
у Лесковачкој гимназији 1938-1940, Кукавичком
партизанском одреду и учешћу у НОБ**

Janković Radun

NEĆANJA

1.0 radu SKOЈa 1938-1940 u Leskovačkoj gimnaziji.

Sesti razred gimnazije započeo sam u gimnaziji Leskovac-jeseni 1938 g. Poznavali su me drugovi V.Smajović, M.Radovanović, V.Janketić i znali da sam u Prištinskoj gimnaziji pripadao grupi naprednih srednjoškola. Verovatno da su me kao takvog predstavili drugovima u Leskovcu. U VIIb razredu sedeo sam u klupi sa Ilić Žikom, koga sam pored S.Petrušića upoznao. Oktobra ili novembra stanovao sam kod Ruže Sandić u Podvorcu gde je navraćao M.Radovanović. Nekako tih dana S.Petrušić mi je saopštio da sam primljen u članstvo SKOЈa. Članarina se plaćala 2 din mesečno. Pored Ilića, Petrušića, Žunića R., Ignjato-vića i mene bilo je još nekoliko članova Skoja u našem aktivu (Kocić) čijih se imena nebih mogai setiti. Verujem da je aktiv pripadao i Trišković ali zbog neozbiljnosti svoje i čini mi se imao je slabih ocena, nije bio uvršćen u grupu najpoverljivijih drugova. Na teoretskim sastancima pozivani su i napredni omladinci, pa se verovatno našli medju nama i drugovi koji nisu bili članovi SKOЈa.

Sadržaj rada aktiva bio je na usmeren na teoretsku naobrazbu i pol. pripremu omladinaca, na lik tj. ponašanje članova, da su dobri djaci i skromni, dobri sinovi svojih roditelja, da neprave djačke nestašluke i sl. U ovom poslednjem žuti je bio samnom vrlo neozbiljan, pa je bilo sastanaka kritike i samokritike „Ja mislim da sam tada i više u radu aktiva u Prištini pretrpeo kritike nego ikada u životu.

Negde krajem godine prišao mi je učenik VII raz. Dinić i razgovarao da pridjem grupi nacionalista. Procenio sam o čemu se radi, pa sam ugovvzv zahtevao da ću odgovor dati drugi dan. Isto po podne sa referisao Janketiću (sa kojim sam 5 god. u Prištini stanovao) Vasi i čini mi se Zeletu. Ja sam nosio seljačku nošnju sa opancima i šunžgungjem pa sam valjada privukao pažnju ljotićevaca. Izgleda da su naši drugovi očekivali to od ljotićevaca, jer su bili u formiranju pokreta po gimnazijama, tek, šk. i dr. i prihvatili da se ubacim u aktiv medju živ ljotićevce. Tako sam ja po direktni navedenih drugova (verujem i Petrušić kao sekr. aktiva da je bio konsultovan) ubačen u grupu ljotićevaca. Medju tu grupu sam zapazio braću Popoviće, Dinića, Vujiću Mihailovića (iz mog razreda), Ilića i sestru njegovu, grupu djaka iz tekst. škole i ljubisava Markovića koji je bio takodje ubačen, a što sam ja saznao nakon nekoliko meseci. Meni je Janketić dao jedan referat "Komunizam i religija" pa sam ga čitao na jednom sastanku ljotićevaca, kako bi bio "ubedljiviji ljotić." pred ovom grupom.

O radu ljotićeve grupe, ko prisustvuje, šta se dogovaraju, proradjuju i dr. uvek sam referisao Zeletu i Smajoviću, kao i Risti jed nekako se desilo da je Rista došao da stanuje u istoj sobi samnom u kući kovača Bogdanovića kod kafane "Poslednji groš". Čini mi se da su drugovi iz partije sa radnicima organizovali tuče ovih/ljotićevaca/i ometali im sastanke. Ja sam se plašio da nedobijem batine od naših, pa mi je Smajović jednom rekao "svi drugovi naši i ranici te poznaju i nemoj se plašiti". Plašio sam se ljotićevaca, vadili su kame i pretili da će ubiti onoga ko ih provaljuje i sl. O ovom radu i mojim preživljavanjima trebalo sam i ako uspeh napisati posebno poglavlje u nekoj knjizi, jer mi je to najteži i odgovorniji (pa činim se korisniji) zadatak u životu i radu po direktivi Partije. Neosporno da sam se redje vidjao sa mojim drugovima po opredeljenju, ali prisustvovanje sastancima aktiva SKOЈa je bilo redovno. Krajem godine sam otkriven (školske godine ili jeseni 1939 god.) Tada mi je Vaso prišao (možda da me oslobodi) da me prate naši drugovi kako me ljotićevci nebi prebili ili ubili.

Radun Janković

srt.2.

Pored navedenih drugova članova Skoja ja se sećam još i sledećih imena i ako nisam u mogućnosti da kažem ko je kome aktivu pripadao i da li je ko bio član Partije, SKOJA ili napredni omladinac. Zeleta znam kao djaka i komunistu, jež se 1939/1940 g. kao student družio sa Vasom i često su bili kod mene (ilegalno) a ja sam stanovao sa Milijom u jednoj kući preko puta Čekića. Čekiće sam sve poznavao i to je starija generacija od mena. Ja se sećam Djošića, Dinića iz Toplice i Begovića, sestre Sandić kao radnice, Petrovića D. Kao napredne omladince sam znao Petroviće-jednog bez ruke, Mališu, Simića, Radosavljevića iz Medvedje. Svi oni možda su bili članovi SKOJA ali ne u našoj grupi i možba u školskoj 1940/41 god. Od drugarica pored Sandića, znao sam Branku, Dobrilu, Milčić Smilju. Ja sam tada bio zapažen i kao djak sa literarnim sklonostima pa sam nastupao sa radovima na sednicama lit. družine "Vulović" koja je bila naša (uprava) Kuća M. Bulatović bila je kao neki stab jer je bila uz pokret Milosava i njena deca. Ja sam sa Janketićem bio povezan najviše i Vasom. Jedna od formi rada je bila i prikupljanje pomoći. Nekoliko puta kući nisam zatekao svoj sako i sl. Nadje se drugi u zamenu, ali hoću da kažem da je onda imovina bila prosto kolektivna.

Dok pišem ovo nisu mi prisutne fotografije iz toga doba, koje bi mi pomogle da se setim još koga imena. Neke sam dao u Muzej (sa D. Tomićem i Janketićem). Nisam pomenuo S. Nikolića, Kostadinovića i dr. Možda ću drugom prilikom rekonstruisati još neki događaj i neko ime.

Moj rad u gimn. u Prištini je bio takodje aktivan, no ovde to nije aktuelno.
2. **Kratko o radu SKOJA u Odredu.**

Ja sam u Kukavičkom odredu proveo dva meseca. U fazi priprema za odlazak prisustvovao sam svim sastancima koje je Partija (Milija) organizovala u u Tulare. U odredu su u početku bili valja svi članovi Partije i Skoja bio sam delegat desetine Milivoja Perovića. Najviše teoret. časova je održao-predavačja Panto (D. Mrdjenović). Ja licno senebih mogao setiti da su bili posebni sastanci grupa, aktiva ili Patrije. Zaista ja sam početkom oktobra prebačen za Pasjaču, pa Jablanicu. Tako se desilo da sam za period avg-decembar, pripadao grupi u Jablanici, Kukavički, Pasjački pa Jablanički odred. U ovom poslednjem bio sam delegat u desetini Mirka Perovića. Računali su samom (Vaso, Milija i dr. rukovodioci kao sa komuniztom i davali mi kao takvom zadatka i ukazivali poverenja. kada je odred ~~raspust~~ bio na položajima prema Leskovcu ja sam jedno vreme bio komesar u Strugara -logora, kako mi je Vaso saopštio. Kasnije sam bio pri stabu sve do ofanzive, kada sam delegat kod Mirka Perovića.

*Dragan Janković
8.9.1979. 5. 09*

3. Rad na terenu i odlazak iz odreda.

Nemogu se setiti, a ni vezati za neki događaj ili praznik kada sam sa Mirkom Perovićem, Nedeljkom Milićem i možda je bio još ko upućen u Jablanicu. Znam da sam bio na straži (pre ovog događaja) kada je odred bio u školi u Bučumetu i učestvovao u borbama od Krša lebanskog pa sve do ove noći kada smo upućeni u G. Jablanicu.

Meni je rečeno da smo mi odredjeni da podjemo za Tulare sa zadatkom: a/ Da svojim prisustvom, živom reči i agitacijom doprinesemo da se narod u G. Jablanici nebi pokolebao i naši simpatizeri otpali ili prišli pokretu četnika;

b/ da pripremimo teren da snage odreda neometano dodju i privremeno se zadrže na terenu G. Jablanice/misli se na širi rejon Tulara/. Predpostavljam da je ove zadatke primio Nedeljko Milić i Mirko Perović. Ja sam sa ovom grupom bio u Brajinu kod Perovića i oko 20 dana kod njih u kući bio. Dosao je zatim i Milivoje. Možda krajem februara ili početkom marta naišao je Rade Popović i Kosta Perišić i ja sam sa njima pošao prema Medvedji sa namerom i zadatkom da se pripremi teren da Odred podje uz neometano i bez borbe uz reku Betriljsku, poze red kuće Rada Jankovića i dalje preko Bogunovaca za Mrkonje i Medveca sa istim zadatkom naišao je tih dana Drenički i Zika Deverdjić i mi smo uz dosta napora uz pomoć Jovana, Vukoja, Rada i dr. Jankovića uspele, jer selo Bogunovci sačinjava desetak kuća Jankovića

Cap Janković

pored ostalih dvadesetak koje su krvno vezane ili kumstvom, sa domaćinima u Bogunovcu, Petrilju, Mrkonju i dr. Pored toga radilo se da sam ja bio djak i imao dosta autoriteta, kao i Drenički koji je sestrić Jovan i Mašu, brat Vukoju, meni, Diku i dr. Vaso prijatelj i bratancac Milue Radeve i sl. Sve u svemu četnici tih sela/Mikarići iz Bogunovaca, neke porodice Vrapca i Borovaca/nisu mogli drugačije nego da prihvate zahteve naše. U ostalom u okolini Bogunovaca, Donji Čokotin Petrilje, Vrapce (delimično) i dr. manje više svi su bili lojalni i po opredeljenju više pripadali NOP, nego četnicima. To nije slučaj sa Retkocerom, Tularem i dr.

Poznato je da je Odred pošao preko Sokovine i dalje šta se desilo. Istoga dana kada se odigrao događaj na Sokovini ja sam sa puškom pošao do kuće Radoja Petrovića u G. Čokotin. Nisam znao da su me pratili Rade (otac) i Jovan (stric) sa puškama. Namera mi je bila da spasim bilo koga ili ako trebam bile što intervenisati sa oružjem. U kući Radoja Petrovića je bilo nešto četnika koji su sa mnom ali ko sam i nastala je svadja domaćina i mojih "pratioca" sa nekim četnicima (opet meštanima, ali odozgo i G. Čokotina, Tulata i sl.) Na kraju toga svega, a da nebi uzalud gubili glave, mi smo se povukli za Bogunovce.

Nakon nekoliko dana posle svega (aprila) Božo me je saopštio da je ostavljen na teren za sekretara organizacije i da ja treba da ostane na teren kao veza za Medvedju i rad u narodu (sela Bogunovce, Petrilje okolinu, pa do Medvedje. Saopšteno mi je da formiram part. aktiv čiji sam bio sekretar u njemu su obuhvaćeni Milisav Mićović i Ratko Paunović i da budem rukovodilac omladine pomenutog regiona. Kao omlad. sa kojima sam radio obuhvatio sam sve omladince iz naših porodica pa i četnički nastrojenih porodica (Milosav Mikarić ili Dobrivoje Nikolić, Drago Djudović (izbeglica), Praščevići kod Nikolića što su živeli, Pored ostalih bili su obuhvaćeni Lj. Marković, B. Ristić, D. Nikol Rašo Janković i Leposava, Rađa Janković, sestre Boža Pavlovića, nekoliko omladinaca iz Borovaca, Vrabaca, Petrilja i td. što danas posle duže vremena nisam u mogućnosti da se setim imena i sl. Od partizana sam imao veze sa Božom, zatim povremeno sa Borom i pokojnim Božom Stojanović-Drenički, čika Stevo Smajević, zatim grupom u Tulare i sela okoline (Mrkonjević, Perovići, Marković Rade, Čalovići i dr.

Forme rada su bile sledeće:

- agitacija i propaganda pokreta i neminovne pobede NOP svuda i svake prilike gde bi se okupilo naroda, omladine, pa čak su korišćene slave i drugi verski praznici ili svadbene svečanosti. Mislim da je taj rad bio najefikasniji i plodonosniji, jer su zadržani uz pokret svi koji su se odmah opredelili, a čak se broj svakodnevno povećavao i pridobijali novi simpatizeri. Održavani su konkretni sastanci sa grupama. Pored ostalog ja sam imao jednu grupu šiptara na vezi Aziz Mali i veliki i još nekoliko omladinaca.
- Dostavljanje i prorada materijala: letaka, proglašenja i raznog materijala propagandnog i čisto teoretske naobrazbe (marksističkog).
- Kulturno prosvetna delatnost. Pripremanjem skečeva i izvođenjem istih na ~~XXXX~~ sedenkama, gde bi se okupilo i po 50 i više omladinaca (takve sednice sa programom čisto našim bile su kod Nikolića, Pavlovića, Jankovića, Zujića, Zarića (Dušanova kuća), Čalovića i td.
- Skrivanje ranjenika i iscrpelih ili ~~ostali~~ koji su ostali bez veze sa odredom (Drenički, Boro, Zufer, čika Stevo, i td.) prihvaćanje tih drugova je imalo takodje mnogo značaja jer bi se izlečeni ili oporavljeni živeći manje više bezbrižno do povezivanja i odlaska u odred ljudi preporodili.
- Povezivanje i delovanje u četničkim redovima. Slučaj pogibije na vrapačkoj kosi je pokušaj nekih četnika da predju u Partizane je primer rada na tom sektoru, jer su bili povezani samnom (Pavle Simić). Posebno se radilo sa nekim omladincima iz četnički nastrojenih porodica.

Com Jovanov

str.4

-Prikupljanje pomoći i to u garderobi i ishrani.Pomoć je slata porodicama u gradove(većim mshrana) i za odred u obući i odeći.Čini mi se da je prva imala više efekta, jer pored toga što je glad pretila za naše porodice u gradovima,bilo je dosta izbeglica u Lebane,Medvedju i td.Slté su materijali i za odred.

-Obaveštajna služba i prikupljanje podataka o četnicima te akcijama i namerama jedinica iz gradova.Retko koja akcija neprijatelja da nije otkrivena i na vreme su sklonjeni svi kompromitovani drugovi,materijali i čak stoka(ovce,goveda i td.). Prenošenje vesti o nailasku neprijatelja vršeno je vrlo brzo i s brda na brdo.

Napomena:I danas se prepričavaju slučajevi kako su obaveštavaná sela o nailasku neprijatelja,ili stizala obaveštenja da je za nekim potera kao i priče za priredaba i likovi pojedinih nas "glumaca".

Veliki su napori bili u tadašnjim uslovima sakupiti sastanak,sednicu i uopšte kretati se za nas koji smo bili u ilegalnosti,već kompromitovani,a morali smo raditi,upadati u razne skupove,kod raznih ljudi. Taj rad je na momente bio teži nego biti u odredu, jer nikada čovek nije mogao na miru zaspati ili biti siguran u kući bilo čijoj ili na bilo kom putu,potoku i stazi.

Ja sam rad u ilegalstvu da ga tako nazovem i ako se prisustvo nas pripadnika NOP a uvekosećalo,podelio prema iznetom,prem da je on bio raznolikiji i vrlo sadržajan,te stalno.Kada bi se raspolagalo sa više vremena i obavio razgovor sa bar desetak drugova,možda bi se obrada ovog perioda mogla obraditi na etape i izneti još neke forme rada i delatnosti drugova koji su ostali na trerenu i doprineli da je rad ostao kontinuiran i NOP imao uspeha u G.Jablanici uprkos akcijama reakcije,prisustva,Pećanca,Durića i dr.vodja kvislinga.

P. Janković

str.5

Sećanja na neke događaje iz NOR

Predhodna napomena:

Posle dužeg perioda nije zahvalno sećati se detalja iz NOR i pojedinih,manje ili više,značajnih,no ipak bolje je i tako šturu zapisati,nego ih ostaviti zaboravu.Svakako da podatke treba i proveravati,bez obzira ko ih je dao.

1.

Pripreme za odlazak u partizane:

Odmah posle martovskih događaja(27 marta)većina nas srednjoškool.i študenata,pošto je uzela učešće u demonstracijama morala je da beži iz grada.Ja sam u Pristini došao u sukob sa žand. pa pošto sam obavešten da ću biti uhapšen,pobegao sam u Jablanici. Janketić V(drug po školi a shvatanjima)obavestio me je da je u G.Jabl. stigao Milija i pozvao na sastanak.Nekoliko sastanaka su održana u Rec Retrijskoj na kojima je bio Janketić,Bukilić i ja .Mi smo se vrlo često vidjali,a možda svake nedelje.Jednog dana mi je Janketić saopš. da je zakazan sastanak svih komunista i Skojevaca.Čini mi se da je sastanak održan u reći iznad livade Marije Bukilić.Sedeli smo u jednom trnjaku.Vreme je bilo lepo i tek je glogovo šiblje bilo u cvetanju. Znači da je sastanak održan oko 15-20 aprila.Preradjena je direktiva o tome kakav stav treba da imaju komunisti u vezi okupacije zemlje,te da

se počne sa agitacijom u smislu priprema za ustanak,kao i to da se komunisti klone komunikacija i javnih mesta, jer će biti hapšenja i sl. Tada je postojala patr.org.u Tulare,pa su svi komunisti dolazili na sastanke.P ozivan sam bio kao član SKOJA i prema meni se Milija i dr. odn.sili kao prema članu KPJ,tj.sve obaveze i direktive i sl.davane su mi kao čl.KP Na sastancima sam uvek video Miliju(on je rukovodio),Bukilića,Janketića,Rada Radovanovića,Nedeljka Milića,Petra Markovića(kandidat je bio) Dušan Iakićević je poginuo na Stracinu apr.rata ,Rade Marković,čini mi se Vidak Čalović,a kasnije Božo Pavlović,Ljubo Krstović, D.Vukadinović,V.Bálatović.Neznam razlog zašto sam vezan za part.org. u Tulare,verovatno što je u Medvedji nije bilo,a moje selo je prip. opš.Medvedja.Verovatno da je to razlog da me vežu partijski za Tulare.

P. Janković

41. Изјава Миодрага Хаџи Јованчића о Партији у Лесковцу 1938-1940.

Био сам задужен за технику и партиски материјал О.К. у Лесковцу, чији сам био члан у својству члана политбироа 1940 год. Познато ми је да смо имали и шапирограф, али је о том био задужен Васа Смајевић, али детаљи нису ми познати. Складиште парт. материјала је било у мојој кући, у специјалном спремљеном депоу. О овоме нико није знао, сем мене и мог оца. Шапирограф је набавио В. Смајевић. Издали смо билтен о положају фабричких радника у Вучју и шумских радника на Кукавици. Материјале је прикупио Стојан Николић „[нечитка реч]“, а билтен је растуран у Лесковцу и Вучју. Издали смо и летак поводом суђења ђаку текс. школе Добросавцу и Зелету Вељковићу. Летак је говорио о положају омладине у Лесковцу, а штампан је у Београду. Поводом овога летка био сам у Београду заједно са Васом Смајевићем; Пре окружне конференције постојао је месни комитет КПЈ. на челу са Томом Костићем. У њему сам био ја, Ружа Сандић, Јова Милошевић једно време. Неко време је био и Андрија Хабуш. У почетку сам био у руководству СКОЈ-а, онда су ме пребацили у месни комитет, а СКОЈ је преузео Зеле Вељковић. Месни комитет на челу са Томом Костићем је припремао окружну партиску конференцију, а у исто време постојало је и привремено окружно парт. руководство на челу са К. Стаменковићем. Ово је период парт. рада у време долазака у Лесковац Ал. Ранковића и Љубинке Милосављевић.

Школске 1938/39 био сам студент Правног факултета, али сам боравио у Лесковцу. Школске 1939/40, био сам студент медицине и зимски семестар провео сам у Београду. У то време формиран је месни комитет са Д. Цекићем и Војом Мичићем. На почетку другог семестра 1939/40. школске добио сам директиву од Ратка Митровића да се вратим у Лесковац за рад у СКОЈ-у, а онда сам прешао поново на Правни факултет. Ушао сам у привремени М.К. који је формирао Ратко Митровић у пролеће 1940. год. [МК] у коме није био В. Смајевић. Касније је Лека Ранковић М.К. на челу са Томом Костићем, у коме смо били Јова Милошевић, Хаџи Јованчић, Ружа Сандић, Влада Ђорђевић, а Зеле Вељковић је био такође члан и задужен за СКОЈ.

1. VIII. 79

Хаџи Јованчић

На окружној конференцији СКОЈ-а у Руду учествовали су Јова Милошевић, Душко Ранђеловић.

(Сергије руком дописао свој знак и Годоровић)

Изјаву Министра Колеу
 Јохансена
 Тога сам затражио за
 доказе и изјаву Министра
 О. К. у Берлину, који сам
 био тада у савезу ^{тада} са
 државом ¹⁹⁴⁰ Англома и је јасно
 и јасно и изјавио, да
 је о том био затражио Васа
 Смарчевић, да изјави ми
 и изјави. Смарчевић
 сада, Министар је био
 у својој кући, у савезу
 са државом Англома. Овога
 нико мије знао, сам мене
 и моје ма. Изјавио је
 министар В. Смарчевић.
 Изјаву сам јасно
 доносио држави

Збога Мишић
у којој стоје Сунан Кошић, Јоханс
Вита Савић, Влада Ђорђевић
а Зене Вековић је био саста
ман, а задржан се окој.

1. XI. 19 Душан
Јоханс
На окружној Инспекцији
Скопје у Бугару унесован
од Јоханс Мишић
Душко Рафковић (4 Тодоровић)

**42. Друга изјава Миодрага Хаци Јованчића о Партији
у Лесковцу 1938-1940.**

М. Хацијованчић

АИРПС, М ОКЛ 18
19. IV 1953

Предратни период

ХАЦИ ЈОВАНЧИЋ: Године 1938 у пролеће дошао је Мома Марковић делегат из Београда и основао је прву партиску ћелију у којој је био Душан Цекић адвокатски приправник, Хацијованчић, и Влада Ђорђевић столар. Тај састанак је одржан у шупи Душана Цекића. Том приликом говорио је Мома Марковић о значају и улози Партије и о томе како треба да се оснивају партиске организације у Лесковцу. Он је ставио у задатак овој ћелији да она као нека врста поверенства успостави партиски рад.

Влада Ђорђевић је добио задатак да организује рад у синдикату, Хацијованчић да организује рад по омладини, док је Душан Цекић био секре-

тар тога поверенства. Касније, у току рада ово поверенство успело је да организује партиске организације у фабрици "Вранковић"; затим успело је да успостави омладинско руководство и да организује рад омладине. Затим је успостављена партиска организација међу дрводељским радницима. Тамо је био члан Партије Благоје Николић и још један друг.

Омладинско руководство сачињавали су Хаџијованчић, Станимир Вељковић "Зеле", Драгољуб Томић студент права, Миле Тодоровић.

Углавном људи који су били најактивнији по омладинском сектору и који су били обухваћени у омладинске активе, били су поред Драгољуба Томића који је успоставио омладински рад у осталим околним селима одржавајући конференције са омладинцима, ширећи популарну штампу која је у то време постојала. Ти састанци су одржавани сваке недеље. Њима је присуствовао Борко Цекић (исправљено - Прим. М.С.Д.), Станимир Вељковић, Хаџијованчић и Риста Антуновић.

Овај рад на селу и у граду у погледу омладинских актива био је врло успешан у том смислу што је очигледно окупио велики број омладинаца и успео да их организује у сеоске активе. Ови су активи постојали у селу Братиловићу (Братмиловце - Прим. М.С.Д.), Стопањи, Вучју, Турекову (Турековцу - Прим. М.С.Д.), Винарцу.

Омладински актив успео је да организује културно просветни рад у граду. Као делегат из Београда долазио је Милош Минић који је давао упутства специјално по питању омладине и поверенству за рад.

Знам да је Јелка Ђорђевић била радник.

Доцније је основан Месни комитет. У том комитету био је Душан Цекић, Василије, Воја Мичић радник, и Ружа Сандић.

Године 1939. партиска организација бројала је у Лесковцу 60 чланова, а партиске ћелије постојале су код пекарских радника у којима је био Сава Ђорђевић, Влајко Ђорђевић и Добри Аранђеловић, затим међу металским радницима, где је био Влада Ђорђевић, Влада Јовановић, Курта. Ту је било три или четири друга. Постојала је и партиска организација у Куциној фабрици у којој је било 6 чланова. Тамо је био Ковачевић, Ружа Сандић, Денић, Јелка Ђорђевић, Воја Мичић радник, Станојко Радуловић. Постојала је партиска ћелија и у старој штофари "Вранкић" у којој су били Ђорђевић, Јова Милошевић, Станковић, Стојан Станковић, Миле Стојановић, Нада Стојановић и Трајко Аранђеловић. Постојала је партиска ћелија код кожараца у којој су били Пера Јелечковић, Жарко Здравковић и Чеда Дођић.

Партиска ћелија је постојала код столара у којој су били Влада Ђорђевић секретар и чланови Благоје Николић, Деса Поповић и Михаиловић Ђорђе.

Године 1939. постојао је Месни комитет на чијем челу је био Тома Костић пиварски радник. Ту је био и Хаџијованчић, Ружа Сандић, Мара Ђорђевић, Јован Милошевић, Риста Антуновић и Андрија Хабуш, радник из Београда који је добио задатак да реорганизује и створи чврсту партиску

организацију у Лесковцу. Овај Месни комитет је радио скоро годину дана и успео је да створи доста чврсте партиске ћелије, а у пролеће 1940. године био је велики штрајк радника у три текстилне фабрике у којима је учествовало око 2.500 радника. Штрајк је био у Куциној и Вранкићевој фабрици. Са штрајком је директно руководио месни комитет и ту су били Александар Ранковић, који је руководио тиме из Београда. Знам да смо добили задатак да учврстимо партиске ћелије и да одржавамо припремне конференције у Лесковцу. Код Костадина Тројановића одржаване су овакве конференције. Тим конференцијама присуствовали су Коста Стаменковић, Благоје Николић, Влада Ђорђевић, Тома Костић, Риста Антуновић, Станимир Вељковић, Хаџијованчић, Василије Смајовић, Ружа Сандић, Никола Динић из Коњувца, Александар Ранковић, Сима Погачаревић, Бошко Крстић, Милица Радовановић и Мара Ђорђевић.

На тој конференцији се дискутовало о раду партиске организације. Уствари то је била окружна конференција партиске организације. На овој конференцији политички извештај поднео је Коста Стаменковић, а организациони Василије Смајовић. Конференцијом је руководио Александар Ранковић. Овом приликом изабран је Окружни комитет партије од седам чланова и делегати за пету земаљску конференцију.

Политички секретар је био Коста Стаменковић, организациони секретар Василије Смајовић, секретар Омладинског ОК руководства Риста Антуновић, а чланови комитета су били: Тома Костић, Хаџијованчић, Влада Ђорђевић и Ружа Сандић. Чланови бироа су били Коста Стаменковић, Смајовић и Хаџијованчић, који је радио на техници.

Окружни комитет је изабран на предлог кандидационе комисије у којој су били Александар Ранковић и Коста Стаменковић.

Делегате за V конференцију предложио је Александар Ранковић.

Ова конференција је одржана августа или почетком септембра.

* * *

Пре избора постојало је окружно поверенство које је имало задатак да организује партиску организацију у лесковачком округу. За то су били задужени Коста Стаменковић, Смајовић и Зеле.

* * *

Године 1939. у шуми изнад Ридарске (Рударске? - Прим. М.С.Д.) цркве била је окружна конференција СКОЈ-а на којој је било 30 до 40 учесника. Овој конференцији сам присуствовао ја, Томић, Вида, Бранка Стефановић, Славко Златановић, Жика Илић, Жарко Здравковић, Бранко Илић, Драги Томић Срећко, Риста Антуновић, Мара Ђорђевић, Сава Стојановић, Деса Поповић, Лепосава Стаменковић. Љубинка Милосављевић као члан Покрајинског комитета.

Реферат је одржао Станимир Вељковић Зелe. На тој конференцији дискутовало се о раду омладине и о њеним будућим задацима. На крају је донета резолуција о положају омладине и њеној даљој борби, и о будућим задацима, затим о ученицима у привреди, онда шегртима.

У Вучју, омладинским радом је руководио Стојан Николић студент права. Он је руководио радом и имао је свој омладински актив у селу и у фабрици. Ми смо издавали један билтен о положају радничке омладине у фабрици и у граду. Тај посао је свршавала наша техника која се налазила у мојој кући.

Почетком 1940. године ми смо издали један летак поводом истеривања из школе неколико ђака. Поводом једног излета средњошколске омладине у селу Синковцу и у Рудару на предлог реакционарних професора из гимназије искључени су из школе Стојимировић Бранко, Борка Коцић, Жика Илић и Спасоје Петрушић, а кажњено је 80 ученика са казнама од четворке до јединице из владања.

Летак је био написан у Београду а штампан је у нишкој штампарији, и тако је у Лесковцу раздељен поводом искључивања ових ученика.

Интервенцијама ми смо успели да удаљимо са дужности једног професора, а два или три су премештена. Скинуте су казне млађим ученицима, а старијима је смањена казна, а истерани ученици да се врате у гимназију. Ту се већином радило о ученицима VIII раз. гим. Од њих тројица су се вратила, док се један није вратио.

Руководство СКОЈ-а у средњој школи сачињавали су: секретар Жика Илић, жути, чланови: Славко Златановић, Бранислав Стефановић, Борка Коцић, Лакићевић Благоје и Ракић Тихомир. То су били ученици од V до VIII раз. гим. Поред тога постојали су посебни активи у сваком разреду.

У текстилној школи је постојало омладинско руководство. У њему је био Данило, Добрила Кривокућа /касније/.

Месно руководство СКОЈ-а

Године 1940. формирано је градско руководство СКОЈ-а. Секретар је био Томић Драги, Васковић Миле, један металац. Зећко је био делегат средњошколске омладине и Добри Аранђеловић и један друг коме не знам име. Ми смо били на четвртом конгресу СКОЈ-а који је одржан у Београду (Сергијева примедба руком, са стране: Није био. То говори други, вероватно Добри).

Конгрес СКОЈ-а је одржан у Београду у једној вајарској радионици. Овај Конгрес је трајао два дана. У овој просторији смо остали два дана и две ноћи и нисмо нигде излазили. Сећам се да смо на том Конгресу дискутовало и о радничкој омладини у Лесковцу. Овај конгрес је одржан у јануару 1941. године или децембру 1940.

* * *

Они који су радили у синдикату били су повезани и њима су били подељени сектори. Хацијованчић је предводио тим радом крајем 1938 и почетком 1939 године. Он је одговарао у синдикату по радничкој омладини.

Станимир Вељковић био је невероватно омиљен од грађана Лесковца. Једног дана неки агент Стојан Црни препознао га је на улици. Станимир је у граду илегално живео. Када га је овај агент препознао он је почео да јури, а Станимир је почео да виче "држите лопова" и бежао испред њега, како би замаскирао пред осталима да га овај јури. Бежећи испред овог агента он се склонио код друга Хацијованчића. Агент је јурећи за њим изгубио траг и тако га није нашао. Агент је после тражио жандарме, али у то време Станимир је побегао. Тада су одвели старог Хацијована и он је био пет дана у затвору. Касније је Станимир опет био ухапшен. Друг Хацијованчић му је у затвору однео сламарицу.

Друг Станимир је делио летке Покрајинског комитета. Са њим је био Јова Даросавац. Јован Даросавац је био ученик. Било је одржано и суђење у Окружном суду. Том приликом суд га је осудио на годину дана затвора. Приликом суђења он је одржао говор који је изазвао запрепашћење у суду.

* * *

Омладински руководиоцац је био Риста Антуновић. Они су били код "Метаније". Тада је наишао Мика Ђорђевић агент, и онда се Риста вратио. Са Миком Ђорђевићем био је један жандарм који је појурио Ристу и Васу. Васо је бежао према болници, а Ристо је бежао на другу страну. Риста је побегао, а Васа пошто није могао да бежи био је ухапшен од овог агента. Њега су тада отерали у Ниш и затворили.

Ристу Антуновића стално је пратио агент Ђућулија. Када је дошао код мене у двориште, баш некако пре тога прошао је агент Ђућулија, а за њим Душка "Бобац" и два жандарма. Ђућулија је одмакао, а ова три жандарма су ушла у моје двориште. Риста је био ушао у кућу, а мајка је била у башти. Они су рекли да познају Ристу и да га траже. Она је рекла да не познаје никаквог Ристу, да му не зна кућу. За све време док је мајка разговарала са овим жандармима, препирала се са њима, Риста је био у кући. Они су рекли мојој мајци да њима није потребан адвокат и да се она не брани тиме што каже да ако га нађу да ће кућа да се запали. Она им је на крају рекла да у кући нема никога. Риста је, међутим, имао материјал, и успео је да за то време побегне.

Касније је Риста Антуновић ухапшен и протеран за Јабланицу у родно место. Ја сам добио задатак да уђем у аутобуску станицу и да саопштим Ристи да се врати натраг. Ја сам отишао тамо и успео сам да му кажем, и он ми је рекао да он то добро зна и да је његова намера да се врати натраг. Тако је и било, јер се он још истог дана вратио натраг. Отишао је око подне, а увече се вратио натраг и више се није ни враћао.

* * *

Активи су прорађивали дијалектички материјализам и материјал из историје СКП /б/ до Шесте главе. Средњошколска омладина је била врло активна у теориском образовању и знам да су се читале разне теориске ствари, а нарочито белетристика. Постојале су дружине, као на пример "Трезвене младежи" и "Аероклуб".

Избори 1938. године

Коста Стаменковић се 1938. године кандидовао на листи удружене опозиције, а његов заменик је био Тома Костић. Пре тога на 10 дана одржан је велики збор у кафани "Златан праг". На том збору било је присутно око 3.000 људи. На збору је говорио Ђорђе Пешић, Светозар Крстић адвокатски приправник, Воја Мичић, текстилни радник и Коста Стаменковић на крају као кандидат.

На изборима, Коста Стаменковић је добио преко 600 гласова. Треба нагласити да је ово гласање било јавно.

Увече се скупила маса народа испред среза и тражила да се неки ухапшени другови пусте. Жандарми су били са пушкама испред среза, и пошто се маса стално приближавала срезу, онда су они командовали да се ставе ножеви на пушке, а касније под још већим притиском масе наредили су да се пуца у масу. Том приликом било је 11 (14 - Прим. М.С.Д.) жртава од којих је 3 рањено теже, 8 лакше и 3 убијено. Они су прво пуцали ћорцима, а затим под притиском масе тражили су помоћ из Ниша. Касније су пуцали дум-дум мецима.

* * *

Када је маса људи изишла према срезу жандарми су почели да пуцају у вис изнад масе. Како је маса стално вршила притисак, онда је једног друга који је био напред жандарм ударио ножем. После тога је отворена паљба у месо. Неки Бошко финанс је ранио једног нашег друга. Овде су се у овом пуцању умешали и финанси и пуцали на народ. Када се маса разишла онда је стигло појачање из Ниша.

* * *

За ово гласање ми смо се припремали, а иницијативу је дала Партија. Неколико од нас је имало бирачке спискове људи који припадају том блоку, и ми смо прилазили нашим људима и осталим и тако утицали на гласање. Све је то било до 6 сати увече. Маса народа се окупила око среза чекајући резултат.

Коста Стаменковић је био у општини, када је почела та пуцњава. Тада је био рањен један друг и пао је. Ми смо имали гласачке спискове и омогућили људима да гласају. Било је људи који нису хтели да гласају ни за кога. Било је и таквих људи који нису смели да гласају, а онда су гласали.

* * *

Ја сам био у Београду пре тога и дошао сам на гласање. Сећам се врло добро да је организована манифестација. Ово гласање је имало и великог успеха. Ми смо преко ових спискова вршили масовну агитацију.

Партија је организовала манифестације у граду и ми смо ишли са транспарентима кроз град, и када смо обишли град, онда смо пошли према општини где је требало да се огласе резултати избора.

Полиција је била застрашена и био је блокиран читав зид среза. Први су били финанси, затим градска полиција и најзад жандарми. Уствари општина је била опасана са ова три реда наоружаних људи. Онај први ред који је био окренут према маси, имао је ножеве на пушкама окренуте према нама. Маса је била страховито разјарена и стајала је скоро пред самим бајонетима. После тога настала је пуцњава. Ту су се избацивале разне пароле, као на пример, "војска у касарне". То је било до 9 сати.

После свега овога ја сам чуо пуцњаву, и када сам дошао на улицу нисам видео никог, до само мртве који су лежали.

После тога маса је поново организована с тим да иде и узме лешеве, али полиција је почела опет да надире и ми смо морали да се вратимо.

Још пре пуцњаве када смо бацали пароле, онда је Путниковић рекао "зови Косту" и онда је изишао Јовановић који је позвао Косту.

* * *

Године 1935. било је суђење Кости Стаменковићу у Окружном суду. Он је оптужен са још једним радником који се звао Влада. Они су били оптужени за ширење комунистичке пропаганде и литературе. На судиском столу био је један свежањ књига. Косту Стаменковића је бранио Драгољуб Јовановић и он је био ослобођен.

Године 1940. Коста Стаменковић је био у затвору када и Моша Пијаде. Били су заједно у Билећу.

Када је Коста Стаменковић дошао из затвора, радници су га дочекали на железничкој станици и одржали велику манифестацију носећи га на рукама.

Конкордат

Партија је искористила ондашњу ситуацију у погледу конкордата, искористила је уствари расположење маса које су биле против конкордата. Главну акцију је водио Јован Јовановић и Драги "славуј".

Ми смо са масом народа прошли кроз град и дошли испред цркве. Ту су се скупили попови. Попови су говорили против конкордата, и маса је то одобравала. Ту је говорио и Јован Јовановић. Ми смо носили транспаренте, а попови су носили рипиде. Ишло се према мосту главном улицом, а одатле до болнице. Испред болнице је поново Јован Јовановић одржао говор. Он је тада говорио против владе Стојадиновића. Тада смо се поново вратили од болнице натраг и ту смо просто осетили неку провокацију Јована Јовановића, јер је он знао да ће бити хапшења, и да се не би рекло да је он организатор, него да су то комунисти, Јован Јовановић је искористио да одржи говор, да се приближи маси, а да у отсутном часу побегне.

У току ноћи када су извршене демонстрације, тада је ухапшено много радника комуниста. Ухапшен је и Јован Јовановић и Драги "славуј" и Коста Стаменковић.

Јован Јовановић је на саслушању пребацивао кривицу на комунисте говорећи да он није био на челу ове поворке и свега овога, већ да су то били комунисти.

Дотле смо ми са опозицијом ишли упоредо у политичким акцијама. Од тога дана ми смо се отцепили од њих. После овога случаја Јовану Јовановићу се нико није на улици више јављао, и сви су га презирали.

Партиска ћелија у 1939. години

Године 1939. формирана је прва партиска ћелија опанчарских и папуциских радника. Ову партиску ћелију формирао је Смајовић. Формирање ове партиске ћелије извршено је у кући Војина Петровића. Овом састанку и он је присуствовао.

Секретар ове партиске ћелије био је Влада Ђорђевић. Друг Васа Смајовић био је у то време инструктор Окружног комитета.

У овој ћелији били су: Тодор Стојановић, папуција, Крста Марковић, а од опанчарских радника био је Влада Ђорђевић и Костадин Станковић.

* * *

У мешовитој ћелији у Лесковцу у Нишкој улици секретар је био Душко Цекић. Састанак је одржан код Јоске. Чланови су били: Цекић, Николић Драги, металски радник, Света Јовић и Димитријевић Василије.

Штрајкови

Године 1937. организован је штрајк у свим штофарамма. Други штрајк је организован 1939. године. Штрајк дрводељских радника био је организован 1937/38. године. Штрајк кожарских радника организован је 1939. године, затим штрајкови у фабрици "Слон", у фабрици "Монтафон" били су 1938. године. Затим су били штрајкови опанчарских радника, графичара и пекара 1938. године. Затим штрајк гумара и штрајк кројача и бербера 1937. године. Године 1937, 1939. и 1940. био је штрајк текстилаца.

Штрајк текстилних радника 1937.

Због несношљивог стања какво је било у то време, текстилни радници су били принуђени да послодавцима поднесу један нацрт колективног уговора. Међутим, послодавци нису хтели ни да чују о било каквим колективним уговорима. Тада је настало страшно комешање. Тај нацрт колективног уговора ми смо оставили код средског начелника.

Сутрадан у 5 сати сирена је позивала раднике на посао. Радници и раднице објавили су штрајк 2 јула. Око 700 до 800 радника се сакупило око фабрике распоређујући страже око целе фабрике с једне стране и с друге стране штофаре "Вранкића".

У то време појавио се врло мали број штрајкбрехера, које смо ми хватали тако да нису могли да иду на посао.

Приликом овог организовања штрајка ми смо формирали кухиње, тако да се у радничком дому кувало јело и давали оброци свим оним радницима који су учествовали у штрајку.

У то време формиран је преговарачки одбор у коме су били Трајко Аранђеловић, Лена Стојановић, Радован и још неколико другова између којих и Радуловић и Булатовић.

Првог дана дошао је послодавац Ђока Врањкић, који нам је рекао "ви сте црвени", "ви хоћете као у Совјетском Савезу, али то нећете добити". Тада је један од другова рекао "ви нам говорите да смо ми црвени, а ми смо гладни и тражимо повећање надница".

Прве недеље послодавци су нас звали да дођемо на посао, али друге недеље су нас звали већ на преговарање. На преговарање су нас звали послодавци из тога разлога што је закључен неки велики државни посао.

Наши захтеви су били: повећање наднице за 15%. Међутим, они су давали 5%. Ми нисмо хтели да отступимо од свог нацрта уговора и свих изнесених захтева. Овај штрајк је трајао 21 дан.

Последњег дана када су нас звали, они су прихватили све наше ставке из уговора. Наши захтеви су били: осмочасовно радно време, плаћање прековременог рада, 15% повећање дневнице. Једино нам нису признали то да имамо право да примамо раднике на посао преко Синдиката.

Овај штрајк је успео, и то је дало велику моралну подршку нашим радницима.

* * *

Ја сам био секретар Струковног већа. У Месном већу је припреман уговор 1937. године. Ту је био овлашћен Радуловић да то спроведе.

По закону о радничком штрајку било је обавезно да се он води преко Радничке коморе и преко арбитраже, односно да се прво покуша са измирењем.

Овај друг је припремио колективан уговор, наиме наслов колективног уговора у коме се захтевало осмочасовно радно време, плаћање прековременог рада, 50% плаћање недеље, и да се радници запошљавају преко Синдиката, и најзад 15% повећање плата.

Када нису успели преговори са послодавцима, онда су послодавци покушали да са штрајкбрехерима саботирају наш штрајк. Наиме, они су тражили беспослене у другим местима и доводили их да раде овамо. Али, ми смо организовали своје страже на свим местима, и у овим стражама нису учествовали само текстилци, већ и радници из осталих струковних савеза. Ту је било и те каквог батињања. И ја сам ишао на стражу.

Покушај послодаваца да разбију штрајк није успео. Међутим, после арбитраже они су пристали на те преговоре. Том приликом склопљен је уговор са важношћу од годину дана, а уколико се ни једна страна не повуче до законског рока, овај се уговор продужава за следећу годину. Међутим, послодавци су месец дана пре истека рока покушали да се то раскине.

Штрајк текстилних радника 1939. године

Овај штрајк текстилних радника за разлику од оног из 1937, који је био економски, имао је чисто политички карактер.

Због отпуштања четири радника дошло је до убацивања летака. Тај протестни штрајк је трајао неколико дана. Штрајк од по једног сата у три фабрике није успео. Онда смо ми решили да објавимо већи протестни штрајк који би се проширио на фабрике текстила.

У овом штрајку кога смо ми организовали било је око 30 штрајкбрехера, који су и даље радили у фабрици. Између нас и њих водила се огорчена борба. Тада је око 30 жандарма опколило фабрику, чувајући је од нас. Међутим, ми смо са своје стране поставили страже.

После тога нас су звали да преговарамо, те је тако формиран преговарачки одбор у коме сам био ја, Булатовић.

Ми смо уствари обуставили посао у 13,30 у старој штофари, новој и у Куциној фабрици у знак протеста због хапшења наших другова. Онда су власници фабрика ујутру отворили капије те је тако проглашен локаут.

Када је полиција доводила раднике у фабрику да раде, онда су радници на ове бацали камење, у првом реду на полицију. Тада су дошла три инспектора полиције. Тада се развила туча. Једном приликом ми смо претукли једног радника штрајкбрехера који је са још једним обучен у женско одело ушао у фабрику да ради. Ми смо га тако претукли да је он после тога био у болници месец дана.

Приликом преговарања била су три инспектора и инспектор из полиције. Ми смо тражили да се радници врате на посао и онда је Вранкић рекао: Трајко, реци ко је тукао Мићу. Ја сам рекао да ја не знам. Тада је говорио Поповић. Ђока је тада рекао, то није ваша ствар, него наша. Ми сада можемо да разговарамо о овим стварима које нас интересују. Приликом преговарања долази овај инспектор полиције са једним летком и каже: признајте да сте ви ово писали. Ја кажем њему, г. инспекторе ми о томе ништа не знамо. Да ли познајете Смајовића, пита он мене, затим да ли познајемо Зелета. Ја сам само рекао да ми данас не улазимо у то ко су ти људи, него да би требало пустити оне који су у затвору и који нису криви. Они су требали да одговарају пред судом за заштиту државе. Ми знамо да ти људи немају кривице, кажемо ми, и да би требало да се пуне. Овај инспектор полиције је два до три пута долазио и износио летке, тражећи да ми признамо да смо ми писали ове летке. Ми смо рекли да ми водимо борбу за наше људе а да о тим лецима ништа не знамо. Коста је био напољу и он је нама говорио шта ћемо да радимо. Наглашено нам је да ни у ком случају не смемо да попустимо. Овом приликом ми смо успели да извучемо два друга из затвора.

У фабрику је за време овог штрајка овима који су радили, тј. штрајкбрехерима ношен хлеб, месо и друге намирнице. Али, ми смо организовали страже око фабрике и нисмо дозвољавали да се уноси у фабрику хлеб или друге животне намирнице које су служиле штрајкбрехерима. Сваки онај који би носио штрајкбрехеру храну, било од послодаваца или чланова породице, ми смо га пресретали и нисмо му дали да то унесе у фабрику.

Последњи пут било је 40 жандара код ћуприје. Том приликом дошла је нека жена неког штрајкбрехера и каже нам: шта мислите са овим људима који су у фабрици, што им не дате хлеба, јер ће умрети од глади. Ми смо одговорили њој и жандарима да ми нисмо криви. Видите, кажемо ми, масу људи од око 6 до 700 радника који су остали без посла. Они који су уносили хлеб говорили су да их пустимо у фабрику, али ми смо рекли да не смемо да их пустимо јер ће маса да нас туче. Најзад, рекли смо да може да се унесе хлеб а месо не. На крају крајева, рекли смо ми, ако маса дозволи, онда можете да унесете. Тада нам је речено да ће мо бити похапшени. Тада је један рекао да се сви врате, а он ће да унесе један цак хлеба у фабрику. Тако је унешен свега један цак хлеба у фабрику.

Овај штрајк је трајао седам до осам дана. За овај штрајк не може се рећи да је 100% успео, пре би се могло рећи да је пола успео, а пола није.

Тако смо се ми вратили на посао после седам до осам дана штрајка у коме је учествовало 700 радника.

Штрајк текстилаца 1940. године

Овај штрајк текстилаца који је био 1940. године био је економског карактера, јер се радило о повећању надница. Ја сам тада био у преговарачком одбору, затим Лена Стојановић као и после подношења колективног уговора. Приликом ових других преговора ми смо испустили да добијемо оно што смо и захтевали.

Једног дана позвали су жандарми неког Чапоречића да разговарају са њим. Међутим, они су га ухапсили. Тада је маса радника дошла пред полицију тражећи да се он пусти. Жандарми су морали одмах да га пусте. Ја не знам, али мислим да је био маневриста. Пуштен је уствари на захтев свих радника који су демонстрирали.

Једног дана камионом је дошао са радницима полициски писар Томовић, који је хтео да уведе раднике у фабрику. Међутим, тада су жене, као на пример, Милица, Лена Стојановић, Мара Лукнеш, Перса Симоновић и друге легле испред камиона. У камиону су се налазили штрајкбрехери, а около њих били су жандари и полициски писар Томовић. Када је камион стао, онда је сишао Томовић опкољен радницима и извадио револвер. Тада је он рекао да ће пуцати у сваког оног који не буде хтео да пусти камион да уђе у фабрику. Тада је Перса Симоновић раскопчала груди и викнула му: пуцај. Тада Томовић ништа није могао да учини и камион се вратио натраг. Тада смо ми бацали камење на камион и штрајкбрехере који су бежали.

Храна за штрајкаче кувала се код "Последњег гроша".

Овај штрајк текстилних радника успео је 100%. Сећам се добро да је Ленка Стојановић за цело време штрајка носила црвен барјак и око фабрике водила коло чак до Куцине фабрике.

Тада је Гавра Стаменковић заједно са Ђоком ишао у авлију и рекао да ли радници пристају на пет одсто повишице. Ми смо уствари тражили 15% повишице а добили смо 10%.

Штрајк дрводељаца 1937. године

Штрајк дрводељских радника организован је маја или јуна 1937. године. У овом штрајку ми смо успели да обухватимо све раднике. Подружница дрводељских радника је обухватила све раднике у овај штрајк, и ми смо израдили нацрт колективног уговора и поднели удружењу дрводељаца на сагласност. Разговори су трајали неколико недеља пре него што је почео штрајк. Међутим приликом ових преговора нисмо могли да се споразумемо, те смо тако морали да идемо на арбитражу. И овом приликом разговори су трајали недељу дана. Овом приликом и начелник је био на нашој страни.

Ми смо тражили 25% повећање наднице, осмосатно радно време, и 50% за прековремени рад, 50% за плаћање празника а они су рекли да то не могу да даду. Ми смо као главни разлог свему овоме навели велико поскупљење. Они су нас питали: па шта је поскупило. Рекли смо да су намирнице поскупиле за 100%. Ми смо захтевали да се у одређеној сразмери повећају и наднице. Ако намирнице поскупе за 25% онда у тој сразмери треба подићи и наднице. Они нису пристали и питали су нас шта је поскупило. Све, рекли смо ми. Уствари ми смо у процентима изнели да су намирнице 100% поскупиле. Путниковић, например, каже да је факат поскупило све за 100%. То значи, да су намирнице 100% поскупиле, а они траже 25% повећање.

Овај штрајк је потпуно успео, јер је на тим преговорима потпуно усвојено све оно што смо ми предлагали.

Уствари за време ових преговора, који су ишли врло тешко и који су се отезали у бесконачност, с друге стране живот радника био је врло тежак. Борбе су биле кржаве око уговора који тада уопште није био примљен, нити је у то време било перспективе да ће се примити. Тада смо ми ступили у штрајк, и најзад смо дошли пред арбитражу. Уствари овај штрајк је трајао од маја до октобра. Све подружнице, су биле компактне и бориле се за остварење радничких захтева. Било је штрајкбрехера које смо ми успели да избацимо из предузећа, а неке смо тукли, док смо због појединих који су били претучени позивани на одговорност.

У време трајања штрајка ми смо организовали помоћ штрајкачима. Тако смо прикупљали прилоге од грађана који су се свесрдно одазивали, тако да смо располагали са приличним фондом. То није било у висини плате, али је ипак било довољно за одржање живота. Помоћ смо добили и од централне управе.

У време штрајка послодавци нису никако хтели да пристану на закључење уговора. Са разних страна довођени су штрајкбрехери, а било је и таквих који су довођени из Македоније. Они су имали једног штрајкбрехера родом из Македоније, и послали га у Македонију да доведе раднике. Тако је овај отишао у Македонију и овим радницима које је нашао није рекао да се ради о штрајку у Лесковцу него да овамо има посла и да би могли да се запосле јер су услови плаћања добри. Тако је он успео да доведе два радника у Лесковац. Ми смо срели те раднике, упознали се са њима, и објаснили им да се ми налазимо у штрајку. Уствари један је био претставник њихове подружнице, или претставник њиховог Абрашевића. Они су пристали да пођу са нама да разговарају о свему томе. Ми смо овог штрајкбрехера који је ову двојицу довео пустили, а ова два радника су пошла са нама у раднички дом. У дому смо се упознали са њима. Ту је била маса радника.

Међутим, овај штрајкбрехер је известио послодавце, а ови полицију. Полиција је одједном упала код нас у раднички дом. Када сам довео ова два радника у раднички дом, ја сам их из мале собице увео у салу. Када је полиција упала и тражила ову двојицу рекавши: ви сте ухапсили два рад-

ника, где се они налазе. Ми смо рекли да се ту не налазе никакви радници, него да је ово синдикат а не затвор. Почели су да претресају по собама, а ови су уствари били у сали, тако да ови нису могли да кажу да су ова двојица ухапшена. Онда су полицајци отишли да известе начелника да у радничком дому нема ових радника. Тада сам ја повео ова два радника и извео их иза ...лишта, те смо тако тамо седели и разговарали.

Међутим, полицајци су стално вршили притисак на Косту ...вајући га да ће бити ухапшен ако не буде нашао ова два радника. ... је Коста дошао код нас и ми смо пошли са овим радницима у На путу су нас срели послодавци и прихватили ова два радника ...вели их у полицију на саслушање да кажу да су били ухапшени од стране штрајкача. Ми смо исто тако пошли са њима. Било је великог затезања око тога да ли смо их ми ухапсили или не. Ова два радника су пред полицијом изјавили да они нису били ухапшени и да их нико није малтретирао нити ни на шта присиљавао. Тада су их они из полиције пустили. Ишли смо ми тако улицом, а ови су их узели и одвукли са собом.

Другог дана био је штрајкбрехер Драги Станковић чекан код болнице како бисмо га претукли. Међутим, он је успео да побегне. Сутрадан је обавестио свог послодавца Душана, и овај је отишао у полицију. Они су уствари нашли једно дрво и позвали су мене као секретара и још неке другове и питали ме да ли познајем ову батину. Ја сам рекао да мени то ништа није познато. Како, кажу они, када сте га тукли овом батином. Ми смо рекли да ми њега нисмо уопште тукли, те тако нам нису ништа могли.

Овај штрајк је трајао више од четири месеца, и на крају разишли смо се сваки на своју страну.

Рад у масовним организацијама

Партиски комитети су задуживали поједине другове да специјално раде у масовним организацијама. Тако на пример, студентско удружење је било под утицајем партије и оно је развило широку активност како међу својим чланством, тако и на друге путем одржавања приредби, усмених новина, забава, одлазака на село, затим позоришних претстава. Руководилац је био Бора Димитријевић. То је била једна врло моћна организација у оно време пре рата.

Затим народни универзитет је био врло активан, где сам и ја радио, где су се стално одржавала предавања. Тако на пример предавања је држао Радован Зоговић и књижевник Петровић.

Спортско друштво "Дубочица" и читава управа била је састављена од комуниста. Претседник друштва је био Стаменковић.

Једно време је излазио "Лесковачки гласник" и он је био под руководством Партије. Овај лист је био много читан. Његов уредник је био друг Цекић. У том листу су се могле видети паролe као на пример, независности

земље, тако да су те пароле и чланке прештампавали и други у својим листовима.

У "Сељачкој слози" радио је Раде и Тоза Костић.

Друштво "Абрашевић" радило је у склопу синдиката.

* * *

Откада постоји раднички синдикат, отада постоји и културнопросветно друштво "Абрашевић". Синдикати су постојали овде као независни раднички синдикати до 1929. године. До тога времена је синдикат имао по својим струкама подружнице, а од њих је биран синдикат међуструковног већа. Благоје Николић је био претседник.

Уједињени раднички синдикати су формирано раније када је рад ишао врло добро. Када је побегао Поповић из полиције и када је полиција радила против нашег покрета, борба се све више развијала и тако је дошло до забране независних синдиката. Тада је дошла директива да се бојкотује УРС. Сви који су били на линији остали су ван синдиката, а 1932. године даје се директива да се улази у УРС-ове синдикате, да се освоје позициона места и да се увлаче наши људи. Ми смо за кратко време успели да освојимо подружнице и на првој годишњој скупштини ми смо већ у руководству подружнице имали у својим рукама месно синдикално веће, Коста је био претседник међуструковног већа, а и подружнице по струкама су биле под утицајем Партије и људи који су тамо радили. То је био период до 1940. године када су поново забрањени синдикати. Првог јануара 1940. године су забрањени синдикати када је формиран ЈРЗ, који је имао задатак да развија наш покрет. Међутим, наша Партија је донела једну врло смишљену директиву којом је налагала да се улази у синдикате ЈРЗ и да се увлаче људи и освајају позициона места. Уствари је 31. јануара 1940. године затворен синдикат.

По свим струкама постојале су подружнице међуструковног већа и руководство свих организација било је у граду. Синдикат је био нека врста економске организације, а за културно-просветни рад постојала је та група "Абрашевић", која је имала у свом саставу хорску и драмску групу и друге секције. Поред мешовитог хора формира се и дечији хор крајем 1938 године као и драмска секција. Колики је имао утицај "Абрашевић" и спортско друштво "Дубочица" то се најбоље види по масовности. Оно што није успео синдикат да обухвати, то је обухватила "Дубочица" или "Абрашевић", тако да смо имали огроман број људи уз себе. Абрашевић је давао сваке недеље приредбе и концерте, матинее и друго. Ту су долазили не само радници него и наше остале присталице. Тако смо ми на пример, са једне приредбе узимали приличне суме новца, а једном приликом један је дао прилог око 1.000 динара. Исто тако ми смо скупљали прилоге. "Абрашевић" је уствари био најмасовнија организација у граду.

Године 1939. када је био ухапшен Коста, наши противници су искористили што њега нема и осталих другова, и онда су почели да харангирају против нас. Године 1939. требало је да се одржи скупштина, и они су добили задатак да преузму рад УРС-ових синдиката. На овој скупштини био је присутан и полициски писар, и он је хтео да искористи тај моменат да представи наш синдикат као да је прерастао у комунистичко легло, и да то нису раднички синдикати, него да ту раде комунисти шта они хоће, да имају све у својим рукама, штавише и читаво руководство. Али, претходно је прочитано једно писмо из кога смо видели да је то директива Живка Топаловића. Они су имали половину људи за себе. Давно су они радили на томе.

Нама је Партија поставила задатак да улазимо у овај синдикат и да полако преузимамо функције у своје руке. Ми смо полако привлачили њихове људе. Већина је дошла код нас. Ми смо захтевали на овој скупштини да се обави гласање и да се удаље они који руше јединство радничке класе. Ми смо их питали да ли они раде за добро наших синдиката или имају задатак да разарају његово јединство. Ту смо видели да је свега њих 10 било компактно, а да су остали били против њих. Они су овде претрпели страшан пораз, избачени су из синдиката, и њихова имена су истакнута на такозваној "црној табли".

После тога одржавала се скупштина "Абрашевића". И они су тамо били преовладали у руководству. Дошли су на скупштину. Воја је водио седницу. Ту је био Тома Костић и још неколико.

На седници су јасно видели да ће изгубити, и онда су хтели да изазову тучу, па да се после људи отерају у затвор. Кад им то није успело, онда су почели да говоре да мора бити онако како они кажу јер, како су рекли, "ми имамо снагу иза нас". Уствари, било је њих седморо. И овом приликом ми смо успели да их јавно раскринкамо, те су и сада претрпели пораз и отстрањени из управе "Абрашевића". Тада је ушао у управу Воја Мичић. Формирана је нова управа "Абрашевића" и рад се добро развијао.

Трећа борба је била после скупштине за избор месног међуструковног одбора. У отсуству друга Косте ми смо га изабрали као претседника, као и друга Тому Костића, а за секретара Бору Ристића из подружнице трговаца. Од дрводељаца је ушао Славко. Тада је развијена највећа борба у синдикату и "Абрашевићу" јер су ту били наши другови.

Рад синдиката

Синдикалне организације су организовале прославу 1. маја, која је пре рата била забрањивана. Дискутовало се много о припремама за тај дан радничког празника. Године 1927. жандари су забранили да се носе црвене машине, цвеће, а ми смо напротив имали мале црвене траке на капуту и ишли смо два и два кроз варош, па смо касније отишли у Светоилијски

парк. Тамо је био лекар Сергије Димитријевић [да ли Милан? Сергије је тада имао 15 година - Прим. М.С.Д.] и Коста Стаменковић. Тада су се одржавали и говори, затим је свирала музика, а жандари су се шетали околу.

Ми смо исто тако читали наше новине, до 1927. године. Читали смо сав тај материјал, а нарочито се говорило о захтевима за повећање надница, смањење радног времена, јер смо тада радили девет сати. Друг Благоје Николић је 1923. године говорио да ће доћ дан када неће бити беспослице, а то ће бити онда када наша земља буде социјалистичка.

Одлазак за Шпанију

У Шпанију су отишли 1936. године Милош Микличанин, Ђорђе Живковић, студент и Мирослав Стојановић звани Леско.

Помоћ Чехословачкој

Став Партије у односу на ондашњу ситуацију у то време био је да се масовно прилази том покрету како би се пружила што већа помоћ Чехословачкој у борби против фашизма. То је постао народни покрет и сви обични грађани помагали су га свесрдно. Сећам се врло добро да смо ми у то време носили црвене траке на којима је писало: "Борба против фашизма", и "Помоћ Чехословачкој".

Сав овај материјал и новчана помоћ прикупљана је преко синдиката.

Акција партијске организације у Лесковицу 1940. године

Партија је у то време организовала рад у погледу писања парола по зидовима: "Доле рат", "Доле скупоћа" и "Савез са Совјетским Савезом".

Марта 1940, тојест одмах после писања ових парола био је некако ухапшен Тасић Тихомир, радник, коме је Влада дао кантицу са фарбом да пише паролу. Њега су у затвору тукли и он је одао многе другове. Сећам се добро да смо играли билијар и да је он са полицијом ушао и прстом показао на неколицину нас. Том приликом ухапшени су Душан Цекић, Влада Ђорђевић, који је страховито претучен у затвору. Укупно нас је било ухапшено петоро.

Благоје Николић је био испред кафане када смо ми били похапшени. После петнаестодневног затвора, ухапшен је и Благоје Николић. Знамо добро да је дошло наређење да се иде на саслушање Благоју Николићу.

Приликом саслушавања Благоја Николића, колико се ја сећам, он је у своју одбрану изнео новине позивајући се на изјаву коју је дао бивши министар Бранко Чубриловић. Њега су теретили да је писао паролу, али им је он одговорио: то су наше ствари, него ви видите да ми пишемо оно што смо прочитали у новинама, о чему је говорио Бранко Чубриловић, а то су паролу "Доле рат", "Савез са Совјетским Савезом". Тај говор Бранко Чу-

бриловић је одржао у Бања Луци. Ово је ваш министар у влади, рекао је Благоје Николић. Ова документа са признањем Благоја Николића предата су у Београд, и тамо су била 20 дана.

После 33 дана сва ова документа предата су Окружном суду. У Окружном суду био је Стојимировић, и он је нас пустио, док је само остао Влада Ђорђевић, који је исто тако касније пуштен.

После овог догађаја заказан је састанак у кафани "Солун". Тога дана пуштен је из затвора Душан Цекић, који се касније оженио и више није долазио да ради. Провалу партиске организације извршио је Тихомир Тасић.

Двадесетседми март

У Лесковцу су 27. марта организоване демонстрације читавог града. Добро се сећам да је војска пролазила и да смо ми викали "Војска с народом", "Народ са Совјетским Савезом", "Боље рат него пакт".

Школа је 25. марта распуштена и активни средњошколске омладине били су врло активни радећи по групама.

Војска је пролазила улицом, а средњошколци и остали грађани Лесковца избацивали су пароле "Живела народна војска", "Војска с народом", "Народ са Совјетским Савезом", "Боље гроб него роб". Ове демонстрације трајале су све до 10 сати увече.

У овим демонстрацијама организованим 27. марта учествовало је сво грађанство, радници, сељаци, омладина.

43. Изјава Драшка Димића о Партији у Лесковцу (1935) 1938-1941.

Заједно са Тозом Крстићем наступио је Воја Вуксановић. Оба су наступили против партијске директиве, коју нису знали и тиме разбили могућност заједничког иступања са Драгољубовцима.

Драшко је одржао контакт између ПК Србије и организације у Лесковцу, састајао се са Благојем и Владом Ђорђевићем.

Д. Димић је носио споменице 1941.

Године 1938. послао је Драшка покрајински комитет да разговара са групом симпатизера партије Тозом Крстићем, Војом Вуксановићем и Бором Пикслом: Ја сам разговарао по директиви са Тозом Крстићем и Војом Вуксановићем, да ли хоће да се учлане у партију. Оба су одбили.

27/VI 1970

Д. Димић

Године исте, 1938, у вези са изборима (после овог нашег разговора са С.К и Војом Вуксановићем) били смо у Лесковцу, Драшко и Драги Стаменковић, у вези акције око избора. Посетили смо Косту Стаменковића и Јову Јовановића (у канцеларији) у вези припреме избора. Тражили смо од Јове да подржи Косту Стаменковића, јер смо чули да је Јова Јовановић у једном селу, на збору напао Косту и партију (То је потврдио и Коста за

време разговора). Јова се правдао да није он крив, пошто су комунисти њега нападали, па је сматрао да директиву о томе је дао Коста. Одбио је да подржи Косту, јер је хтео да се сам кандидује. Ми смо стављали у први план Опозициони став према режиму, а Јова се вадио, да сваки треба засебно да иступа, или да комунисти помогну Драгољубов покрет.

27/VI 1970

Д. Димић

Године 1938 ја сам радио у партијској техници Покрајинског комитета и Месног комитета за Београд. Мене су слали у Лесковац као најпогоднијег, јер сам познавао ове другове.

Партијске везе са Душком Цекићем и Васом Смајевећем нисам имао.

Партијске везе са Благојем, Костом и Владом имао сам непрекидно од 1935 до 1941. Цело то време сам радио на пребацивању илегалног материјала за Лесковац. 1935. пребацио сам материјал преко Петра Кулића лично. После, од 1936. на даље, до 1941 лично преко Владе и Благоја. Дођем у радионицу и јавим да сам донео материјал. Једном сам предао материјал Влади, поред реке, код куће Владе Дискића (мост код Занатског дома).

27/VI 1970

Д. Димић

Да ли ће Благоје или Влада да преузме материјал зависило је, ко је од њих слободан. Године 1941, у име Окружног комитета Лесковац долазила је другарица Бранка не знам презиме, била девојка Смајевећа, носиоц споменице, станује на углу Саве Ковачевића и Ђевђелијске, улаз из Ђевђелијске I спрат или II спрат. Она је 1941. за време рата до октобра 1941. кад сам пао, долазила по материјал и од мене лично примала га.

Ја сам у то време, за време рата, до октобра 1941, радио на партијској техници. Добијао сам материјал од Мрше Матијевића, тј. он ми је давао обавештења где ћу и од кога добити материјал, за слање у Лесковац, Шабац, Смедерево, Зрењанин.

Из Баната је једном дошла другарица Јакшић из Вршца (стрелана на Бањици 1943).

27/VI 1970

Д. Димић

Године 1941 кад је пао Мрша (моја једина партијска веза) добио нову везу преко друга Божина (стрелан на Бањици 1942). Тада сам једном добио директиву да се нађем у Зориној улици са једним другом. Кад сам дошао на састанак препознао сам Милентија Поповића. После овог повезивања није било никаквих виђења, пошто сам после два дана ухапшен, 14 октобра 1941.

27/VI '70

Д. Димић

Кад је Трајко пао Драшко је добио партијску везу са другом за кога је доцније сазнао да је то Ђурић. Са њим сам држао везу и добијао директиве у вези технике у току године дана, од новембра 1935. до новембра 1936. После тога сам био повезан са доктором Срнидићем. После 3-4 месеца дошао је Мрша Матијевић, као нова веза, све до његовог пада 3. октобра 1941.

У периоду везе са Ђурићем слао сам материјал у Лесковац, лично носио у коферима са дуплим дном и предавао Влади или Благоју.

27/VI '70

Д. Димић

Партијске директиве сам предавао Благоју све до 1940, до децембра 1940, када сам био мобилисан и остао у војсци до 6. априла 1941. Са Костом нисам имао сталне везе, нити сам му предавао партијски материјал.

27/VI '70

Д. Димић

Године 1938 Ранковић је био доле формирао нов окружни комитет на челу са Костом Стаменковићем. Мислим, тј. сазнао сам од других да је Смајевић (?) постао организациони секретар.

27/VI '70 З. Јанковић

Године 1938 Ранковић је био доле формирао нов окружни комитет на челу са Костом Стаменковићем. Мислим, тј. сазнао сам од других да је Смајевић (?) постао организациони секретар.

27/VI '70

Д. Димић

Драшко има код себе досије Трајка Стаменковића са факултета
 - све податке биографске
 - и студирање

**44. Изјава Ђорђа Јовића о Лесковачкој гимназији,
27. марту 1941. и изборима 1938.**

На дан 27 марта био сам на часу у Гимназији. Тада смо сазнали о догађајима у Београду и сви смо изашли на улицу. Један од ученика који је био националистички оријентисан узео је школску државну заставу и кренуо улицом а за њим сви ученици. То је био Станко Николић, ученик VII разреда. Ја сам са поворком ишао до споменика. Пошто је поворка стално узвикивала „живео Краљ“ нас неколико скојеваца издвојили смо се из поворке и отишли у парк „Девет Југовића“. Тамо смо видели три напредна професора. Сећам се да је једна од била према [нечитка реч] а за друге се не сећам. Биле су две професорке и један професор.

Из поворке смо се издвојили због тога што смо схватили да то није наша акција и да нама ту није место већ да то воде националисти. Немам сазнање да је ту акцију касније преузела скојевска организација. Издвајањем из поворке нашли смо да бојкотујемо ову акцију. Имам утисак да овде се догађај није одиграо као у Београду. Није ми познато да је било сличних манифестација после 27 марта, које би имале другојачији карактер.

Неколико дана касније сећам се да је била војна парада код споменика али се не сећам да је тада било каквих скојевских манифестација.

Скојевци из нашег одељења тзв. скојевски актив одељења повремено се састојао. Ја се сећам два таква састанка одржаних у стану Влајка Николића или Живојина Станисављевића „зв. Меца“. Малко смо читали некакав материјал и старији другови су нам објашњавали. Руководилац овог нашег актива био је Благоје Лакићевић. Једном од ових састанака присуствовао је Бора Коцић „Мурат“ а другом Спасоје Петрушић.

Чланови нашег актива Скоја били су, поред осталих, које ми је прочитао Сергије Димитријевић: Влајко Николић „зв. Влајче“, Живојин Станисављевић „зв. Меца“, Влајко Петровић из Мирошевца.

Сигуран сам да нису припадали скојевској групи нашег одељења нити били комунистички симпатизери: Томановић Александар, Недељковић Милош, Илић Боривоје и Поповић Бранислав „Бане“.

Скојевском активу је припадао и Мирко Стојиљковић.

Од ученика из VIа разреда у школској 1940/41. били су комунистички оријентисани: Борислав Костић, Ђорђе Илић и Радмила Младеновић „Јапанка“.

Познато ми је да је комунистички оријентисан и Светислав Јовановић из Рудара, ученик VII разреда уочи рата, а исто тако и Пуниша Кнежевић.

Познато ми је да је Светислав Пехер, ученик VIб разреда припадао Љотићевој организацији.

Скојевац је био из VI разреда Гојко Јокић.

Уочи избора 1938. год. директор Гимназије издао је наредбу, која нам је прочитана по одељењима, да се свим ученицима на дан избора 11. децембра забрањује излазак из кућа.

Ја сам тога дана морао да идем у село Прибој, јер сам отуда доносио припремљену храну за неколико дана. Тада сам [био] ученик IV разреда.

У селу се гласање вршило у школи, а пред школом је играло коло. Ја сам изашао на коло заједно са Бориславом Костићем и Милорадом Станковићем. Костић је био такође ученик IV разреда. Видевши да режимске странке купују гласове били смо револтирани и почели да вичемо „живела опозиција“, па смо и говорили људима који су долазили на гласање да гласају за опозицију.

Тога дана професор Александар Лазаревић био је одређен за председника бирачког одбора у општини Винарце, којој је припадао можда и Прибој, и сазнао за ову нашу активност. Сутрадан на часу географије извадио из џепа цедулицу, прозвао и позво да изађем, а одмах као у шали ми се подсмевао речима: „Јоцо мајсторе - живела опозиција“, понављајући то више пута. Ја сам ћутао јер нисам знао шта хоће. Он ми је онда пришао ставио ми руку на главу притискао наниже смејући подругљиво и понављајући горње речи. Одједном се онда уозбиљио, опали ми шамар и рекао: "Марш, напоље, ти ниси за школу, узми књиге и одмах се јави директору". Директор, када сам се јавио, питао ме зашто сам прекршио наредбу, а кад сам му ја објаснио да сам морао да идем у село за храну, питао зашто сам ишо на биралиште и одмах подигао штап претећи ми њиме, а онда рекао да ћу бити искључен из школе те да одмах узмем књиге и да не долазим у школу док не будем позван.

При повратку у одељење у ходнику сам сусрео професора Босиљку Ђурић, која ме је питала зашто плачем, пошто сам плакао по изласку из канцеларије директора. Кад сам јој испричао шта се догодило рекла ми је да се не бојим тога да ћу бити искључен и да не прекидам долазак на часове, што сам и учинио. После тога саопштено ми је да сам кажњен укором разредног већа.

2 јули 1979

Ђ. Јовић

Ово је било моје политичко крштење.

* * *

Ђорђе Јовић, родом из Прибоја, носилац „Споменице 1941 год.“

Додатак:

Сећам се да је професор Чубровић кроз предавање из Биологије убацивао политичке опаске. Тако говорећи о артериској и венској крви, односно објашњавајући да је крв црвене боје, иако су вене плаве убациво: „Да зна буржуј да му је крв црвена а не плава, извршио би самоубиство“

Изјава дата: 8 VII 1979

Ђорђе Јовић

45. Изјава Драги Стаменковића о боравку у Лесковцу и Партији (1927) 1938-1942.

О мом боравку у Лесковцу

Лесковац сам напустио још 1927 године и после боравка 1928 – 1929 г. у Велесу настанили смо се у Београду, први пут после тога боравио сам у Лесковцу у децембру 1938 г. пред познате децембарске изборе. У то време сам морао привремено да се кријем од полиције и друг мога брата Трајка Стаменковића и наш блиски пријатељ, целе породице Драшко Динић предложио ми је да заједно одемо до Лесковца – његовог села Доње Коњувце, да посетимо његову фамилију, да видимо каква је предизборна ситуација – да посетим као већ младић поново родни крај – да истовремено избегнем прогону Београдске полиције.

То сам радо прихватио и дошао на 15 дана пре избора. Тада ме је Драшко упознао са Костом Стаменковићем који је тада био посланички кандидат Странке радног народа у Лесковцу – околини.

Сећам се да ме је тада Коста позвао да са њим пођем на један заказан предизборни састанак у селу Миланово. Пошли смо чезама, био је кишни дан. Састанак је био у сеоској кафани. То је био више разговор, него митинг. Тога дана обишли смо још нека села у најближој околини Лесковца и тада сам видео како изгледа предизборна атмосфера – агитација. У Доњем Коњувцу сам био у очи избора – на дан избора.

Тада сам у Лесковцу упознао још много чл. партије – партиских симпатизера, радника и интелектуалаца.

Остао ми је у сећању пријатан боравак и гостопримство у кући Косте Стаменковића, и упознавање са његовом породицом – његовом скромном кућом – животом.

Истовремено се сећам, да сам са њим ишао од куће која је била на једном крају града до синдикалног дома који је био на другом крају града више од два сата, застајкујући и задржавајући се. Коста је са ужарима, занатлијама, грађанима, са сваким поразговарао као народни човек али и као политичар о пол. ситуацији. Тиме је он вршио – пол. рад врло ситан али врло конкретан. Људи су га ценили и поштовали.

Други пут сам боравио у Лесковцу у јуну 1941 г. као чл. ПК – Скоја, доба од јула до октобра 1941 г. био стално у Лесковцу – руководио као чл. ПК – Скоја, Ској. и парт радом целог региона Југа Србије.

У августу и септембру сам по налогу В. Бухе боравио на планини Кукавици и око Вучја формирајућ лесковачки партизански одред, да би се по налогу ПК – Скоја вратио из одреда да даље вршим дужност чл. ПК – Скоја додељеног да у име ПК – Скоја координирам рад скојевског руков. за Лесковачки, Нишки и Зајечарски округ. Пре фор-

мирања лесковачког партизанског одреда, обишао сам партиску и скојевску орг. у Новој Тополи, Доњем Коњувцу, Доброј Води, Лиду, Лебану – одржао већи број ширих конференција припремајући људе да пођу у одред и водећи политичке разговоре. Тада сам упознао велики део кадрова, будућих водећих људи партизанских одреда у Лесковцу, Бабичку – Јабланици.

Од октобра 1941 г. моје седиште чл. ПК – Скоја је морало да се премести из Лесковца у Ниш, јер је постојала опасност да ме ухапсе у Лесковац. Од тада ја повремено долазим у Лесковац, на по пар дана враћам се за Ниш.

Ја сам под утицајем брата Трајка Стаменковића – сестре Лепосаве Стаменковић већ 1935 године почео да се бавим активно синдикалним радом у Београду. Већ сам 1936 г. био први пут ухапшен на један дан, јер ме тада проказао (провалио) члан МК - партије Ђулић који се самном састао да би видео да ли могу бити чл. КП, јер су ме већ тада предлагали али сам био премлад (16 година). Он је под батинама и то признао па су ме ухапсили али пошто сам био премлад полиција ме је пустила.

1937 г. у августу сам учлањен у КПЈ у Београду. 1938 г. био сам секр. партиске ћелије на Карабурми у Београду, 1939 – 1940 г. наша п. ћелија је организовала прве обуставе рада и штрајк у фабрици Владе Илића (штофари) на Карабурми. 1940 г. постављен сам за чл. ПК – Скоја за Србију, где сам то био до октобра 1942 г. када сам постао секретар ПК – Скоја за Србију. Пре рата сам био пет пута хапшен на краће време од 7 дана до 30 дана у Главњачи, због учешћа у демонстрацијама, штрајковима и партиског рада.

**46. Записник састанка о Станојку Вукићу из Грделице.
Читаоница "Напредак" и раднички покрет у Грделици.
Припреме за устанак 1939-1941.**

I

1939. износи рад Станојко Вукић из Грделице. У новембра месеца донео сам 30. књижице у фабрику Грделицу, а материјал сам добио од Косте Стаменковић, да учланим у (Урса) синдикат, које сам учланио, то јест брату маме који је радео на разбој Никола Вукић, сада је мртав, Трајко Стефановић, Ђура Крстић, Жика Стојиљковић (умро), Пајча Жикић (умро) (Бугарче) који је учлањен, а после откуцао Газдету, Никола Станковић, Копе Николић (умро), организовано је око 70. радника. Задатак организованих радника био је повећање плата, а које је уследили од радника за боље живот. Због чега су Газде одмах отпустили од рад, а то су: Ђура Крстић, Трајко Стефановић, Игњат Јанковић. А после овога рад Синдиката је престао групно већ ако је било оно је појединачно.

Рад око читаоницу „Напредак“

У 1939. године Вељко Стефановић и Дане Бошковић били су повезани са СКОЈа у Лесковцу под руководство (Зеле Вељковића) јер су у то време били ђаци лесковачке гимназије. У тој години Вељко и Дане покренули су рад на окупљање омладине у Грделици и њиховим васпитању у напредном духу, Пејча Бошковић, Никола Станковић, Стојан Петровић, Чеда Митровић и други укупно око 8. друга.

Садржина рада са овим људима била је прорада напредне литературе, а према сећању другова прорађивани су неки билтени које је издавало партијско и омладинско руководство из Лесковца.

Ради масовније окупљање омладине у Грделици, ради њиховог васпитања у напредном духу – на позицијама К.П.Ј., горња група другова одлучила је да предузме руководство читаонице „Напредак“ чије руководство је било монархистичко на челу са Добр. Ранчићем.

Борба око преузимања читаонице била је прилично оштра, јер је Ранчић и група око њега била јача и бројнија те се испоставило претходно да треба учланити у овој читаоници напредније другове и касније када се број напредних спрема реакционих сразмерно повећа постави питање новог руководства.

Ово је у врло кратком времену постигнуто и са три ванредних скупштина вођене су оштре дискусије око преузимању руководства ове читаонице. На последњој скупштини пошто се није успело да се елиминише Добри Ранчић са његовом групом, то је постигнут компромис тако да је избрана нова управа са већином напредних другова и тиме фактички била читаоница предузета група напредних друг.

По преузимању читаонице културни као и политички рад је кренуо живље и програм је биа протест у напредном духу на линији борбе противу буржоазије, као и окупљање што више људи на позицијама наше Партије.

Тако је у читаоници доношена напредна литература, која се је понекад колективно прорађивала. Даље читаоница је организовала културни програм и давала такве комаде, који су били напредни, а неки [нечитка реч] и забрањен од стране тадашње власти, тако на пример комад „Ко је лопов“ због чега су неки извођачи требали да буду ухапшени од жандармерије у Влад. Хану. Затим је даван позор. комад „Мати“.

Руководство читаонице свој рад је координирало са читаоницом из Власотинца и Лесковца, а на више тих припрема помагали су нам другови из Лесковца Миленце Н. студент медицине и д., као из Власотинца Синиша Јанић.

У главном у предратном периоду није постојала партијска организација, изузев Станојка Вукића, који је био члан К.П.Ј. а био повезан са Лесковцем, а омладинска организација била је такође повезана са организацијом СКОЈ-а у Лесковцу, преко Веље и Данета који су били одржавали везе са Зеле Вељковићем, који су по њиховом раду изгледа били чланови СКОЈ-а.

Група омладине која је била окупљена око Веље, Данета и Боре Пешића у том периоду била је око 40-50 омладинаца са којима се редовно радило, прорађиван илегални материјал, подизан морал и борбени дух, као и политички припремани за борбу противу владајућег режима и борбу за побољшање социјалног положаја радничке класе.

Са горњом групом преко руководства групе долазили су из виших форума К.П.Ј. и СКОЈ-а следећи другови: Станмир Вељковић „Зеле“, браћа Жунићи из Лесковца, Микица Хаџи Јованчић студент медиц., „Лоле“ К, Владо Јовановић лимар и др. другови из Лесковца чија имена незнамо. Из Власотинца је долазио Сениша Јанић.

Горњи другови помагали су рад ове групе, давали директиве за рад и радили на организовању и окупљању омладине. Преко ових другова набављана је напредна литература, билтени и др.

II

Рад по капитулацији бив. Југославије, до организовања народног устанка и Народно ослободилачке борбе.

а) Маја 1941. г. одржао је састанак групе у шуми на „Рид“ на коме су присуствовали као делегати П.О. из Лесковца: Станојко Вукић са још једним другом који је био одговоран по СКОЈ-у чије име нико од другова није знао, а и сам Станојко. Овај састанак сазвали су Станојко и Н. преко Веље и Данета. На томе састанку присуствовало око 20 омладинаца од којих се сећамо следећих: Веља, Дане, Пајча, Ратко, Коле, Сатир, Влада, Цане „Чиња“, Драги „Чунгур“, Миле Николић, и др. На томе састанку Станојко Вукић и Н. говорили су о насталој ситуацији у нашој земљи, као и о томе да ће се наш народ одупрети окупатору, и да треба прикупљати оружје и муницију, затим избегавати одлазак на рад у Немачкој и др. радилиштима као и саботирати њихов рад.

Према сећању другова овакав састанак одржан је и у варошици у кући Боре Пешића, на коме су присуствовали Бора Пешић, Миро Стојковић, Добривоје Стаменковић, Ђоко Величковић, Миле Бунић, и др. на коме је било речи као и на првом састанку.

После овог састанка једна група другова и то Веља, Дане, Ранко, Коле, Цане, Пајча, и др. Као и друг Жунић студент из Лесковац на Морави код „Писања Страна“ између М. Копашнице и Грдел. прикупљала је гранате и друго оружје које бив. Југ. војска приликом распада бацила, а које је Стојан Стојановић „Цане“ из Бели брег са групом омладинаца из Б. Брега и М. Копашнице пребацила код њих, а касније пребачена у партиз. одреду на Кукавици.

Станојко Вукић са једном групом другова пронашао је п. митраљез у Ораовици, али је касније једна жена одала и п. митраљез одузет од стране

Бугара. Прикупљало се још оружје појединачно као на пр. Никола Станковић, Чеда Богдановић, и др.

После прикупљања оружја настављено је одржавање састанака као и вршене припреме за оружани устанак, на којима је прорађивани прогласи за Ц.К.К.П.Ј. за устанак, разни билтени и други материјал, све што је ишло на подизању морала за борбу противу окупатора. Нарочито се овај рад активизирао после напада Немачке на СССР, после чега следи хапшење Вељка Стефановића и Драгомира Бошковића као руковод. групе, који су провели у затвору специјалне полиције у Нишу. Рад док су се они налазили у затвору није престајао, а радом су руководили Станојко Вукић, Ђоко Величковић и Бора Пешић.

У овом времену обухваћена је масовније омладина, па из разлога, да не дође до декоспирације и провале издвајају у две групе и то: старијих другова и млађих другова.

У старију групу припадали су: Ђока Величковић, Станојко Вукић (до хапшења априла 1942), Бора Пешић, Ратко Станисављевић, Пејча Бошковић, Милорад Николић, Чеда Митровић, Мира Стојковић, Никола Стаменковић [нечитке две речи] Н. жељезничара.

Старија група имала је за задатак да одржава везе са партиским руководством у Лесковцу, као и партиз. одредом на Кукавици, као и преко Станојка Вукића преношење поште за П.К. Македоније, и руковођење са групом млађих другова.

Везе са Парт. руководством у Лесковцу одржаване су преко следећих другова Станојка Вукића, са другом „Будним“ члан О.К.К.П.Ј. за округ Лесковачки, са одредом на Кукавици преко команданта одреда Вујадина Блечића, Парт. руководиоцем одреда и члан Ц.К.К.П.Ј. другом Костом Стаменковићем, члана парт. руковод. одреда Ленком Стаменковић, командиром „Грделичке“ чете „Раде Шпанац“ и др. као и везу са П.К. Македоније другарицом Љиљаном Колишевски, Лазом Комишевским. Ова веза са П.К. Македоније састојала се у преношењу поште између П.К. Србије и са П.К. Македоније.

Веза из Грделице преко Станојка Вукића уз помоћ другова имала је за задатак пребацивање другова из Србије за Македонију и из Македонију за Србију.

Тако су пребачени следећи другови – це Веселинка Молинска, сада ради у апарату Ц.К. Македоније и других другова као Светозара Љубеновића, Драгог Цекића и др. чија имена не зна нико од другова.

Ђорђе Величковић, који је по одласку Вељка и Данета у одреду презео руководство групе, одржавао је везе 1941. г. са парт. рук. и одредом, а повлачењем одреда 1942 одржавао је везе преко Стојана Стојановића, био п. брига и Радована Ковачевића „Максим“ и других за које ми сада конкретно не знам, пошто је Ђорђе у провали 1943 г. ухапшен и стрељан. Ђорђе Величковић је слао разне извештаје и добивао материјале и директиве

Милорад Николић, који је стрељан заједно са Ђоком Величковићем више пута слат је као курир по везе, али ми заправо везе не знамо, преко којих је он примао и давао извештаје и директиве, једино та да га је једном Станојко Вукић нашао у Одреду на Кукавици где је Милан однео пошту, а примио задатке и директиве.

Никола Станковић је 1942 г. однео писмо у Лесковац, предао га (по опису) Јолету К. (кога помиње Ратко) а од њега примио материјале са поштом за Грделицу и материјалом који је требао да се пребаци одреду на Кукавици, који је однео из Грделице Пејча Бошковић, и предао га Николи „бакалину“ у Грабовници, који је требао да преда одреду.

Везе са партијским руководством и одредом одржаване су редовно од маја 1941. до априла 1943 г. т.ј. до провале организације групе у Грделици када су ухапшени, а касније стрељани другови: Ђорђе Величковић, Бора Пешић, Милорад Николић, Никола Стаменковић, Димитрије Милосављевић, Милорад Јокић, и Додић Н. железничар.

Хапшењем и провале горњих другова у одреду одлазе: Вељко Стефановић (II пут), Ратко Станисављевић, Владимир Ђорђевић, Сотир Ђикић и Александар Станчић?, са овим престаје рад организације и групе организовано преко партијског руководства, јер једно већи део другова који су дотле радили организовано деморализује се због репресалија које је непријатељ вршио, стим што остаје веза од отишлих другова одржавана преко Пејче Бошковића, Драгомира Бошковића и још неколико другова.

Старија група као и група млађих другова (у групи млађих припадали су: Влад. Ђорић, Сотир Ђикић и Александар Станчић?, Драгутин Јовић?, Ђорђе Аранђеловић, Раде Вељковић, Драгомир Пешић, Добривоје Вучић, Воја Станковић, Никола Спасић, Драгољуб Марковић, Драгутин Марковић, Радомир Коцић, и других којих је било преко 30.) Поред рада на личном уздизању и припремама за одлазак у одред радило се на прикупљању материјала и животних намирница.

Септембра 1941. г. Вељко Стефановић и Драгомир Бошковић, били су пуштени из затвора специјалне полиције и после њиховог пуштања 15-20 дана долази „Раде Шпанац“ командир „Грделичке чете“ и преко везе позива другове Вељка и Данета у одред, јер су већ својим радом на помагању партизанског одреда били компромитовани те им опстанак у позадини био немогућ. Приликом њиховог поласка у партизане окупило се више другова међу којима другови који су хтели са Вељом и Данетом поћи у одред, али их је Командир „Шпанац“ упозорио да је тамо тешко, из чега је закључено да је „Шпанац“ инсистирао на то да Веља и Дане оду, а остали остану за рад у позадини.

Том приликом извршена је акција и узето четничко одело Косте Пећанца, које је шио Лука Бошковић, отац Данета Бошковића који је то вече отишо у партизане.

После овога упућени су од стране групе – организације у вези са Шпанчевим обећањем да ће послати везу – Пејча Бошковић и Стојан Петровић отишли су у одред са задатком да извиде могућност одласка једне веће групе у партизанима, ово је учињено и због тога што је после одласка Вељка и Данета у Партизане ситуација је била све тежа за рад те су многи другови захтевали да оду у одред.

47. Изјаве Благоја Ђурића и Борка Цекића на састанку о раду Студентског удружења у Лесковцу у времену од јула 1939. године до октобра 1940 године.

МОКЛ 17

19 V 1953

О РАДУ СТУДЕНТСКОГ УДРУЖЕЊА У ЛЕСКОВЦУ У ВРЕМЕНУ ОД ЈУЛА 1939 ГОДИНЕ ДО ОКТОБРА 1940 ГОДИНЕ

Састанак одржан 19- V-1953 од 18 до 20 час.

БЛАГОЈЕ ЂУРИЋ (ЂУКЕ): Напредни студенти из Лесковца организовали су се и по одобрењу надлежних власти основали своје удружење. Удружење је носило назив Удружење студената Лесковца. У њему су били окупљени искључиво напредно оријентисани студенти, људи са израженим опредељеним симпатијама за раднички покрет. Студенти Лесковца који су били ван Удружења махом су били отворено политички реакционарно настројени. Скоро није било студента који је био на средини. За ово време не може се рећи да је међу студентима било макар и једног политички неопредељеног и незаинтересованог.

Када сам ступио у Удружење студената после завршене гимназије оно је већ било основано и радило. По мом сећању у Удружењу је било учлањено и окупљено око 30 до 40 студената. Сећам се имена следећих чланова Удружења студената: Василије Смајевић, Риста Антуновић, Бошко Крстић, Милија Радовановић, Миодраг Хаџи-Јованчић, Станимир Вељковић-Зеле, Велимир Живковић, Александар Митић, Слободан Цекић, Живорад Петровић, Владимир Наумовић, Благоје Николић, Александар Јовановић, Драгољуб Томић, Драгомир Младеновић-Бенча, Младен Младеновић, Петар Цакић, Василије Ђорђевић, Ђорђе Ђорђевић, Ана Стојковић, Ђурић, Мића Јовановић, Бора Димитријевић, Драгомир Жунић, Трајко Ђорђевић, Жунић II, Слободан Говедарица.

Удружење студената је имало своје просторије и једну до две канцеларије у којима су се чланови Удружења окупљали, састајали и држали састанке Удружења. Удружење је држало годишњу скупштину и редовно месечне састанке. Иначе, просторије Удружења су важиле као друштвени клуб. Свако поподне и увече ту су свраћали студенти и проводили слободно време у разговору, дискусијама и игрању шаха. То је у ствари било легално место где су студенти и заказивали састанке са других сектора, јер је

међу њима било 7 до 8 чланова Партије, већина је била организована у СКОЈ-у.

Колико се сећам једно време претседник Удружења био је Миодраг Хаци-Јованчић, а неко време Станимир Вељковић. Секретари Удружења су се чешће мењали. Иначе знам да су неко време били секретари Велимир Ђорђевић и Борко Цекић. Удружење је имало свој управни и надзорни одбор и благајника за плаћање кирије за просторије.

Удружење је врло активно учествовало у политичком животу града. Расправљало се о свим актуелним политичким догађајима. У то време биле су дискусије око одбране земље, одбране Чехословачке, помоћи Чехословачкој, догађајима у Пољској и Француској.

Удружење је једанпут као целина учествовало на разбијању збора Драгољуба Јовановића у дворишту кафане "Златан праг" помажући радницима који су исто тако учествовали у разбијању тога збора.

Удружење као целина често је правило излете у оближњу шуму и околна села Синковац и Рударе. Долазило је по 40 до 50 студената, а било је и нестудената напредних омладинаца, углавном активиста. Излети су били у ствари политичка манифестација и на њима је била увек дискусија о актуелним политичким догађајима, а референт је био обично из ОК-а СКОЈ-а или ОК-а Партије.

Поред тога Удружење студената одржавало је везе са напредним студентским покретом београдског Универзитета, добијало директиве за рад отуда и дискутовало догађаје међу студентима у Београду и извршавало директиве будно пратећи догађаје на београдском Универзитету. Добили смо напредну штампу коју су издавали студенти београдског универзитета и прорађивали.

Полиција је хтела неколико пута да забрани рад Удружења. Међутим ту је било доста студената правника, а Удружење је већ пар година дејствовало и радило, а да полицији нису дати никакви аргументи о политичком компромитовању било чланова Удружења, било Удружења као целине. Конкретно ту је увек било разлога са формалне стране да се одупиремо забрани рада Удружења. Неколико пута су нам били односили све књиге и остало, а ми смо и даље се састајали и радили у просторијама Удружења.

Једна акција Удружења студената била је у организовању учешћа у спремању ђака. Напредни студенти су организовали спремање ђака и који прибави више ђака за спремање даје ономе који није успео да нађе никог за спремање. Онда су се узајамно помагали тако ако је ко спречен да држи часове ђацима које спрема онда га је други замењивао и испомагао. Ово помињем највише ради тога што су неки другови из Удружења студената били заузети више револуционарним радом и прогоњени од полиције, протеривани из Лесковца а били су слабог материјалног стања и ради тога принуђени да спремају ђаке, тако да се у тим моментима њима прискакало у помоћ за време док су били прогањани и протеривани, остали су спремали ђаке и на тај начин им омогућавали егзистенцију.

Удружење студената као целина било је врло активно у раду академског позоришта у Лесковцу. Сви чланови Удружења студената били су чланови Академског позоришта у Лесковцу.

Удружење студената је у зимским месецима давало и приредбе за грађанство. Такође чланови Удружења су одлазили на приредбе у кафане које су давали радници.

Напредни студенти, чланови Удружења посећивали су све приредбе радничко уметничког друштва "Абрашевић" које су давале у кафани "Каспар" и у хотелу "Костић".

После 6 априла – око 10 – интересантно је забележити да су приликом бомбардовања Лесковца од стране Немаца директно погођене просторије Удружења студената. Тог јутра студенти су имали заказан састанак у просторијама Удружења али срећним случајем ни једног студента није било за време бомбардовања у просторијама. Сви су студенти били склоњени у Реку. Ми смо тада мислили да су љотићевци и реакционари – петоклонаши о томе обавестили Немце.

Удружење студената је имало свој хор, рецитаторски и певачки. Спремали смо хорске рецитације које су у то доба биле напредне и популарне а исто тако и напредне песме и са њима наступали на приредбама које је давало Удружење.

Пошто је удружење студената било на скровитом месту често су пута ту свраћали и остајали по читав дан неки другови који су се скривали од полиције, а пошто је било близу града то су користили и ради одржавања веза.

Академско позориште

Исти људи који су били чланови Удружења студената били су и чланови Академског позоришта сем извесних допуна. Поред студената Академско позориште окупљало је око себе извесан број другарица које су биле неопходно потребне због женских улога и извесан број радника и дипломираних студената.

Академско позориште исто тако било је раније основано и радило је већ неколико година. Оно је имало своју управу, управни надзорни одбор и благајну. Академско позориште имало је 4 до 5 просторија, своју библиотеку, гардеробу и своје кулисе.

Академско позориште је било врло активно и његов рад је врло плодан. Годишње је спремано по 4 до 6 нових комада.

Академским позориштем је углавном руководио Бора Димитријевић, који је имао дара, талента и смисла за културни рад.

Академско позориште је сарађивало са радничким културно-уметничким друштвом "Абрашевић" и координирало са њим рад.

Сећам се да смо давале следеће комаде: "Страдија", "Слуга Јернеј и његово право", "Сумњиво лице", "Јазавац пред судом", "Ожалошћена поро-

дица", "Чапекова мати", "Матура", "Вода са планине". Академско позориште давало је редовно претставе у највећој сали хотела "Костић" која је била уједно и најлепша и најрепрезентативнија у граду. Наше кулисе налазиле су се стално на бини ове сале. Ту су биле једино солидно опремљене кулисе у целом граду, тако да су те кулисе користиле све остале позоришне екипе које су долазиле у град.

Иначе Бора Димитријевић и остали помагали су у спремању комада "Абрашевићу" и радничкој драмској секцији "Абрашевића" и позајмљивали кулисе.

Све приредбе су биле врло добро посећене и окупљале су добар део грађанства. То је у ствари био и културни живот читавог града. Није било друге драмске екипе нити једног културно-уметничког друштва из редова грађана.

Академско позориште је правило турнеје ван Лесковца: Власотинце, Лебане, Врање, Прокупље.

Нешто о раду омладине

С јесени 1939. године био сам обухваћен омладинском читалачком групом која је држала састанке у стану Борка Цекића или негде ван у парку или у пољу изван Лесковца. Сећам се да су на те састанке долазили: Риста Антуновић, Станмир Велковић, Милија Радовановић, ређе Миодраг Хаџи-Јованчић, Мића Јовановић, Владимир Наумовић, Борко Цекић, Благоје Ђурић, Живковић-Шућуран, Драгољуб Томић. Ово је била читалачка група на којој се прорађивао материјал, углавном Историја СКП/б/. Тај актив је радио негде скоро до краја 1939. године.

Почетком 1940. године припао сам активу који је имао основни задатак – рад са омладином на селу. Овај актив је углавном спроводио директиву и линију Задружне омладине Југославије – ЗОЈ-а. Са материјалом који је давао ЗОЈ из Београда ишло се на село, стварали активи ЗОЈ-а на селу. Активи су се састајали скоро редовно сваке недеље. Актив је бројао око 15 људи, некада више некада мање. Извршена је подела терена на рејоне и за сваки рејон је одређен број људи у активе. На село се ишло сваке друге недеље читав дан и свих празника преко недеље. Некад се ишло и преко недеље радним даном ако се обезбедио састанак или разговор са омладинцима. Ја сам имао најпре за задатак да радим са омладином Братмиловца, касније села Печењевца, Залужња и Прибоја.

Сећам се осталих задужења: Мића Јовановић је имао правац Залужањ, Зољево, Тулева, Копашница, Велико Поље, Граовица и Грделица. То је правац Лесковац - Грделица.

Станмир Велковић је имао села: у правцу Пусте реке. Са њим је радио Драги Томић. Са Благојем Ђурићем је ишао обично Владимир Наумовић, са Миодрагом Јовановићем Миодраг Хаџи-Јованчић.

Борко Цекић је држао правац Вучја и околних села: Рударе, Трњане, Пресечина, Накривањ, Чукљеник, Вучје, Брза, Бојзина, Мирошевца, Дрводеља, Шишинце до Јаљине. У овим селима обично смо се ослањали у раду са сеоским омладинцима и у стварању актива, на средњошколце који су били напредни. Обично би ишло боље и брже у том раду ако би имали неког средњошколца да се ослонимо иначе је било теже где њих нисмо имали. Тако у Печењевцу имали смо Тихомира Ракића који је био врло активан и вредан. Погинуо је 1941 године. Он је био окупио око 100 омладинаца из села Печењевца. У Братмиловцу Тинић Васиљка и Тому Костића члана ОК-а Лесковац.

У Грделици смо имали Драгомира Бошковића и Вељка Стефановића, у Рударима смо имали једног средњошколца, у Пресечини 2, један је од њих био Влада Митић, у Вучју Столе Николић, у Мирошевцу Славка Златановића, у Шишинцу Борка _____.

Наш рад са сеоским омладинцима отпочињао је најпре овако, да би смо се упознали и да би смо окупили што више сеоских омладинаца, да би смо их оценили ми смо свуда са њима стварали фискултурне одборе за куповање фудбала. Скоро свако од ових села имало је фудбал и редовно сваке недеље и празницима омладинци су играли фудбал. Ми који смо обилазили терен играли смо са њима фудбала и водили опште разговоре о културно-просветном уздицању и продавали тамо Народну књигу и "Народну читанку", тј напредну литературу коју је издавао ЗОЈ у Београду. На тим првим састанцима обично смо разговарали о стању у граду износећи углавном положај радника и градске сиротиње, сиромашних слојева и о потреби зближавања радних људи села и града. Затим о помоћи села радничким штрајковима, о потреби солидарисања са том борбом, о потреби организовања сељака и заједничког иступања сељака на пијаци против градских шпекуланата. Читао се и прорађивао легалан напредни материјал. Касније када смо већ упознали те омладинце и проценили их обично смо стварали извесне активе или одборе који је у селу и околини имао да се брине о фискултури и осталом, али са којима се радило и шире на састанцима на коме је прорађиван полуилегалан материјал, тако да су ти активи прерасли временом у активе СКОЈ-а. Када је наш рад ухватио дубљег корена у селу онда се прелазило на друге видове рада. Одржавани су редовни састанци читалачких група које су оформљене као и стварање драмских и дилетанских секција. Обично смо имали неке из Београда добијене кратке комаде једночинке спремљене за село. То су били "Јазавац пред судом", "Слуга Јернеј и његово право", "Глава шећера". Глумци су били сами сеоски омладинци. Претставе су приказиване у селима на отвореном пољу. За бину се користила добра волујска кола које се покрију са неколико черги. Претставе су биле: добровољни прилог.

У селу Вучју приредбе су давале у школи или у кафани.

Када је дошла забрана ЗОЈ-а онда је полиција пошла нашим трагом и почела да гони неке омладинце из села који су радили по ЗОЈ-у, јер су сви

наши активни легално постојали као активни ЗОЈ-а. Ухапсили су неколико омладинаца у селу Винарци и запленили су по неколико комада "Народних читанки" и "Народних књига". Држали су у затвору неко време и пустили Стојана Николића из Вучја.

У стану Цекића вршили су претрес због рада по линији ЗОЈ-а и запленили извештај број брошура, "Народних читанка" и "Народних књига".

Руководећи актив за рад са омладином на селу сваке недеље је од другова који су ишли на терен тражио подношење извештаја и постављао задатке за следећу недељу и распоред одласка. Ако је неко изостао онда га је други замењивао. У овом активу владала је дисциплина. Нико није могао напустити акцију а да не добије одобрење. Исто тако није могао нико пропустити недељу а да не оде на село ако је примио задужење а није обезбедио замену у договору са руководиоцем актива. Активом су руководили Миодраг Хаџи-Јованчић и Станимир Вељковић-Зеле.

На терен се чешће ишло бициклима нарочито на онај рејон где је било више села где је требало за хитније најнужније потребе обићи више села. Иначе се ишло возом до Грделице и Печењевца, а у свим осталим правцима пешице. Плаћање воза и бицикла ишло је преко организације.

Народна помоћ

БОРКО ЦЕКИЋ: Крајем 1939. или почетком 1940. године Тома Костић, Благоје Николић и Влада Ђорђевић у неколико разговора са мном упутили су ме у рад Народне помоћи. Дали су ми задатак и показали како треба да радим и повезали ме са људима. Био сам секретар Градског одбора народне помоћи. У Одбору је било обично 5 људи. То су били радници из текстилних фабрика. Сећам се да је благајник био Живковић – Шућуран. Од осталих чланова сећам се једног који сада ради у Лесковцу у обућарској задрузи. Састанке смо држали обично у стану једног радника иза болнице. Одржавали смо редовно састанке једанпут недељно. Рад је био организован овако: свака фабрика имала је по једног повереника. Он је имао своје активисте по сменама. Од радника смо узимали помоћ сваке недеље. У фабрици је постојао актив за рад за скупљање помоћи и сачињавали су га обично по 2 до 3 радника из сваке смене.

У граду смо имали поједине другове који су имали задатак да на једном одређеном рејону или улици или од одређених људи скупљају помоћ. Од грађана смо помоћ узимали месечно. Са радницима по сменама држали смо шире састанке на којима су били окупљени углавном наши симпатизери и ту смо разговарали о Народној помоћи, њеним задацима, зашто се даје итд. То је била једна од ширих форми подизања свести код радника из солидарности.

Са грађанима који су давали помоћ махом се радило појединачно.

Ружа Сандић је држала везу са овим одборима Народне помоћи. Њој је предаван новац који се у току недеље скупљао.

48. Изјава Јелице Илић Милке о Лесковачкој гимназији и СКОЈу 1939-1941.

Јелица Илић је симпатизер Комунистичког покрета. Постала сам од детињства. Отац ми је био чешљар, занатлија, а становали смо код кафане зв. „Последњи грош“. Тих година били су велики текстилни штрајкови. Тако сам се упознала са покретом. Моја мајка је радила у метално предузеће „Монтафон“ – Лепосава Илић. У мојој кући су становали радници „Монтафона“ а у мом стану су пре рата боравили и илегално живели једно време друг Драги Стаменковић и један пиварски радник који је дошао из Ниша, а иначе супруг Добриле првоборца [из] Ниша, која је стрељана 1942-43. на Бубњу.

У гимназиску организацију СКОЈ-а примљена сам школске 1939/40. када сам била ученица IV разреда. Примео ме Жика Илић „Жути“. Састанцима нашега актива те године, које смо одржавали у стану Живковић Михајла „Шућурана“, председавао је Жика Илић „Жути“ који је био у VII-ом разреду.

Школске 1940/41. била сам секретар скојевског актива Va и Vб разреда. Тада сам била и у гимназиском руководству СКОЈ-а кога су сачињавали: Жика Илић „Жути“ секретар; Бора „Мурат“, Благоје Лакићевић, Златановић Славко, Бранко Стефановић и ја. Тихомир Ракић ушао је у ово руководство тек после окупације.

Припадници Омладинског Комунистичког покрета били су СКОЈ-евци, који су учествовали на састанцима, илегално радили, обрађивали партиски и СКОЈ-евски материјал, плаћали чланарину и били задужени за рад са појединим симпатизерима.

Само они симпатизери, који су се показали као политички исправни, добри и поверљиви другови другим речима они су морали да имају моралне квалитете да би постали Скојевци.

Школске 1940/41. припадници Омладинског Ком. покрета у Va раз. били су:

- Илић Светолик син учитеља, СКОЈ.
- Краинчанић Бранислав – Власотинце, СКОЈ.
- Марјановић Владимир из Шумана, СКОЈ.
- Митић Драгица – симпатизер.
- Михајловић Василије – СКОЈ – Косанчић, сада лекар у Бгд-у.
- Наумовић Мирјана - СКОЈ.
- Поповић Богољуб – Власотинце, СКОЈ.
- Ристић Боривоје – Пресечина – СКОЈ – погинуо, борац, ком.
- Срећковић Живко – симпатизер.
- Станојевић Јаворка – симпатизер.
- Стојановић Јелица – симпатизер.
- Тепавац Вукосава – симпатизер.

У том разреду изразити љотићевац био је Душан Бресјанац, који је касније био у оружаним формацијама непријатеља „Белошубарани“.

У Vб разреду Омладинском Комунистичком покрету припадали су:

- Булатовић Вуксан – Буле из Тулара, СКОЈ.
- Ђокић Миодраг - СКОЈ.
- Јововић Марко Гајта, СКОЈ.
- Карло Јерухом – симпатизер.
- Миленковић Славољуб „Шилинг“, СКОЈ.
- Соколовић Александар - Лапотинце, СКОЈ; споменица.
- Костић Звонимир - СКОЈ.
- Радосављевић Миле - СКОЈ.
- Трајковић Станимир из Врања брат Јоскин, СКОЈ.
- Цонић Гојко - СКОЈ.

Активни љотићевац био је Душан Биволаревић.

У четвртном разреду 1940/41 год. наши су били поред оних које ми је прочитао С. Димитријевић:

- Митић Радмила
- Миленковић Боса
- Спасић Вера
- Крчић Градимир

Најмлађи чланови СКОЈ-а после пријема постајали су чланови васпитне групе у којој су прорађивали литературу.

Најбољи чланови СКОЈ-а који су били политички најизграђенији водили су овакве васпитне групе. У Va и Vб разреду таквих васпитних група нисмо имали.

У старијим разредима СКОЈ-евци су били:

- Јовић Зарије из Пољанице.

Пре 27. марта одприлике 25. и 26. када је војска пролазила градом СКОЈ-евци у групама радници и гимназијалци сачекивали су на одређеним местима, организовано и довикивали: Војска с народом – народ с Русијом; Живела војска, Боље гроб него роб.

На сам дан 27. марта дошли смо у школу и док смо чекали да ли ће настава почети или не наишле су радничке и грађанске групе са свирачима, са заставама и ми СКОЈ-евци смо се прикључили демонстрандима, певали и узвикивали „Боље рат – него пакт“.

На сам дан рата 6. априла имали смо састанак руководства СКОЈ-а и Зелe нам је говорио, да не треба да напуштамо град, да треба да останемо окупљени. Ми смо се састајали скоро сваког дана. У току априла СКОЈ-евци су прикупљали оружје, које је војска одбацивала и склањали га на тај начин што смо исто добро спремљени закопавали по баштама, а највећи део односили у ковачницу Светомира Спасића чика Мирета ковача, отац Вере Спасић, гимназијалке, обоје носиоци Парт. споменице.

Првога маја 1941. год. обавештени су СКОЈ-евци да појединачно изађу у „Парк Девет Југовића“. Са сваким смо се поздравиле Брана Стефа-

новић и ја и честитале „Први мај“. Били смо закићени црвеним цветовима. Са сваким смо посебно разговарали и објашњавали насталу политичку ситуацију и позивали, да наставимо са радом.

На почетку окупације један део одустао је из организације јер се плашио, тако нпр. отпали су: Жунић Надежда, Јелица Стојановић, Драгица Митић и сл.

2. 07. 1979 год.
Лесковац

Изјаву дала
Јелица Илић „Милка“
носилац „Парт. спом. 1941“
Милка је партизанско име.

49. Изјава Лазара Пешића о СКОЈу у Власотинцу и лесковачком крају 1939-1941.

Масовни настројен Омладински покрет Ком. оријентације створен је у лето 1939. г. заслугом Синише Јанића, Божидара Црнатовића – Беска и Милорада Диманића. Тек лета 1939. г. Синиша Јанић је формирао СКОЈ групу у којој су били Лазар Пешић, трг. пом. и гимназијалци Сретен Миленковић[?] и Милета Лазаревић.

Састанке смо држали на плажама реке Власине. Сваки од нас био је задужен да на вези држи друге омладинце. Ја сам имао на вези Јована Миленковића и Николу Стојиљковића, оба опанчарска радника.

Познато ми је да су постојале и друге Ској. групе. Чини ми се да је једну од њих водио Бора Стојановић. У њој су вероватно били Коста Стојановић, Боса Стојановић и Мића Милошевић[?] – Стаменков.

Ђока Марјановић је припадао групи из Каменице – део Власотинца. Скојевац је био и Јован Видосављевић.

Паја Милошевић, мислим, да није био Скојевац.

Године 1940. приредили смо многе масовне омлад. излете до села Бољара, Конопнице, Манастиришта, Чобанца и др. (на Чобанцу се сакупља народ на сабору за Св. Илију), учествовало је тамо и више омладине.

Те 1940. г. у августу, у оквиру позоришне секције читаонице дали смо приредбу у Грделици, на којој је било више појединачних и хорских рецитација, нпр.: „О класје моје испод голих брда, ко ли ми те храни...“ (хорска рецитација), као и један стих чијег се имена не сећам (Милорад Диманић је имао улогу Св. Петра, а ја сам од командира жанд. станице у Власотинцу позајмио сабљу и пелерину). За време те приредбе, коју смо после Грделице давали и у Власотинцу, носили смо на реверу превојнице[?] са натписом „Бранићемо Земљу“. На самој приредби у Грделици натакли смо две траке марама на којима је писало: Не дамо ни стопу наше земље. Бранићемо земљу.

Ова позоришна секција приказала је и комад *Ослобођење Косте Шљуке* у Влад. Хану, Сурдулици и Власотинцу.

У управи читаонице нису били Милорад Петровић – Сергијан и Паја Милошевић.

Божидар Црнатовић – Беско био је члан Партије.

Миодраг Јовић „Шаранче“ студ. права, био је познат као комунист. симпатизер, али смо ми били резервисани према њему јер се сматрало да је издао студентску групу за време покоља у Кошутњаку. Он је 1941. г. отишао, после окупације за Београд и тамо држао неку радњу. Заклан је од четника у 1943. г. Ја сам још пре рата знао, јер нам је Сениша Јанић причао, да по партијској директиви ОК-а из Лесковца треба избегавати сваки додир са њим.

У оквиру Народ. Универзитета при читаоници у Власотинцу, одржао је предавање у марту 1941. године, Трајко Ђорђевић Кукар, на тему „Рат и [нечитка реч]“. Предавање је одржано у сали Народног Дома.

Наша СКОЈ. орган. одржана је у истом саставу све до априлског рата 1941. г.

28. 7. 79.
Власотинце

Лазар М. Пешић
предр. трг. пом

50. Писмо Марка Јововића Сергију Димитријевићу
од 11. септембра 1979, о СКОЈу у Лесковцу 1940-1941.

Druže Sergije

Nemogu da se otmem osećanju da onog dana nisam učinio i postupio onako kako sam navikao da rešavam sva društvena pitanja a posebno pitanja ovako delikatne prirode. Uveravam te da je to zbog mogeg premorenog rada (7. i 8. septembra u Zajecaru) zbog višerasovnog putovanja tog dana i neposredno posle dolaska uključivanja u jedan posao za koji nisam bio ni najneophodnije pripremljen.

Zbog toga smatram potrebnim da Ti ovim putem dam neka dopunska objašnjenja koja, molim Te, koristi koliko možeš i to:

1. Kružok je upočetku bio malobrojan, postepeno je rastao pa i osipao se. Sastajao se na više mesta u gradu pa i u prirodi: u stanu A. Sokolovica-Luje, kod Mila Radosavljevica, gde sam ja inače stanovao, - ranije ulica Surdulčkih mučenika br. 4, gde je stanovao i Dragiša Popović teški Ljotičević i brat mu Jasko - Brerivoje Popović-Četnik u ratu; kod Tepavca (Vukosava Tepavac) u kući i bašti, 1-2 puta i kod Bogosava Tošića u Podvorcu. To je često sa već proširenim brojem simpatizera, koji bi u medjuvremenu pristigli, zvršavano sa igranjem fudbala - najčešće lepta krpenjaca. Bilo je takodje vise izlazaka u Sinkovacko strelište selo Sinkovce, Svetiilijski park, Vinaracki put i sl. gde su završnice bile slične. Verujem da je takva praksa nastavljena i posle osnivanje Aktiva SKOJ-a, oktobra ili eventualno početkom novembra 1940.g.

2. Aktiv SKOJ-a se sastajao, koliko se secam, samog - u stanu Sokolovića - prekoputa gimnazije, gde je inače stanovao više djaka različitih godišta od kojih su neki bili veoma zahvalna stalna naša rezerva odličnih "stražara i kurira". Neophodno je da te dečake opiše Luja jer im je bio i fizički i duhovni vodja a nekima i staratelj jer su rodом iz istog sela i kraja.

2.

On ih je prosto bio toliko općinio da njihovoj odanosti prema nama nije bilo kraja. Dobro se sjećam da su za nas činili sve često i na sopstvenu štetu.

- U Dujevskom sokačetu okupivši se kod Zvanka Kostića, prelazili smo pravo preko puta njihove kuće u du-bokom dvorištu u jednoj maloj kućici kod njihove rodjake ili komšike Lenke N.

- Nekoliko puta smo imali sastanak u stanu Branka i Ljube Kostića. Kuća je u produžetku Dujevskog sokačeta prema bolnici, druga ili treća kuća od kuće Dušana Mitića - Vračara (slepeg čoveka) i oca našeg kolege Cede Mitića. U to vreme su Branko i Ljuba bili članovi SKOJ-a to može biti početkom i u proleće 1941.g.

- Bilo je i na više mesta u kućama pa i u stanovima pojedinih članova sastajanja, grupnih dogovornih, pripremnih i sl. ali to nisu bili sastanci širih debatnih tema i dogovaranja kao ovi na napred navedenim mestima.

3. Simpatizeri. Imam snažan utisak da je broj simpatizera bio velik i da je stalno rastao. Nisam siguran da sam ga dobro dao navedenog dana i da su značajni i vatreni pristalice tog prilikom ispušteni jer su se mnoga imena i likovi zaboravljani a da su pak ušli neki koji su bili u najširem smislu pristalice, u najboljem slučaju lojalni, nisu nam smetali nismo se od njih krili a u nekim akcijama su učestvovali sa nama kao što su: Štrajk u nastavi protiv Ljotičevski nastojenih profesora koji su kroz slabe ocene vršili diskriminaciju dobro orjentisanih đaka, ili akcija nabavke materijala, prenos i cuvanje materijala, (štapova i dr.) pa i učesće u krupnoj akciji tuče sa Ljotičevski orjentisanom omladinom. Predlažem da se ta akcija dobro i svestrano obradi jer je interesantna od zamisli pa do završnice. Verujem da Sokolović - Luja to dobro zna jer je kod njega, samo na nekoliko koraka od gimnazije, bila "deponija" štapova i od datle je bio početak akcije. Ja sam učesnik seče i prenoslač štapova kao i lični učesnik tuče a verujem da veliki broj aktera te akcije može da se upita za relevantne činjenice.

3.

Glavni sukob je bio na raskrsnici kod kafane "Poslednji groš" i ispred fabrike štofa a ne na Govedjoj pijaci kako neki kažu. Tamo su bili pravci našeg ostupanja. Sećam se da sam u toj dalekoj pozadini pri našem rasturanju i uspešnom obavijenom poslu, našao neke "iz rukovodstva" koji su se "interesovali" kako je bilo ko je dobio batine i sl.

4. Mislim da ćemo se ogrešiti o velikom broju mladih djaka - četvrtog pa i trećeg razreda koji su često po ogdinama bili već omladinci i koji su u tim brurnim aktivnostima bili zahvaćeni pa i konkretno učestvovali. Na njih smo se oslanjali, poveravali im određene zadatke a oni ih "slepozi savesno izvršavali. Kroz to su sazrevali. A u odsutnom momentu našli su, neko sasvim na vreme, neko malo kasnije, ali ipak prema godinama jako rano pravi put borbe. Dobar broj danas nije više u životu. Imaju ih nemali broj ratnih oficira od svojih 18-20 godina, danas pukovnika JNA Milun Lepojević iz Konjuvaca, Miloš Nikolić iz Slišana, Milorad Stefanović - Rade iz Gajtana i sl.

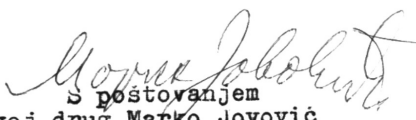
Predalžem da se neogresimo prema njima i da nepravimo veštačke granice medju generacijama (peti i četvrti razred) jer u praksi mi tada-ući rata, a posebno u teškim ratnim danima tako nije bilo. Veliki broj takvih je odigrao značajnu ulogu u širim akcijama kao i u akciji pripreme pa i u samoj tuči. Tvrdim da su mnogi za nama opčinjeno išli, makar da su bili, deca, dok na suprotnoj, Ljotičevskoj strani pristizali su samo odrasli pa čak i peti razred samo po koji, iz kojih su ^{stredina} inače na našoj strani bili masovno.

Navodim nekoliko imena koji o tom delu aktivnosti mogu više da govore: Vukoje Bulatović, Dr Dušan Lakićević, Vera Spasić svi su nosioci spomenice 1941.g., Milovan Đinić tel. 658-129 Gradimir Grdjić, Leposava Kadosavljević, Milun Lepojević i dr. koji mogu dati brojna i njima bolje poznata imena i detaljniji opis njihovog okupljanja, formi rada i sl. da bi se i taj, netako malobrojni, ali tvrdim kroz masovne aktivnosti pravilno usmereni deo školske omladine, i po uzrastu više pionira, ovim prilikom sa dužnom pažnjom obuhvatio i realnije ouradio.

Jako se zalažem za njihovo konsultovanje šta o ovom oni misle i šta mogu bliže dati. To smo dužni da učinimo jer tada je "posejano seme" njihovog pravilnog usmeravanja i kasnije držanja. U ratu je bilo više miča Guđalića i drugih koji nisu znali za strah i životne opasnosti i kao deca su položili živote u ratu ili su rat preziveli sa ozbiljnim posledicama odnosno primerno nastavili posleratnu izgradnju. Svesan sam da je to neiscrpna tema ali u ovom - predratnom periodu treba naći mesta i za njih u onoj meri koliko je to uticalo na njihovo pravilno usmeravanje i prerano sazrevanje za teske zadatke koji su nastali ratom.

Sergije, molim te da uz ono što smo onog dana (9. IX 1979.g.) zajednički formulisali i verujem nebas dobro i srećno selektirali, a što sam ja potpisao kao ličnu izjavu koristiš i ove moje dopune već rečenoga, utiske i sugestije sa osnovnom željom da zbog protoka vremena, brzine potsećanja i mnogih već zaboravljenih stvari neogrešimo se u ovako delikatnoj materiji.

11. IX 1979. godine,
B e o g r a d

S poštovanjem
Tvoj drug Marko Jovović
Proleterskih brigada 47-a
tel 436-791

51. Нова изјава Руже Сандић о Партији у Лесковцу (1939) 1940-1941.

Тачно је да је Бошко Милијић који предратни члан партије који је радио у групи интелектуалаца чланова партије, учествовао на окружној партиској конференцији одржаној у Хаџипавловом (?) сокаку. Друг Милијић је био уредски лекар и становао је у кући трговца Николића који је за време окупације био председник општине.

У његовој амбуланти сам крила партиски материјал јер је био некомпромитован.

Мени и Воји Мичићу је отварао боловање када смо по партиском задатку одлазили за Ниш или Београд.

У његовом стану смо одржавали састанке месног и окружног комитета.

У месном комитету 1940 године био је и Милија Радовановић а њиме је руководио Васа Смајевић у то време, а то је било у то време кад је Душко Цекић отпао од покрета.

Нова изјава Душко Саудић тако је да је
 Бранко Милић који предрајни члан партије
 је који је радија у групи интелектуалаца
 из месног партијског одбора је на
 одржаном партијској конференцији
 одржаном у Хан Пивоводе ~~сакажу~~.
 Душко Милић је Душо уредни лекар и
 становао је у кући Милана Радосављевића
 који је за време акције Душо пред-
 седник одбора.
 У његовој акцији саопштен
 партијски материјал јер је Душо
 некако пронашао.
 Мили и Ваја Милић је анваран Гана-
 ваке која смо по партијском задатку
 одлазили за Кичи или Бејрод.
 У његовом стану смо одржавали
 састанке месног и окружног комитета.
 У месном комитету 1940 године био је
 и Милија Радовановић а њиме је руко-
 водио Васа Смајевић у то време

Тома Костић пиварски радник био је секретар месног комитета 1939. године када је Смајевић био удаљен из окружног комитета, а то је трајало шест месеци, у то време окружни комитет се је звао повереништво окружног комитета. После тога је успостављен привремени окружни комитет.

Извештава да сам се веровао са пра-
мичарем. Тога ме канцеларије није
други Тома, Стоменковић саопштија да
сам неки пута, тога се прихватио заједно
као и рекао ми је да се он лично
месецима саветовао, ме је да ће ми
помоћи да се жалим на одцуку а
да ће ме он лично државити на већи
и а свему слабештавајим миња је и
чинија ево да каже да са својим
Савез у то време ме је кетава дру-
жарица Савка Кети лично протек-
на сам сам ја била пошла да себана
својим кумовима послим. Парука
ми је од кета била да одио кему дојем
Кети сам кад сам се ја вратио одио
сам пошла кетавај дружарици сам
кета сам кажео да се је Лија ево-
мија и тако сам Ли била утакмења у 4
заједно са: Даринам Димитријевићем
Медом Муцуритом и другим.
21. VI. 1950 године Судија Ружа-
Маслова рече ми ова.

У месном и у окружном комитету била сам до 15 марта 1941 године. Тога дана у ноћи одржана је окружна конференција, (II) по реду, у селу Братмиловцу у кући друга Томе Костића и њој су присуствовали Лека и Анђа Ранковић. На њој се је говорило о политичкој ситуацији у свету и нашим задацима.

Тада су ме критиковали јер сам известила да сам се верила са граничарем. После те конференције ми је друг Коста Стаменковић саопштио да сам искључена, том се приликом заплакао и рекао ми је да се он лично не слаже а саветова ми је да ће ми помоћи да се жалим на одлуку, а да ће ме он лично држати на вези и о свему обавештавати што је и чинија све до напада на Совјетски Савез, у то време ме је његова другарица Савка кући лично тражила али сам ја била пошла до Лебана својим кумовима послом. Порука ми је од њега била да одма њему дођем кући, али кад сам се ја вратила одма сам пошла његовој другарици али њега нисам нашла, већ се је бијо склонио и тако сам 22. била ухапшена у 4h заједно са: Доктором Димитријевићем, Чедом Шундрићем и другим.

21.VI.1980 године

Сандић Ружа -
Масловарић Милена.

**52. Преписка Сергија Димитријевића и Јелице Илић Милке
од новембра 1979. о СКОЈу у Лесковцу 1940-1941.**

Поштована другарице Јелице,

Молим Вас да ми *хитно* одговорите на следећа питања:

1. Поред чланова скојевског актива из V разреда 1940/41, које набрајате, Марко Јововић помиње да су у њему били још Петровић Радосав-Раче из Коњувца и тројица који су касније примљени: Костић Љубомир из Белановца, Костић Бранко из Стопања и Божовић Милован /за кога се изјашњава и Аца Соколовић/, да ли су ови ученици стварно припадали скојевском активу V разреда школске 1940/41?

2. Ко је био у реонском скојевском активу који је водила Бранка Стевановић за време окупације 1941, а који је обухватао део града иза болнице, Мурца малу, Последњи грош, фабрике Врањкић, Илић и Кудељару и Богојевачки пут?

3. Да ли је у оквиру овог реонског скојевског актива постојала нека женска подгрупа коју си ти водила а која је обухватала предратне ученице IV разреда.

4. Молим те да *само на основу свог личног сећања* наведеш *руководиоце* и *учеснике* ударних скојевских група које су вршиле саботаже јула и августа 1941:

а) палили окупаторску и квислиншку штампу и то 1) на Главној пијаци 2) на Дрвеној пијаци 3) у неком другом крају/

б) исписивали паролe и то 1) у зони Последњег гроша и текстилних фабрика 2) у неком другом крају.

ц) спалили стокирано сено у парку Девет Југовића – Да ли је тиме руководио Славко Златановић или Слободан Димитријевић? Ко је учествовао?

- д) спалили жито код аеродрома
- е) паљење магацина фабрике Илић
- ф) стављање песка у мазалице вагона
- г) друге групе за које знаш

13. XI 1979.

Срдачно те поздравља
Др Сергије Димитријевић
научни саветник
ул. Јурија Гагарина бр. 123 стан 114
11070 Нови Београд
Телефон 011-673 474

16. 11. 1979. год.

Друже Сергије,

Данас сам добила твоје писмо и мада сам велика ленштина када је у питању писање, одговарам ти редом како си ти тражио:

1. Слажем се са другом Марком и Ацом да су поменути другови били чланови актива СКОЈ-а V раз. шк. 1940/41.

2. У реонском скојевском активу (мислим да је то био Реонски комитет СКОЈ-а I реона) којим је руководила Бранка Стефановић не знам ко је био, али када сам ја исти примила од Бранке, када је иста отишла да ради са техником, чланови су били следећи: Брана Илић; Жика Стојковић; Пера „опанчар“ и Јова „графичар“. По овом питању консултујте се са Бранком Илићем, то је мој брат, који живи у Београду са станом у 45 блоку ул. Нехруова 214 тел. 676-032. Он ће ти дати и податке о паљењу магацина у кудељари тј. у Фабрици Тихомира Илића, јер је исти учествовао у паоменутој акцији.

3. У оквиру овог реона после окупације руководила сам: 1) активом Текстилне школе. Чланови актива су биле другарице: Оливера Ристић, Роза и Радица Михајловић и придодата је и Олга Ристић ученица VIII раз. гим. Другарице Оливера, Роза и Радица су биле ученице С.Т.Ш. 2) Активом фабрике „кудељаре“. Чл. актива: Зора Ђорђевић, Зага Михајловић и још неколико другарица чијих се имена не сећам.

После окупације, у периоду април – септембар 194?. руководила сам састанцима, којима су присуствале све женске снаге лесковачке гимназије. Поред другарица старијих разреда тим састанцима су присуствовале и другарице предратног IV-ог раз. и то: Боса Миленковић, Вера Спасић и Радомила Вељковић. (VIII избеглица)

16. II. 1979. г.
Лесно вој

Друже Сергије,

Знам са добрим твбоје писмо и на да сам велике
мишљено мога је у мношву писме, одговори на
резом како си ми пишао:

1. Слагам се са групом Мовком и Анди да су
поменутим државни били клонови акција СКОЈ-а у раз.
м. 1940/41.

2. У реалном својевном мишљу (писани до је
то био Реални комитет СКОЈ-а у Рокка) којим је руко-
водио Франко Спасојковић мислом ко је био, али каже
сам ја мисли пишао су Франка, мога је мисли ови-
ма да још са неким клонови су били спешни;
Франко Мић ; Нико Спасојковић ; Пера „обављач“
и Јова „~~државни~~“ Но овог писану писану још се са
Франком Мићем, ко је мој брат, који пише у
Београду са састоком у 45 блоку пр. Милутина 214
тел. 676-032. Он ће ти дати и податаке о на-
вешту материјалу у кудевоћи по у одреда Ми-
хаило Милка, јер је мисли представљао у одреда
акцији.

3. У одреда овог реална после одреда је руко-
водио са Франком Мићем мислом. Клонови од-
реда су били групе: Анвела Расић, Роза и
Роза Милојевић и одреда је и Анвела Расић
у одреда у раз. Групе: Анвела, Роза и Роза су били
у одреда С.П.М.

2. акцијом одреда „кудевоће“ у одреда:
Јожа Ђорђевић, Јаза Милојевић и још неколико

Паљење новина – I група –

Поред данашњег хотела „Дубочица“ запалили су новине другови – Бора Коцић, уч. VIII раз.; Бранко Богдановић, уч. VII гим. а за трећег мислим да је био Драги „Козак“ уч. VII раз. из Пижиног сокачета.

II група поред тадашње кафане "Вардар", тачније, где се секу сада ул. Ст. Степановића и Бобичног одреда запалили су новине следећи чланови СКОЈ-а: Стојан Стојановић, фабр. радник; Добрица Миленковић, уч. VIII раз. гим. и Јелица Илић, уч. V раз. гим.

III група палила је новине поред главног моста на Ветерници. У тој групи је био друг Сретко, који је том приликом ухапшен. Осталих чланова СКОЈ-а се не сећам.

Писање парола

Прво су писане пароле на пак папиру, па смо их притискивачима (потекстима) прикачивали за зидове кућа, а касније писали кредама, па онда четкама и масном фарбом.

Прву акцију писања парола актив V-ог раз. извео је у ул. Максима Горког близу пиваре. У акцији су учествовали другови: Вуксан Булатовић, Мика Живковић „Жућуран“, Миле Радосављевић, Александар Соколовић и уч. IV раз. Крцић Градимир. Акцијом руководила Јелица Илић.

У каснијим акцијама, писање парола у Вардарској улици, у ул. П. Велимировића (сада С. Ковачевића) у ул. где се налазила стара Пореска управа (сада В. Мишића), на житној пијаци сада (Масариков трг), на Богојевачком путу; у улицама близу станице, у улици где се налази кућа Поп Зекића, у „Рупе“ сада (Раде Металца), у улицама поред фабрика. Акције: писање парола, растурање летака, прикупљање помоћи за тек формираног одред, учествовали су поред поменутих другова и следећи другови: Костић Звонко уч. V раз., Гојко Цонић уч. V раз., Добрица Миленковић уч. VIII раз., Вера Спасић уч. V раз., Бранко Илић, рад; Жика Стојковић, Стојан Стојковић, Раде Стојановић, Пера „опанчар“, Јова „графичар“. Овим акцијама су руководили најчешће Златановић Славко који је у то време боравио у мојој кући (ул. П. Велимировић или Мурца мала), Жика Илић „Жути“; Јелица Илић.

Паљење сена

Стокирано сено у „Стрелиште“ запалили су: Златановић Славко, Јелица Илић и Вера Спасић. То је била акција скојеваца гимназије.

За сено у парк. „Девет Југовића“ не знам, да ли је ту учествовао Слободан Димитријевић. Знам да је у акцији требао да учествује друг Прикић, па исти је изостао, а за Слободана заиста се не сећам.

Паљење жита

У паљењу жита на месту тзв. „Мира“ знам да су учествовали следећи другови: Булатовић Вуксан уч V раз. гим. (ухапшен после акције). Никола „Повка“ радник; Ђорђевић Владо „опанчар“, Драги „Дрводељац“ и други чијих се имена не сећам.

Паљење магацина

За ову акцију рекла сам већ, да ће податке дати Бранко Илић. Ја знам само толико, да сам већ када је пао мрак однела пуну корпу запаљивог материјала и оружја у кућу Бранке Стефановић и да је тај материјал употребљен за ту акцију.

Прикупљање оружја, муниције и санитетског материјала је била прва акција у окупираном Лесковцу. Изношење истог из града је такође једна од важнијих акција.

Такође прикупљање помоћи за тек формирано одред и изношење исте из града је такође интересантна тема.

Треба поменути, да је у току августа руководство СКОЈ-а за другарице организовало први санитетски курс, којим је руководила другарица Ана Стојковић.

Ако ти Сергије нешто није јасно, јави се слободно поново писмом или телефоном.

Теби, Белки и твојој деци срдачне поздраве од

Јелице Илић „Милке“
ул. Бул. Прет. Тита 3/12 Лесковац

Другарица Јелица Илић
Булевар Претседника Тита бр. 3/12
16000 Л е с к о в а ц

**53. Изјава Бранислава ? о СКОЈу у Лесковачкој гимназији
(1939) 1940-1941.**

Другови су водили самном прве разговоре када сам био у V разреду гимназије 1939/40 године.

Током 1940/41 године, пре окупације, постао сам члан припремне групе коју је водио Благоје Лакићевић. Ту су били, поред мене, Живојин Стаменковић, зв. Меца, негде из Пертата иза Бојника, и један школски друг из Пертата, Владимир Петровић из Косанчића, Милорад Голубовић и др.

Састајали смо се код Меце, наведеног друга из Пертата у Подворцу(?). Повремено је долазио и Миша Кулић.

Прорађивали – читали смо „Мати“, „Како се калио челик“ и неку књижицу о СССР, а исто и нека поглавља из историје СКП(б), али за која нисмо знали из које су књиге.

Било је доста, скоро редовно, разговора о положају и борби пролетеријата и о КП и СКОЈ-у, односно о циљевима за које се бори Партија.

Непосредно пре априлског рата Благоје Лакићевић ми је саопштио да сам примљен у СКОЈ.

27. марта 1941. године присуствовао сам демонстрацијама поводом обарања владе Цветковић – Мачека, али ми није познато да је учешће на овим демонстрацијама било организовано од СКОЈ-а и Партије.

Тек касније када војска пролазила кроз Лесковац и одлазила на границу организовано, по директиви СКОЈ-а, изашли и групно манифестовали узвикујући „Војска с народом – народ с Русијом“ и др.

У мом разреду – одељењу VI б 1940/41 били су оријентисани као напредни омладинци – симпатизери КП:

Стаменковић Илија – Ика

Илић Боривоје – Бора

Јовић Ђорђе – носилац „Парт. спом. 1941“

Крунић Живојин

Николић Влајче

Прикић Миодраг

Ристић Милорад – Бели, учеств.

Милићевић Обрен, учествовао у НОБ

Стаменковић Живојин „Меца“

Сергијев коментар са стране: прескочио Недељковић Милош

Петровић Владимир, учествовао у НОБ

Поповић Бранислав – Бели

Карацић Ђорђе, који је са нама био кратко време

и други са листе С. Димитријевића

У шестом а, одељењу нама су били наклоњени:

Стаменковић Добривоје, учествовао у НОБ-у

В???овић Вида и др.

Те 1941. године у V б, разреду симпатизери су били:

Михајловић Василије,

Соколовић Александар, учествовао у НОБ-у

Јововић Марко, носилац „Парт. спом.“ из Гајтана

У IV а разреду:

Спасић Вера

У VII разреду:

Трајковић Јосиф – Јоске, носилац Парт. спом.

Петровић Светислав – Света из Петровца, без руке, учесник НОБ-а

Од другова који су били у VIII разреду 1939/40. год. наши су били:

Вуксановић Александар, споменица у НОБ-у под парт. именом Тадија у Јабланичком одреду.

Ранђеловић (сада ??анауковић) Милоје носилац „Парт. споменице“ из Коњувца.

Ја сам учествовао најпре у Пасјачком, а затим у Јабланичком партизанском одреду, а касније као политички радник (руководилац СКОЈ-а).

У Београду,
18. јуна 1979. год.

Бранислав ???ић,
носилац „Партизанске споменице 1941.
из Београда, Радована Драговића 8

54. Изјава Стојанке Радошевић о партијском раду у Лесковцу 1940-1941.

Радошевић Стојанка

М. ОКЛ, 19
Без датума
СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

ДРУГАРИЦА РАДОШЕВИЋ СТОЈАНКА О РАДУ У ЛЕСКОВЦУ ЗА ВРЕМЕ ЊЕНОГ БОРАВКА

Ја сам стигла у Лесковац почетком 1940. године где сам била постављена за професора. Знам да сам стигла после масовног штрајка у текстилним фабрикама. Знам да је цела психоза била у знаку тога штрајка. Причали су ми тада, то је оно чега се ја сећам као приче, да су жене долазиле пред фабрику и онемогућавале улазак у њу. То је мени остало у свежем утиску из првих дана мога доласка. Првога дана мога доласка увече одржан је један састанак – био је то састанак симпатизера. Тај састанак се одржавао негде у оној улици која је у продужетку Хисара, код М. Лазаревића, омладинца, ученика VIII разреда гимназије. Био је то прилично широк састанак на коме нас је било око 20 до 30. На тој конференцији говорила је Милица Павловић, касније проглашена за народног хероја. Она је у то време била професор у текстилној школи у Лесковцу. Шта се на том састанку расправљало тога се заиста више не сећам. Чини ми се да је то био општеполитички састанак на коме се објашњавала ситуација.

Неколико дана по моме доласку ја сам одржала предавање о Кини. Знам да сам то предавање одржала негде око купатила у близини зграде социјалног уреда у некој полунапуштеној згради. То је био састанак са папуцијама, како су тамо звали кожарце. Знам да је осим тога било још неког разговора, али главна тема била је моје предавање о Кини.

По моме доласку ја сам се повезала са Милицом Павловић по личној линији јер смо се ми раније познавале са универзитета. Милица је тада била у партијском руководству – чини ми се члан Месног Комитета. Ја тада још нисам била партијски повезана. Тих првих дана ја не знам никога од

Лесковчана. Ја сам просто ишла са Милицом. Но после неколико дана ја сам неколико пута ишла на састанак жена. Први пут сам ишла са Милицом Павловић а после тога сам ја некако примила на себе те састанке. Један састанак смо одржали у кући Маре Ђорђевић, текстилне раднице у циганском крају. На тим састанцима било је 10, 15 до 25 жена. Ја мислим да сам била на таква три састанка са женама. У Лесковцу тада није било неке званичне форме женског покрета нити омладинске секције. Били су то уствари полулегални састанци. Ја сам некако увек на тим састанцима била предавач. Ја сам дошла из Велеса где сам од 1935. године радила активно. У Лесковцу су биле Јелица Стефановић, Лепосава Стаменковић, ћерка Косте Стаменковића. Ја не знам тачно, можда сам тада била на још неким састанцима са мушкарцима, али се тога не сећам. Сећам се само тих састанака са женама и оног састанка у близини купатила. Углавном на нашим састанцима биле су саме раднице. Није тада било интелектуалки присутних. Убрзо сам се упознала са Хаџи-Јованчићем. Ја сам уопште по тој приватној линији на извесан начин сама проучавала неке материјале. Тада смо прорађивали Стаљинове "Основе лењинизма", имали смо "Пролетера" итд. Пошто сам се ја са Милицом познавала још са факултета и када је Милица убрзо по мом доласку добила премештај јер га је она затражила, ја сам затражила да будем примљена у Партију и примљена сам. Примио ме је Василије Смајовић. Не знам да ли је то било октобра или новембра 1940. године. Знам да сам била у ћелији старе фабрике – старе штофарне предузећа Вранкић-Стаменковић. Ја мислим да нас је тада било можда око десеторо у тој ћелији. Знам да је на том првом састанку био и Смајовић Василије, исто тако Вељковић Станимир, Мара Ђорђевић, знам да је био и чини ми се неки Трајан, код њега смо у кући одржали тај састанак. Био је то човек висок, мршав, црн. Но чини ми се да је он убрзо отпао. После тога састанка партиска организација није се састајала. Ја сам некако одржавала везу са Маром. После сам изгубила ту везу и дознала сам да су сви ухапшени. Но није проваљена партиска организација него су они били похапшени ради неких других ствари. Знам да је био ухапшен један друг у вези рада по синдикату, па су онда и остали били похапшени. То је трајало све отприлике две недеље. У том међувремену, пошто Мару нисам нашла, ја сам срела једну од тих жена-симпатизерки и дознала сам да је Мара у апсу. У међувремену ми смо одржали један састанак са женама, објаснили ситуацију. Убрзо Мара је пуштена. Верујем да је Мара била секретар наше ћелије.

Сад бих нешто казала у вези са Хаџи-Јованчићем. Ја сам приступила раду са интелектуалцима и организовала читалачке групе. На тим читалачким групама био је један број професора, чак бих знала и нека имена да наведем као Чубровић, Васиљевић, математичар, знам да је касније био у Титовом Ужицу и мислим да је тамо стрељан, професор Шарац, онда један чиновник Хипотекарне банке и његова жена. Ми смо тада прорађивали извесне материјале. Том групом сам ја руководила. Вероватно да смо прорађивали историју СКП(б). Знам да се тада интензивно радило. Са том гру-

пом је повезан и Воја Ристић. Ја сам се са њим преко те групе упознала, разговарала и дискутовала. Касније сам ја њега кандидовала. Он је у то време био симпатизер.

Што се тиче партиских састанака у току целе зиме, њих је било више. Углавном су се састанци одржавали код тога старог испод Дискића у једној попречној улици. Ту су се одржавали партиски састанци текстилних радника током целе зиме. На те састанке су долазили с времена на време Зеле, Васа Смајовић и остали. Сећам се да су долазила још два друга који су уствари били у неком полулегалству. Они су били неке врсте полурадника. Просто су утрчавали на те наше састанке. То је све било везано за стару фабрику. Ту је такође вођена широка и масовна акција прикупљања помоћи од радника. Рад на скупљању прилога а и политички рад био је веома интензиван.

Што се тиче растуривања летака, то нисмо радили преко зиме, већ на пролеће. Сећам се да је у тој ћелији била једна млада плава жена а исто тако и њен муж. Били су то радник и радница. Чини ми се да јој је име Цака. Она је долазила код мене на појединачан рад. Доста је била слободна. Не знам да ли је касније била ухапшена. Једино што могу да кажем за тај цео зимски период, то је да сам имала осећање да су Смајовић и Зеле тада били у полулегалству и нису се кретали слободно улицом. Зато сам имала често великих тешкоћа да им доставим шта се збило у граду.

Моја веза не тако по партиској јединици, него веза лична у раду са интелектуалцима био је Хаџи-Јованчић. Ја сам њега познавала, он се кретао кроз град и било ми је лакше доћи до њега. Имала сам некакав утисак да је он немаран и увек сам се нервирала што ми не долази. Чини ми се да је чешће избегавао састанке и увек се око тога петљало. Знам да се и Милица, још док је била тамо, страшно љутила на њега. Такав је био кроз цео зимски период. Осим тога, ја неке чвршће везе нисам имала. Стално сам радила са интелектуалцима, окупљала их.

За време мога доласка у Лесковац била је прилично јака организација у самој средњој школи – омладинска организација. Ја са њима нисам била у директној вези. Међутим, у септембру месецу избачена су четири маџуранта. Знам да је један био Жика Илић-Жути, онда Радован Жунић и још двојица. Био је то син учитеља Жунића. Они су били избачени, а 70 ученика је било кажњено. Били су избачени због једног излета на коме су певали револуционарне и напредне песме, а тај излет су још организовали без знања школских власти. На том излету одржани су неки краћи састанци. Зато је тај излет био оцењен као непријатељски рад и зато су ти ученици били показњавани. Међутим, јавност у Лесковцу невероватно се узбудила и дошло је до правог револта. Цела јавност стала је на страну ученика. Чак и интелектуалци, па и она средња буржоазија, и они су великим делом стали на страну ученика. Морам да напоменем да је то избацавање било извршено технички потпуно неправилно. Извршено је на иницијативу професора Хаџи-Митића који је био изразити љотићевац, а и професора Лазаревића.

Сећам се да је том приликом дошао изасланик министра просвете Зечевић и предложио је наставничком савету да се та цела ствар поново размотри. Морам да кажем да је Зечевић врло добро водио целу ствар. Колико ја знам, Зечевић је касније отишао у партизане. Био је доста широкогруд и он је својим утицајем и личним везама водио те седнице наставничког савета које су дуго трајале.

Кад смо већ код тога, ја морам једну ствар да кажем. Један велики присталица избацивања тих ученика био је професор Марковић кога сте ви после ослобођења поставили за директора у Лесковцу. Знам да је његова жена предавала српски. Приликом тога ислеђивања дошло је до тога да су Лазаревић, затим један математичар избачени на годину дана из школе као професори, суспендовани на основу истраге која је доказала да је ту било подмићивања. Ми смо углавном целу ствар базирали да се радило неправилно у школи и да је било подмићивања. Знам да су та три професора који су искључени, били руководиоци љотићевске организације која се и у средњим школама појављивала. Ја не знам да ли је вама познато, али је тамо радила једна група љотићеваца.

Цела та ствар невероватно је одјекнула међу ученицима. Том приликом ми смо добили невероватно много омладине на нашу страну. Био је то одлучан политички моменат да ми поводом избацивања ученика раскринкамо професоре љотићевце. Знам да су ти професори истовремено направили излет на иницијативу тих љотићеваца и знам да су се сликали у виду слова ДЉ – Димитрије Љотић. Међу самим професорима ствар се просто сјајно одвијала. Био је ту један број симпатизера, био је ту један број политички неопредељених, али ти професори они су у том моменту поштено наступили и један број професора-жена које су просто по некој личној линији биле на нашој страни и ми смо добили већину. Хаци-Митић је смењен као директор, а избацивање ученика је поништено. Отада се у нашој школи развија интензиван политички живот. Омладинци су се чврсто определили, знам да је у VIб разреду тада било 17 омладинаца који су се сматрали симпатизерима. Међу њима је било и скојеваца. Тада је већ био формиран СКОЈ. Ти омладинци су просто отимали позиције, учествовали на приредбама и свима тим приредбама давали наш карактер. Тако смо ми наступали са комадом "Све ће то народ позлатити" и против воље свих тих директора то је продрло. Постојала је литерарна дружина и драмска секција, ђачка књижевна дружина и остале дружине. Свуда су ту радили напредни омладинци. Морам то још да кажем да су ти омладинци имали тада веома велики углед у школи, па чак и код професора. Ја ћу вам сада изнети само један детаљ. Требало је да се наступи. Тада је била директорка Славка Грбић. Она је казала да се не може наступити јер се ученици нису спремили. Ја сам тада отишла код њака и казала им да морају напамет да науче све те ствари за једну ноћ. Сутрадан, сви су они без шаптала радили на проби. Директорка је била запањена, за њу је то био један велики доживљај, о коме је она много причала. Она није била нека наша симпатизерка него је ра-

дила са нама по женској линији. Није се лоше држала. Једно време као заменик директора доста нам је помогла.

Наравно да су сви ти догађаји имали одраза и у школи, тако да је дошло до сталног измењивања директора. Уствари није било директора, него увек вршиоца дужности директора. У један мах за директора је дошао професор Јова, мислим да је Станојевић, припадао је земљорадничкој групи Драгољуба Јовановића. Он је сарађивао у Народном фронту. На крају, дошао је за директора неки владин човек. Било је то пред сам улазак Немаца. Он је узео целу ту ствар борбе у колегијуму у своје руке. Омладинска организација је наставила свој рад и одлично је стајала. Ми нисмо имали неке чврсте организационе форме, али група интелектуалаца наставила је рад преко народног универзитета. Ја се сећам ту да је радио и Богдан, професор латинског језика. Знам да је после добио и споменицу а сада је на универзитету. Он је одржао предавање о Првом српском устанку, наравно у духу одбране земље. Често пута таква предавања била су наивна, али су она сва била у духу народне одбране. Ја сам ту по свом личном задатку некако радила. Знам да смо једно време доводили неке другове из Београда, пред сам рат на народни универзитет и они су одржали неколико предавања. Ми смо ту групу целу звали група интелектуалаца.

Иначе, женског покрета није било и неке чврсте организационе форме нису постојале. Но ту се продирало преко других форми. Осим у гимназији, ми смо радили у Хипотекарној банци. Ту смо имали неколико људи. Они су имали и летке, а доста јавно се дискутовало о тим стварима.

Најактивније у граду иступао је професор Чубровић, од интелектуалаца. Ја сам била више повучена и он је уствари радио на свему томе. Био је ту и Јова, али он није јавно наступао. Чубровић је већ био познат и знало се како је настројен. Даље, била је ту Боса Ђурић, која је наступала по некој линији човечности, хуманој, личној, па нам је она често пута и по неки пут и ствар покварила, иако то није хтела. Што се тиче жена, ја се не сећам да смо ту некако продирали, нарочито у Коло жена. Ја сам дошла из Велеса, а тамо смо ми успели да уђемо у женско коло и да направимо напредни женски покрет. А исто тако и у Белој Цркви, и ту сам ушла у Коло српских сестара и формирала секцију женског покрета. Међутим, у Лесковцу, ту нисмо успели. Ту су углавном биле жене из буржоазије. Ми смо директно радили са женама-радницама. О раду са интелектуалцима говорићу касније.

Ја се сећам да је партиска организација тада почела да интензивно ради и по синдикалној линији и знам да смо ми радили интензивно да се убацимо у Југорас. То је било у оно време када су забрањени УРС-ови синдикати – крајем 1940. године. Чини ми се да је 1 децембра 1940. године Цветковић забранио УРС-ове синдикате а почетком 1941. године ми смо формирали активе за улазак у Југорас. Нешто детаљније о томе не знам, али знам да се о томе расправљало, разговарало, радило на томе. Имали смо и неке успехе.

Што се тиче предратног периода и о ономе пре бомбардовања, ја знам да су пред 27 март скоро сви наши другови били скоро у илегалству. Ретко смо их виђали. Због тога ми се чини да 27 март у Лесковцу није доbio онај карактер који је имао у Београду. Штавише ту су се одржали митинзи који су добили, по мом мишљењу, потпуно шовинистички карактер. Одржано је молепствије у цркви, излазак гимназије као такве, излазак радница фабрике дувана. Знам да ми је дошло да плачем када сам видела оно одушевљење за краља. Међутим, средњошколска омладина била је збуњена. Она није могла да узме те манифестације у своје руке јер се није снашла. Нисам се ни ја снашла. Осећала сам се потпуно сама. Сећам се да ми је пришло неколико скојеваца, иако ми тада нисмо били директно повезани и питали ме шта да раде. Ја сам мало поразговарала са њима, они су отишли на Хисар, тамо одржали један састанак и размотрили ситуацију. Тога дана после подне појавили су се Смајовић и још неки другови. Сви ми нисмо били задовољни са оним што се догодило на митингу. Ја сам увече ишла да тражим Смајовића, нашла сам га, разговарала с њиме, тражила објашњења и онда смо одмах међу радницима објашњавали ситуацију. Отада наш рад је постао нешто јавнији, живљи. Не знам да ли се ви сећате, ми смо онда почели са окупљањем група. Одржавали смо састанке са симпатизерима и онима који су нас помагали. Ја се сећам да сам ишла на један састанак градског одбора за народну помоћ. То је био неки полулегални састанак. Није то био неки илегалан, нити легалан састанак. Поред чланова Партије у тај одбор су ушли и неки радници и симпатизери. Тај одбор је водио један Македонац. Он је био илегалац на нашем терену, један мали, мршав црн човек. Знам да је била и Лепа Стаменковић.

Тада је дошао улазак непријатеља у град, улазак Немаца – освајање земље. Тада настаје један период страховито интензивног рада. Не можда неког нарочито масовног, али појачаног рада. Знам да смо интензивно одржавали састанке па се сећам чак и неких кућа у којима су одржани састанци. Знам да је на једном састанку било 20-30 људи. То су били људи који су деловали на тој линији народне помоћи. Ми смо њих позивали на састанке и објашњавали ситуацију.

Што се тиче партиских организација, ја знам да се партиска организација поделила у два дела. Ја не знам колико је било партиских организација пре тога у Лесковцу, али ја сам имала осећање, да ли је то тачно или не, ви ћете то вероватно знати, да постоји само та једна партиска организација у којој сам ја била.

55. Изјава Слободана Димитријевића о СКОЈу у Лесковачкој гимназији 1940-1941.

На почетку школске 1940/41 године примљен сам у одељењски СКОЈ-евски актив, VI разреда гимназије, одељења VI Б. Примљен сам на

састанку актива од стране Жике Илића зв. „Жути“ и Благоја Лакићевића, који је био секретар тога актива.

У оквиру актива прорађивали смо и литературу, посебно радове Маркса и Енгелса, лист „Пролетер“, и поједина умножена поглавља Историје СКПб-а.

Те школске 1940/41 године, актив је одредио да будем председник „Јадранске страже“, на које сам место изабран после пораза Љотићевог кандидата.

Сергијев коментар дописан руком: Телефоном. Не Јадр. стража већ *Ђурђе-вак*. Нетачно. То је сп. Петрушке (пис. изј. С. Петрушића и Б. Жижића)

27. III 1941 цела гимназија по разредима изашла је на улицу и укључила се у поворку. У поворци су се СКОЈ-евци груписали по одељењима и извикивали пароле. Сећам се да је Др. Ивковић зв. Милутинац који је тада био резервни официр и учествовао заједно са гарнизonom у поворци и са коња на коме је био одржао краћи говор о отпору фашистичкој Немачкој и против фашизирања земље.

Почетком јуна 1941, тј. крајем школске године, пре напада на СССР наш се актив окупио и ми који смо били из града, били смо расподељени по реонима. Ја сам у то време становао у Устаничкој ул. сада Црног Марка и био сам у реонском активу тога дела града, кога је водила Бранка Стефановић. Самном су били још Михајло Живковић, зв. Шућуран, Звонко Костић, Јелица Илић, Вера Стаменковић, млађа сестра Драга Стаменковић и др. После напада на СССР дошло је одмах до састанка нашег актива на коме смо упознати са насталом ситуацијом, потребом организовања отпора окупатору и скупљање помоћи, у новцу и натури, за прве партизанске одреде (Куковица).

У то време, крајем јула или почетком августа 1941 године, организоване су акције спаљивања новина, жита, сена и др.

Група коју сам ја водио, а у којој су били Вера Стаменковић и Јелица Илић, спалила је стокирано сено у парку „9 Југовића“. Група на челу са Вуксаном Булатовићем спалила је жито на аеродрому, а група на челу са Добрицом Миленковић спалила је новине код Би??аревићеве радње, до моста преко Ветернице.

Сви даље наведени подаци односе се на период до окупације.

СКОЈ-евски одељењски актив VI Б разреда 1940/41 г. коме сам припадао, а чији је секретар био Благоје Лакићевић, бројао је 13-15 чланова. У њему су били:

Јовић Ђорђе – носиоц споменице
Петровић Влајко – из Мирошевца
Лакићевић Благоје – погинуо
Димитријевић Слободан
Голубовић Милорад – из Лапотинца

Стаменковић Илија
Кулић Димитрије
Гудурић Братислав
Илић Боривоје
Крунић Живојин
Прикић Миодраг
Ристић Милорад зв. „бели“
Томановић Александар
Милићевић Обрен из Тополе

У VI А 1940/41 године Комунистички симпатизери су били:

Стаменковић Добровоје
Грујић Даница
Михајловић Раде
Савић Милорад син учитеља
Цакић Владимир

У генерацији VIII раз. 1940/1941 наши су:

- Вељковић Радмила
- Лазаревић Милоје
- Милачић Смиља
- Миленковић Добринка

У генерацији 1941/42 године тј. VII разред исте године:

- 1) Павловић Драгољуб зв. Козак
- 2) Крцић Миодраг зв. Мија
- 3) Стојановић Александар зв. Ђорковски(?)
- 4) Жумић(?) Надежда
- 5) Чомић Ана

У генерацији 1943/44:

- 1) Илић Јелица
- 2) Булатовић Вуксан
- 3) Костић Бранко
- 4) Костић Звонко – погинуо
- 5) Јовановић Емилија
- 6) Живковић Михајло „Шућуран“ погинуо
- 7) Соколовић Александар „Голуб“

У генерацији 1944/45:

- 1) Јовановић Борислав
- 2) Стефановић Зорица зв. „Ми?е“
- 3) Станисављевић Цвета
- 4) Булатовић Вукоје
- 5) Митић Радмила
- 6) Спасић Вера, ћерка Мире „Ковача“
- 7) Крчић Градимир
- 8) Милетић Миливоје зв. „С??а“
- 9) Стојановић Драгољуб зв. „Никац“
- 10) Гоцић Радомир

У једној старијој генерацији од моје:

- 1) Стојановић Боривоје зв. „Штука“
Љотићевци су били, независно од генерације којој су припадали:
- 1) Михајловић Бранислав, млађи брат Вујице, био у III Б 1938/39
- 2) Аранђеловић Миодраг
- 3) Гребенаревић Миливоје
- 4) Стоиљковић Слободан
- 5) Гроздановић Надежда
- 6) Врањкић Радмила
- 7) Јелкић Милица
- 8) Лозанић Јелица

Изјаву дао
Слободан Димитријевић
14. VI. 1979
Раковица - Београд

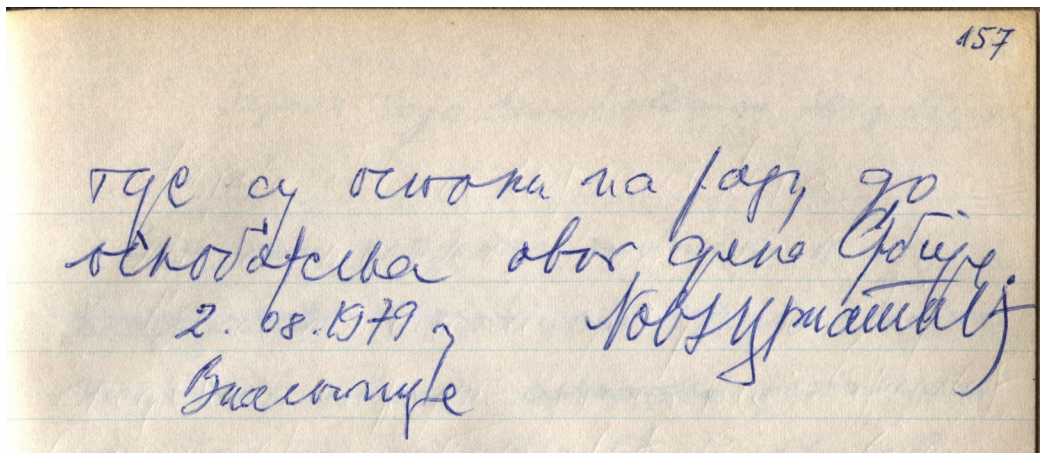
56. Изјава Новице Црнатовића о напредним учитељима у Власотиначком срезу (1937) 1941 (1944).

Пре априлског рата 1941. год. у Власотиначком срезу били су следећи напредни учитељи: Обрадовић Стојан, Бранко Павловић, Тодор Банковић, Добривоје Дикић, ... Јанић Сениша, Петровић Стојан, уч. у Гару, стрељан у Нишу (био заробљен), Милица Калановић (стрељана у Нишу 1944. год. септембра) учитељица у селу Стајковцу – Власотинце); Поповић Вера учит. домаћ. школе у Власотинцу, стрељана у Нишу.

Изјава Новине Црнотолута

Пре априлског рата 1944 го
у Власотманској срези била је
свегда најбољи чланови: Одраслат
Скопје, Јанко Павлац, Метод Бачко-
лић, Зорановић Дукац, ... Јанко
Синица, Стефановић Скопје, др. у Тару
српски у Виши (као заробљени) Миливој
Караџић (српски у Виши 1944 го
својеручно) Миљковић у селу Скопје-
Каврац - Власотманско; Стефановић Мери-
чић - доцент школе у Власотманској
српски у Виши.

Ја сам у то време био чланови,
у Барју али сам сарађивао
са српским преко Власотманско-
ког а пре одласка у Београд 1937 го
био сам чланови у Барју Јури-
чевић

Ја сам у то време био учитељ у Барју али сам сарађивао са учитељи-ма среза Власотиначког а пре одласка у Барје 1937. год. био сам учесник у раду удружења.

Сретен Микошевић као студ. медицине учествовао је у раду напредне омладине а затим као сарадник НОП-а хапшен и стрељан на Бубњу у Нишу јуна 1943. год.

Синиша Тотошковић и *Сретен Марковић Пуклица* – до почетка рата 1941. год. – били су чланови КПЈ – и радили у партиској орг. Власотинце. Кад је почео рат потпуно се одрекли сваког учешћа на задацима КПЈ и НОП-а и за сво време рата били пасивни, ништа нису урадили за НОП -. Кад су почела хапшења око друге пол. 1942. год. отишли добровољно у борски рудник на рад, где су остали на раду до ослобођења овог дела Србије.

2. 08. 1979 г.

Власотинце

Новица Црнатовић

57. Драги Стаменковић о окружном партијском саветовању у Братмиловцу 22. јуна 1941. г. и нешто о Кости Стаменковићу секретару ОК – КПЈ за Лесковац.

По одлуци ПК КПЈ за Србију – ПК СКОЈ-а за Србију Василије Буха (Буха члан ПК КПЈ за Србију) и ја чл. ПК СКОЈ-а пошли смо да обиђемо ОК-е Партије и Скоја у Нишу и Лесковцу негде у јуну 1941 г. после извесног боравка и разговора у Лесковцу од раније припремано и заказано окружно парт. саветовање за округ Лесковац почело је тиме што су учесници парт. сав. сви дошли и разместили [се] увече 21 јуна 1941 г. у кућу Томе Костића пиварског радника. Сви смо те ноћи на слами спавали и ујутру 22 јуна 1941 г. почели саветовање које је трајало до 22 ог. по подне, када смо по при[...] напустили кућу Т. Костића и појавили се у Лесковцу. Ту

сам на главној улици Лесковца на Корзоу срео ћерку Косте Стаменковића Лепшу члана ОК СКОЈ-а која ме је сва узбуђено питала где смо цео дан, да нас свуда сви траже, да нас обавесте да је избио Совј. – Немачки рат, избила је „светска револуција“ а вас нигде нема, Тада смо се на брзину потражили учесници саветовања да се на брзину договоримо шта да радимо обзиром на ново насталу ситуацију јер смо ми цео дан држали саветовање а да нисмо знали да је избио Совј. – Немачки рат.

Не сећам се више кога смо све у предвечерје нашли на улици Лесковца, али нашли смо учеснике и чл. ОК – Партије и шетајући улицама одржали такорећи ново саветовање договарајући се шта да предуземо као најглавније. Ту је Василије Буха чл. ПК – КПЈ одмах предложио – то је усвојено да се одмах прогласи мобилно стање свих чл. Партије – Скоја – њихових руководства, с тим што ће се свакодневно два пут дневно одржавати састанци Партије и Скоја – сваки дан веза између секретара ћелије и актива Скоја - његових руководства, што ће техника одмах дневно давати у виду кратких летака, вести итд.

Истовремено В. Буха је одмах дао директиву да се сви чл. ОК-а Партије – Скоја – чл. Партије који су познати полицији одмах склоне у илегалност и да одмах те ноћи не спавају код куће јер су могућа хапшења. На тај начин је спасен сав парт. кадар јер је стварно те ноћи тражен од полиције – Гестапоа сви познати комунисти. Ја сам исте вечери по директиви В. Бухе отишао до Ниша да им пренесем исте директиве, што сам и учинио. Било је неких чл. руководства у Нишу – другова који нису послушали директиву или нисмо нашли – веровали да неће баш те ноћи бити хапшења и остали су кући, па су били похапшени и међу првим били стрељани.

Тада 22 јуна увече В. Буха је изнео да обзиром да Косту Стаменковића зна такорећи сваки грађанин – дете, да је он огромна – непроцењива вредност за Партију обзиром на велики углед као народног трибуна, револуционара и да ће нам бити од огромног значаја углед Косте Стаменковића за почетак устанка, да Коста не врши активно – оперативно дужност секретара ОК -, већ да се за извесно време склони на сигурно место и да се са њим врше консултације – да се он држи у курсу и да посредно руководи парт – радом. То је прихваћено и Коста Стаменковић је склоњен у Власотинцу код чл. партије „Ђорета“ Лончара. За његово место боравка знао је само В. Буха – ко још не знам, ја сам знао о томе, ал када сам сазнао не могу да се сетим.

Такав статус Косте Стаменковића потрајао је доста дуго, а практично парт – рад ОК-а је у једно време, тако ми је остало у сећању, обављао сам В. Буха. Ја не знам да ли је В. Буха о томе обавестио ПК КПЈ за Србију и добио њихову сагласност, али колико знам, не сећам се ког месеца тачно септембар можда дошла је из Београда моја сестра Лепосава Стаменковић – она је оперативно била секретар ОК – КПЈ за Лесковац.

Тај такав статус Косте Стаменковића био је, пре формирања одреда – на почетку разумљив – логичан, међутим он се није мењао у току 1941 г. па је постојао све мање логичан па и политички погрешан. С друге стране – све мање је био сигуран за Косту.

Пошто ја нисам од октобра 1941 г. био у Лесковцу, ја не знам када је Коста изашао из илегалног стана у Власотинцу – када је тачно дошао у одред – какав је статус партиски формално имао, све до погибије 1942 године. Хоћу да напоменем да је тада ОК – Партије, његово седиште било у граду Лесковцу и да стварно Коста није могао живети – кретати се по граду.

Наравно није морао ОК – његово седиште бити у граду, поготову кад смо већ септембра имали највећи део територије слободан али још дуго је (до половине 1942 г.) ОК – Партије био у граду Лесковцу због чега је било жртава и тешкоћа да се ОК-а састаје – функционише, јер је било чл. ОК-а који су били на терену и у одреду.

Тада одмах после 22 јуна В. Буха је у истом смислу као за Косту Стаменковића, донео одлуку да се Станимир Вељковић „Зеле“ премести од секретара ОК – СКОЈ-а за Лесковац за секр. ОК – СКОЈ-а за Ниш, јер га је полиција у Лесковцу знала а у Нишу није. По тој основи је премештен – Васа Смајевић од чл. ОК – Лесковац за чл. ОК – Ниш.

Друга је ствар, да ли су те одлуке биле правилне, обзиром да су то били људи који су били утицајни у народу, - проблеми су били тамо где су расли политички али у то време на њих се гледало уже као на политичке раднике – они су се врло брзо снашли на новим теренима и новим срединама.

На саветовању у Братмиловцу било је око 20 чл. партије. Не сећам се свих учесника а многе нисам ни познавао. Знао да су били: Коста Стаменковић, Васа Смајевић, Зеле Вељковић, Тома Костић, Влада Ђорђевић.

На саветовању је био преглед политичке ситуације, стање п. орг., - припреме за устанак, прикупљање оружја – санитарског материјала, увежбавање војно – санитарско – многе друге ствари.

Сећам се да је тада донето било мобилно стање п. орг. Ја сам сваки дан се састајао са представницима п. орг. из Голог Рида – Нове Тополе села између Бојника и Лебана. Једног дана је долазио Алекса Попић, другог дана Гојко Драшкович. Некад су долазили јахајући коње, други пут бициклама, трећи пут пешке и извештавали каква је ситуација, носили партиске материјале – директиве. Ту се није формално гледало ко је чл. ког форума. Ето на пример ја сам тада био чл. ПК СКОЈ-а за Србију али сам вршио истовремено и овакве дужности како сам предходно навео, што су биле дужности чл. ОК Партије.

Хвар 7 Јануара
1979 године

Драги Стаменковић

**58. Нека сећања на прве дане излажења нашег листа [Наша реч]
Усмене новине, 16. XI 1964 (период 1944-1945).**

Оних тешких али славних дана у тек ослобођеном, тешко рањеном Лесковцу, док су још праштале осветничке пушке, зачала се мисао за покретање листа. Тај лист, који се онда родио под именом „Наша реч“, ових дана прославио је свој двадесетогодишњи јубилеј.

Тим поводом изнећемо нека сећања на минуле дане и неке интересантније моменте из нашег рада на том листу.

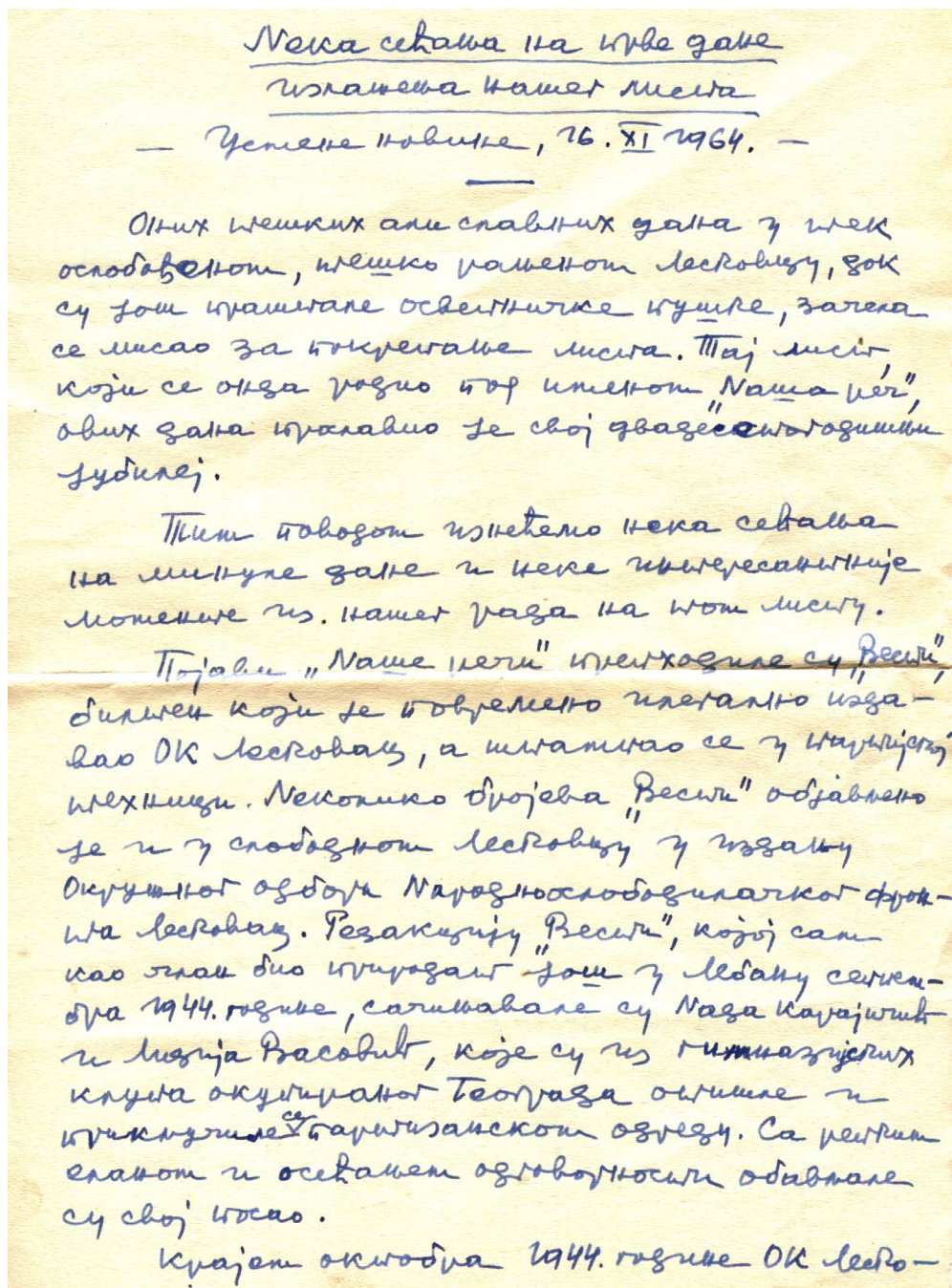
Појави „Наше речи“ претходиле су „Вести“, билтен који је повремено илегално издавао ОК Лесковац, а штампао се у партијској техници. Неколико бројева „Вести“ објављено је и у слободном Лесковцу у издању Окружног одбора Народноослободилачког фронта Лесковац. Редакцију „Вести“, којој сам као члан био придодат још у Лебану септембра 1944. године, сачињавале су Нада Карајчић и Лидија Васовић, које су из гимназијских клупа окупираног Београда отишле и прикључиле се партизанском одреду. Са ретким еланом и осећањем одговорности обављале су свој посао.

Крајем октобра 1944. године ОК Лесковац донео је одлуку којом је била одређена судбина нашег листа. Одлука је била кратка и неопозива: покренути недељни лист, а пренео ју је тадашњи секретар ОК Лесковац Риста Антуновић, који је и дао име нашем листу. Једва је протекло недељу дана од објављивања ове одлуке и први број „Наше речи“ угледао је свет 7. новембра 1944. године, разграбљен од одушевљених читалаца, у тиражу од десетак хиљада примерака. Тако је почео да излази наш лист у условима разореног града као орган Окружног одбора Народноослободилачког фронта, а дотадашња партијска техника прерасла је у Пропагандни одсек истог одбора фронта, у чијем саставу се налазила и редакција листа поред више секција просветно – културног и пропагандног карактера. Први шеф Пропагандног одсека и члан редакције био је Жика Петровић, а после њега, почетком 1945. године, на тај положај је дошао Раде Ивић. Обадвојица обилато су сарађивали у листу, а јављали су се разним краћим и дужим написима.

Од људи који су се раније бавили новинарством, још првих дана пришао је Добривоје Каписазовић, који је писао као сарадник и помагао уреднику у раду, нешто касније дошао је Брана Митровић, а у јесен 1945. године, по повратку из злогласног концентрационог логора у Бухенвалду, појавио се и Сергије Димитријевић, који је извесно време био и члан редакције поред Радета Ивића. Нарочито је била драгоцен сарадња Сергија Димитријевића. Међу онима који су тада први пут почели да се огледају на пољу новинарства поменућемо Милу Јовановић, Красавину Пешић, Виду Давинић, Бранка Стојимировића, Слободана Поповића, Зору Стефановић, Наду Анђелковић, Стоју Дуровића и Зарија Поповића, од којих је Красавина Пешић постала уредник „Жене данас“, а Мила Јовановић уредник јед-

ног недељног листа. Међу првим графичким радницима који су радили на листу били су: Милош Јовић, Божидар Вучковић, Јордан Кашеновић, Трајко Чупић, Вида Савић, Стојан Тешић, Жика Димић, и др.

Није тешко да представите себи под каквим тешкоћама је почео да излази лист ако додамо да је онда град био порушен, без воде и струје, са оштећеним штампаријама, без комуникација са Београдом.

Још увек су ми у свежем сећању два тешка момента из оног времена. Први се односи на припрему првог броја у онаквим условима, без новинарског кадра и техничког особља, а други моменат када је постојала опасност да због дужег прекида струје не изиђе први број на шест страна, те се пребегло штампању листа ручним окретањем машине у току два дана. И у једном и у другом случају постављало се питање бити или не бити, али захваљујући ангажовању чланова редакције и самопрегорном раду чланова Пропагандног одсека и графичких радника у полуоштећеним и полузагрејаним просторијама успело се у овим подухватима, те су тако два најтежа момента из тих дана претворена у најрадосније.

Памтим и један интересантан доживљај из тога времена. Тадашњи шеф пропагандног одсека предложио ми да одемо и направимо репортажу о једној авијатичарској руској јединици стационираној на аеродрому у граду. Отишли смо тамо и људи су нас примили срдачно, братски. Провесели смо се са њима и поразговарали, мерили они речи, мерили и ми, а кад је објављена репортажа испало је да нисмо све најбоље измерили, јер смо и нехотице одали место боравка јединице у време када се још водио рат. Разуме се није остао неопажен и без икаквих последица овај случај од стране више совјетске команде у односу на руководиоца ове јединице.

Мислимо да неће бити на одмет да истакнемо неке карактеристичне појединости.

„Наша реч“ је почела међу првим листовима у Србији да излази и од онда непрекидно излази, што није случај са другим недељним листовима – прокупачким, врањским и другим. Први број изишао је на сам дан 27-годишњице октобарске револуције стицајем околности. У почетку лист је излазио двапут недељно да би се касније претворио у недељни лист. Прве бројеве нашег листа продавао је највештији и најспособнији лесковачки продавац новина Драги Цветковић – Социјал, коме је пре рата било забрањено да извикује радничку штампу због успеха који је имао, па је довитљиви Драги Социјал од онда дувао у рог и постизао исти успех. За 20 година излажења листа изишло је 1000 бројева „Наше речи“ у тиражу од 5 милиона примерака, што представља импозантну цифру, а на дужности уредника измењало се 11 лица. Најстарији по годинама био је први уредник, а најмлађи Радомир Хаџи-Ценић, који је у својој двадесетој години дошао на ову дужност. Под псеудонимом су писали Д. Каписазовић (Д. Капин), Брана Митровић (Б. Стојин) и Слободан Поповић (С. П. Дацин).

Можемо слободно рећи да се „Наша реч“ за ових двадесет година непрекидног излажења развијала и технички и садржајно и достигла знатан ниво претварајући се све више у орган јавног мњења, у јавну трибину наших грађана.

Прохујало је 20 година, али остала је „Наша реч“, колективно дело ондашњих граф. радника, сарадника и чланова редакције.

**59. Белешке које је сачинио Аристомен Ристић Мења о
Саветовању у Савезу бораца о изради хроника, 27. VI 64.**

САВЕТОВАЊЕ У САВЕЗУ БОРАЦА, 27. VI 64.

Присутни:

Смајевић и
Едип Хасанагић

Методологија рада у писању хроника.

Састанак отвара Столе Николић.

Треба да се ради 30 хроника.

1) *Бојник* 7 хроника:

- 1) Бојник – Бошко
- 2) Кнежевић – Косанчић
- 3) Гроздановић – Г. Брестовац

2) *Брестовац*

Печењевце – Ракић
Драги Митић – Брестовац

3) *Грделица*

А. Ристић - Грделица
(штампана)

4) *Лесковац*

К. Коцић – Лесковац
Белановце – Зарије Поповић
Манојловце – Зора Спасић

5) *Туларе*

Леце – Никола Илић

6) *Црна Трава*

Константиновић - Црна Трава
(све обухвати)
треба три хронике.

7) *Вучје* – 5 хроника

Вучје – Гроздановић
Мирошевце
и Стројковце – Т. Крстић

8) *Јордан Јовић* – Орашје

Са 16 хроничара склопљено уговора.

Васа Смајевић:

- Има села са староседеоцима и досељеницима.

Друкчије су се односила једна, друкчије друга села према борби и окупатору.

Васа Симајовић

- Уми сел са савременим и засе-
беницима.

Звучне су се односима јесте,
звучна звучна селна јовена
Горди и окупишту.

Радом о Гаврићу итје болно
завошто рачуна о ентитетним
Група, кинетична, илп. Но ми
се итје зовано.

- Радом на крају итја бавићу
губи обзе.

Крива крива итје итје
је верно за вади. итје итје
од 1937. у бавићу. у бавићу
итје итје итје итје
је сванто и вади.

Бавићу итје итје итје
за је итје итје итје итје
итје итје итје итје.

1939. зовано за итје итје
итје. За 2 месеца итје 100
итје итје итје, итје. 40 итје
итје, а итје 60.

Горди итје итје итје итје
за је итје итје итје итје
итје итје итје итје. Итје
итје за је итје итје.

Радам о Гајтану није водио довољно рачуна о етничким групама, имиграцији, итд. то му се није допало.

- Радничка класа играла важну улогу овде.

- Кулић направио грешку што је рекао да радн. покрет почиње од 1937. у Лесковцу. У Лесковцу партијска организација постојала је стално и радила.

- Темпо такође погрешно кад је рекао да је пре рата било десетак комуниста. Навео за само преко 10 Парт. ћелија.

- 1939. дошло до организације парт. орган. За 2 месеца имао 100 чланова у парт. орган. 40 му отпало, а остало 60.

- Бору Пикслу нисмо примили у Партију зато што се јавио дописником да долази тада и тада на састанак. Нисмо могли да га примимо.

- О Кости говори. Одржавао везу са њим. Изабран за члана ЦК – зашто? Ако ништа друго, зато што је од 1919. непрекидно држао парт. организацију.

- Од радничке класе учили смо класној свести. Штрајкови, непрекидна борба. Ово је борбен. елемент.

- Борба у клисури није оцењена, а учињена велика услуга савезницима рушењем пруге и пролаз[а] Немаца за Африку, а касније – осујећен им пролаз кроз Грделичку клису[ру], те су отишли на Космет.

- Није саветовање Окр. ком. у Братмиловцу. Није то било саветовање. То су биле организационе припреме.

На дан 22 јуна 1941, напада на Совј. савез. Дознао у [нечитка реч] да ће бити напад. Овде рекао секретару, а он рекао да нема рата са Совј. Савезом. Затворили се у Братмиловцу и нису знали. Одмах су рекли да нико не спава[ју?]. Остао још 3 дана у Лесковцу. У првом списку за стрељање било 14 комуниста, (Коста, он и др.).

- Политички а не партијски актив. Погрешно. Он није имао чисто организационо партијски актив. Најбољи су се ту кандидовали. Парт. ћелија од 3 члана. Онда су ишли шире. Парт. актив није био организациона форма. Имали смо и актив СКОЈ-а састав. од чланова СКОЈ-а.

- ЗОЈ – узели у своје руке.

Един Хасанагић:

1) *основни принципи у раду на хроникама и досадашња искуства*

- НОБ – један од најзначајнијих периода у нашој историји..

Да би се сачинила комплетна историја тога периода – приступило се хроникама.

Нема много трагова у време конспиративности – онда сећања. Она ближе дочаравају место и време из оног времена.

Треба што пластичније пренети генерацијама.

И истор. науци – писмени документи – примарни извори, мада и ту има субјективизма.

Обрађује се период 6 април – 15. мај 1945.

Да ли треба обрађив. само овај период или ближу и даљу прошлост – добро је и то радити, потребни су уводи (сажети, кратки, за период из 18 и 19 века).

Хроника – приказ развоја догађаја и збивања и односу на непријат. и на социјалне и друге моменте.

Како доћи до података

Три фазе рада:

- 1) припрема,
- 2) прикупљање података и
- 3) обрада прикуп. података

[П]рипрема: познавање историје НОБ и национ. и план рада (познавање општенац. истор., посебно краја)

Прикупљање мемоара. Треба да буде вешт у постављању питања. Треба одабирати грађу и усмеравати саговорника на потребне податке, а потом их проверавати. Не смеју елементи маште да преузму превагу над чињеницама. Сам хроничар се може супротстављати.

Два значајна момента у раду хроничара:

- 1) да региструје и прикупи податке и
- 2) да има способност да навуче саговорника на оно што му је потребно.

План рада треба да садржи преглед извора (архивски подаци) којима ће се служити, преглед литературе, преглед лица за разговоре (сећања).

У погледу литературе:

- 1) Јужна Србија – најкомплексније има података,
- 2) Зборник докумената I том,
- 3) Преглед историје Савеза комуниста.
- 4) Завод за проуч. радн. покрета – издао три хронике (Две хронике нису успеле, хронике које су се искључиво ослониле на сећања, која нису најсигурнија.)

Основни рад у писању хроника

Хроника – збир података из писаних извора и сећања.

Према сећањима треба имати резервисан, критички став, али не сме да се пређе у сумњу. (Нпр. датум треба проверити).

Черчил и мемоари[: С]ећање је највећи алхемичар. Све што је било олово претвара у злато.

Моћ памћења – релативна – различита. Брже сећања чиле код револуционара и полит. радника; Нови догађаји потискују старе. Заборавност и чилење у сећањима долази и отуда што је било и после рата крупних догађаја који потискују оне из борбе и мешају. Неко памти детаље, неко опште ствари.

Понекад казивања могу да буду нереална и тенденциозна. *Разлози:* лични интерес, субјективни разлози (случај са хроником Радања), има тенденција да се крај идеализује. Једностраност у приказивању догађаја. Свака револуција кретала се цик-цак линијом.

У хроници треба да се виде елементи и револуције и контрареволуције. Треба да се виде и прилике, како се живело.

Егоцентризам. Појединци себе приказују као личности од које је све ишло, и он је био центар. Има бораца, и шкртих у причању из скромности. Тешко је добити податке од других о погинулима.

Како сакупљати податке о четницима после 20 година а да не изазову негодовања. Треба много такта да се дође до података. Не треба натезати око споредно, безначајно.

Ослањати се на савез бораца (организовање састанака).

Код утврђивања датума треба узимати месеце и др. (лето, жетва, верски празник итд) ако се не зна тачан датум.

Од функција оних који пружају податке зависи навођење извора података.

[Четири] врсте личности које дају податке:

- руководиоци,
- борци или извршиоци (војни и политичке орган.)
- очевици догађаја
- они који знају догађаје по причању других.

Од тога зависи значај и аутентичност података.

Шта све бележити и уносити

1) Хронологија и

2) Хроника.

Ако нема посебних догађаја и збивања, онда писати хронологију за та места (сажета регистравања што се збило),

елементи:

1) догађај збивања,

2) датум

3) садржај догађаја

4) извор података (сећања или архивски материјал).

Хроника – Знатно проширен приказ догађаја из одређ. краја, који може садржавати и шире описе од учесника из литературе. Не сме бити само регистратор. То није књижевни већ историски, научни рад. Новинари теже за занимљивошћу, па се хроника претвара у репортажу.

Шта узети од података

При избору података, хроничар треба да осети која је то историска чињеница коју треба унети у хронику.

- Поједина појава из данашње перспективе може хроничару изгледати безначајна али је онда била значајна (патриотизам, на пример). Партија се ослањала и развијала патриотизам. Он је давао храну партизанима, преноћиште, итд. Услуге патриота.

- Разликовати битно од небитног, карактеристичног од некарактеристичног. Једни људи не умеју да причају а имају их који лепо причају. Не треба прво потценити, а друго не преценити и дати маха елементима маште. Код лепог причања, хроничар често цитира него парафразира, што је добро.

Има још докумената код појединаца. Треба прикупити и документацију.

Сређивање података

Индивидуална ствар. Како из бележнице компоновати и хронол. средити. Добро је одмах направити листиће и бележити ствари (Народна власт, унутра бележити године, датуме и кратак садржај). Онда се узимају сви листићи – картони (свр. свеске) и обрађују.

Обрада података

- 1) питање провере и
- 2) питање компоновања

Провера се непрекидно врши и писменим документима.

Састанак и читање на редакц. одбору.

Треба хроника да садржи:

- 1) Регистар имена свих (лични регистар) са основ. биограф. подацима.
- 2) Предметни регистар (ко је дао сећања за који догађај).
- 3) Треба да буде снабдевена сликама.

Компоновање. Тачно преношење података од савременика (не мењати нарочито кад се директно преносе).

Могу за значајна сећања и потписати аутори.

Језик и стил – индивидуална ствар. Може се ангажовати и лектор. Могу се штампати само добре хронике.

Сада је теже радити на хроникама, а и отегло се много.

Морално – друштвена обавеза (деликатан и важан задатак), а има и награда – хонорар (20.000 дин. до 30.000 дин. по аутор. табаку (20 куцаних стр. са проредом), поред трошкова. Аутор задржава право. Може и Срески одбор савеза може штампати. Оне које нису за штампање (плаћа се од 10. - 20.000 дин.). Аутор нема ауторско право, али они који се служе дужни су да наведу имена тих хроника откупљених као грађа.

Самосталан рад

У овом крају развијена традиција прикупљања докумената и писања.

ОСТАЛЕ ИЗЈАВЕ

60. Аутобиографија Вицка Јеласке (1887) 1902-1941.

А У Т О Б И О Г Р А Ф И Ј А

Рођен сам 1887. године у Сплиту. Потјечем из сиромашне земљорадничке обитељи. Имао сам тек 6 година када ми је мајка умрла. Отац ми се оженио, а одмах иза тога ми се разболила маћеха и лежала у кревету 12 година. Свршио сам 4 разреда основне школе. Због тешких материјалних прилика отац ми није могао омогућити даље школовање. Већ сам у 15-ој години морао радити тешке физичке послове. Тако сам радио као мануелни радник на пошумљивању Марјана 1902. и 1909. за рачун шумских власти. Осим тога радио сам у том времену на изградњи путева за рачун друштва "Марјан". Даље сам радио 1904. и 1905. на згради *ing. Stock i V. Murgurgo*, па 1907. и 1908. у жељезари Марка Микачића и најзад 1909. у винском подруму код твртке Илић на Матејушки у Сплиту. Године 1910. отишао сам на отслужење војног рока, али сам након 6 мјесеци као хранитељ обитељи отпуштен из војске. Послије тога опет сам наставио радити као мануелни радник најприје код Илића у винском подруму од 1910. до 1912.

1912. сам стао на челу радника запослених у поменутој фирми, који су тражили сношљивије услове рада и повишење плаћа за 25% (тражили смо поред осталог чизме, инцераде и т.д.). Преговоре сам водио ја и Фране Бачвић, радник исте фирме. Акција је завршила успјешно. Добили смо повишење плаће за 20%. Међутим, послодавац ме је отпустио с посла.

Године 1912. враћали су се сплитски посланици са далматинског сабора из Задра. У том се народ окупио на обали да сачека посланике. Протестирајући против Аустрије за уједињење јужнословенских народа, у демонстрацијама је учествовало око 5.000 лица. Комесар подручја у Сплиту Першић је послије него што је трубач дао знак мирно, упозорио масе да се разиђу, јер ће у противном употребити силу. На то сам ја рекао да нећемо све дотле док се не ослободимо аустријског јарма. Истовремено сам му се "бечио". На то је интервенирала жандармерија и војска који су растјерали демонстранте, а мене и још 40 лица ухапсили и затворили. Био сам осуђен полицијски три дана и 12 дана судски.

Године 1913. мобилисан сам у војску. Нисам се на вријеме пријавио па су ме под сумњом дезертерства затворили у касарну на Грипама. Одтуд су ме под стражом одвели у Пулу. Тамо су ме задржали под истрагом 15 дана и пустили ме. Након 6 мјесеци отпуштен сам кући.

До почетка I. свјетског рата радио сам као радник у тупинолomu Каје Булића код Солина.

Од 1914. до половине 1918. провео сам у редовима аустријске морнарице.

Док сам био војник у Пули, бечки је пролетаријат прогласио штрајк (18. I. 1918.). Штрајку су се придружили и Њемци који су радили у ратној

луци у Пули. Том приликом су сви запослени у ратној луци ишли на митинг. Митингу сам ја присуствовао као војник.

Повратком из војске опет сам се запослио у поменутом тупинолому Каје Булића.

Те године сам поред осталог учествовао у манифестацијама у поводу слома Аустрије.

Тада су сплитски социјалисти ишли под црвеним барјаком (28. X. 1918.)

Чим су се повратили војници из рата, одмах се је окупило нас неколико тежака (јер сам ја увијек радио и у пољу) и пошли код Иванишевића Шпира у циљу да се формира у Сплиту једна тежачка организација насупрот постојећој "господској" Тежачкој слози. У вези с тим одржан је први састанак са тежацима у кавани Душана Јанкова. Ту смо формирали у ствари тежачку организацију у Сплиту и дали јој име "Тежачки скуп". Налазио сам се у Иницијативном одбору, а оснивачка скупштина која је одржана почетком 1919. бирала ме је у одбор Тежачког скупа. На IV. Покрајинској конференцији Социјалдемократске странке у Сплиту 25. III. 1919. присуствовао сам као делегат и заступао Тежачки скуп.

Приликом интернирања Габрића и другова у Аранђеловац 1919. настале су демонстрације у којима сам и ја учествовао, те због тога био ухапшен и осуђен на мјесец дана затвора.

Те године сам на скупштини Земљорадничког скупа, која је одржана мислим у мају или јуну одржао реферат о томе да нећемо давати власницима и свећенству доходак са земље. Тежаци су то прихватили и нису од тада никада давали доходак са земље. Исте године сам се на јесен залагао да дође до уједињења Тежачког скупа и Тежачке слоге, те да се проводе заједничке акције, до чега је и дошло на заједничкој скупштини.

Године 1920. изабран сам за делегата за Вуковарски конгрес КПЈ. Пошто се партијско руководство налазило у затвору нисам добио пуномоћ да присуствујем конгресу, те нисам присуствовао.

Послије Конгреса у Вуковару у Сплит је дошао Живота Милојковић, тадашњи члан ЦК, коме сам на једном састанку у вили Ани поднио извјештај о стању у Далмацији (затварање Дома, хапшење и тд.).

Године 1920. одржан је састанак са групом сплитских активиста у просторијама спортског клуба "Југ", гдје је изабран Извршни одбор од 9 чланова, у коме сам се и ја налазио. Ту је закључено да се сазове Покрајинска партијска конференција у вези са изборима. Та конференција је одржана у истим просторијама. На конференцији сам поднио реферат о стању у Далмацији и био сам једногласно изабран за носиоца листе у Далмацији на парламентарним изборима. Иначе ја сам се томе супростављао и предлагао сам Животу Милојковића, који је у Далмацији био доста добро познат, јер је у Сплиту живио неко вријеме као официр српске војске и држао предавања. На изборима сам изабран за посланика, а КПЈ у Далмацији однијела значајну побједу. У Сплиту је она имала највећи број гласова.

Послије тога отишао сам у Београд у посланички клуб, али сам стално одржавао везе са Далмацијом. У Београду сам одржао говор приликом отварања новог Радничког дома, негдје повише Славије. Највише сам говорио о терору у Далмацији, напоменувши да је затворен Раднички дом осам мјесеци прије избора, да су растурени синдикати, забрањен социјалистички Тежачки скуп и друге установе које су стале под утјецај комуниста, мада смо тукли обе листе заједно: предсједника владе за Далмацију Крстеља и министра пошта Мату Дринковића.

Послије Обзнане, одмах на почетку 1921. кад сам ја дошао у Сплит налазио сам се у скупштини као посланик. Тада ме је позвао к себи у посебну собу Чопић Владимир, тадашњи организациони секретар ЦК и рекао ми је да је ЦК закључио да се идје на формирање илегалне партије по шеми творничке уличне ћелије и ћелије на селима, а у градовима да се формирају и квартави. По доласку у Сплит ја сам ту директиву изнио на састанку старог покрајинског руководства на челу са Габрићем. Али ни један од њих није присуствовао на илегалан партијски рад.

Послије тога мислим, у сјечњу 1921. сазвао сам састанак у предјелу Меја у Сплиту са задатком формирања легалне партије, односно преласка на илегални рад. Ту смо бирали Покрајински иницијативни одбор за Далмацију, у који сам ушао ја, Марић и Марко Мартић. (Мартић је послије неколико времена отпао из Партије).

Након тога вратио сам се у Београд и Чопићу поднио извјештај о стању у Далмацији.

Нешто касније у циљу преласка на илегални рад ишао сам по покрајини. У Дубровнику се Кметовић, бивши кандидат КПЈ 1920., није хтио прихватити рада. У Макаарској сам разговарао са тројицом другова који су се примили рада под илегалним условима. Слично је било и у Омишу. Ту сам одржао састанак са групом другова, с Николом Буљевићем на челу. У Трогиру сам одржао састанак са једном групом на челу са Маровићем. Они су пристали да развијају илегални рад. У Сињу сам имао састанак са Сињанима и Главичанима. Сви су пристали на илегални рад осим Шимунце, који је одбио да ради илегално у Партији.

Послије Обзнане присуствовао сам скупа с Марићем проширеном Пленуму ЦК КПЈ, који је одржан у просторијама Комунистичког посланичког клуба. Реферат је одржао Сима Марковић, који је говорио о томе да се није могао одржати генерални штрајк као одговор на Обзнану. Живко Јовановић који је путовао по земљи извјестио је да није нигдје добио пристанак за проглашење генералног штрајка. По том питању развила се дискусија, а Сима је био оштро критикован и у Комунистичком клубу, јер се против Обзнане није ништа предузело.

Када се сазнало да је погинуо Драшковић у Делницама у Сплиту је руља од 80 Орјунаша кренула с обале према спортском клубу "Југ" чије је просторије полупала, а црвену заставу спалила и одмах се упутила у Варош да злоставља комунисте и њихове обитељи. Дошли су испред моје ку-

ће, полупали прозоре, премлатили ми оца који је пао онесвјештен, вријеђали су ме, и говорили да ће ми сина бацити кроз прозор, јер да од зла рода нека нема ни порода и т.д. Када сам видио у чему се ради, скочио сам до Јерка Иванчића, окупио неколико другова и на брзину покренуо комунисте из Вароша да иду код св. Манде и тамо у засједи чекају Орјунаше. Послије жестоке битке успјели смо их растјерати.

Опоменути овим, ми смо након тога формирали обрамбене групе на принципу војне организације на челу са десетацима, тридесетацима и стотињацима. Било је укупно 186 чланова у Сплиту. Борбе су се од тада водиле често, а ми смо стављени пред алтернативу: бити или не бити, јер су морали нестати Орјунаши или ми – једни поред других нисмо могли опстојати. Задњу битку с Орјуном имали смо 1924. у предјелу Грипа и ту смо коначно физички ликвидирали ту фашистичку организацију. Описати све те догађаје на овом мјесту нема потребе.

Од 1921. стао сам на челу Покрајинског секретаријата наизменице са Баљкасом.

Након убиства Драшковића остао сам под присмотром жандара све док ми није одузет имунитет посланика, а затим био ухапшен и остао у истражном затвору 4 мјесеца.

Године 1923. био сам носилац листе на парламентарним изборима. Том приликом сам потписао наш летак и зато био оптужен по Закону о заштити државе, те остао 4 мјесеца у истражном затвору. А године 1924. нисам се одазвао заклетви краља Александра, па сам по казни позван на војну вјежбу мјесец дана. Исте године у вријеме кад је Стјепан Радић путовао у Москву у вези са оснивањем Сељачке интернационале позван сам и ја. Међу тим и совјетски пасош добио сам прије него је издато саопћење о томе да је Конгрес одржан. И данас не знам зашто сам онако касно примио позив и пасош.

Године 1925. приликом расписивања избора заказан је збор сељака повише Трогира, који је сазвао министар Кошутић. Трогирски комунисти су ме за ту прилику позвали. Послије говора Кошутића скочио сам на стопало аута и почео говорити. Нисам ни изговорио "другови и браћо", а Кошутић је дао налог жандарима да ме одведу у трогирски затвор.

Године 1926. био сам носилац листе на првим опћинским изборима у Сплиту. Комунисти су однијели значајну побједу добивши 1376 гласова и 10 мандата у опћинском вијећу. Наши су мандати били поништени, а ја сам ту можда највише погријешило јер нисам са осталим члановима Покрајинског секретаријата протестирао и покренуо акцију маса против овакве одлуке власти.

На Трећем конгресу КПЈ у Бечу једногласно сам изабран у ЦК КПЈ.

Године 1927. на предизборном збору у Сплиту у кину "Чулић" (данашњи "Марјан") рекао сам и то да је краљ имао више плаће него цјелокупан износ буџета Министарства социјалне политике и пољопривреде. (краљ је имао нешто преко 60.000.000.- а поменута два министарства око 25.000.000.). Због тога сам остао у истражном затвору 15 дана. Пошто сам

на истом збору подвргао критици рад министра Анђелиновића био сам осуђен на 30 дана полицијског затвора.

Некако послије избора крајем 1927. или почетком 1928. присуствовао сам пленуму ЦК КПЈ који је одржан у затвору. Ту је Сима Марковић имао главну ријеч и поднио реферат, а Рајко Јовановић је дао кореферат. Сима је оштро критиковао далматинско покрајинско руководство због сарадње са дисидентима ХСС на челу са Гјирлићем. У дискусији сам говорио и истакао да је платформа за обласне изборе била нејасна и да смо на том питању били нереволуционарни. Међутим, платформа парламентарних избора одржаних исте године означавала је само одређење народа до оцјепљења и рјешење аграрног питања без оштете. Након мене узео је ријеч представник Коминтерне који је говорио на њемачком језику. Име му не знам, а сигуран сам да није Риск. Он је рекао у вези са обласним изборима да су Далматинци покушали преварити буржоазију, али се она није дала преварити и надодао да је платформа за парламентарне изборе била добра. Марковићу је реко да кад он гријеш, гријеш с другим циљем. Ту је настала полемика међу њима, а Сима је реко да ће се жалити Коминтерни.

Исте године 1928. путовао сам на савјетовање у Москву коме сам имао присуствовати у својству делегата града Сплита, али сам био ухапшен при прелазу границе у Аустрији и задржан у затвору три мјесеца.

Приликом провођења Отвореног писма Коминтерне 1928. далматински покрајински секретаријат се сукобио са спроводиоцима ОП у Далмацији, Мартиновићем и Ружом Поп Ивановом, о чему смо имали своје ставове. Те године сам био и носилац листе Савеза радника и сељака (партијско) на опћинским изборима. Листа је добила највећи број гласова. Некако у том времену изабран сам за делегата IV. конгреса КПЈ на који нисам ишао јер сам био носилац листе.

Након поменутих несугласица и гријешака око обласних избора 1927. суспендиран сам у ПС, али сам и даље радио.

Године 1929. ухапшен сам и одведен у Загреб. Узатвору сам задржан три мјесеца. Крајем 1932. ухапшен сам у поводу провале ПК и остао у истражном затвору 15 дана.

Године 1933. послије великих хапшења у Далмацији к мени је дошао најприје један омладинац, илегалцац из Беча, а затим Лилић. (Антон). Лилић ми је саопћио одлуку ЦК да поново станем на чело Партије у Далмацији. Одговорио сам му да се слажем с тим, али сам му поставио питање да ли ЦК КПЈ још увијек стоји при томе да се врше атентати против којих сам био још од 1929. г. Он ми је на то одговорио да би ЦК сам открио полицији онога тко припрема атентат, јер КПЈ није терористичка организација. Иза тога почео сам радити на обнављању Партије. У том циљу сазвао сам Покрајинску конференцију 1934. На конференцији сам изабран за секретара ПК за Далмацију. Године 1935. често путујем по Далмацији. Годину дана прије тога у Сплиту је боравио Милан Горкић. Он је од нас тражио образложење о томе зашто смо гласали за ОРС, насупрот линији да се гласа за УРС. Кад смо објаснили став и резултате био је задовољан и рекао да газда Живко није радио у Далмацији што је хтио.

Године 1935. добили смо задатак да извршимо техничке припреме за парламентарне изборе. Одмах затим добили смо директиву о припремању Пленума ЦК КПЈ у Сплиту којему сам присуствовао. Тада ми је рекао Горкић да сам раније кооптиран у ЦК КПЈ.

У сијечњу 1939. ухапшен сам ја и моја супруга у поводу провале техничког апарата. Одведен сам у Загреб гдје сам злостављан на најзвјерскији начин. Пошто нисам признао ништа хапшење је заустављено у Сплиту, Омишу, и још неким мјестима у Далмацији. Осуђен сам на једну годину робије коју сам издржао у Митровици и Нишу.

Када сам се вратио с робије 1937. године к мени је дошао поменути Лиљић „Антон“ и рекао ми да ћу радити по линији Народног фронта. Од тада сам радио на формирању странке радног народа у Далмацији и био њен предсједник.

Исте године био сам позван на оснивачки конгрес КПХ коме нисам присуствовао. На конгресу сам изабран у ЦК КПХ, а и даље сам остао члан ЦК КПЈ.

Приликом парламентарних избора 1938. присуствовао сам састанку главног одбора СРН гдје су се налазили представници из Босне и Херцеговине и Србије, Хрватске и т.д. Ту сам дао приједлог да се иде на изборе, без обзира на то што је Дуле Грковић одржао реферат о немогућности самосталног изласка на изборе. Мој приједлог је био прихваћен и ми смо у Далмацији сазвали састанак партијског актива и на њему изабрали Ацију за носиоца листе у Сплиту. Ја нисам могао бити носилац листе СРН зато јер сам био кажњен по Закону о заштити државе. Извршили смо све припреме. У задњи час је из Загреба дошло писмо с потписом Ивековића, секретара СРН у коме је стало да СРН неће изићи самостално на изборе. То нас је разљутило и позвали смо Краша да дође у Сплит и то објасни чланству. Његовим образложењем сплитски актив није био задовољан.

Године 1938. вјеројатно крајем поново сам позван у Загреб, али нисам ишао. Умјесто себе послао сам Душка Мрдуљаша.

У мају мјесецу 1939. био сам искључен из КПЈ а крајем те године искључен сам из СРН и смјењен на дужности предсједника СРН за Далмацију. То је било на конференцији у кући питура Влаховића у Сплиту.

Године 1941. био сам ухапшен од Талијана и интерниран у Италију. У логорима на отоку "Устика" и "Арезо" остао три године.

Изласком из логора дошао сам кући у врло лошем здравственом стању. Био сам тек изишао из болнице на Сушаку. Послије рата бавим се земљорадњом. Из политичког рада сам повучен из више разлога: Лична трагедија у обитељи, можда су најосновнији разлози.

Сплит, 1.IV.1960.

Вицко Јеласка

В. Јеласка Цитирано Југ 42 нап 12

Аутобиографија

Цитирано Југ 36 нап 14 Јеласке

О 1921

61. Изјава Ј. Милкића, 1910-1928.

Ј. Милкић мемоари 37

цитирано поглавље 3 нап 6

цитирано поглавље 3 нап 9

цитирано поглавље 23 нап 11

цитирано поглавље 23 нап 13

Стенографске Белешке

Београд, 16. XII. 1959.

МИЛКИЋ: "УСПОМЕНЕ"

Ја сам хтео да покушам да резимирам своја сећања.

После слома Друге интернационале мој је став био за стварање Треће. Моја активност у Француској и нарочито у Швајцарској усмерена је на стварање нове Интернационале. Ја сам био један од старих српских социјалиста, додуше по годинама нисам био стар али по покрету јесам.

Ја сам стално истицао држање Српске социјалдемократске странке за време ратова, против ратних кредита. Познавајући дух нашег покрета ја сам то чинио, јер сам био уверен да је наш покрет васпитан у револуционарном духу. Познавање, дружење и сарадња са руским бољшевицима и другом Лењином је само појачала ту активност. Ми смо, разуме се, сви радили на избијању руске револуције уопште, а специјално и нарочито Октобарске социјалистичке револуције.

Самном се нису слагали другови који су у Француској стварали Радничку комору и комитет Српске социјалдемократске странке, а то је учињено после прве револуције, Фебруарске, јер је тада српска влада нашла за потребно да у Француској допусти оснивање социјалистичке организације.

Потсетио би на живу и упорну делатност у одбрани Социјалистичке револуције у Швајцарској. Слање апела српским војницима на северу Русије и сарадња са Совјетском дипломатском мисијом у Швајцарској у Берну. Хапшење после тога и протеривање из Швајцарске. Прелаз из Швајцарске преко Немачке, Пољске и других земаља у Совјетску Републику. Стварање у Москви Југословенског совјета и активизирање југословенске комунистичке групе и преузимање српског конзулата у Москви а нешто доцније и српског посланства у Петровграду. Учествовање у сазивању првог оснивачког конгреса III комунистичке интернационале, учествовање као делегат, а ово је мислим од важних момената, Југословенске комунистичке групе у Русији на оснивачком конгресу Комунистичке интернационале.

Овде бих још једном поновио, јер су чини ми се у том смислу и ова питања, ко је мене делегирао за Први конгрес Комунистичке интернационале. Ја изјављујем да је то била Југословенска комунистичка група коју смо створили у Москви. Ослањујући се на моје дугогодишње чланство у

српском радничком покрету, будући дугогодишњи представник и одговорни чинилац у том покрету, уживајући највише поверење и поверљив положај: секретар Главног радничког савеза, представник Партије у општинском одбору Београда, делегат Партије на међународном социјалистичком покрету 1910 године, члан редакције "Радничких новина", кандидат Партије за народног посланика 1914 године, и добро познавајући социјалистичко васпитање и револуционарни дух наше радничке класе ја сам на Конгресу иступио у име целокупног српског радничког покрета. На Конгресу сам у свом говору, поред осталог изјавио:

"Узимајући у обзир све те чињенице, ја вас могу уверити да српски пролетаријат није ни опортунистички, ни националистички и да ће као и досада бити веран револуционарној интернационалистичкој делатности. Он ће поћи заједно са међународним револуционарним пролетаријатом и ускоро ће створити свој Совјет и своју социјалистичку републику где ће се на тај начин улили у велику комунистичку међународну републику совјета. На тој основи ја мислим да имам право овде изјавити да ће се српски пролетаријат са одушевљењем прикључити III интернационали".

Мислим да сам на овај начин са својом дотадашњом делатношћу најактивније и истрајно радио на стварању Комунистичке партије Југославије. Колико је моја оцена на Конгресу била тачна и колико су тада до 40 године моје речи биле пророшке потврдили су најскорији догађаји.

Шест недеља после Првог конгреса Комунистичке интернационале одржан је у Београду Конгрес Уједињења југословенског радничког покрета, чија је прва одлука била – приступање III комунистичкој интернационали, а прва управа те Уједињене југословенске комунистичке партије послала ми је пуномоћје да је представљам у Коминтерни.

Оно са чиме се ја нарочито поносим, то је што сам комунистички покрет Југославије прикључио Комунистичкој интернационали пре него што је он формално био створен, а то сам учинио будући убеђен у високу револуционарну свест наше радничке класе. Поносим се и тиме што је у то доба осим Руске бољшевичке партије наша Партија била једина која је представљала скоро целу радничку класу.

Испунила се и она моја обавеза, да ће наш пролетаријат створити своју републику, иако нешто касније. Ипак, он ју је створио.

По завршетку Конгреса скоро сви делегати са Извршним одбором на челу прешли су засебним возом из Москве у Петровград, колевку Октобарске револуције. Тамо су одржани многобројни митинзи на којима је представник нашег покрета узимао живог учешћа. Југословенска радничка класа била је увек најбурније поздрављана, тако да је представник нашег покрета једини од иностранца изабран у први Извршни одбор Комунистичке интернационале.

Пред крај Конгреса стигао је курир из Београда, који је на путу и по затворима Румуније и Пољске провео више недеља, а који је успео да на платну написан и ушивен у оделу донесе од Српске социјалдемократске

партије Конгресу следећу поруку: (Први конгрес Треће интернационале – страна 138-140).

Уместо мог спремљеног реферата ја сам за конгресни протокол приложио предње писмо. Сматрао сам да оно најверније приказује тадашње стање у земљи. Напомињем при томе да у то време, када је писмо писано, другови у Београду нису знали да се налазим у Совјетској Русији, нити пре тога да сам био у швајцарским затворима. Моји су курири нешто доцније почели стизати у Београд и тамо односити моје поруке, које сам ја слао као члан Извршног одбора Комунистичке интернационале.

После Конгреса Уједињења и после примљеног мандата да представљам Југословенску Партију у Коминтерни, добио сам писмо од тадашњег секретара Партије Филипа Филиповића и Др. Симе Марковића. Филип Филиповић ми је писао руком на платну и под псеудонимом "Наутикум". За ту шифру смо знали још из Ниша 1914 године. Таквих писама је било више. Они су или у архиви Коминтерне или у бечкој полицији, када сам 1921 године тамо био ухапшен и када ми је преписка која се налазила у мом коферу била заплењена.

Др. Сима Марковић у једном писму јавља:

"Драги друже Милкићу, југословенски се пролетаријат на заједничком конгресу у Београду о Ускрсу 20-23 априла 1919 године ујединио у Социјалистичку радничку партију Југославије (комуниста). Једнодушно је усвојена платформа којом се приступа III интернационали и ево већ пола године како као секција III интернационале водимо и поред страшне реакције комунистичку пропаганду.

Нажалост, за све време од Конгреса друг Лапчевић је отсутовао из покрета. Сада се постепено враћа, јер је био у опасности да остане за навек ван покрета, али је још увек против III интернационале и ако је за време рата и одмах после рата био за III интернационалу. Он игра улогу центра, али срећом без успеха, јер је наш пролетаријат непоколебљив и веран пролетерској III интернационали.

Општа ситуација у Југославији, како у вароши тако и на селу, за нас је врло повољна. Ми смо из дана у дан све већи и готови смо чим нам за то спољна ситуација да повода, а ми се надамо да ће то ускоро бити, да извршимо своју дужност.

Комунистички поздрав свима

Октобар 1919
у Београду"

Сима Марковић

Моја веза са Партијом била је све чешћа и тешња. Коминтерна је створила Јужни биро са седиштем прво у Кијеву, а затим по заузимања Кијева од стране Дењикина, у Харкову. Биро је радио за делокруг Пољске, Балканских земаља, Турске и Блиског Истока. На челу овог Бироа био сам

одређен ја, а у његов састав су улазили Балабанова, Праковски. У Кијеву: Раковски и у Харкову Садул Жак.

Са тог положаја ја сам дошао у још бољу везу са нашом Партијом. Био сам сада у могућности да још боље обавестим Комунистичку интернационалу о покрету и Партији у Југославији.

За Вуковарски конгрес представник Коминтерне Зиновјев и ја послали смо следећи телеграм: (Објављен у "Радничким новинама" после Вуковарског конгреса. Они су дошли неколико недеља доцније).

Целокупну дискусију уочи и за време Вуковарског конгреса ја сам превео на руски и у много примерака сам послао из Харкова у Москву водећим члановима Партије и Коминтерни.

Из тог опширног извештаја извадио је представник Извршног одбора Комунистичке интернационале Зиновјев податке да би на Другом конгресу у јулу 1920 године потргао и нашу Партију овим речима:

„Југословенска партија назива се сада Комунистичком партијом, али ми смо раније читали низ реформистичких чланака у централном органу наших југословенских другова...“ (страна 253-254, књига Други конгрес III интернационале).

У току дискусије ја сам реаговао на овакав став Зиновјева, и рекао (стр. 254, књига Други конгрес III интернационале).

Чудновата сличност је, да је пре 40 година употребљена реч "реформисти", а сада се употребљава "Ревизионисти".

Ја сам и на Другом конгресу Комунистичке интернационале био једини претставник наше Партије. И на том Конгресу поново сам изабран за члана Извршног одбора Комунистичке интернационале. При крају овога Конгреса стигли су и делегати бугарских "тесних" социјалиста.: Коларов, Жабакчијев, Димитров и још један чијег се имена не сећам. Они су говорили да у Југославији има услова за револуцију, али је Партија опортунистичка. У вези са тим одржана је седница Извршног одбора Коминтерне, на којој сам бугарским друговима рекао, да ако у којој земљи има услова за револуцију на Балкану, то пре свега треба да има у бугарској која је изишла из рата поражена и чија је владајућа класа монархија и војна клика, деморалисана. Тај став је бурно одобрен, после кога су бугарски другови заћутали.

Крајем 1920 године пошто сам највећи део југословена бивших аустро-угарских заробљеника, налазећи се у Совјетском Савезу, евакуисао у домовину. Ја сам од Коминтерне затражио да ме ослободи дужности члана Извршног одбора и да ми омогући да се вратим у Југославију. Нисам ослобођен ове дужности, али ми је дозвољено да идем у Југославију и да се поново вратим у Москву у Коминтерну као њен члан Извршног одбора.

Добио сам за Партију извесна материјална средства о којима сам већ говорио. Незнам сигурно, али мислим да сам кренуо новембра 1920 године. Од Ребала сам путовао са куриром Белошевићем и то лађом сакривени међу угљем. У Бечу сам отсео у стану Бронског, тадашњег дипломатског

представника Совјетског Савеза. Из Беча је курир Белошевић отишао у Београд и јавио се управи Партије. Она нам је послала у Беч свог члана Ђуру Цвијића, коме сам саопштио какав сам материјал од Партије донео. Како је тада већ била проглашена „Обзнана“, Партија нам је наредила да не долазимо у Југославију, него да до даљњег останемо у Бечу.

То би било све што сам прибележио, сем што бих напоменуо, што у ранијем сећању нисам споменуо, а то је велики успех овдашње Комунистичке партије и у општинским изборима и у изборима за народне посланике, за време док сам Партију заступао у Коминтерни.

После избора 1912 године, где је Партија имала свега два посланика, одлучено је да се на следећим изборима 1914 године по распуштању старе Скупштине, изађе у много више округа и у више градова него што се раније иступало са кандидатима. Тада је 1914 године први пут кандидован и Димитрије Туцовић, јер он дотле није био кандидован, и Душан Поповић није био кандидован. Ја закључујем да није кандидован јер није имао пуне године. Ти су избори били 1914, а Душан је рођен 1885 године, а није имао 30 година, а по закону је морао за општинског одборника да има 25 година а за народног посланика 35 година старости.

Кандидати су били сви виђенији социјалдемократи: Драгиша Лапчевић, Лука Павичевић, Недељко Кошанин, Димитрије Туцовић, Триша Кацлеровић и ја (Милкић). Ако је Филип Филиповић био кандидован, он је онда кандидован као квалификовани, тј. као они који имају факултет, јер по закону је било да свака листа мора да има два квалификована посланика.

Рецимо, осам обичних без квалификација, а два квалификована. То је тадањи закон хтео да сачува Скупштину од много сељака, и да наметне да има много школованих људи, па је поставио да у сваком округу поред обичних кандидата има два квалификована.

Туцовић је био кандидован на три места. Дошао је код мене. Ја сам тада водио модиску радњу. Ишли смо у изборну кандидацију у Тимочки округ, и то зато што је тај округ био насељен највише рударским радницима и у том округу сам раније девет година активно радио. Тамо нас је затекао аустро-угарски ултиматум и наређење да је мобилизација, Туцовић као официр се одмах вратио, а ја сам са другим друговима продужио још неколико дана док није објављено да су избори опозвани и да је сазвана стара скупштина у Нишу.

Знам да ми је успут Туцовић говорио. Он ме је у шали звао "Ћифта", јер сам из трговачког реда. Иначе смо били много интимни. Говорио ми је – Ћифто, ово је твој округ, због тога што је био кандидован на три места имао је право да изабере једно место, а предпостављало се да ће у сва три округа бар по један наш посланик добити. Рачунали смо у Тимочком округу и чини ми се у Пожаревачком да ћемо моћи освојити и два мандата, и с обзиром на то што је Туцовић био кандидован и у другим окрузима он је одредио да ово буде мој округ.

Има један моменат који је за Туцовића, за његов карактер, важан, како за политичко-партиски тако и за лични. Када сам се ја враћао из Зајечара, ја сам ишао преко Параћина и на једној станици на једној раскрсници ја сам чекао воз, који треба да ме пребаци у Београд, а с друге стране са југа долазио је воз који је носио резервне официре који су одлазили на фронт. На станици ми је неко лупао на прозор, то је био Туцовић са Костом Новаковићем који је доцније био у Паризу. Они су ме позвали и наредили војнику да ме пусти да уђем. Ја сам са Туцовићем разговарао неколико минута и то је било моје последње виђење и последњи разговор са њим. Ја сам тада предложио, да би Партија требало да поради да се он са тог ратног положаја смести у позадину. Ми смо имали везе, чак је и он лично имао везу, његов брат је био Владимир Туцовић. Он ме је тако енергично одбио: "Поступиш ли у том погледу, ја са тобом нећу више да разговарам, то ја нећу да чујем". Одбио је ваљда због тога да се не би рекло да се протекцијом повукао са фронта, сматрајући да је то неморално, да он сада зато што има везе не буде на фронту а други да иду и да гину. Углавном одбио ме је и ја нисам по тој ствари радио. Истина, говорио сам са Кацлеровићем и Лапчевићем, али они су ми рекли: "Ти незнаш Туцовића, несмемо ништа да радимо" и ништа нисмо предузели. После кратког времена је погинуо.

Кад смо чули за ултиматум он је, тј. Туцовић сматрао да је његова дужност да испуни своју војну обавезу, а о самом стању у покрету нисмо могли говорити, јер у то доба још се није знало држање социјалистичких партија у другом свету јер су оне гласале тек после објаве рата и ратних кредита. Ту је прошло неколико дана, мислим 2 или 3 августа, велике партије су у својим парламентима гласале за ратни кредит. И Немачка и Аустро-Угарска и Француска и Енглези. Наравно, у Русији се о томе није говорило јер се није гласало.

Како је рат марксистички окарактерисан? О томе није било разговора. Ја сам остао у Зајечару неколико дана а Туцовић је провео један или два дана у Београду са друговима пре него што је отишао јер је мобилизација била наређена истог дана.

У Београду, док још није почео рат и док је влада била ту, били су ту и Драгиша Лапчевић и Душан Поповић, Павле Павловић и ја. Мислим да би Павле могао нешто да каже о томе. Другови који су још били више нису живи: Таса Милојевић, Лука Павичевић, Никола Величковић. Незнам да ли су Драгиша Ђурић и Величковић имали времена да за тих неколико дана дођу у додир са њим. Претпостављам да је са њима дискутовао о ставу, јер држање партиских посланика је после вршено на основу тих састанака који су уочи рата и уочи мобилизације одржани. Ја у тим састанцима нисам учествовао, јер нисам био у партиској управи.

Не знам тачан датум када су се преселили у Ниш, али је могло да буде у јулу месецу. Ако се узме датум ултиматума и датум објаве рата, онда је то могло бити крајем јула. У Нишу су били Триша и Драгиша Лапчевић као народни посланици, Душан као уредник "Радничких новина". Био је и

Филип Филиповић. Долазили су многи привремено у Ниш. Ја сам много пута одлазио у Ниш и баш сам тада највише проводио са Филипом.

Филип је на неки начин избегао војну обавезу, а ја сам пре тога када сам из Мајданпека отеран пред војну регрутну комисију а одатле у касарну, по партиској протекцији после осам дана изашао из војске као са маном срца, стално неспособан. Ја сам био тада секретар Главног радничког савеза и Партија је сматрала да сам јој потребан и онда је дејствовала, па је извршена та малверзација.

Ја нисам имао те моралне обзире, које је имао Туцовић, напротив изнећу још један случај. За време самога рата изашла је 1914 године наредба Врховне команде да сви стални и привремено неспособни буду подвргнути војном прегледу. Мени је било стало да се по сваку цену ослободим, па сам то питање претресао са Душаном у Нишу, и Душан ми је предложио: мој зет је у Ужицу мајор – лекар те комисије која врши преглед, да идем у Ужице, пошто су Београд и Шабац били евакуисани због бомбардовања, да они који се налазе у избеглиштву, да се јаве тамо, и ја сам тада био гост код Душана Поповића и његове породице. Када је та комисија дошла да ме прегледа, онда је тај његов зет, са којим је раније говорио, био заборавио па је таман хтео да изусту да сам способан, када сам ја почео да замуцкујем и он се онда сетио, па каже – чекај, чекај, и рече неку дијагнозу. Касније сам видео да је рекао да имам ману срца и да сам стално неспособан, а мајор који ми је давао изјаву каже ми – да су сви такви Швабе би одавно биле у Нишу. Видео је у чему је ствар, али није хтео да се замери оном, јер је и њему требао за неког. На тај начин сам, благодарећи Душану Поповићу, опет се ослободио војске.

Душан изгледа да је фактички био толико неразвијен да уопште није узиман у војску, ма да су у то доба узимали и ћораве само да покупе људе.

Има још један случај. Када сам био у Француској, онда је изашла Наредба да се сви који се налазе на територији савезничких држава да се јаве војној комисији. Само та је Наредба изашла кад сам већ био у Швајцарској, тако да нисам био обухваћен.

Са Филипом сам се упознао када је дошао из Русије. Незнам тачно које је то било године. Филип је био дописник "Радничких новина" из тадашње Русије и ти његови дописи су излазили дуго. Када је дошао у Београд, да ли је то било 1912 или неке друге године неznam тачно, онда сам се упознао са Филипом у редакцији "Радничких новина". И Партија и Раднички савез и редакција "Радничких новина" биле су тада заједно.

Радничка комора када је основана, први секретар је био Туцовић, јер је он најбоље познавао ствари. Ја мислим да је Туцовић био први секретар "Радничке коморе", па је после на његово место дошао Филип Филиповић, а Лука Павичевић је био после Светског рата.

Знам да сам био председник Суда добрих људи и знам да смо тукли трговачку омладину, а то се до тада није догађало. Трговачки елементи ни-

су били на тој страни. Вероватно сам био и ја члан Коморе али сам то свим заборавио.

У оно доба, 1905, 1906 и 1907 године имао сам много функција.

На пример, када је реч о овоме, 1907 године када је Туцовић отишао у Берлин из редакције, а Душан Поповић у Ужице, онда је формирана редакција "Радничких новина" у којој су били: Таса Милојевић, Радивоје Карацић и ја. Када се после 1908 године вратио Туцовић и Душан Поповић, онда је та, најслабија редакција у то доба, образовала нову редакцију у којој је био Туцовић, Душан Поповић и ја.

Било је и других ствари. Донето је на пример решење да се на рудницима изврши анкета и по том решењу један представник Радничког савеза је требао да буде члан анкетне комисије. Опет сам ја ишао по рудницима.

У Београду сам ја био званично, тј. стално, а у Ниш смо одлазили. У Београду је образован Државни одбор за помоћ невољнима у рату, за заштиту становништва, јер никакве владе није било. Тај одбор за помоћ невољнима у рату октобра 1915 године послао ме је са још два члана тог одбора у Солун да набавим намирнице за београдско становништво (шећер, кафу, зејтин, пиринач). Ништа није било. Становништво је гладовало. Оно што је било, то је отишло у унутрашњост. Морао сам да набавим. Када смо свршили тај посао са члановима тога Одбора, који су били из буржоаских редова, а ја сам био из социјалистичких, онда су они са намирницама пошли возом ка Београду.

Тада је Србија била неокупирана, а ја сам добио од тог одбора дозволу да ми се да пасош да идем да набавим робу потребну за моју радњу. Отуда сам ја могао да доказујем откуд ми средства, када сам касније ухапшен у Бечу са партиским новцем.

Ја сам се онда из Солуна укрцао у лађу која се звала "Боснија", која је у идућем повратку торпедована. Ја сам отишао преко Напуља у Француску. Тај пут је трајао 10-15 дана и када сам стигао у Италију већ сам читао да је Србија окупирана од Немаца, Аустријанаца и Бугара. Тада сам преко Италије отишао у Француску. То је било септембра 1915 године.

На тај начин смо отишли из Србије, а на ово питање како то да су једни остали а други отишли, други су се преко Албаније повлачили у Африку па из Африке натраг на Крф или Грчку, или су били остали у земљи под окупатором. Окупатори су били Бугари, Аустријанци, а они су после многе од њих интернирали и они су били у интернацији.

Такав је случај и са Филипом Филиповићем. Драгиша Лапчевић је био у Београду, Лука Павичевић исто тако, Душан Поповић исто тако. Дотле је Филип Филиповић био интерниран у Мађарску. Заборавио сам како се зове то место, али то је чувено место одакле многи живи нису излазили. Звало се Нижидер или некако слично. То је било најизвиканије место где су интернирани Срби.

Тако је остао у земљи Душан Поповић, Павле Павловић, Лука Павичевић, а Триша Кацлеровић је пребачен на Крф, са Крфа у Француску, а

1916 године Триша се вратио у Србију када је учествовао на Кинталском састанку.

Зашто се Драгиша није повукао неznam. Да га не би Аустријска влада ангажовала он је отворио пиљарску радњу. Мени пише: продајем паштрнак, купус итд. Доцније је радио политички. Био је велики шерет, али и паметна глава.

Неznam шта су му нудили окупатори, али сам начуо да су му нудили некакав положај, а он је све одбио. Он ми је писао – чини ми задовољство што сам ја потврдио његово старо мишљење да су та господа (социјалисти) у Европи гори од буржоазије.

Вероватно постоје нека Драгишина писма. Цела моја кореспонденција која је била многобројна остала је у Берну у Швајцарској 1918 године у новембру, када сам био ухапшен.

Како су се односиле власти према посланству у Швајцарској? Они су у почетку третирали као дипломатске представнике и према томе излазили у сусрет по неким стварима, а по другим нису. Ја нисам одржавао контакте са швајцарским властима него је то вршио Шклопски, који је био Швајцарац. Код њега је Лењин становао много раније. Берзин је био посланик. Он је дошао из Совјетског Савеза, а Шклопски је био Швајцарац. Био је још Залкинд или Цалкинд, како већ читате. Он је био у Министарству спољних послова у Совјетском Савезу у оно време док је Троцки био народни секретар за те ствари, а онда је са Берзином и са другим члановима мисије дошао у Берн и после краћег времена је отишао.

Што се тиче моје функције, ја сам поред тог назива "Саветник мисије" углавном имао да пратим француску штампу на француском језику и нашу балканску. Заправо, наше скоро није било. Ја сам о томе писао своје реферате. Они су слати и објављивани поред осталих, али је шеф тог одељка за штампу био Замјатин. Тај се Замјатин доцније нашао у Русији на супротној страни, иначе је био инжењер, старији човек, Рус.

Било је у посланству око 12-15 службеника. Било је сарадника у одељењу за штампу који[х] се имена не сећам. Нисам их ни онда све знао.

У то време је још био рат. Србија је била окупирана. Српска влада се налазила у иностранству, односно на Крфу или у Француској. Ја сам углавном обавештавао мање више информативно став појединих влада, појединих држава или наш о оним догађајима који су се онда дешавали. Наравно, и њихов став о большевцима, о Октобарској револуцији, који је био противнички и непријатељски, а чији сам став ја тада, као и други, на овај или онај начин бранио и оправдавао у тим својим извештајима и дописима (став за Октобарску револуцију).

Иначе, што се тиче става, за мене је био много раније, па и тада без колебања. Ја сам стајао на страни большевика пре него што је и била прва револуција. Чак сам можда ишао у неком погледу даље од многих од њих.

Ја нисам имао задатак да пратим у вези са војском, али сам и то вршио јер сам их лично упућивао Троцком, кога сам раније познавао. Моје изјаве, колико ми је познато, објављивала је "Правда".

У самом посланству не могу да се сетим ни једног службеника. Био је један омладинац Швајцарац, коме сам заборавио име. Шкловски је био помоћник посланика. Француза није било, Енглезе није било, Немаца није било, сем швајцарских Немаца.

Право да вам кажем, ја у Швајцарској нисам срео ни ван мисије Немце који су били из Рајха или Аустрије, а који су припадали левици. Уколико их је и било, ја нисам имао додир са њима. Ја сам одлазио на многе швајцарске скупове, чак сам на конгресу синдиката држао један поздравни говор у име нашег покрета, али са Немцима нисам имао част да се упознам.

Милан Стојановић, радник, је био у социјалистичкој групи у Женеви. Једна група је била у Цириху, једна група у Базелу и једна у Берну.

Био је један кројачки радник који је умро 1919 године. Онда је био један сарачки радник. Тај је дошао касније у Југославију. Када сам дошао 1928 године ја сам се са њим нашао. Он је био у Санцаку, вратио се својој породици и предузео земљорадњу.

Ти који су из Швајцарске дошли, ти су сви били на страни Партије и на страни револуције. Кад ово кажем не знам баш свакога, али мање више сви. Они који су били у Паризу, који су били против, ти када су дошли овде махом су били за комунисте и револуцију, као Коста Новаковић, Чоловић, Др. Драгиша Ђурић, Веља Стојановић то су стари социјалисти који су заузели социјал-патриотски став и остали су код њега до краја.

Чоловић је био типографски радник и један од јаких снага у покрету. Перишић је још онда имао став крајње левице. Звали су га "Дроња", јер је као месарски радник био тако дроњаво обучен да су га звали Пера Дроња.

За време док сам ја био у покрету није било фракција, нити је била истакнута. То што се мало видело, то се сматрало да су "шипка уз бубањ".

Сима Марковић је дошао са делегацијом на III конгрес, и он ми је саопштио да је Партија решила да ја заједно са њим идем на седницу. Из овог писма, које сам овде прочитао, ви ћете од прилике да видите тај његов став у то доба. Они су сматрали тј. комунисти да та десница нема никога за собом, да не претставља ништа и да није вредно о томе говорити. Такав је његов став био онда у Бечу и Москви. Ја сам његов став тек после Вуковара могао да сазнам.

Када сам ја дошао из Швајцарске у Русију, позив је био већ написан и онда се само дискутовало о времену одржавања тако да ми није била позната садржина позива за Коминтерну. Ја сам о њој сазнао тек када је била објављена, јер се у том позиву позивало лево крило Српске демократске странке, а ја сам сматрао да је била дужност целе Партије да иде јер је по мом мишљењу била цела на страни тадашње линије. Због тога је позив био раније сачињен. Доцније смо ми у главном неколико седница имали.

Ја тада још нисам био делегат ни ове групе, него су ме звали бољшевици на основу познанства и ранијег рада у Швајцарској, тако да сам учествовао на припремним седницама. Дискусија се водила, једни су стајали на гледишту да треба одложити сазивање Конгреса, док су други, а то је била већина у коју сам и ја спадао, сматрали да је требало још и раније да се изврши сазив Конгреса, јер се у међународном радничком покрету онда водила полемика па су многи колебљиви елементи изражавали несигурност како да се одреде. Решење је било да се више не одлаже оснивачки конгрес III. интернационале, да се одмах сазове и тако је урађено.

Од свих делегата који су дошли на конгрес, представник Немачке је заузео став да то не буде конгрес него да то буде конференција.

Ја сам учествовао у комисији за колонијално и национално питање на Другом конгресу. Друге сам комисије посећивао па сам одлазио јер нисам могао на свакој да будем, а у тој комисији сам био стално. Ту је био представник Индије и представник Кине.

Има један моменат који се тиче Лењина и тог националног питања у односу на Француску. У тој комисији је учествовао и Гилбо. Он уствари није припадао раније покрету и Партији, али као левичар се у Швајцарској истакао (издао лист) и као такав је дошао и као такав је био примљен на конгрес. Он је заузео став како би било потребно због француских крајева где се говори разним језицима, који се међусобно не разумеју, да се да право тим појединим крајевима за засебно формирање својих државних и језичких јединица. За време његовог говора Лењин је жустро устао и викнуо на француском – не, не, то је реакционарно гледиште. После тога је овај заћутао.

У односу на Југославију није било никаквих речи, јер ја их нисам покретао, а другови их такође нису покретали. Бугари нису ни дошли. Они су дошли при крају Другог конгреса, а тада су комисије у велико посвршавале послове.

Ја неznam, али мислим да су Бугари били против нас мало из љубоморе. На пример, када је бугарска делегација дошла ја сам у својој канцеларији радио извештај посао. Код мене су се налазили неки другови, тако да су Димитров, Коларов и други прилично дуго чекали, па када смо се састали и поздравили, јер сам ја њих знао из Копенхагена, прва реч им је била „велика Србија“. Хтели су рећи да морају да чекају, јер представљам велику Србију, па нећу са њима да разговарам.

Неznam из којих разлога, али су много оцрнили нашу тадашњу партијску управу 1920 године. Они су одприлике овако рекли: Друг Милкић нема право да брани толико југословенску партију јер он не познаје прилике у земљи. Она је опортунистичка, а у Југославији су сви услови за револуцију, само је крива Партија односно партиска директива.

То ми је Зиновјев рекао када сам из Харкова дошао. Каже – слушајте шта другови Бугари кажу.

После је држана једна седница. Тада се тако практиковало да свака делегација пред седницом поднесе свој извештај, и они су том приликом то поновили. Ја сам устао у одбрану и тврдио сам поред осталог да то што не познам прилике да није сметало другу Лењину да иако је био у иностранству много ипак добро познаје ствари, а услова за револуцију никаквих нисам видео. Услова за револуцију и класну борбу и развитак друштва, пре свега, има мање у земљама које су изашле из рата као победници. Монархија, влада, сви се осећају морално јаки, а да много више услова има за револуцију у земљи која је из рата изашла поражена као што је случај са Бугарском. Мени су чланови аплаудирали.

Са Вуковарског конгреса добивао сам новинске извештаје. Можда је било и писаних преко курира али се не сећам. Ја сам углавном на основу новинских извештаја вадио најопширније, колико је било могуће, све линије и правце и то на руском штампао и у много примерака слао са мојим закључком.

Ја сам раније имао став за Балканску федерацију. Мађари су додали Балканску подунавску федерацију. Можда је ту Раковски дејствовао. Ја нисам у том правцу правио сугестије, сем оне које је наша Партија 1910 године заузела, а то је Балканска федерација.

Око "21 услова" сам се сукобио са Зиновјевим. Можда је то било моје нереволуционарно гледиште. Ја сам гласао против и остао против. Он мени каже тј. Зиновјев – ако вам се не свиђа 21 тачка додајте још једну, и још једну. Ја сам рекао да ми је и ово сувишно.

Ја сам сматрао да је за поједине партије у земљи тај начин и тај поступак штетан и нетактичан. Ја сам сматрао да се диригује из једног центра и да се на тај начин даје оружје владајућој класи да предузме мере против радничког покрета и Социјалистичке и Комунистичке партије, јер ево доказа да се њима из друге државе диригује.

Ја се не сећам више садржине тих "21 услова" али се углавном о томе радило. Од оних чланова Извршног одбора Коминтерне ја сам једини био против.

Те тачке је Зиновјев саставио, али је садржина узета из Лењинових теза. Ја нисам био ни за тај начин да постане јавна тајна. Не знам да ли је 21 услов публикован пре конгреса, али изгледа да јесте.

Кроз моје руке није записник са Вуковарског конгреса прошао, али мислим да није дошао до Коминтерне.

На II. конгресу Коминтерне нисам дискутовао о аграрном питању.

У оном писму које је објављено за Први конгрес, ту сам можда нешто додао под именом – Апел Српске социјалдемократске странке.

Ја сам прва писма добивао од њих двојице (Филипа Филиповића и Симе Марковића) то је остало и доцније. Не знам сигурно да ли је још неко од стране Партије писао. Од ових на средини или десници нисам добијао никаква писма или кореспонденцију у Русији.

Изјава узета 16. XII. 1959 године у Историском архиву ЦК Савеза комуниста Југославије.

62. Сећања Иве Марића на II Земаљску конференцију КПЈ (1894) 1923 (1955).

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ЦЕНТРАЛНОГ КОМИТЕТА СКЈ

СЕЋАЊА МАРИЋ ИВА ИЗ СПЛИТА
НА II ЗЕМАЉСКУ КОНФЕРЕНЦИЈУ КПЈ

Сећања забележила Вујошевић Убавка, сарадник Историског архива ЦК СКЈ, дана 13. и 14. маја 1960. године у Комисији за историју радничког покрета у Сплиту.

Псеудоним: „Жељезар“, „Кодел“.

Написала: Убавка Вујошевић, сарадник Ист. архива ЦК СКЈ.

Марић – Дује Иво, рођен 27. I. 1894. године у Сплиту, по занимању инсталатер водовода, плина и централног гријања.

Напредном радничком покрету приступио сам још 1906. године и тако сам био:

а/ од 1906. до 1914. г. члан Социјал-демократске омладине у Сплиту;

б/ од 1909. до 1914. г. члан Савеза металних радника у Сплиту;

ц/ од 1910. године члан сам Социјал-демократске странке у Сплиту;

д/ од 1919. до 1939. г. члан Комунистичке партије Југославије;

е/ од 1919. до 1935. г. у име Обласног секретаријата КПЈ за Далмацију руководилац синдикалног покрета у Далмацији.

У току свога рада учествовао сам на следећим конференцијама и конгресима:

- 1913. године као делегат омладине на III конгресу Социјал-демократске странке у Сплиту.

- 1919. године – 25 марта, учествујем као делегат Социјалистичке омладине на IV конгресу односно конференцији Социјалистичке странке.

- 1920. године учествујем као делегат Обласног секретаријата за Далмацију на конгресу Савеза металних радника у Броду.

- 1921. године учествујем као делегат Обласног секретаријата КПЈ за Далмацију на Пленуму КПЈ у Београду који је засједао у посланичком клубу у Народној скупштини.

- 1923. године учествујем као делегат Обласног секретаријата КПЈ за Далмацију на Оснивачкој конференцији Независне радничке партије Југославије.

- 1923. године /од 9. до 12. маја/ учествујем као делегат КПЈ за Далмацију на II земаљској конференцији у Бечу.

- 1935. године /од 29-30. VI/ учествујем у име КПЈ за Далмацију на пленарној седници у Сплиту.

- 1935. године /од 25. VII до 20. VIII/ учествујем као делегат КПЈ на VII конгресу Коминтерне у Москви.

- 1935. године /октобра/ као делегат КПЈ учествујем на пленарној седници Међународне Црвене Помоћи тзв. "МОПР-а" у Москви.

- 1936. године учествујем на априлском пленуму у Бечу у име КП Далмације.

- 1938. године учествујем на конгресу политичких емиграната у Паризу као делегат ЦК КП Француске.

У току рада имао сам следеће функције:

- члан месне и обласне управе Социјалистичке омладине за Сплит и Далмацију од 1906. до 1914. г.;

- од 1919. до 1920. г. члан Месне управе Савеза комунистичке омладине;

- члан Управе Савеза металских радника од 1919. као и члан Међустроковног штрајкашког одбора све до 1914. године;

- половином 1919. године изабран за предсједника синдикалног вијећа за Далмацију, а након распуштања синдиката од стране власти крајем 1920. год. налазим се на челу синдикалне комисије за вођење синдикалне борбе у Далмацији све до 1935. године.

Аугуста 1919. године изабран сам за члана Обласног секретаријата КПЈ за Далмацију и на тој дужности остајем све до 1935. са прекидом од 1929. до 1931. године.

На пленарној сједници ЦК априла 1936. год. изабран сам у Политбиро као замјеник друга Тита коју сам функцију вршио за сво вријеме емиграције.

У току рада хапшен сам:

- 1908. године приликом демонстрација против Аустро-Угарске осуђен 8 дана затвора.

- 1909-1910. године хапшен и полицијски кажњаван 2 до 3 пута и кажњаван са 8 и 14 дана затвора.

- 1912. године одговарао пред судом за велеиздају и одлежао у истражном затвору 5 ½ мјесеци.

- 1914. године полицијски затворен 5 дана.

- У војсци од 1916. до 1918. године више пута дисциплински кажњаван по 7 и 10 дана затвора а 1918. године због судјеловања у побуни морнара у Боки Которској затворен у тврђаву одакле сам након два дана спроведен ратном суду у Пулу – на путу сам побјегао и скривао се у Сплиту до конца рата.

- 26. априла 1920. године затваран са осталим члановима Обласног секретаријата – одлежао 4 ½ мјесеца.

- 1921. године оптужен по Закону о заштити државе као организатор комунистичког рада и радничких штрајкова у Далмацији - одлежао у затвору 2 мјесеца.

- 1922. године затваран и полицијски кажњен 1 и 2 мјесеца.

- 1923. године ухапшен у Београду на Оснивачкој конференцији Независне радничке партије – одлежао два дана.

- Од 1923. до 1927. године што под истрагом што полицијски кажњаван свега 14, ½ мјесеци.

- 1927. године осуђен сам по Закону о заштити државе у Шибенику ради комунистичке пропаганде на 6 мјесеци затвора.

- 1929. године ухапшен сам и одведен у Загреб гдје сам подвргнут мучењу – одатле враћен у Сплит – одлежао сам у истражном затвору 4, ½ мјесеца.

- 1931. године ухапшен и одведен у Водице код Шибеника гдје сам мучен – одатле враћен у сплитски затвор и одлежао 5 мјесеци, а на суђењу ослобођен.

- 20. јуна 1936. године ухапшен у Бечу гдје сам у истражном затвору и код полиције одлежао 1 годину; 20. јуна 1937. године ослобођен, али осуђен на изгон из Аустрије.

- 18. јуна 1938. године ухапшен у Паризу – одлежао 2 дана – осуђен сам на изгон у Шпанију.

- 22. јуна 1940. године приликом преласка из Француске у Њемачку ухапшен сам и осуђен изгоном из Немачке и свих окупираних држава, спроведен до југославенске границе, у више затвора одлежао од јуна до октобра 1940. године.

- од 5. октобра 1940. г. до 25. јуна 1941. године живио у Сплиту илегално када сам ухапшен од италијанског окупатора, мучен и кажњен од војног суда у Шибенику због комунистичке пропаганде на 5 година робије. Одлежао 3 године у разним талијанским затворима.

- Од 1945. до 1955. године у разним затворима: Лепоглави, Билећу, Старој Градишки, Голом Отоку и тд.

У току свога рада имао сам стални псеудоним "Жељезар" а за вријеме боравка у Бечу и Прагу осим "Жељезар" и псеудоним "Кодел".

Боравио сам у иностранству:

- 1923. године /од 7. до 15. маја/ у Бечу као делегат на II земаљској конференцији КПЈ.

- 1935. године /од 14. јула/ на путу за Совјетски Савез задржао сам се у Бечу и Прагу 8 дана.

- 1935. године /од 23. јула до 20. децембра/ у Москви као делегат КПЈ на VII конгресу КИ.

- 1935. године /од 20. децембра 1935. до 5. априла 1936. г./ у Брну и Прагу ради припрема за партијски пленум који се имао одржати у Прагу.

- 1936. године /од 6. априла до 20. јуна/ у Бечу на партијском раду при ЦК КПЈ и због припрема априлске пленарне сједнице.

- 1936. године /од 20. јуна 1936. до 20. јуна 1937. г./ у бечком затвору.
- 1937. године /од 22. јуна до 3. августа/ налазио се као емигрант у Прагу и чекао одлуку ЦК.
- 1937. године /од 5. августа 1937. до 18. јуна 1938. г./ радио у Паризу као члан Политбироа ЦК КПЈ.
- 1938. године /од 20. јуна до 15. септембра 1938. г./ био сам изгнан у Шпанију – вратио се у Париз, гдје сам живео као емигрант под заштитом ЦК КП Француске до 25. јуна 1940. године.
- 1940. године /од 25. јуна до 2. октобра/ налазио сам се у њемачким затворима.

У вријеме одржавања II земаљске конференције КПЈ био сам члан Обласног секретаријата КПЈ за Далмацију, организациони секретар, руководиоц партијске технике, члан синдикалне комисије делегиран од стране Обласног секретаријата. Обласни секретаријат КПЈ за Далмацију сачињавали су слиједећи другови: Иво Баљкас, Вицко Јеласка, Иво Марић, Јосип Росић, Звонко Јакша /као представник омладине/. Поред Обласног секретаријата у том времену постојала је и синдикална комисија која је замењивала синдикално веће пошто је рад синдиката у Далмацији био забрањен. Синдикално вијеће сачињавали су слиједећи другови: Иво Марић, Јосип Подује, Шиме Грчић, Анте Јакуљ, Анте Крстуловић, Дује Грчић, Анте Реић, Шиме Мрдуљаш, Јере Полић и Ружић Јосип.

Сада живим у Сплиту, улица Радничко Шеталиште број 10.

За одржавање Друге земаљске конференције (Беч, од 9-12. маја 1923. године) сазнао сам средином априла 1923. године када је у Сплит дошао Гавро Преодојевић. Том приликом, обавјештен је Обласни секретаријат КПЈ да ће се 25. априла у Београду одржати пленарна сједница Централног партијског вијећа и да Далмација има право на два делегата, који би требало да буду у Београду најдаље до 24. априла. Онда нам је рекао да је Извршни одбор Централног партијског вијећа одлучио да сазове пленарну сједницу на којој би се расправила разна партијска, политичка и унутарња питања. На једној од сједница Обласног секретаријата донијета је одлука да у Београд пођу Иво Марић и Баљкас Иво.

Међутим, по доласку у Загреб 23. априла 1923. год. састали смо се Баљкас и ја са Ђуком Цвијићем и Камилом Хорватином (у стану Камила Хорватина – Максимирска цеста) који су нас обавјестили да се неће држати пленарна сједница Централног партијског вијећа у Београду, већ Земаљска конференција КПЈ у Бечу. Они су нам саопћили да је Коминтерна у сагласности са Балканском федерацијом наредила Извршном одбору КПЈ да сазове Земаљску конференцију на којој би се рашчистили нездравни лични односи између другова из Извршног одбора Централног партијског вијећа из Београда и оних који се налазе у Бечу. Поред тога, требало је расправити и остала политичка, омладинска и синдикална питања већ према политичкој ситуацији у Југославији, а Извршни одбор као и Обласни секретари-

јати требало је да положи рачуна о своме досадашњем раду и да се донесу директиве за будући рад КПЈ.

Иначе, раније нисам ништа знао о припремама за Другу земаљску конференцију, а за њено одржавање, како сам напријед рекао сазнао сам 28. априла у Загребу. Пошто смо у Загреб стигли прилично рано, то смо ја и Баљкас Иво морали остати ту око 8 – 9 дана и сачекати загребачке делегате за Беч. За вријеме боравка у Загребу, ја сам становао код једног зидарског радника – синдикалног и партијског функционера, не знам тко би то могао бити, можда Томанић Иван, али нисам сигуран. За Баљкаса не знам гдје је био. У Загребу сам долазио у додир са многим синдикалним функционерима и друговима као Крлежом, Цесарцем и др. Тек иза 1. маја кренули смо за загребачким делегатима (Пушкарић Фрањом, Цвијић Ђуком, Дурман Миланом – других се не сјећам) за Словенију. Путовали смо легално возом мислим до Јесеница. Ту смо се искрцали а видео сам да су се из истог воза искрцали Рајко Јовановић и још пар другова. На станици нас је дочекао један словеначки друг (не знам који). Загребачки другови били су упознати са јавком и знаковима распознавања, па смо ја и Баљкас њих слиједили. Тај друг нас је одвео у стан једног рудара (не знам ко је то био), а можда је то био и друг који нас је дочекао на станици. У том стану, колико се сјећам затекао сам 6-7 другова – делегата, међу којима је био Поп Иванов Стеван из чега сам закључио да су то другови из Македоније или унутрашњости Србије. Из конспиративних разлога тада се нисмо упознавали са правим именима. У том стану преноћили смо једну ноћ и сутрадан увече око 21 часа кренули смо ка југославенско-аустријској граници. Пратио нас је један друг Словенац, можда је то био и сам домаћин код кога смо били смјештени у Јесеницама. Пошли смо према Караванкама, како је овај друг назвао брда куда смо имали прећи. Успут нам је причао да је ово лакши прелаз и да је он често преносећи литературу прелазио преко далеко тежих путева гдје се морало спуштати конопцима и гдје патроле готово не пролазе. Око поноћи дошли смо пред аустријску границу гдје смо се задржали код једног потока на одмору око пола часа. Требало је прећи још око 200 метара кроз чистину између двије југославенске жандармеријске карауле. Пошто је простор био покривен снијегом, а постојала је опасност да нас открију, те смо тај дио морали прећи трчећи. Нарочито тежак дио пута био је од аустријске границе до првог насеља. Слиједећег дана око 6 часова ујутро дошли смо на два км у близину прве станице на аустријској граници. Након чишћења одијела и ципела упутили смо се на воз за Беч. То је била једна прилично велика група, можда око 20 делегата. У Беч смо стигли сутрадан око 7 часова ујутро. Још за вријеме боравка у Загребу, Баљкас је добио јавку на коју се требало јавити у Бечу. То је било на пијаци код једног трговца воћем, који нам је дао адресу једног стана. На основу те адресе смјестили смо се у један стан (ја и Баљкас – не знам чији је био стан) који се налазио у једној приземној згради у дворишту. Тог и наредног дана код нас су долазили Љубо Радовановић, Симо Миљуш, Ђука Цвијић и

још неки другови. Разговарало се о приликама у земљи и о другим актуелним питањима. Том приликом смо сазнали и о сукобу у Извршном одбору (ми нисмо знали ништа о раду I. земаљске конференције) и нездравој атмосфери у емиграцији, нетрпељивости у међусобном саобраћају, свађама и т.д. Сваки од њих је сматрао да је он у праву.

Како сам већ рекао, ја и Баљкас смо били смјештени у једном приватном стану, а хранили смо се у хотелу "Регина" који се налазио преко пута Совјетског посланства. Није ми познато гдје су били смјештени остали делегати, али вјерујем да је већина била смјештена по приватним становима. Свака група делегата пријављивала се на јавке које су им пред полазак из земље биле саопћене, а у Бечу су одлазили на одређена мјеста, што значи да је био организован прихват делегата.

На конференцији, колико се сјећам није било синдикалних делегата. Сви делегати су заступали партију по покрајинама које су их делегирале. Омладина је била заступљена са пар делегата које је предводио Рајко Јовановић и у име Централне управе омладине поднио извештај. Иначе, делегати из свих крајева Југославије подносили су појединачно извештаје и у тим политичко-организационим извештајима излагали питање синдикалног покрета, њихов рад и њихове будуће потребе.

Прије конференције делегати су били углавном упознати о сукобу између чланова Извршног одбора тј. такозване "Већине" и "опозиције" – односно "левице" и "деснице". Код већине делегата владало је весело расположење, изводиле су се шале, али могло се опазити да неки делегати из руководства или његове близине ћутљиво очекују нешто нарочито. То је уствари била она лична борба која се кроз читаву конференцију протегла.

Конференција се одржала у згради "Совјетског посланства" или Трговачког представништва (тачно не знам) – знам да смо улазили у зграду из једне споредне улице, а конференција се одржавала на I. спрату те зграде.

У почетку рада конференције изабрано је предсједништво – између осталих изабран је и Триша Кацлеровић који није био на конференцији, па је вјеројатно зато и изабран за почасног предсједника.

На конференцији сам изабран за члана Мандатне комисије (види њен састав према записнику стр.). Не сјећам се да ли нам је дао неко инструкције за њен рад. Знам толико да је било делегата који нису могли доказати ко их је послао, гдје су бирани. Мислим, да се тај случај односио на представнике омладине. Неки од другова су изјавили да су позвани на конференцију од њима непознатих другова из Беча и сл. Међутим, о којим се појединачним случајевима ради не бих могао рећи јер се не сјећам. Таквим друговима био је оспорен мандат. За Дурмана колико се сјећам дао је гаранцију Ђука Цвијић изјављујући да и ако Дурман Милан није у Загребу биран за делегата, он моли комисију да га препусти на конференцију без права гласања.

За вријеме рада конференција се није могла напуштати, но ипак нису сви делегати били на окупу – били су одсутни они који нису радили у ко-

мисијама. Кадкада су појединци и ради личних потреба за кратко вријеме напуштали конференцију. Било је и таквих, као што су Љуба Радовановић, Павле Павловић, Коста Новаковић и још пар другова који су у часу личних жучљивих сукоба напуштали конференцију и настављали свађе у другим просторијама – нарочито трећег и четвртог дана када се настојало убрзати свршетак конференције, а ради тога дотичним друговима је скраћивано вријеме за дискусију.

Поред тога, у току конференције приликом одмора поједине скупине настављале су свађу и жучљиво се препирале. Ти сукоби су углавном потицали из личне нетрпељивости, али свакако је било и политичких момената. Било је сукоба због слабог рада појединих руководиоца, чуло се пребацивање о разним подметањима и сл., али не сјећам се неких конкретних ствари. Рајко Јовановић је у више наврата истичући себе и Косту Новаковића наглашавао: "Ми лјевичари морамо будно пазити што говори и ради десница", алудирајући на Симу Марковића и Љубу Радовановића. Ђука Цвијић у свим таквим приликама слагао се с Рајком Јовановићем – изгледало је да је Ђука Цвијић срећан када нетко нападне Симу Марковића и Љубу Радовановића.

За илустрацију подјеле на "Лјевицу" и "Десницу" треба истакнути да су још 1919. године на Конгресу уједињења у Београду поднесене двије резолуције: Драгише Лапчевића и Далматинска; примљена је Лапчевићева као "Десна". На Вуковарском конгресу супротности су се појачале. Након искључења Топаловић Живка и његових другова као центрумаша, а Борнемисе и његових као социјал патриота, умјесто јединственог рада настали су интерни сукоби у врху због међународне ситуације, улоге партије, сељачког и националног питања. Нарочито Сељачко питање подијелило је руководеће органе у КПЈ на "лијеве" и "десне". На пленуму 1921. године већ су формиране групе "лијевих" и "десних". На челу "лијевих" били су Моша Пијаде, Рајко Јовановић, Коста Новаковић и Васо Срзентић, а на челу "десних" Сима Марковић, Љуба Радовановић, Лаза Стефановић и њихова група.

На конференцији у Бечу отворено су иступале двије већ формиране групе. Пажљиво пратећи понашање једне и друге стране на конференцији стекао сам дојам да Симу Марковића и десничаре подупире Коминтерна, а то с разлога што су они у оно вријеме имали уза се масу, а у организационим питањима су били ненадмашиви, док лјевичари нису онда могли рачунати на масе.

"Лијево" оријентисани су били, поред наведених и Ђука Цвијић, Камило Хорватин, Иво Баљкас и др., а "десно" оријентисани Масларић из Војводине, браћа Жорга из Словеније и др.

Сјећам се да је записник и резолуције преписивао на машини Јосип Чижински-"Горкић", који је био у пролазу у Бечу на путу за Совјетски Савез, гдје је ишао на школовање. Вјероватно је он и стенографисао (обзиром да је завршио трговачку академију он је морао у школи да учи стенографи-

ју), јер се не сјећам да је нетко од делегата водио записник, као ни изабрани секретари конференције Иво Баљкас и Густинчић Драготин. Мандатна комисија је требала да овјери записник, али се тачно не сјећам – вјероватно да смо га овјерили.

Што се тиче материјала који недостају уз записник конференције као писмена порука КИ, неки извјештаји, не бих могао нешто више рећи него што се то може видјети кроз записник конференције. То се исто односи и на допуне појединих говора као на пр. представника КИ Миљутина, делегата са IV. конгреса КИ и сл.

Пред почетак конференције ухапшени су Михајло Тодоровић и Богољуб Чурић. Сјећам се да је то оставило веома слаб утисак. Један дио делегата примио је њихово хапшење, а то се нарочито односило на Михајла Тодоровића секретара КПЈ с подсмјехом сумњајући да је то намјерно учињено, односно "лијеви" су сматрали да су то "десни" намјерно урадили да би отклонили референта који је требао да поднесе официјелни извјештај (у коме би се морао изнијети сав нерад) и за који би нетко морао бити одговоран. Овако међутим, без официјелног извјештаја нитко није одговоран. А сам извјештај Драгутина Буквића није никога задовољио – био је непотпун и преслаб. Иначе, било је речено да су они ухапшени под сумњом да се ради о недозвољеној трговини, јер су се они у хотелу пријавили као трговци.

У току рада конференције било је често разних упадица. Новаковић Коста, Ђуро Цвијић, Рајко Јовановић, Павловић Павле, Радовановић Љуба, Жорга и још неки други стално су упадали против оних чији говори нису одговарали њиховим жељама. 90% упадица потицало је из личних мотива. Толико се на овој конференцији испољило лично питање, да је мени Миљутин, представник КИ, када сам једно јутро предсједавао конференцији (то се не види из записника) рекао: "Друже предсједниче буди енергичан и одузми ријеч сваком ко буде повлачио лична питања".

Говор Миљутина за прекид или бржи свршетак конференције био је мучан и паничан, тренутан, ради незгоде Совјетског Савеза примљен је са великом одговорношћу уколико би ми били узрочници тежих послједица. Изгледало је за час да је то питање занемарило личне размирице, сваки од нас желио да што прије сазна право стање ствари. Обзиром да је конференција готово прекинула рад и многе тачке дневног реда нису биле исцрпљене, то ми није познато да ли су били спремљени остали реферати и тко их је требао поднијети. Што се тиче дневног реда није ми познато да га је предложила Егzekутива КИ.

На конференцији сам поред члана Мандатне комисије био изабран и за члана Организационе комисије (њен састав види у записнику конференције – стр.), комисија се (према записнику конференције) састала 10. маја 1923. године. Због краткоће времена, на састанку комисије је донијета одлука да Цвијић Ђуро изради потребан елаборат. Након два до три сата прочитао нам је свој састав без дискусије, а сам је изабран за референта Организационе комисије. Он је требао да реферише конференцији и да предложи примање пројекта резолуције.

Што се тиче националног питања – ту није много дискутовано (осим кроз извјештаје по покрајинама) услијед саме ситуације, односно прекида конференције.

По завршетку рада конференције нисам одмах отпутовао. Сачекао сам Баљкаса који је као члан Централног партијског вијећа учествовао на пленуму од 13-16. маја 1923. године. У међувремену, домаћин тј. друг код кога смо становали у Бечу саопштио ми је да има на располагању један комплет литературе (која може да послужи за новинарски рад) за Далмацију, али треба је преbacити. Ја сам му предложио да купим санитарних уређаја (обзиром на моје занимање), а он да организује да се приликом паковања робе у сандуке убаца и та литература. И у једној трговини су купљене 4 пећи за каде, а приликом паковања у сандуке су убачене књиге – то је све послато на Шибеник. По повратку у Далмацију, ја сам успио преко Калмета Мате (који је био чиновник код Дрезге Јосипа, трговца у Шибенику – а некада је радио на царинарници) да се изваде књиге из сандука па да се тек онда царини роба. Књиге су пренијете код овог трговца – Дрезге Јосипа. Не сјећам се што је даље било са тим књигама. То је углавном била литература на њемачком језику и она је могла најбоље да послужи Баљкасу који је знао Њемачки и био уредник – новинар.

У Југославију сам се вратио у групи са Баљкас Ивом, Годоровић Михајлом и Чурић Богољубом, - до границе смо ишли возом, а границу смо прешли преко неког малог брдашца. Пут смо наставили возом за Загреб, а касније за Сплит.

Малобројно партијско чланство упознали смо са радом и одлукама Земаљске конференције преко партијског актива. Можда смо касније добили и штампане резолуције конференције, али тога се тачно не могу сјетити.

Иако сам у Беч стигао пре почетка конференције, нисам присуствовао пленуму од 8. маја 1923. године.

О Независној радничкој партији Југославије

Сјећам се да је Баљкас обавјестио Обласни секретаријат о оснивању легалне радничке партије, а он је то сазнао ваљда од другова у Загребу. Сам сам учествовао на оснивачкој конференцији Независне радничке партије Југославије јануара 1923. године у Београду, а осим мене делегати Далмације били су: Баљкас Иво, Адол Мук, - не сјећам се да ли је и Васо Срзентић био наш делегат.

→ 10,-

O III. zemaljskoj konferenciji KPJ

Na III. zemaljskoj konferenciji KPJ, decembra 1923. g. u Beogradu nisam mogao učestvovati, jer sam već u augustu iste godine bio podvrgnut na policiji teškom mučenju i batinanju, radi čega sam odležao u krevetu sve do kraja 1923. godine.

Postscriptum

Na pitanje Vujošević Ubavke da li znam nešto o jednom sukobu između Rajka Jovanovića i Djure Đakovića mogu toliko reći: Znam da se pričalo da je Rajko Jovanović jednom prilikom (na nekoj konferenciji ili Kongresu) poslije neke njegove diskusije u društvu Koste Novakovića, Djure Cvijića i dr. trljajući ruke rekao: "Ala sam onu desnu grupu namazao" aludirajući na Simu Markovića i Ljubu Radovanovića. U neposrednoj blizini nalazio se i Djuro Đaković koji mu je na to opalio šamar. Nastalo je komentarisanje, ali se time sukob i završio. Ja sam mislio da se to desilo za vrijeme Druge zemaljske konferencije, međutim, raspravljajući sa (Jelaskom Vickom) čitao sam se da nam je Baljkas pričao da je to bilo prilikom održavanja III. kongresa KPJ u Beču 1926. godine.

Marić Ivo

63. Изјава Воје Терића, књижевника, носиоца партизанске споменице, о Задружној омладини Југославије 1936-1940.

Задружна омладина Југославије – ЗОЈ створена је крајем 1936. г. од стране реакционарних омладинаца и студената – десничара, љотићеваца Хоћеровца (?), синова богатих људи из Београда и реакционарних студ. са универ. (на пр. Омиљен Милић и тд.) и синова познатих националних породица у које се имало поверења. У првој управи која је створена имао је велики утицај Ахмед Кемуро, који је био један од функционера - Савез набављачких задруга државних службеника. У тој сам управи изабран за заменика члана управе, пошто сам потицао из познате националне породице. Кад је овај члан управе отишао, ја сам га заменио. У управу је исто тако ушао и један демократски настројен службеник, који је радио у савезу наб. задр. држ. служб. и који је каптиран, како мислим на иницијативу Кемура, као његов земљак, муслиман.

Године 1937. дошло је до акције напредне омладине да се ЗОЈ преузме као погодна форма легалног рада.

Тада сам био симпатизер покрета као омладинац. Буда Томовић, члан ЦК СКОЈ-а [нечитка реч] дошао је и дао задатке мени и Топићу да учлању-

јемо напредне студенте и напредне раднике, пошто смо иначе у управи били задужени за пријем нових чланова.

До тада је у ЗОЈ-у било око 1.000 чланова. Ми смо пре конгреса учланили 6.000 нових напредних омладинаца.

У тим условима одржан је октобра 1937 год. конгрес ЗОЈ-а у сали савез. наб. задр. (данашња радио телев. Београд), на коме су напредни омладинци потпуно преузели управу. То је било тотално изненађење за реакционаре, који нису били обавештени о новим ломовима. Зато су нас они касније клеветали код управе града Београда, оптужујући нас за комунистички [нечитка реч]. Уз то су нам претили тучом.

У нови гл. одбор ЗОЈ-а ушли су као председник главног одбора Воја Терић. Као чланови управе: Тепић, Буда Томовић, Шотра Рајко, уч. тргов. академије, [нечитка реч] Никола, служб. беогр. општине, Воја Николић, студ. технике, сад. генерал, Маријана Милојевић, службеник, (сад. другарица Др А. Милојевића), Хусеин Хаџић, фабрички радник, Тоша Лалошевић, службеник, Неда Божиновић, студент (другарица сада Боби Радосављевић), Вера Гуцоња, студент, Рајко Дивац, земљорад., Стојан Пејиновић, фабр. радник и др.

На том конгресу изабрани су и почасни чланови: чиме смо хтели да камуфлирамо левичарски рад и легализирамо организацију. То су били Штиблер Милош, председ. Савеза наб. задруга држав. службеника, Михаило Аврамовић, оснивач Задружног покрета у Србији, Гојко Терић адвокат – члан Глав. одбора Земљорад. Странке.

Као пред. ЗОЈ примљен сам у СКОЈ фебруара 1938 г. Примили су ме Богдан Нововић и Вукашин Антић.

У јесен 1938 год. променили смо правила и добили њихово одобрење од министра ун. послова. По тим новим правилима могли смо на територији целе Југославије да оснивамо подружнице.

Тада је наступило масовно оснивање подружница ЗОЈ-а у којима су вероватно СКОЈ и партија имали руководећу улогу.

Тако на пр. на територији Даниловградског среза основали смо 5 подружница.

Нисмо имали наш лист.

Наше подружнице развиле су масовни културни и полит. рад на селу, оснивали читаонице, одржавали напредне приредбе и стварали спортска друштва. У њима су нарочито радили студенти и гимназијалци из тих завијачајних крајева, чланови партије и СКОЈ-а, који су развијали интенз. полит. рад.

Преко подружница смо растурали студентску штампу, лист "Култура", народ. читанке, поб.(?) синдикалну штампу, сељачки буквар, нар. књиге и тд., као и напредну белетристику.

После аншлуса 1938. г. на иницијативу партије или СКОЈ-а – покренута акција 33 омлад. организације за одбрану земље, под паролом: "Јединство демокр. снага Хитлер је на граници". Ова омлад. акц. обухвата студ.,

скауте, синдик. и тргов. омладину, ЗОЈ, Соколе итд. На састанку представника 33 омлад. организ. изабран је акциони одбор од представника 6 организација, који је упутио апел за одбрану земље.

Председ. овог акц. омлад. одбора за одбрану земље био је Иво Лола Рибар, представ. студ. Ратко Митровић, предст. ЗОЈ В. Терић, ту је био и Воја Николић, представник Сокола, представник Скаута и један представник синдикалне радн. омладине из УРС-а.

То су биле организације где су комунисти имали јак утицај. Соколци су нам се придружили из симпатије према Чехословачкој.

Састанак одбора који је прихватио апел одржан је у Коларчевој улици у Српском културном клубу у присуству Васе Чубриловића пред. Срп. култ. клуба. Говорио је Лола а и ми остали.

Овај апел објављен је у име 33 омл. организације. Оне су бројале 700.000 чланова. Он је штампан са називима свих 33 организација, штампан и растуран по целој земљи.

Оригинал је био потписан од представника 6 овлашћених организација, међу којима смо ми, мој(?) итд. (тражити оригинал у арх.)

Од њих су живи Воја Николић и Воја Терић.

ЗОЈ није имао никакве просторије у задружном савезу, већ је само за конгресе користио салу за своје скупштине.

Јер било га је робовање ⁶ афер/осигурање ЗОУ.
 Пришком ⁶ афере мој ситане и ⁶ афера
 тиниско; у ⁶ афери мојим је ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера мој 7-маи. Конгресу ⁶ афера
 коју је мој ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера, који је
 био ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
 не ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
 мој ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера

У ⁶ афери ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
 3 месеца у ⁶ афери ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
 у ⁶ афери ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
 само ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера

После ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
 и ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера

или ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера

Општинско ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера
⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера ⁶ афера

15 III 1977
 НБСР

Ђорђе Ђеђ

Сама организација је била у изнајмљеним просторијама у Васиной ул. и Мајке Јевросиме (до мојег хапшења).

II конгрес ЗОЈ-а одржан је фебруара 1940 г. На њему су били пред. Бугарске, Чехословачке (Др. Прохаска) и 200 до 300 делегата из целе земље, као и представници студ., радн. и трг. омладине), уз присуство полиц. комесара који је седео за столом почасног председништва и све бележио.

На конгресу је констатовано да ЗОЈ има преко 100.000 чланова.

Ми смо довели и остарелог Михаила Аврамовића, кад је он видео да је задружни омлад. покрет политизиран наљутио се и говорио против тога, али га нико живи онако остарелог није разумео, чак ни полиц. комесар. Ипак су му сви пљескали.

На конгресу је изабрана готово иста управа, сем Буде Томовића који је отишао у Црну Гору за председника Народне омладине Црне Горе. На његово место као илег. предсет. ЦК СКОЈ-а.

После овог конгреса Воја Терић је ухапшен а за пред. је дошао Никола Човелић.

Ухапшена Јелена [нечитка реч], студент, под батинама изјавила је да сам ја, Богдан Нововић, Малиша Д[...]вић, студент и Бошко Буха, умножавали и растурали летке са потписом ЦК КПЈ. Такве летке су код ње запленили што није било истина, јер би било глупо довести пред растурање ЗОЈ.

Приликом претреса мог стана у Далматинској улици нађена је брошура говор друга Ерколија на 7-мом Конгресу коминтерне, коју је мој сусетар Деида Јаков, који није био комуниста добио од Чила Ковачевића. За ту брошуру нисам знао, али је Деида пуштен не одавши Чила, а брошура, уз мој полиц. досије, заједно са летцима партије стављена мени на терет.

У затвору сам остао 6 месеци, 3 месеца у Главњачи, у самици, а 3 мес. у Суду за заштиту државе на Ади, где смо штрајковали глађу.

После шестомесечне истраге пуштен сам услед недостатка доказа, не излазећи на суђење. Августа 1940 после пуштања из затвора протеран сам из Београда.

Крајем лета 1940 г., крајем августа или почетком септембра ЗОЈ је био забрањен. Њега би забранили и раније, али Управа града Беогр. није била надлежна, јер се његов рад протезао на целу Југославију, док је предлог за забрану отишо у Мин. ун. послова те је потрајало, уз то забрану је одгајала и интерв. Штиблера, а вероватно и Бранко Чубриловић, који је у то време постао министар пољопривреде, као члан гл. одб. земљ. странке.

Организације ЗОЈ-а на терену остале су у многим местима Србије, Црне Горе и Босне и радиле и даље нерегистроване од власти, као културно умет. групе, друшт. сеоски клуб и сл.

15 III 1977 Воја Терић
Хвар

64. Изјава М. Апостолског о погибији Панче Пешева (1943) 1944.

Држе Апостолски, RL Panco Pesev
Kеol je poginuo
Panco Pesev?

5. јуна 1944. године
у борби против Југословена
окупационог, на Блаткавици
на брду Гајдеш, близу села
Кучуки, општина Радошчи.

Када постоји на истом
месу плашкарско -
ловачки док.

24. V. 1970. M. Kucur
Београд -

Притом је друже Апостолски.
 О Панчо Пешеву.

R.L. Панчо Пешев

Рано и било пролетер
 погинулим + што није било
 и март 1943 тајно је
 се скривао

код мене стоји да је погинуо
 "и пролетер 1944"
 дакле тајно.

Панче, је био члан СН, и
 кога су Бугари изједичили
 ефикасно са "партизанским"
 он је учествовао у победител
 по се одиграо на месту
 "Врха", на савреним путу
 Веле. Складом, у Јануари
 Урног Врха. Сада тамо има
 мали селенски. Б.К.

24.V.70

РЛ Панчо Пешев
 [Сергије Димитријевић:] Друже Апостолски, кад је погинуо Панчо
 Пешев?

5. јуна 1944 године у борби противу бугарских окупатора, на Плачко-вици на врху Гатен, близу села Кушкули, општина Радовиш. Сада постоји на том месту планинарско – ловачки дом.

24. VI. 1970, Београд

М. Апостолски

[Сергије:] Питање другу Апостолском о Панчу Пешеву.

Прво је био проглашен погинулим у јесен 1943, што није било тачно јер се скривао. Код мене стоји да је погинуо „у пролеће 1944“, дакле тачно.

[Апостолски:] Панче, је био ухапшен, и када су Бугари исценирали сусрет са „партизанима“ он је успео да побегне. То се одиграло на месту „Кула“, на старом путу Велес. Скончао, у близини Црног Врха. Сада тамо има мали споменик.

24. V. '70 М.А.

**65. Писмо Босе Цветић Сергију Димитријевићу од 16. марта 1959,
о Ангели Воеје [Воде. ? - Прим. М.С.Д.]**

DRUG

DIMITRIJEVIĆ Dr. SERGIJE

B e o g r a d

U odsustvu drugarice Bose Cvetić, koja se nalazi na putu, izveštavam Vas, da je Angela Voeje bila Slovenka, socijaldemokratkinja i feministkinja.

Pisala je dosta o problemima ženske ravnopravnosti po raznim listovima i časopisima.

Drugarica Bosa misli da je posle rata bila u zatvoru.

Po povratku sa puta, drugarica Bosa Cvetić će Вам се јавити.

Telefon Dr.Vl.Velebita је 28-959.

Po odobrenju drugarice Bose Cvetić
Sekretar,

Милош Продановић
/ Prodanović Ljubinka /

16 marta, 1959 god.

**ИЗЈАВЕ
СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА**

66. Недатирани предлог изјаве Сергија Димитријевића за признавање предратног револуционарног стажа Зденку Штамбуку

Предлог изјаве од стране друга Штамбука.

ИЗЈАВА

На тражење друга Зденка Штамбука, у сврху признања предратног револуционарног стажа изјављуем:

1. познам друга Штамбука из Париза 1938/39. где смо заједно студирали.

2. познато ми је да је друг Штамбук, дошавши из Прага, где је био политички активан у студентским редовима, био примљен за члана КПЈ у јесен 1938. на основу његове претходне политичке активности у земљи и у Прагу и на основу његове активности у Паризу где је, по директиви КПЈ, био подпредседник АД Југославије, напредног студентског удружења под руководством Партије. Био сам тада секретар ћелије у којој је друг Штамбук примљен у Партију што је потврдило и више партијско руководство тада у Паризу у коме је био и Борис Кидрич.

3. познато ми је да је, по директиви друга Тита, који је тада био у Паризу, међу осталима и друг Штамбук у јулу 1939. упућен на партијски рад у земљи камо је и отишао.

Сматрам да друг Штамбук има право на признање предратног револуционарног стажа који тражи као активни и организовани борац.

Др. Сергије Димитријевић
члан СКЈ од сада члан Института за
изучавање радничког покрета у Београду

67. Изјава Сергија Димитријевића од 16. фебруара 1949, о боравку Средоја Шијачића Шиље у логору Бухенвалд.

Са другом *Средојем Шијачићем, званим Шиља*, познајем се из концентрационог логора у Buhenvaldu, где смо били заједно у времену од августа 1944 год. до повратка у земљу по ослобођењу. Услед чињенице да је у Buhenvaldu постојала јака Партиска организација, ова моја изјава може да служи као сведочанство за сво време његовог боравка у Buhenvaldu.

У периоду од децембра 1944 до фебруара 1945 год. друг Шијачић је био у моме блоку, т.ј. у згради где је било 120 Југословена, а у којем сам био партиски руководилац. Друг Шијачић је у то време припадао Централној блоковској комунистичкој симпатизерско-партиској групи, која је у то време била под мојим руководством. Једно је време Шијачић био руководилац симпатизерске подгрупе. Колико се сећам било је говора о његовом кандидовању.

У току читаве ове године Шијачић је радио као комуниста под руководством Партије. Његово држање је било конструктивно, а његови политички ставови исправни. У оквиру логорских могућности он је много до-

принео спасавању наших најбољих другова и претстављао један од стубова фронтовско-економског колектива.

Целокупни његов рад у Вухенвалду био је достојан комунисте и показао његову политичку зрелост. Укратко, о његовом држању у Вухенвалду могу се најпохвалније изразити.

За допуну овог мог мишљења консултирајте Извештај Југословенског партиског руководства из Вухенвалда, упућеног ЦК КПЈ.

Београд, 16. II. 1949 год.

Димитријевић Сергије

Члан Партије од 1933 год.

Ћелија Привредног савета Владе ФНРЈ.

68. Изјава Сергија Димитријевића од 20. децембра 1950, о боравку Владе Вукелића у логору Бухенвалд.

Adresa partijskog rukovodstva:
Wajda Export
Cujan Ciril, Kraševa 21/V

Osnovna Partijska organizacija
"Wajda Export" pri II R.K.
KPH
Z a g r e b
Trg žrtava fašizma, br. 2

I Z J A V A

Sa drugom Vladom Vukelićem poznajem se iz koncentracionog logora Buchenwald, gde smo bili zajedno od avgusta 1944 do oslobodjenja, 11 aprila 1945 godine. Usled činjenice da je u Buchenwaldu postojala jaka partijska organizacija, za celo vreme njegovog boravka u ovom logoru t. j. od kraja 1943, ova izjava može da služi kao svedočanstvo za celo trajanje njegovog boravka u Buchenwaldu. Najveći deo ovog perioda proveo sam sa drugom Vukelićem zajedno, pošto smo oboje bili na grudnom odeljenju u bolnici. U vreme posle oslobodjenja od maja do septembra 1945 bili smo isto tako zajedno, kako u bolnici Blanckenheim, tako isto i u toku našeg putovanja za FNRJ.

Za sve ovo vreme drug Vukelić imao je ispravno i konstruktivno držanje i bio jedan od politički najboljih omladinaca. Vukelić je bio organizovan u SKOJ-u i celokupan njegov rad u Buchenwaldu je bio dostojan komuniste. U bolnici Blanckenheim, koliko se sećam, bio je član našeg SKOJ-evskog rukovodstva. U njegovom držanju, stavovima i političkom razvoju svi su partijci imali najlepše mišljenje. Vukelić je zauzimao ispravna stanovišta i pokazao se kao borben drug i u partijskoj borbi, koju smo vodili protiv izvesnih neprijateljskih elemenata, koji su u tome logoru podrivali rad Partije.

Za dopunu ovog mog mišljenja konsultirajte izveštaj jugoslovenskog partijskog rukovodstva iz Buchenwalda upućenog CK KPJ.

Beograd,
20/XII 1950

Dimitrijević Sergije
direktor Ekonomskog Instituta
Privr. saveta Vlade FNRJ, član
KP od 1933

69. Изјава од 18. новембра 1950, у којој Сергије Димитријевић образлаже одбијање да пред Синдикалном подружницом Савезне Планске комисије и Привредног савета одржи предавање о „Међународној ситуацији и нашем ставу у Организацији Уједињених нација“.⁵

Друг Кепција, члан Комитета Савезне Планске комисије и Привредног Савета саопштио ми је у петак пре подне, да сам задужен да у среду одржим предавање пред Синдикалном подружницом Савезне Планске комисије и Привредног савета о „Међународној ситуацији и нашем ставу у Организацији Уједињених нација“.

Ја сам му скренуо пажњу да ми садашња задужења временски не дозвољавају да прихватим тај задатак везан за рок, пошто нема смисла да наступам по овом питању без солидне припреме, а за припрему немам довољно расположивог времена.

Једновремено сам му указао, да овакав начин додељивања предавања, при коме се не води рачуна о пословима на којима појединци моментално раде, дезорганизују њихов рад и снижава његов квалитет. Том сам приликом заступао становиште да је боље да се задужења ове врсте повезују са радом појединаца, јер на тај начин једна врста рада условљава успешно постављање другог.

Да би му показао да се не ради о одбијању држања предавања, предложио сам да одржим на месту овог реферата два друга: 1) О Душану Поповићу, генералном секретару Српске социјал-демократске странке, који је за време Светског рата стајао на позицијама Кијентала и Цимервалда и борио се за оснивање Треће интернационале још пре њеног стварања (кроз 15 дана) 2) измени класне структуре нашег села и политици КПЈ по том питању (кроз 1 до 1,5 месец).

Обраћајући се на друге другове из Комитета, на другарицу Хајру и друга Живковића, исто сам образлагао да ми је немогуће да се у томе року озбиљно припремим за предложени реферат из разлога заузетости. Овом приликом споменути другови нису хтели да прихвате ни један од изнешених разлога и упорно су стајали на становишту да ја могу да спремим ово предавање за 1 до 1,5 сат, те да га морам одржати.

Пошто су другови инсистирали да баш ја одржим ово предавање, рекао сам им да не могу да се примим да одржим у томе року, да не могу да држим предавање неприпремљен, али ако се на томе инсистира да га ја спремим, да ћу га припремити за 15 дана и поднети га у писменој форми, независно од питања да ли ће оно бити већ одржано или не. Уз то сам рекао да се осећам неспособним да говорим о овој теми на јавноме предавању, а без потребне припреме, али да мој став о тој проблематици могу да изнесем у свако доба пред Партиску организацију или Комисију, као и да

⁵ Документ је оштећен и поједини делови текста, иза три тачкице, фале. Пренето је оно што је било могуће прочитати.

ћу дискутовати на једном таквом предавању, као што то готово увек и чиним.

У току тих разговора наводио сам следеће образложење:

1) У датоме року нисам могао да припремим предавање, пошто су у то време долазила следећа задужења која нисам могао да одгодим:

а) У понедељак у 10ч почиње састанак Пленума редакције зборника ... и привреда (задужење добијено преко Савета за науку и културу) уже редакције од четири лица која је сазвала Пленум, и као одго...

одељка о друштвеној условљености производње морам...

на њему, пошто долазе другови из Љубљане, Загреба, Скопља...

састанак предвидела је ужа редакција да ће трајати два...

та дана заузет сам и пре и после подне. При томе...

и припреме за тај састанак, телефонске разговоре...

поједине чланке и слично.

б) У суботу сам имао час Политичке економије...

Политичке економије...

ц) Припрема тога часа захтевала је доста времена...

Стаљиновог цртизма и развио ново схватање...

који се не сме рашчлањивати на правила.

д) У петак увече одржан је састанак одељења на...

карактеристике другова из Института.

У суботу сам имао састанак Економске катедре на...

наградне теме за 29. новембар и на коме су требала да се расправе нека питања о раду Катедре, која сам ја лично покренуо. Напомињем да сам замењеник руководиоца Катедре, те их свих наведених разлога нисам могао да изостанем.

ф) У недељу сам имао да радим на издавачком плану Културе из области марксистичке литературе, који сам добио чини ми се преко другарице Чобански, руководиоца Историског одељења ЦК КПЈ, а зашто су ми тражили хитан одговор (телефонска ургенција); као и на припреми и организацији извесних задатака студијског одељења.

г) У петак цело ми је канцеларијско време било заузето припремом кадровских предлога, који су били хитни, а код чије сам израде био неопходан, јер сам требао да дајем своју оцену и мишљење.

2) Нисам могао да одржим предавање пред 300 службеника Савезне чланске комисија и Привредног Савета, пред озбиљним и политички развијеним људима без темељите припреме.

а) Пошто као члан Партије не смем да смандрљам предавање које добијам као партиско задужење.

б) Пошто морам да водим рачуна да не компромитујем партиски рад са оваквим предавањем. Сматрам да недовољно спремљена предавања дискредитују Партијску организацију и поједине чланове Партије. У данашњим условима тражити од члана Партије овакво озбиљно предавање за 1,5 сат представља грешку.

ц) Пошто се не налазимо у таквој ситуацији, у којој прилике траже да се одржи предавање, па макар оно и не било солидно припремљено.

д) Пошто као директор Института и хонорарни Универзитетски наставник морам да водим специјално рачуна о своме ауторитету, а самим тим и о ауторитету Партиског руководства које ме је поставило на ова места.

е) Пошто сам услед рада на студијским задацима поједине чланке из наше штампе само летимично прегледао

ф) [Не види се линија]

одржим предавање без припреме. Прва фаза те припреме захтевала би поновни преглед *Борбе* за последњих месец и по дана.

г) Пошто сматрам да ће моје слабо припремљено предавање да буде горе него ли предавање већине других чланова наше Партиске организације, који би имали неколико дана слободног времена.

Пошто споменути другови нису водили рачуна о разлозима мога одбијања молим више Партиске форуме да размотре ове разлоге и донесу одлуку, да ли овакав мој поступак представља кршење партијске дисциплине, или су овакви захтеви споменутих руководиоца Комитета Савезне Планске и Привредног Савета последица њихове крутости и не вођењу рачуна о објективним и личним разлозима. Тачно је да се снага Партије као организованог руководећег одреда радничке класе заснива на гвозденој дисциплини, али та дисциплина је оправдана и свесно прихватана само уколико је она потребна. Та дисциплина не може да служи на за обично насиље ни за дискредитовање Партије и њеног чланства.

Да бих објаснио друговима зашто ме је овај случај неразумевања од стране партијских руководиоца нарочито тешко погодио, а да бих једновремено објаснио зашто сам предложио да одржим друга два предавања из области проблематике на којој радим износим допунске чињенице:

Последњих дана радио сам пренапорно на студији о Душану Поповићу. Извршење тог задатка, кога радим у слободно време, а кога сам добио од другарице Чобанске, руководиоца Историског одељења ЦК СКЈ у задоцњењу је. Исто је тако у великом задоцњењу и студија коју радим за редакцију *Црвене Заставе* о измени класне структуре села у СРС, као и студија коју радим за Савет за науку и културу. О економској структури бивше Југославије (задужење друга Чолаковића). Пошто се у свим овим случајевима, као и у случају мога рада у Економском институту и мога хонорарног рада на Универзитету ради о задацима од велике друштвено-политичке важности, према којима се ја односим као према неопходним и партијским задацима, сматрам да моја Партијска организација треба да поведе више рачуна о начину мога задуживања, а специјално да узима у обзир реалност рокова које ми поставља. Ако се некуда појави који час слободног времена, треба узети у обзир и потребу за одмором, а да не говорим о томе да један студијски радник мора да прати научне часописе и литературу неовисно од конкретних задатака.

Распоред мога радног времена за последица два и по дана:
четвртак: од 4 до 6 3/4 рад на Душану Поповићу
од 7 до 14 рад у Економском институту
од 14 1/4 до 15,5 рад на Душану Поповићу
од 16 до 19 преглед *Радничких новина* у Народној библиотеци
од 19,5 до 21,5 припрема предавања за факултет
петак: од 4 до 6 3/4 припрема предавања за факултет
од 7 до 14 рад у Економском институту
од 14 1/4 до 15,5 састанак Етнографског института (отишао на позив први пут)
од 18 до 21 састанак одељења
субота: од 4 до 7 3/4 припрема предавања за факултет
од 8 до 9 предавање на факултету
од 9 до 11 рад у Економском институту
од 11 1/4 до 13,5 састанак катедре Економских наука на факултету

18. новембар 1950. године
Београд

С другарским поздравом,
Сергије Димитријевић

**70. Изјава Сергија Димитријевића од 5. априла 1952,
о боравку Зденка Рајха у логору Vernet d' Ariège.**

Потврђујем да је друг Зденко Рајх био од јануара 1940 године до новембра 1940 године у концентрационом логору политичких интернираца у Vernet d' Ariège у Француској, где сам истовремено био и ја. У то доба друг Зденко Рајх је припадао Југословенском економском колективу.

Друг Рајх је у периоду свога боравка у Паризу, пре хапшења, радио на задацима које је примао од К.П.Ј. Његово хапшење и стављање у концентрациони логор била је последица таквог политичког рада.

Ова је изјава дата у циљу регулисања рока његове државне службе.

Београд 5/ IV 1952
Димитријевић Сергије
научни саветник

**71. Преписка Сергија Димитријевића са Влајком Беговићем
од 12. јула 1952, у вези подизања споменика
Дијегу Року у Каштелу код Сплита.**

Друже Сергије,

Грађани града Каштела код Сплита желе да подигну споменик другу Диегу Рокову, па су се обратили на друга Гошњака и мене са молбом да им дамо податке о Диегу.

Како се сећам Ти си с њима био у неком логору код Тулузе и тамо је Диего умро. Молим Те напиши неколико речи о његовом боравку у том логору и барем приближно кад је умро и где је сахрањен. То би ми било потребно још сутра пре подне, зато Те молим да ми то напишеш или телефоном саопштиш.

(Тел. 24001/118).

Другарски Те поздравља

12 јули 1954 год.

Влајко Беговић

Здраво друже Влајко,

Друг Диего Роков умро је на мојим рукама у болници у концентрационом логору Ноѓ у близини Тулузе. То је било 1943 године али се тачног датума не могу сетити. Имао сам белешке о томе али су оне уништене у Вuhenwaldu. Није искључено да тај датум има Лаза Латиновић. Можда би се ови подаци могли добити преко нашег конзулата.

Диего је све до краја остао прави комуниста. Упркос тешког здравственог стања није показивао никакве знакове деморализације и сачувао је сву своју борбеност.

Пошто је био јако ослабио био је свестан да му се смрт приближава. Јако је жалио што неће дочекати победу.

Сам знаш да је спадао у ред прекаљених радничких бораца и револуционара и да је био један од најстаријих добровољаца у међународним бригадама и учесник побуне морнара у Котору. Мало смо имали таквих радника као што је био Диего и Котуровић. Треба дати иницијативу да се подигне споменик и Котуровићу, који је био из Уба.

12/ VII 1954

Другарски те поздравља

Сергије Димитријевић

(Овде С. Д. спомиње Котуровића Димитрија из Уба, шпанског борца)

**72. Писмо Сергија Димитријевића од 6. августа 1955,
упућено ООСК и Савезу бораца Каштела Гомилица,
поводом отварања споменика Дијегу Року**

Основној организацији Савеза комуниста и организацији Савеза бораца Каштел Гомилица

6-VIII-1955

Борачко језеро

Драги другови,

Данас сам примио ваш позив за откриће спомен плоче нашем другу Диегу Рокову. Ма колико ми је то тешко, нећу моћи да присуствујем тој

свечаности, пошто ми здравствено стање не допушта да ових дана кренем на пут. Плућни сам болесник, а стање ми се погоршало.

Са другом Диегом познавао сам се још пре Шпаније, када сам у Паризу 1935-6 године радио са њим у југословенској партијској организацији. Са њим сам био и у концентрационим логорима у Француској, где је до последњег дана свог живота, упркос тешке болести, сачувао високи морал и борбеност. Најзад, Диего је и издахнуо на мојим рукама. Због свих тих личних успомена јако сам жалостан, што нећу моћи лично да одам пошту овом истрајном борцу и доследном револуционару. Чим будем свратио у ваш крај, доћићу у Каштел Гомилицу да посетим његов споменик.

Много вас поздравља
Сергије Димитријевић
научни саветник Историјског института
Српске академије наука
Булевар Револуције 126, Београд

Основној организацији Совета комуниста и организацији
Совета бораца
Kaštel Gomilica

Драги другари,

6-VIII-1955
Београдско језеро

Данас сам примио ваш позив за отворену споменичку
плоћу нашем другу Диегу Рокочу. Ма колико ми је то
теško, нећу моћи да присуствуем тој свечаности, пошто ми
здравствено стање не допушта да оиде олава кренем на
пут. Плућни сам болесник, а стање ми се погоршало.

Са другом Диегом познавао сам се још пре Шпаније,
када сам у Паризу 1935-6 године радио са њим у југословен-
ској партијској организацији. Са њим сам био и у концентра-
ционим логорима у Француској, где је до последњег
дана свог живота, упркос теškoј болести, сачувао високи
морал и борбеност. Најзад, Диего је и издахнуо на мојим
рукама. Због свих тих личних успомена јако сам
жалостан, што нећу моћи лично да одам пошту овом
истрајном борцу и доследном револуционару. Чим будем
свратио у ваш крај, доћићу у Каштел Гомилицу да
посетим његов споменик.

Много вас поздравља
Сергиј Димитријевић
научни саветник Историјског института
Српске академије наука
Булевар Револуције 126, Београд

**73. Писмо Сергија Димитријевића о Дијегу Року,
од 25. априла 1957, упућено Мариу Влаку.**

Здраво друже Марио,

Одговарам на твоје писмо са великим задоцњењем. Јако ми је непријатно што нисам писао на време. Стидим се и пред вама и пред другом пуковником коме сте се обратили поводом мога ћутања.

Прелазим на постављена питања. Са другом Диегом био сам 1940-1941 године у концентрационом логору Вернет у Француској. Још тада смо тесно сарађивали, пошто сам био члан а касније и секретар југословенског партиског руководства кварта у коме смо боравили. Нешто касније, кад су готово сви Југословени – шпански добровољци отишли за Немачку са директивом да се пребаце у земљу и прикључе партизанима Диего је остао у концентрационом логору, силом прилика, упркос ватрене жеље да се придружи Народно-ослободилачкој борби. Нас је немачка комисија која је узимала радну снагу одбила као болесне. Самим тим нисмо могли ни да стигнемо по партијским директивама и путевима у земљу.

Наша партијска сарадња и лично пријатељство појачало се услед одласка великог броја другова. Крајем 1941 године мене су пребацили као тешко болесног у други концентрациони логор где су били плућни болесници. Пошто смо оба били болесни, нашли смо се 1942 године понова заједно у једном таквом концентрационом логору за болеснике, у Camp de Noé. Пошто тамо није било других Југословена, нас смо двојица стално били заједно. Тада смо били повезани са шпанским друговима. Неко време радили смо као болничари. Ускоро је Диего пао у постељу, пошто му је срце почело да попушта, после свих преживљених мука у затворима, емиграцији, шпанском грађанском рату и концентрационим логорима. Последњих дана друг Диего причао ми је много о свом револуционарном раду у Приморју и морнарици и жалио је што неће доживети ослобођење земље и победу Револуције. У то смо време били доста добро обавештени о стању партизанског покрета и његовом вођи другу Титу. Издахнуо је на мојим рукама. Сачували смо га на логорском гробљу. Његов сам гроб стално обилазио и надгледао. Сваки пут кад би неко од логораша умро одлазио сам на гробље, све до времена када су Немци пребацили нас три стотине у концентрациони логор Buhenvald у Немачкој.

Пошта коју другови из Каштел Гомилице одају успомени друга Диега најбоље је признање за његов дугогодишњи револуционарни рад.

Што се тиче мог евентуалног доласка у ваше место, он несме да буде везан за икакве трошкове са ваше стране. Ако буде некаква комеморација говорите вас двојица и обухватите сав његов револуционарни рад. Мој ће долазак бити везан само за обилазак његовог споменика.

25/ IV 1957

Другарски вас поздравља,
Сергије Димитријевић

/Марио Влак, саборац Диега Рока, члан комитета илегалне КПЈ у Сплиту од 1921-1927 год./

**74. Изјава Сергија Димитријевића од 31. децембра 1957,
поводом молбе за добијање „Споменице 1941“.**

ИЗЈАВА

друга СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА,
Београд – ул. Булевар Револуције 126

Молим да се узме у разматрање овај мој захтев за добијање "Споменице 1941", те овом приликом дајем о себи следеће податке:

Припадам породици која је од увек била везана за раднички покрет. Отац је хапшен већ 1919 и 1920 године за супротстављање војним властима, а 1921 са комунистичком општином у Лесковцу. Отац је стрељан од окупатора 1941 са првом групом лесковчана.

Још у гимназији сам пропагирао комунистичке идеје и тражено је моје искључивање из школе. Као студент активно учествујем у свим демонстрацијама. Члан сам студентске илегалне Скојевске организације од децембра 1931 године, у партијској биографији стоји погрешно 1932 године – година је исправљена на основу изјаве Бране Јевремовића и др.

Године 1933 повезујем Месни комитет у Лесковцу са Покрајинским комитетом у Београду и бивам приман у Партију у јуну 1933 године. Одлуку о пријему која је донета једногласно на састанку Комитета, саопштио ми је пок. секретар комитета Благоје Николић. У току 1933 и 1934 године одржавам везу између Покрајинског комитета и Лесковца. У септембру 1934 год. учествујем као делегат реона Лесковац – Врање на IV покрајинској конференцији за Србију. По одлуци Покрајинског комитета одлазим за Француску, где се повезујем са чланом Политбироа /Прежихов Воранц – Ловро Кухар/. Улазим у лето 1935 у партиско руководство, а у јесен постајем секретар југословенске партиске организације за Француску. На тој дужности остао сам, а једновремено био југословенски претставник у међународном студентском комитету до II тромесечја 1937 године. Године 1936 учествујем на међународној омладинској конференцији против рата и фашизма у Бриселу и држим један од реферата /други је држао Иво Лола Рибар/. Крајем 1936 године и почетком 1937 године југословенски претставник у Међународном комитету за формирање бригада у Шпанији под непосредним руководством Андре Мартија, једног од секретара Коминтерне. У 1937 години водим борбу против антипартиске фракције Марић-Кусовац и скинут сам са свих дужности.

Године 1938 после ликвидације антипартиске групе постајем понова секретар партијске студентске југословенске организације на коме послурадим и 1939 године. На почетку II светског рата под непосредним руководством друга Бориса Кидрича радим на спасавању партиске благајне и спасавању руководећих лица наше, бугарске, чехословачке партије и балканског сектора. 25 октобра 1939 године стављен сам у концентрациони

логор, где сам се одмах повезао са партиским руководиоцима других партија.

По доласку југословена – шпанских добровољаца у концентрациони логор Верне улазимо у партиско руководство кварта Б на чијем је челу био Душан Кведер. По његовом одласку, постајем секретар овог југословенског партиског руководства и југословенски претставник у партиском руководству целог логора /међународно/. Партиски повезан са французима и шпанцима у другим логорима. По доласку у концентрациони логор Бухенвалд где сам се разболео, у периоду када сам био ван болнице, био сам партиски одговоран за најбројнији југословенски блок, као и руководиоц три партиске и 17 симпатизерских група.

По ослобођењу логора 11 априла 1944 године, које је извршено оружаном акцијом илегалне војне организације интернираца, јединствени случај у Немачкој, остао сам у болници у Бланкехајму са другим болесним интернирцима. Представник југословена у Међународном партиском комитету у Бланкехајму. У земљу сам се вратио првим болесничким транспортом, првог септембра 1945 године. Одмах сам се пријавио Централном комитету, 24 сата касније добио потврду од Контролне комисије /Миха Маринко/ којим ми се признаје чланство.

Детаљнији подаци о моме животу и раду и политичкој активности у приложеној биографији и изјавама другова.

31 децембар 1957 год.

Лесковац

75. Изјава Сергија Димитријевића од 14. новембра 1958,
о боравку Зденка Рајха у логору Vernet.

Izjava

Друга Зденка Рајха, сарадника Института за међународну политику познајем из Париза из времена пре Другог светског рата, а са њим сам био и у концентрационом логору Vernet, исто у Француској.

Друг Рајх је ~~био~~ у периоду свог боравка у Паризу, пре hap-
шења био симпатизер партије, радио је на задацима које је
примао од партије, а по линији Црвене помоћи. Друг Борис Кидрић
говорио ми је о томе у време када сам одржавао везе са неким
Французима, као југословенски претставник у Балкан-
ском комитету (1938-39 година) пошто је са истим Французима
био повезан и Рајх. Његово hapшење и стављање у концентрациони
логор била је очевидно последица таквог рада.

Као стални члан, а касније и секретар југословенског
partijskog rukovodstva kvarta B. концентраcionog logora
Vernet, изјављујем да се друг Рајх за време свог боравка у
овом логору исправно држао и стално дружио са комунистима
и припадао Југословенском економском колективу народно frontov-
ске оријентације за све време свог боравка у овом логору.

14/XI 1958

Dr Sergije Dimitrijević, члан
partije od juna 1933 godine

**76. Изјава Сергија Димитријевића од 16. јуна 1965,
о боравку Адама Цветића у логорима Ное и Бухенвалд.**

Друга Адама Цветића познајем из концентрационих логора у Француској и Немачкој где смо били заједно. У новембру 1943. године он је дошао у концентрациони логор Ноé /Француска/ са групом пребеглих заробљеника. У лето 1944. заједно смо пребачени од стране СС трупа у концентрациони логор Buchenwald /Немачка/, где смо остали до ослобођења логора 11. априла 1945. године, то јест до мог повратка у земљу, крајем августа 1945. године.

У концентрационом логору Ноé успоставио сам контакт са њим од самог почетка. Нешто касније формирао сам симпатизерску прокомунистичку групу у коју сам увео и друга Цветића кога сам добро био упознао и са којим сам на тај начин организовано политички радио.

Одмах по доласку у концентрациони логор Buchenwald повезао сам се са југословенском партијском организацијом преко друга који је у предратном периоду припадао комунистичкој групи коју сам водио у Паризу, а који је био у Buchenwaldu члан југословенског партијског руководства. Чим сам успоставио везу са партијском организацијом у Buchenwaldu одмах сам укључио и друга Цветића у политички рад. Друг Цветић је за цело време боравка у концентрационом логору Buchenwald радио по директивама партије, припадао економском антифашистичком активу, радио у симпатизерској комунистичкој групи и био обухваћен илегалном кадровском војном организацијом руковођеном од стране партије.

Услед чињенице да је у концентрационом логору Buchenwaldu постојала јака партијска организација активно и чврсто повезана у којој сам ја имао једно од руководећих места могао сам да стално пратим политички рад и активност друга Цветића преко одговорних другова и у личном контакту. Зато са надлежношћу, пуном одговорношћу и потпуним знањем чињеница могу да потврдим да је друг Цветић за цело ово време био политички организован, и активан сарадник нашег покрета.

После ослобођења логора извршеног оружјем од стране поменуто илегалне војне организације предвођене партијом, друг Цветић је по директивама логорског партијског руководства политички радио међу нашим заробљеницима и депортованим радницима и организовао њихов повратак у Југославију.

Ову изјаву дајем у вези регулисања радног стажа друга Адама Цветића.

16. VI 1965.

Др Сергије Димитријевић, научни саветник, руководилац секције за историју СКЈ до 1941. године у Институту за изучавање радничког покрета у Београду, носиоц Споменице 1941.

Оверава потпис Секретар Института.
(потпис нечитак)

77. Изјава Сергија Димитријевића од 10. јула 1986, о боравку са Луиђи Лонгом у логорима Ролан Гарос и Верне 1939. године.

I Z J A V A

U jesen 1939. godine kada je grupa Jugoslovena radila na spasavanju inostranih partijskih ~~rukovoditelja~~ rukovodećih kadrova Kominterne iz zaraćene Francuske, saznao sam od druga Borisa Kidriča da je ova grupa između ostalog pribavila pasoše i za drugove Šverma i Širokog, koje je ova jugoslovenska grupa izradila. Sve se to desilo između ulaska Francuske u rat i 24. oktobra 1939. kad sam bio uhapšen i stavljen u koncentracioni logor Rolland Garos.

Kad sam dospao u koncentracioni logor Rolland Garos brzo sam se povezao sa rukovodećim inostranim komunistima i odmah zatim stvorili smo prvu partijsku grupu u kojoj su bili sekretar Luidji Longo-Gallo, politički komesar međunarodnih brigada, a članovi Frederik Runge, član rukovodstva Čehoslovačke KP, glavni urednik Correspondance Internationale (Rundschau) zvaničnog organa Kominterne, Vladimir Klementis iz CK Čehoslovačke KP, Francisko Leone iz Politbiroa brazilske KP i ja, član jugoslovenske KP. Ta je grupa politički radila oko jedan mesec, posle čega su nas prebacili u koncentracioni logor Vernet u Ariège, na jugu Francuske. Tu su nas razdvojili. Longe je bio u kvartu A, sa kriminalcima, Runge, Leone i ja u kvartu B. Tu smo politički radili zajedno i dalje bili međusobno povezani, mada su se Runge i Leone povezali sa svojim partijskim drugovima, a ja sa jugoslovenskim interbrigadistima.

10. VII 1986.
Beograd

Sergije Dimitrijević
dr Sergije Dimitrijević
naučni savetnik
član KPJ od juna 1933
ul. Jurija Gagarina br. 123/114
11070 Novi Beograd
tel. 153-426

**ИЗЈАВЕ О
СЕРГИЈУ ДИМИТРИЈЕВИЋУ**

78. Недатирана изјава Тодора Вујасиновића
о Сергију Димитријевићу.

I Z J A V A

Друга Сергија Димитријевића познајем од 1934 године, када сам као члан Покрајинског руководства за Србију радио у Београду. Са Сергијем Димитријевићем повекао ме је Брана Јевремовић да би преко њега добио везе са Лесковцем и неким другим партиским организацијама у Србији. Од тада па до његовог одласка за Француску, Сергеј Димитријевић је служио као веза са тим организацијама у Лесковцу, Вранју, Јагодини и Куманову и преко њега је достављан тим организацијама партиски материјал.

Концем септембра 1934 године Сергеј Димитријевић присуствовао је покрајинској партиској конференцији за Србију као делегат Лесковца. Концем децембра 1934 године упућен је био по партиској директиви у Париз, где је после тога и остао са знанјем партиске организације.

Не сећам се данас тачно, али је врло вероватно да смо и веза са Трајком Стamenковићем добили преко њега, према томе ја за Сергеја Димитријевића и његов рад у партији знам у току 1934 године.

Ову изјаву дајем као тadanји члан Покрајинског руководства за Србију.

Тодор Вујасиновић, с.р.

Да је ову изјаву дао и својеручно потписао друг Тодор Вујасиновић, тврди и overава:

НАЧЕЛНИК
ADMINISTRACIJE,

Јован Балтић, с.р.

*Вузес оријентиром / М.Р. /
М. Вујасиновић*

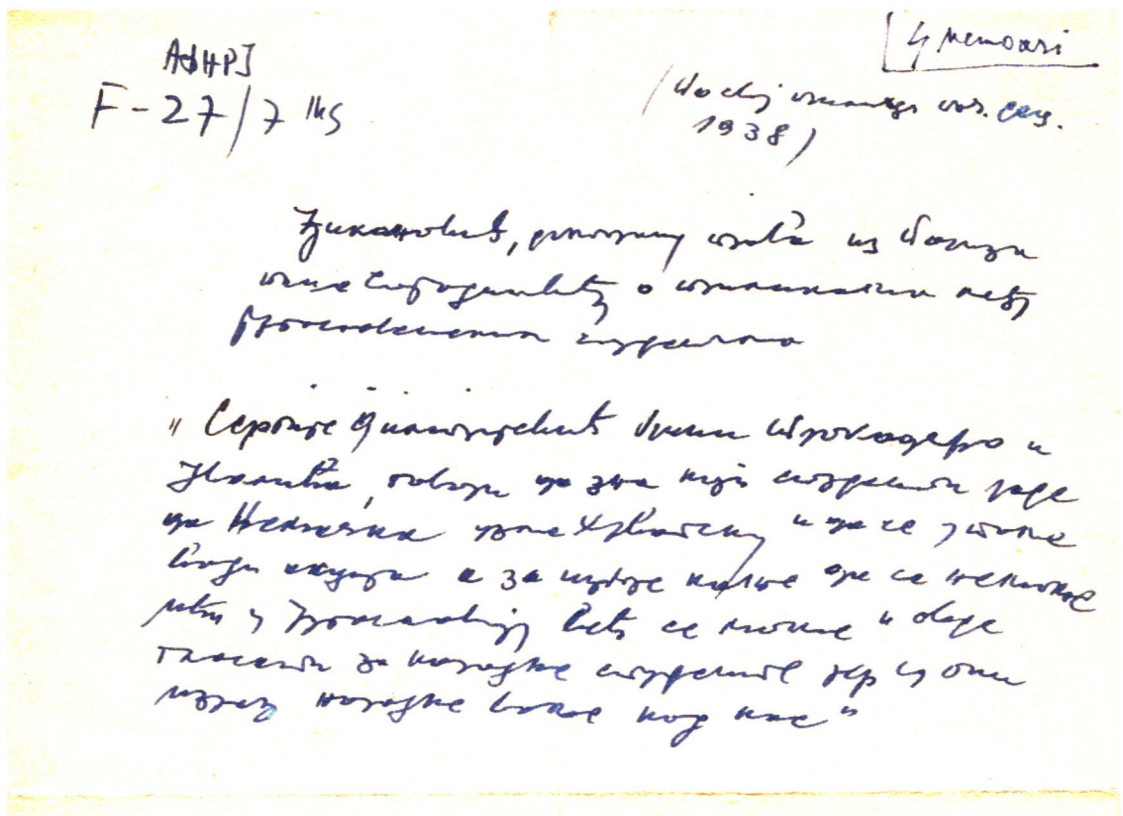
79. Цитат о Сергијевом боравку у Паризу децембра 1938.

АФНРЈ
Ф – 27/7 145

Мемоари
(по свој прилици поч. дец. 1938)

Бикановић, долази му право из Париза пише Стојадиновићу о приликама међу југословенским студентима.

„Сергије Димитријевић брани Трокадеро и Увалића, говори да зна који студенти раде да Немачка узме Хрватску и да се у томе води акција а за изборе каже да се не може ићи у Југославију већ се може и овде гласати за народне студенте јер су они израз народне воље код нас“

80. Уверење из Персоналног одсека Округног народног одбора Округа
лесковачког издато Сергију Димитријевићу 26. јануара 1946.

OKRUŽNI NARODNI ODBOR
Okruga leskovačkog
/Personalni otsek/
Br. 306
26-I-1946 god.
L E S K O V A C

Na molbu Sergija M. Dimitrijevića,
a na osnovu prikupljenih podataka ONO
u Leskovcu izdaje mu ovo,-

U V E R E N J E:

Da je SERGIJE M. DIMITRIJEVIĆ, iz
Leskovca bio poznat pre rata kao anti-
fašistički borac. Za antifašističku ak-
tivnost stavljen je u koncentracioni
logor 25-X-1939 g. u Parizu. U koncentra-
cionim logorima, u Francuskoj i Nemačkoj
probavio do 11-IV-1945 g., kada je oslo-
bodjen iz K.L. Buhenvalda. Repatriran
iz Nemačke početkom septembra 1945. Od
tada do danas nalazi se u Leskovcu gde
aktivno učestvuje u frontu. Član je
izvršnog okružnog odbora narodnog fronta.

Uverenje ovo izdaje mu se na nje-
govu molbu radi učešća u konkursu za
izbor nastavnika na Pravnom fakultetu.

Šef personalnog otseka,
Stojadin Mladenović /M.P./

Za sekretara, ONO-a,
Mile Veljković

15. XII. 54
679

Da se uverenje izdaje u skladu sa...
Stojadin Mladenović

**81. Подсетник Павлу Савићу за писање изјаве
о Сергију Димитријевићу.**

Потсетник Павлу Савићу по Стојадиновићу послат из болнице

Види њихове муфљуске изјаве

Изјава

Да је Сергије Димитријевић 1939. године непосредно пре затварања у концентрациони логор био на одговорној дужности у КПЈ и да је у вези са том активношћу био стављен у концентрациони логор.

Познато ми је да је у то време Сергије Димитријевић био здрав на плућима.

Ову изјаву дајем у вези са молбом коју је Сергије Димитријевић поднео за добијање инвалиде.

**82. Изјава Павла Савића од 4. марта 1953.
о Сергију Димитријевићу.**

Сергија Димитријевића познајем од времена када је као члан удружења југословенских студената у Паризу радио самном у том удружењу, од 1937. до краја 1939.

У то време Сергије је био члан КП Југославије и као левичарски оријентисан студент био је забележен код француске полиције, која му је пратила сметње да свој боравак легализује. По објави рата, од септембра 1939, морао се у одређеном времену јављати париској префектури за продужење дозволе за боравак. Познато ми је, да је у току октобра-новембра исте године два пута затворан и тучен у затвору, јер сам га по изласку после првог затварања затекао у стану свег модрог од удараца. Када сам напустио Француску у децембру 1939, Сергије је био у концентрационом логору у Француској /мислим у Арзелесу/. По ослобођењу, 1945 /?/, јавио ми се са станице у Београду, тражећи да му помогнем да се као тежак болесник који се враћа из заробљеништва из Немачке, пребаци до своје куће у Лесковцу. Том приликом сам га видео први пут од расанка у Паризу и нисам веровао да ће издржати још дуго, јер му је стање здравља било крајње слабо. У Француској је Сергије био здрав.

Ову изјаву дајем поводом молбе коју је Сергије Димитријевић поднео за добијање инвалиде.

4 март 1953
проф. Универзитета
Београд
Павле Савић с.р.

Оверава

Деканат Природно-математичког факултета потврђује да је предњу изјаву дао и потписао Павле Савић, редовни професор Универзитета

Секретар
Природно-математичког факултета
Жарко Тубић с.р.
/Печат Природно-математичког
факултета у Београду/

**83. Изјава Руди Супека од 12. марта 1953.
о Сергију Димитријевићу.**

IZJAVA

Izjavljujem da je drug DIMITRIJEVIC SERGIJE došao kao politički internirao iz Francuske u KL Buchenwald /Thüringija, Nemačka/, te je za vrijeme svojeg boravka u toku 1944. i 1945. godine bio politički organiziran.

Za to vrijeme on je usprkos svojeg lošeg zdravlja, TBC, tako da je najveći dio proveo na bolovanju u logorskoj bolnici, razvio političku djelatnost kao član rukovodstva aktiva ilegalne logorske organizacije KPJ. Bio je odgovoran za grupu od oko 120 Jugoslavena na bloku 40, gdje je rukovodio sa 3 partijske i 17 simpatizerskih grupa.

Drug Dimitrijević je sudjelovao u organizaciji ilegalne vojne organizacije, sa kojom su rukovodili komunisti. Ta je organizacija raspolagala sa naoružanjem /mitraljez, oko 100 pušaka, veći broj panzerfausta i drugog lakog naoružanja/, koje je ukrala iz obližnjih tvornica i esesovačkih kesarni. U času nadolaska američke vojske, ta je organizacija napala SS stražare, razoružala ih i radila na čišćenju okolnog terena. To je bio vojni zadetak, koje američke tankovske jedinice u tom času nisu mogle ispuniti, i vojna organizacija bila je pohvaljena od komandanta 3. američke armije.

Ove činjenice poznate su mi, jer sam bio tada sekretar ilegalne organizacije KPJ u logoru. Za istinitost ovih navoda jamčim svojom čašću.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu.

Ovjeravam potpis "dr. Supeka M.P. dr. Supek Rudi, sveuč. predavač s.r.
tajnik, Zagreb, Prilaz JNA 10
Zgb. 12. III. 1953

Mogu također sa svoje strane da potvrdim gornje navode, jer sam kao liječnik u logoru bio zadužen od partijske organizacije da vodim brigu o zdravlju Jugoslavena, pa sam tako imao na svojoj brizi i druga Sergija Dimitrijevića, koji je i pored svojeg teškog oboljenja /TBC/ razvio veliku političku aktivnost i odlikovao se vanrednim optimizmom i dobrim moralom.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu.

Zagreb 2. III. 1953. M.P. Dr. Bela Kon s.r.
Da je ovaj prepis veran svome originalu koji je podnet na uvid ovom Odboru, taksiran tvrdi i overava
Izvršni odbor NO IV r. Referent Overe i potpisa
br. 1519 10-II-1955g. M. Mladenović s.r.
Beograd

84. Изјава Ратимира Стојадиновића од 15. марта 1953.
о Сергију Димитријевићу.

Изјава за друга Сергија Димитријевића из Београда

Izjava za druga Sergija Dimitrijevića iz Beograda

I Z J A V A

Друга Сергија Димитријевића сам упознао у Паризу/Француска/
у јесен 1937 год. Са њиме сам сарађивао у политичком раду
међу југословенским студентима све до септембра 1939 год.
Познато ми је да је Сергије тада радио под руководством друга
Бориса Кидрића и да је био члан Партије.

Што се тиће његовог здравља, изјављујем да у току те две
године нисам никада приметио да би Сергије давао утисак човека
болесног од тог плућа. Он се у свему понашао и радио као потпуно
здрав човек.

Горњу изјаву дajem на молбу друга С. Димитријевића ради
регулisanja његове ~~инвалидности~~ инвалиде.

У Београду 15 марта 1953 год.

Ратимир Стојадиновић с.р.

/Стојадиновић Ратимир, вајар/
Београд 7, Вас. Гаџиће 5

Да је горњу изјаву потписао друг
Ратимир Стојадиновић, сарадник у Браћуној
мајстеровској радионици Томе Росандића,
потврђује секретар:

/М.Р./

/Потпис нечитак/

Да је овај препис веран своме оригиналу,
који је поднет на увид ом ко прав
н. б. м. 4.3.0 м. ТВРДИ и ОВЕРАВА.

Издао одбор НО IV Р. С. Б. Е. Т. Д. Београд
15.9.10-11.5.1953 г.

Београд

ИЗЈАВА

Друга Сергија Димитријевића сам упознао у Паризу /Француска/ у јесен 1937. год. Са њиме сам сарађивао у политичком раду међу југословенским студентима све до септембра 1939. год. Познато ми је да је Сергије тада радио под руководством друга Бориса Кидрича и да је био члан Партије.

Што се тиче његовог здравља, изјављујем да у току те две године ни сам никада приметио да би Сергије давао утисак човека болесног од ТБЦ плућа. Он се у свему понашао и радио као потпуно здрав човек.

Горњу изјаву дајем на молбу друга С. Димитријевића ради регулисања његове инвалиде.

У Београду 15. марта 1953. год.

Ратимир Стојадиновић с.р.
/Стојадиновић Ратимир, вајар/
Београд 7, Вас. Гаћеше 5

Да је горњу изјаву потписао друг Ратимир Стојадиновић, сарадник у Државној мајсторској радионици Томе Росандића, потврђује секретар:

/М.П./

/Потпис нечитак/

**85. Изјава Золтана Бироа од 15. децембра 1954.
о Сергију Димитријевићу.**

Завод за социјално осигурање
града Београда
Бр. 18215
15 децембар 1954 год.
Б Е О Г Р А Д

ЗАПИСНИК

Састављен на дан 15 децембра 1954 год. по питању револуционарног рада Димитријевић Сергија, научног сарадника Економског института НРС.

Од Завода присутни: Ћировић Момчило као референт и Олга Поповић као записничар.

Сведок: Биро Золтан судија Врховног привредног суда из Београда са станом у ул. Косте Главинића бр. 1, рођ. 30. III. 1912. год. у Будимпешти познат по личној карти бр. 26404 – Београд, несродан, неосуђиван, опоме-нут на казивање истине, изјави:

Поводом студентских демонстрација 1931. године против режима Пере Живковића основане су на београдском универзитету илегалне групе комунистичке омладине, које [су] прерасле у организацију СКОЈ-а. На другој години формирана је група од стране друга Бране Јевремовића у којој смо били чланови од почетка друг Димитријевић и ја, жив је још и Ерих Кош књижевник помоћник директора Народног музеја у Београду. Ова група у склопу Универзитетске организације омладине радила је непрекидно до краја школске 1934. год. када смо дипломирали. Активност организације се састојала у руковођењу и организовању свих легалних, полулегалних и илегалних акција на Правном факултету. Група је активно радила на организовању демонстрација којих је било више у том периоду и друг Димитријевић је активно учествовао у истима. Једном приликом је био изведен пред Универзитетски дисциплински суд и био кажњен. Радили смо на растурању илегалне литературе и летака како на Универзитету тако и у вароши. За време ферија друг Димитријевић је радио на организовању омладине у Лесковцу о чему је подносио извештај, о томе може да да податке Крстић Светозар, Држ. секретар за правосудну управу НРС. У наведеном периоду друг Димитријевић је био два пута у затвору и то: поводом одржавања Лајпцишког процеса против Димитрова, учествовали смо по налогу организације заједно у ноћном нападу на немачко посланство и том приликом били смо осуђени на месец дана затвора и на једно-годишње протеривање из Београда. Затвор смо издржали, а до протеривања није дошло услед масовног заузимања целокупне студентске омладине за нас. Поред тога друг Димитријевић је био умешан у групу која је радила на штампању листа "Бољшевик" у Београду, а који се растурао у Босни, но после извесног времена проведеног у затвору пуштен је и није изведен пред суд. Напомињем да је друг Димитријевић био један од најактивнијих студената целе наше организације и као такав је и сада познат нашим генерацијама. Последње године наша група се у ствари претворила у неку врсту комитета, пошто је сваки члан групе формирао своју посебну групу, па је и друг Димитријевић био руководиоца једне такве групе. За цело време радили смо и по линији црвене помоћи. Прикупљали смо прилоге за помоћ друговима који су се налазили у затворима у Београду и на издржавању казне. Друг Димитријевић је чешће ставио свој стан на расположење ради одржавања илегалних састанака као и за скривање појединих другова који нису могли да спавају ради прогона полиције код својих кућа. Предње ми је познато по томе што смо за време школске године такоређи били свакодневно заједно и сарађивали смо у свим акцијама, обзиром да сам ја био две године руководиоца групе којој смо припадали.

За тачност исказа јамчим својим потписом.

Золтан Биро с. р.

.....

Записничар
Поповић Олга с. р.
М. Ћировић с. р.

/М. П./

Референт,

**86. Изјава Бранка Д. Јевремовића од 14. јануара 1955.
о Сергију Димитријевићу.**I Z J A V A - -

o političkom radu Sergija Dimitrijevića iz Beograda

Druga Sergija Dimitrijevića poznajem odavno. Zajedno smo studirali na Pravnom fakultetu u Beogradu. Kada se, krajem 1931 g., na Beogradskom univerzitetu razvila intenzivna politička borba drug Dimitrijević se uključio u rad napredne studentske omladine. Upravo u jesen 1931 god. mi smo na Univerzitetu počeli da razvijamo široku akciju za organizovanje omladinaca-komunista. U jesen 1931 god., tačnije posle izbora Pere Živkovića i sastanka poslanika izabranik na tim izborima - i to verovatno novembra ili decembra, drug Dimitrijević je ušao u jednu od ovih grupa. Ovo mi je poznato zbog toga što sam ja ovu grupu i organizovao. Ovo su bile ilegalne omladinske grupe studenata marksista na Univerzitetu. One su služile kao rukovodni politički organi medju studentima na Univerzitetu. Kao član ove grupe drug Dimitrijević je uzео najaktivnijeg učesca u svim oblicima tadašnje studentske borbe, kako u širokim protestnim akcijama tako i u ilegalnom radu.

Poznato mi je da je drug Dimitrijević takodje bio učesnik jedne grupe od desetak studenata koja je bila dobila za zadatak da razlupa tadašnje nemačko poslanstvo, u znak protesta zbog osuda izrečenih u Lajpcigu. Taj zadatak je bio i izvršen, ali je ova grupa bila pohapšena i mislim da je bila kažnjena sa po mesec dana zatvora na svakog od učesnika. Koliko se sada sećam Dimitrijević je u kasnije bio hapšen ali se ne mogu setiti zbog čega odn. znam da je hapšen zbog ilegalnog političkog rada samo se ne mogu setiti ostalih detalja.

Tokom 1933 god. u Srbiji je već bila razvijena široka akcija za uspostavljanje ilegalnih organizacija KP. Drug Dimitrijević je tada služio kao veza izmedju PK u Beogradu i ilegalne organizacije u Leskovcu. Ovo mi je poznato zbog toga što sam tu vezu ja

bio uspostavio i održavao. Preko njega sam slao i ilegalni štampani materijal a i druge usmene direktive. Koliko se čada sećam to je bilo početkom 1933 god. i tada je, mislim, drug Dimitrijević postao i član KI. odnosno sigurno je da je bio član KI kada je ovu vezu održavao između PK i organizacije u Leskovcu. On je održavao vezu između mene i drugе Trajka Stamenkovića koji je nekako u to vreme bio izašao sa izdržavanja kazne. Koliko se sada sećam osim Trajka održavali smo vezu i sa još jednim stolarom iz Leskovca čijeg se imena sada ne sećam.

Održavanje dalje veze ja sam, prilikom moge odlaska iz Beograda, - predao drugu Todoru Vujasinoviću koji je došao na moje mesto odn. koji je nastavio da obavlja moju funkciju održavanja veze sa organizacijama u unutrašnjosti.

Toliko se sada o ovome radu mogu setiti.

14 januara 1955 god.
u Beogradu

Branko D. Jevremović s.r.
Gosp. Jevremova ul. br. 35

Da je drug Branko Jevremović, Savezni javni tužilac lično dao i svojeručno potpisao ovu izjavu, tvrdi i overava

M.P.

Po ovlašćenju Saveznog javnog tužioca

S e k r e t a r

Dragomir Popović s.r.

Да је овај препис веран своје оригиналу који је поднет на увид овом Народном одбору и таксиран с 500 динара по Т. бр. 1 и 31 чл. 1 Закона о таксима и надоместима за давање сведочења и уверавања.

НАРОДНИ ОДБОР ОПШТИНЕ
БРАЧАР

РЕФЕРЕНТ
За овере и преписе,

Бр. 2957 од 23 1959 год.

**87. Изјава Зденке Кидрич од 5. априла 1955.
о Сергију Димитријевићу.**

Друга СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА познајем из Париза. У времену од 15. марта 1938 до његовог хапшења и стављања у концентрациони логор крајем октобра 1939 године Димитријевић је био партијски повезан и радио са Борисом Кидричем. Највећи део свог времена и основну своју активност посвећивао је илегалном партиском раду. Био је задужен радом са нашим студентима у Паризу, а сем тога радио је на неким поверљивим задацима.

5. април 1955 год.
Зденка Кидрич
Београд

Потврђујемо да је другарица Кидрич Зденка запослена у Централном комитету СК Југославије и да је горњу изјаву својеручно потписала.

Београд, 5. април 1955 год. За Технички секретаријат ЦК СКЈ
(Потпис нечитак)

**88. Изјава Душана Кведера од 11. априла 1955.
о Сергију Димитријевићу.**

ИЗЈАВА

Изјављујем, да о другу Сергију Димитријевићу, рођеном 19. 3. 1912 у Пироту, знам следеће податке о његовом револуционарном раду у прошлости:

1/ Приликом мог боравка као политичког емигранта и партиског радника у Паризу у 1936-37 години, сећам се да је друг С. Димитријевић био секретар југословенске партиске организације – секције КП Француске, која је бројала 600-800 чланова. У то време Димитријевић је уређивао и илегални партиски лист "Организациони билтен" ове секције. Радио је и са југословенским синдикалним групама, где сам и ја радио, и то у Паризу и обилазећи југословенске колоније у унутрашњости Француске. У исто време Димитријевић је био југословенски претставник у Међународном комитету за помоћ Шпанији, под руководством Андре Марти-ја. У вези са целокупном том активношћу, а нарочито у вези са организацијом одласка добровољаца за Шпанију, Димитријевић је имао стално радно време од 10-12 часова дневно, са својом канцеларијом у седишту синдиката ЦГТУ и ЦГТ, 33, Rue Grange aux Belles.

2/ Са Димитријевићем поново сам се нашао у француском концентрационом логору Вернет, почетком 1940 године када је једна група југосло-

венских шпанских добровољаца била пребачена у овај логор. За време његовог боравка у логору, а пре мог доласка, Димитријевић је био партиски повезан са Фредериком Рунге-ом, члан ЦК КП ЧСР и Франциском Леоне-ом, чланом ЦК КП Италије, са којима је радио у хелији. /Других Југословена – партијаца у то време у логору није било /. За време нашег заједничког боравка у Вернет-у, тј. до маја 1941 г. Димитријевић је био члан југословенског партиског руководства кварта "б", чији секретар сам ја био. После мог одласка из логора он је заузео моје место као југословенски претставник у међународном партиском комитету. Активно је учествовао у свим акцијама затвореника и приликом једне побуне био и затваран и тучен.

3/ У свим унутрашњим партиским борбама против троцкиста и осталих девиациониста Димитријевић је стално, и у 1936-37 и у 1940-41 /када сам ја био са њим/, имао правилан партиски став.

Ова се изјава даје у сврху регулисања радног стажа и инвалиднине.

Бгд. 11. 4. 1955 г.

Генералпотпуковник

Душан Кведер, с. р.

Да је ову изјаву дао и својеручно потписао генералпотпуковник ДУШАН КВЕДЕР, тврди и оверава:

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИЈЕ

/М. П./

Потпуковник

Љубомир Христић, с. р.

89. Изјава Л. Латиновића од 12. априла 1955.
о Сергију Димитријевићу.

I Z J A V A

Decembra 1941 godine drug Sergije Dimitrijevic prebacen je iz koncentracionog logora Vernet u koncentracioni logor La Guiche a zatim u logore Recebedou i Noe. U tim logorima drug Dimitrijevic je ostao do jula 1944 godine kada je prebacen u Nemacku u koncentracioni logor Buherbald.

U logorima u Francuskoj drug Dimitrijevic bio je partiski povezan sa jugoslovenskim gradjanima koji su bili u spanskoj republikanskoj armiji i drzao se ispravno i citavo vreme aktivno radio.

Ova izjava izdaje se drugu Sergiju Dimitrijevicu radi regulisanja invalide i radnog staza.

Beograd, 12 aprila 1955 g.

Shety
L. Latinovic

opunomoceni ministar u DSIP-u

Potvrđujemo da je izjavu potpisao svojerucno drug Latinovic

Po ovlascenju
nacelnika

Prof. L. Skopljani

**90. Изјава Радивоја Увалића од 27. маја 1955.
о Сергију Димитријевићу.**

Друга Сергија ДИМИТРИЈЕВИЋА, научног сарадника Историјског института Српске академије наука настањеног у Београду, Булевар Револуције 126 познајем из предратног периода за време заједничких студија и заједничког револуционарног рада у Паризу.

Од пролећа 1935. г. до септембра 1937. г. друг Сергије Димитријевић био је секретар студентске партијске организације југословенских комуниста у Паризу и истовремено југославенски претставник у Светској студентској антифашистичкој федерацији. У 1935/36. г. друг Димитријевић био је претседник Удружења југословенских студената у Паризу које се тада налазило у рукама комуниста. У зиму 1936/37. г. друг Димитријевић је учествовао на међународној студентској конференцији за помоћ републиканској Шпанији, а крајем фебруара 1936. г. на међународној омладинској конференцији против рата и фашизма у Брислу. На тој конференцији, у име југославенске делегације, он је одржао један реферат. Друг Димитријевић је тада био изабран и у стални биро те конференције.

У лето 1938. г. друг Димитријевић је од стране француских власти био протеран из Француске и тада отишао у Белгију одакле је исто тако био протеран и враћен поново у Француску где је провео месец дана у затвору и био суђен због прекршаја прогонства. У јесен 1938. г. друг Димитријевић је поново постао секретар југословенске студентске партиске организације у Паризу. Друг Димитријевић учествовао је и на другој међународној студентској конференцији за социјализам у Паризу.

Све горње чињенице су ми познате из разлога што сам у многим од горњих акција заједно са другом Димитријевићем учествовао те за њихову тачност својим потписом гарантујем.

Осло, 27 мај 1955. г.
Изванредни посланик
и опуномоћени министар
ФНРЈ у Норвешкој

Др Радивој Увалић, с.р.

/М.П./

Тачност потписа Др. Рад. Увалића
југословенског посланика у Ослу
оверава у име Посланства

Секретар
/Потпис нечитак/

**91. Изјава Влајка Беговића од 14. јуна 1956.
о Сергију Димитријевићу.**

Друга Сергија Димитријевића, рођ. 19. III. 1912 године у Пироту познајем из концентрационог логора Вернет. Од времена када сам дошао у тај логор, почетком 1940 године па до краја 1941 године, када је Димитријевић пребачен за концентрациони логор – санаторијум La Guishe пратио сам његов рад. Друг Димитријевић је за цело то време био партиски повезан и активно је радио на партиским задацима. Учествовао је у свим акцијама затвореника, а приликом једне акције, поводом рђаве хране, која је од француских власти била оквалификована као побуна, био је затваран и тучен. У свему логорском животу Димитријевић је имао борбено и исправно држање.

Ова се изјава даје у сврху регулисања радног стажа.

/Влајко Беговић/

Да је ову изјаву дао и својеручно потписао друг Влајко Беговић, директор Института за међународну политику и привреду тврди,

ЗА СЕКРЕТАРИЈАТ

Београд, 14. VI. 1956

[потпис нечитак]

I Z J A V A

Druga Sergija Dimitrijevića, rođj. 19.III.1912. godine u Pirotu poznajem iz koncentracionog logora Vernet. Od vremena kada sam došao u taj logor, početkom 1940. godine pa do kraja 1941. godine, kada je Dimitrijević prebačen za koncentracioni logor - sanatorijum La Guishe pratio sam njegov rad. Drug Dimitrijević je za celo to vreme bio partiski povezan i aktivno je radio na partiskim zadacima. Učestvovao je u svim akcijama zatvorenika, a prilikom jedne akcije, povodom rđjave hrane, koja je od francuskih vlasti bila okvalifikovana kao pobuna, bio je zatvaran i tučen. U svemu logorskom životu Dimitrijević je imao borbenu i ispravno držanje.

Ova se izjava daje u svrhu regulisanja radnog staža.

Vlajko Begović
/Vlajko Begović/

Da je ovu izjavu dao i svojeručno potpisao drug Vlajko Begović, direktor Instituta za međjunarodnu politiku i privredu tvrdi,

ZA SEKRETARIJAT.

[Handwritten signature]

Beograd, 14.VI.1956

**92. Изјава Јосипа Јакоповића од 29. октобра 1956.
о Сергију Димитријевићу.**

Друга Сергија Димитријевића, са илегалним именом Миша, рођеног у Пироту, познајем од почетка лета 1935. године, када је први пут дошао у рударску област Pas de Calais, тј. у Ленс где сам био. Друг Димитријевић је дошао са мандатом југословенске потсекције Комунистичке партије Француске из Париза, с тим да га повежем са југословенским партијским и синдикалним организацијама у Pas de Calais-у. Том је приликом у Ленс-у и другим рударским центрима у околини, које је обилазио, боравио око три недеље.

Касније сам дознао да је секретар југословенске потсекције Комунистичке партије Француске, и то преко другова политичких емиграната, који су долазили код мене по партијским задацима. Са другом Димитријевићем одржавао сам редовне партијске везе и примао од њега директиве о партијском и синдикалном раду.

Исто тако познајем друга Димитријевића са рада на одашиљању наших добровољаца у Шпанију. Преко њега сам послао три групе наших исељеника у Шпанију. А са четвртом групом првог октобра 1936. дошао сам и ја. Друг Димитријевић ме је дочекао са групом коју сам довео на станици и одвео нас је у синдикалну централу, 33 rue Grange aux Belles, где је имао своју канцеларију. Све формалности око овог одласка у Шпанију обавио је друг Димитријевић, од кога смо добили карте, новац и сва потребна упутства за прелаз преко границе.

Године 1940. када сам дошао у концентрациони логор Вернет, друг Димитријевић је био у њему. Познато ми је да је радио на партијским задацима и да је био повезан са логорском југословенском партијском организацијом, којој сам и ја припадао.

С.Ф.-С.Н.
29/октобар 1956
Јакоповић Јосип, с.р.
Загреб

Да је предњу изјаву дао и потписао друг ЈАКОПОВИЋ Стјепана ЈОСИП звани Странић, потврђује и овјерава Опћински Комитет СКХ Трње Загреб

Смрт фашизму – Слобода народу
Загреб 8. XI. 1956
за канцеларију
/М.П./

Пинтар

**93. Изјава Антона Укмара од 18. новембра 1956.
о Сергију Димитријевићу.**

Koper, 18. novembra 1956.

I Z J A V A

Podpisani Anton Ukmar, ljudski poslanec LRS in član Okrajnega komiteja ZKS okraja Koper, podajam sledečo izjavo za tov. profesorja Sergeja Dimitrijeviča, ki je zaposlen kot znanstveni delavec Zgodovinskega instituta SAN v Beogradu.

V času mojega bivanja v lagerju Vernet sem se osebno spoznal s tov. Dimitrijevičem, ko sem bil kooptiran v začetku leta 1941 v partijski komite kvarta "B" v lagerju Vernet /Francija/ ter dobil za nalogo, da se povežem z jugoslovensko grupo v tem kvartu. V tej grupi je bil tudi tov. Dimitrijevič, član jugoslovenskega partijskega vodstva. Sekretar komiteja pa je bil tov. Dušan Kveder, sedanjji ambasador v Bonnu. Tu sem imel priliko, da se bolj spoznam s tov. Dimitrijevičem. Tovariš Dimitrijevič je bil že pred mojim prihodom v lager povezan s Partijo in aktivno sodeloval v vseh akcijah. Leta 1939-40 je bil partijsko povezan s tov. Franciskom Leonom, članom CK KP Italije in s Frederikom Rungejem, članom CK KP ČSR. Z njimi je delal skupaj v celici. Leta 1940-1941 je bil član jugoslovanskega vodstva v kvartu "B"; po odhodu tov. Kvedera iz lagerja 1941 /junija meseca/ pa je tov. Dimitrijevič postal jugoslovanski predstavnik v mednarodnem komiteju kvarta "B". Vsi, ki so poznali tov. Dimitrijeviča so ga visoko cenili zaradi njegove aktivnosti in požrtvovalnosti. Bil je zelo skromen. V lagerju je vedno aktivno sodeloval v vseh akcijah, katere so organizirali priporniki. Vsled tega je bil večkrat kaznovan in pretepen.

Tovariši, ki so ga poznali še iz prejšnje dobe kot n.pr. F. Leone, Kveder, Montegnan, pok. Raturovič itd. so ga zelo cenili posebno zaradi njegovega partijskega dela.

Tovariš Dimitrijevič je že od leta 1936 aktiven član Partije. Bil je član Komiteja za pomoč španskim rep. Borcem in Španski republikli v Parizu. Od leta 1936 dalje se je boril v emigraciji med Jugoslovenski proti trockistom in vsem sovražnikom Partije za pravilno linijo v Partiji pod novim vodstvom.

V času, ko sam ga spoznal je vedno imel pravilen odnos do Partije. Imel je tovariški odnos do pripornikov, katerim je vedno pomagal in žrtvoval vse, kar je bilo v njegovi moči za ublažitev težkega položaja zapornikov. Odlikoval pa se je vedno s svojo skromnostjo in požrtvovalnostjo.

Anton Ukmar s.r.

Okrajni komite ZKS Koper overavlja podpis tov. Antona Ukmarja, člana Okrajnega komiteja ZKS Koper.

Koper, 19. novembra 1956. M.P.

S E K R E T A R :

Albert Jakopič – Kajtimir s.r.

94. Изјава Љубе Кујунџића од 25. септембра 1959.
о Сергију Димитријевићу.

Изјава

Друга Сергија Димитријевића са илегалним именом Миша познатом од 1935 године. У пролеће 1935 године Димитријевић је ушао у руководство југословенске потсекције КП Француске у коме сам и ја тада био. У септембру 1935 године постао је генерални секретар југословенске потсекције КП Француске и остао на тој дужности до мог одласка у Међународне бригаде у Шпанију, у априлу 1937 године. У то време био је и главни уредник "Организационог билтена" органа југословенске потсекције КП. У исто време био је и секретар југословенске секције МО Иса, синдикалне централне страши радника у оквиру CGTU, револуционарне синдикалне организације. МОИ је остао и после фузионарања CGT и CGTU CGTU. Када је почео грађански рат у Шпанији Димитријевић је ушао као југословенски претставник у Међународни комитет за помоћ Шпанији /За формирање Међународних бригада/ са којим је на челу стајао Андре Марти, секретар КП и секретар Извршног комитета Коминтерне. Другови који су одлазили за Шпанију, међу којима сам био и ја на челу једне југословенске групе из Гемевиллиера, као и они ~~и други~~ југословени из других земаља, који су ишли преко Париза, преко Белгије, СССР-а и сл., јављали су се Димитријевићу који је организовао одлазак за Шпанију, припремио документе, новце, карте и остало. За време свог рада по политичкој и синдикалној линији, Димитријевић је често долазио у Гемевиллиера и Левалоис/Departement Seine/, где сам стајовао, са састаке југословенске партиске и синдикалне групе, којом сам ја руководио.

25/IX 1959

S F -S H

Љубе Кујунџић
Љубе Кујунџић, службеник

предузећа кола за спавање и ручавање.

Да је ова изјава дао и својеручно потписао, тврди и уверава

НАЧЕЛНИК
Општег оделенја

[Signature]

РАЗНО

95. Казивање Николе Штетића о положају шегрта у Лесковцу 1922. године

Када је група деце питомаца *Привредника* дошла у Лесковац после јуна 1922, после завршене основне школе да изучава занат, неки од њих су доспели у Прву српску фабрику за ливење и прераду метала Кукар и Јовић, која је била преко пруге код [нечитко].

По сећању једног од њих, Н. Штетића, у овој лесковачкој фабрици, која је навелико користила дечју радну снагу, шегрти су били смештени на следећи начин: У овом предузећу „било је око 30 радника, а уз њих 22 шегрта“. „Сви шегрти творнице Кукар-Јовић спавали су заједно у једној тијесној просторији с дрвеним креветима на кат. Лежај је био од сламе, и јастук од сламе. Свакоме је додијељено и по једно ћебе. Под је био као у творничкој хали од печених цигала [нечитко].

У просторији су била 22 лежаја, за њих двадесет и двојицу. Дужина собе: 8 метара, ширина 3,5 метра, два прозора и дрвена врата. Десно од шегртске спаваонице био је творнички заход а до њега кухиња. – Лети је у нашој соби било несношљиво – каже Штетић. – Из увек прљавог захода ширио се ужасан смрад, а смрдело је и из кухиње... Радиле су напорно од 6 ујутро до 6 увече, а после тога у газдином врту или у окућници неког мајстора, или би носили газдинску децу... Хранили су се робијашки: убуђали, неколико дана стари крух, полугњило поврће, блутава каша, црвљиви грах... „Код Кукара и Јовића су брусиле... ([нечитко], шмирглали и полирали) кваке за врата, радили у кућанству, чували дјецу“. „Шегрти фабрике Кукар и Јовић су били обавезни да свакога месеца на квакама обраде за 150 динара посла. Толико је, наиме, обрачунавано свакоме од њих за стан и храну. У готовом су тједно (недељно) добијали 2,5 динара. За 150 динара мјесечно морао је сваки од њих, радећи по 12 сати остругати 2600 квака. Посао је често трајао и до 19,30 сати, а одмах после свега су ишли у вечерњу занатску школу“.

Све је ово донето на основу писмене изјаве која се налази у збирци Ј. Очака и казивања Н. Штетића, објављено у књизи: И. Очака и Ј. Поповића, *Кончар, секретар партије*, 33-34 и 37. Казивање допунио и исправио Н. Штетић.

25. IX 1977.

Никола Штетић

96. Синдикална борба

У октобру месецу 1936. шајкачарски радници су повели борбу за "повећање својих зарада и нормирање радног дана на 10 часова дневно, јер је до покрета трајао по 12 и 14 часова дневно.

После штрајка који је трајао 17 дана, они су "успели да закључе колективни уговор којим су повећали своје наднице од 25 до 50% и нормирали радно време на основу законских прописа. Призната је радничка организација и упошљавање радника преко организације", а извојеване су и "друге одредбе за раднике". ("Радничке новине", бр. 47, 20 новембар 1936; Успех шајкачарских радника у Лесковцу, "Радничке новине", бр. 49, 4. децембар 1936; "Радник", Загреб, бр. 44, 13. новембар 1936).

На обласној конференцији Савеза приватних намештеника за територију Србије, Јужне Србије (тј. Македоније и једног дела данашње Јужне Србије) и Црне Горе, одржану Учествовао је и Албин Тавчар из Лесковца, који је био члан управе обласног подсавеза, а који је наступио и као делегат подружнице у Лесковцу.

Из извештаја делегата из Лесковца и Скопља видимо да су "свуда исте тешкоће" код приватних намештеника и трговачких помоћника, "мале плате које се крећу од 150 до 500 динара месечно и дуго радно време, које код трговачких помоћника иде и на 16 часова дневно, као што је случај у Лесковцу. Тамо се незна ни ко је помоћник, ко шегрт, а ко носач".

У нову управу обласног потсавеза приватних намештеника и трговачких помоћника ушли су између осталих Албин Тавчар и Божидар Томић, оба из Лесковца.

На овој конференцији је присуствовао као гост и Вид. Рожић, члан Савеза металских радника. "Радничке новине", бр. 20, 13. мај 1938.

ПРИЛОЗИ

ОБНОВА СКОЈЕВСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ⁶

Са престанком рада скојевске организације у Лесковцу, која је постојала од 1932. до 1934. године, настаје период када гимназијалци врше индивидуалну комунистичку агитацију или стварају кружоке за проучавање комунистичке литературе. Нова генерација скојеваца, настала окупљањем на проучавању марксистичке литературе стасала је крајем школске 1936/37. године. У новој генерацији скојеваца, која је одиграла значајну улогу у периоду 1937-1941, налазимо и ученике обухваћене скојевском организацијом 1933-34. (на пример Рајка Михајловића Ранка), као и оне који су тада били под њеним непосредним утицајем (Р. Антуновић, Ј. Цекић и други) или утицајем комунистичких чланака објављених у „Недељним новинама“. Борко Цекић Слезенка, један од најактивнијих скојеваца од 1937 – 1941, каже: „Школске 1936/37. када сам био у шестом разреду гимназије почело је интензивније активирање гимназијалаца. Разред је почео да се опредељује за Совјетски Савез и против њега. Борба се водила у оквиру школских дружина „Вуловић“, трезвењачке дружине и аеро – клуба.

На искуствима међународног омладинског покрета и комунистичког студентског покрета мења се карактер скојевске организације. Основна измена у концепцији СКОЈ-а била је преоријентација од конспиративног рада по илегалним групама, на стварање масовног омладинског покрета који користи све постојеће легалне могућности за окупљање омладине у јединствени фронт борбе против рата, фашизма и реакције, борбе за корените друштвене промене и социјализам.

У партијској ћелији створеној у Лесковцу у пролеће 1938. коју Миодраг Хаџи Јованчић назива „привремено партијско поверенство“, и којом је руководио Душан Цекић, студент, матурирао 1932. године – а која је била полазна основа за реорганизацију партије по систему партијске ћелије, али и читавог омладинског комунистичког покрета, Миодраг Хаџи Јованчић – Аџија, који је тада био матурант, имао је задатак да ради са омладином. Омладинско руководство које је он тада створио обухватало је, поред самог Хаџи Јованчића, и Станимира Вељковића Зелета који је тада био студент права, Драгољуба Томића, који је матурирао 1937, и Милета Тодоровића Дуцета, текстилног радника. Ово омладинско руководство стварало је омладинске активе у гимназији, по предузећима и селима. Спасоје Перушић тврди да је СКОЈ, формиран у гимназији у пролеће 1938. године, био формиран у облику генерацијских група које су обухватиле све комунистички оријентисане ђаке једног разреда. Пошто су омладинци – руководи-

6 Наднаслов: Сто година Лесковачке гимназије.

оци старијих разреда, имали одлучујући утицај на остале разредне генерацијске групе, пошто је, како то каже С. Петрушић, најстарија генерацијска група сачињавала руководство гимназијске скојевске организације, постаје јасно да је гимназијску скојевску организацију створило већ поменуто омладинско комунистичко руководство из 1938. и да су у њој те године одлучујућу улогу имали Миодраг Хаџи Јованчић и Станимир Вељковић Зеле, чланови комунистичког омладинског руководства у оквиру кога је Зеле био посебно задужен за рад са гимназијом.

Овај масовни прокомунистички омладински покрет развија свој рад у оквиру постојећих ђачких дружина. Комунистички оријентисани омладинци, продревши у управе свих дружина, дали су овим овим организацијама нови садржај, унели у њих напредна схватања, претворили их у поприште идеолошке и политичке борбе.

Једновремено, овај прокомунистички, скојевски омладински покрет прихвата и друге акционе облике, на пример масовне одласке на одређене приредбе напредног карактера, заједничке излете, растурање марксистичке литературе и напредне белетристике међу ученицима, организационо – агитациони рад по околним селима, учешће на предизборним зборовима Косте Стаменковића, као посланичког кандидата итд.

Наша реч 43, 16. XI 1979

СТВАРАЊЕ МЕСНОГ КОМИТЕТА КПЈ⁷

Проширењем мрежа партијских ћелија у другој половини 1938. и на почетку 1939. године, стварањем омладинског руководства у 1938. години, организовањем рада на селу, сазрели су услови за стварање једног градског руководства КПЈ.

У првој половини 1939. године поред окружног комитета КПЈ, појављује се у Лесковцу и градски, Месни комитет КПЈ.

На његовом челу, у својству секретара, био је Тома Костић, пиварски радник, а у њему су били (по Р. Сандић) поред Томе Костића, Душан Цекић, Миодраг Хаџи-Јованчић, Ружа Сандић, Јован Милошевић, Воја Мичић, Драги Ђорђевић-Папуџија и Андрија Хубаш.

В. Смајевић, Р. Антуновић и Мара Ђорђевић (које М. Хаџи-Јовановић помиње као очланове МК-а - што Р. Сандић негира) долазили су по свој прилици на његове састанке као чланови ОК.

По казивању Д. Цекића из 1940. године, у њега је "касније ушао и Благоје Николић" а затим је "доцније у мају 1939. В. Смајевић постао секретар".

Половином 1940. испао је из Месног комитета Ј. Милошевић и В. Мичић "осуђен је по Закону о заштити државе и протеран у Кикинду на издржавање казне". - Р. Сандић.

Негде у то време отпао је и Душан Цекић

- Изјава Р. Сандић од 18. маја 1953.

По казивању Д. Цекића из 1948, он је отишао у војску новембра 1940. Самим тим његово отпадање било је пре тога. Зато он не учествује ни на Окружној конференцији у октобру 1940.

Почетком 1941. отпао је М. Хаџи-Јованчић (који је сам иступио, али је затим био искључен).

- види напомену...

Месни комитет КПЈ који је по Р. Сандић постојао све до 1941. године по М. Хаџи-Јованчићу: Он "је радио скоро годину дана".

Састављен углавном од секретара и најактивнијих чланова партијских група - ћелија, знатно је проширио и учврстио мрежу партијских ћелија.

О Месном комитету: Изјава М. Хаџи-Јованчића од 19. априла 1953, 132 и 133. Изјава Р. Сандић од 18. маја 1953, 28. и 30, и њена изјава од 6. септембра 1976.

⁷ Рукопис нађен у заоставштини Сергија Димитријевића.

Реорганизација Месне партијске Организације

Руководство КПЈ у Лесковцу (Окружни комитет КПЈ на челу са Костом Стаменковићем који је водио партију (нашао се пред увећаним задацима услед настајања синдикалног покрета и његових тарифних борби, све веће политичке активизације радничке и школске омладине, потребе реорганизације партијског рада по упутствима новог Централног партијског руководства, захтева за организовањем нових народно фронтовских форми рада са омладином, неопходности широког организованог продирања на село.

Једновремено, оно је било кадровски ослабљено привременим елиминирањем - одласком Б. Николића, комунисте са великим политичким искуством, непостојањем ефикасног скојевског руководства. Зато је ново лесковачко партијско руководство на челу са Костом Стаменковићем, почело да тражи помоћ од Покрајинског руководства и да у договору са њим ствара нова организациона упоришта.

Мома Марковић, који је дошао из Београда као делегат Покрајинског комитета и з Београда, основао је и организовао "у пролеће " 1938. "прву партијску ћелију" са Душаном Цекићем као секретарем у коју су ушли Миодраг Хаџи-Јованчић, матурант и нови члан Окружног комитета, Влада Ђорђевић, столар. "Он је ставио у задатак овој ћелији да она, као нека врста поверенства, успостави партијски рад". "Влада Ђорђевић је добио задатак да организује рад у синдикату, Хаџи-Јованчић да организује рад по омладини, док је Душан Цекић био се кретар тога покрета". "У току рада, ово поверенство успело је да организује партијске организације у фабрици Врањкић" да "успостави омладинско руководство и да организује рад са омладином," "да успостави партијску организацију међу дрводељским радницима. (изјава М. Хаџи-Јованчића од 19. априла 1953, 131).

Изгледа да је већ у јесен 1938. група Д. Цекић, Влада Ђорђевић и М. Хаџи-Јованчић прерасла у неку врсту месног руководства пошто је Д. Цекић тврдио да је у новембру 1938. "обновљена организација" у Лесковцу у том саставу са Д. Цекићем као секретаром .

Казивање Д. Цекића из 1948.

Изградња и проширивање мрежа партијских ћелија, стварање месног комитета КПЈ и омладинског руководства као и целокупна партијска и омладинска активизација од 1938. године надаље, све се то одвијало по директивама и са контролом окружног партијског руководства на челу са Костом Стаменковићем.

Састав тог руководства у периоду од средине 1937. до краја 1938. нисмо могли да сазнамо, пошто су, како изгледа, сви његови чланови изгинули у НОБ-у.

Сасвим је сигурно да је тада на његовом челу био Коста Стаменковић.

Оно је вероватно у току 1938. године контролисало рад групе Д. Цекића преко Владе Ђорђевића, онда обухватило Тому Костића, који се јавља на челу Месног комитета почетком 1939. године. Најзад, у њега је вероватно ушао и Васа Смајевић, крајем 1938.

У време кад је Ружа Сандић ушла у Окружни комитет у првој половини 1939. године у њему су били Коста Стаменковић, као секретар, а као чланови - од самог почетка: Васа Смајевић, Тома Костић, Ружа Сандић, Мара Ђорђевић – Ђућулика. Нешто касније су ушли Станислав Вељковић - Зеле и М. Хаџи-Јованчић .

Р. Сандић изричито каже да у њему нису били ни Б. Николић, ни В. Ђорђевић, ни Д. Цекић, ни Ј. Милошевић, ни В. Мичић. - Изјава Р. Сандић од 6. септембра 1976.

Када је Коста Стаменковић ухапшен крајем 1939. и одведен у концентрациони логор у Билећу, секретар Окружног комитета постао је Васа Смајевић.

Када се Коста вратио из концентрационог логора крајем јула 1940, дошао је из Београда Ратко Митровић, инструктор Покрајинског комитета и на основу "одлуке ПК-а" расформирао овај Окружни комитет на челу са В. Смајевићем "јер није одговарао потпуно свим задацима. И одлукама ПК-а". Он је исто тако говорио "интелектуалци су се распинули, нису одговорили задацима који се постављају и морају као такви да се удаље за извесно време док се не поправе и не одговоре својим задацима", и створио "Поверенство ОК-а за Лесковац". "Из ОК-а су тада отпали неки чланови: Василије Смајевић и Миодраг Хаџи-Јованчић", као и Мара Ђорђевић – Ђућулика, Коста Стаменковић је остао секретар "а број чланова Поверенства се смањио од 9 на 7". После неког времена кад се стање у партијској организацији знатно поправило, Ратко Митровић је опет дошао и оформио ОК.

Изјава Р. Сандић од 18. маја 1953, 29 - 30 и изјава од 6. септембра 1976.

То је вероватно био Привредни Окружни комитет (Окружно партијско поверенство) у коме су били: Коста Стаменковић, као секретар, Васа Смајевић, као организациони секретар и Риста Антуновић, као окружни секретар СКОЈ-а.

Није искључено да је он био и нешто шири, пошто М. Хаџи-Јованчић помиње да је постојало: "Окружно поверенство које је имало задатак да организује партијску организацију у лесковачком округу. За то су били задужени Коста Стаменковић, Смајевић и Зеле".

Оно је имало за задатак да учврсти партијске ћелије и организацију припреми за окружну партијску конференцију КПЈ и окружну конференцију СКОЈ-а.

Изјава Р. Антуновића од 8. јула 1976; Изјава М. Хаџи-Јованчића од 19. априла 1953, 133 и 134. Мада он тврди да је трећи члан био С. Вељко-

вић – Зелe, то се може одбацити пошто сам Хаџи-Јованчић каже да је на Окружној конференцији партије у ОК КПЈ ушао "секретар омладинског ОК руководства Риста Антуновић" - Ibid, 134.

Окружна партијска конференција одржана је највероватније у првој половини октобра 1940. једне ноћи, у кући Костадина Трајковића у Хаџи Павловом сокаку.

Кућа са спомен плочом у данашњој улици Б. Николића .

Почела је прилично касно, док су се делегати окупили, полазећи у мањим групама, по 2 до 3 у интервалима, а трајала је дубоко у ноћ. Онда су се делегати разишли на исти начин, пре зоре. Р. Сандић каже да се вратила кући "у 4 сата изјутра". - Изјава Р . Сандић од 18. маја 1953, 32 .

Њу ј е водио Александар Ранковић у име Покрајинског комитета Србије. Њој је присуствовала његова жена Анђ, и један млади друг, вероватно из Покрајинског комитета СКОЈ-а.

На њој је било око 20 - 30 лица.

На конференцији су били као представници Привременог окружног комитета (окружног партијског поверенства) и делегати:

1. Коста Стаменковић, који је поднео политички реферат у име Окружног комитета.

2. Васо Смајевић, који је поднео организациони реферат.

3. Риста Антуновић, који је говорио о омладини.

4. Ружа Сандић, која је говорила о женском покрету.

5. Бранко Цекић, који је говорио о црвеној помоћи.

6. Бошко Крстић, који је говорио о сељачком питању и стању сељаштва у околини Лесковца.

7. Сима Погачаревић из Врања.

8. Станимир Вељковић-Зеле.

9. Влада Ђорђевић

10. Тома Костић

11. Мара Ђорђевић-Ћућулика

12. Миодраг Хаџи-Јованчић

13. Динић Николај из Доњег Коњувца

14. Николић Благоје

15. Чеда Шундрић (податак Р. Сандић)

16. Воја Мичић (податак Р. Сандић).

Изузев два последња лица о којима имамо информацију само из једног извора, о присуству других делегата изјашњавају се више учесника.

По изјави Б. Крстића, на њој није био Милија Радовановић, који је био позван, али му позив није на време уручен, те је дошао дан касније.

Кандидационе комисије у саставу А. Ранковић и К. Стаменковић, је предложила састав окружног комитета а делегате за партијске конференције предложио је А. Ранковић, све то на конспиративан начин, не дајући имена. Р. Сандић каже за првог делегата "нама је речено да је радник. Ја

сам као члан окружног комитета знала да су то Коста и Васа, али то после конференције". Слично Б. Цекић, који каже: "Кандидациона комисија је предложила О.К. са илегалним партијским именима, а да нисам знао тачно о којим друговима се ради, јер је то за мене била крупна ствар."

У Окружни комитет од 7 чланова ушли су: Коста Стаменковић, као политички секретар, Василије Смајевић, као организациони секретар, Риста Антуновић, секретар Окружног комитета СКОЈ-а, Тома Костић, Миодраг Хаџи-Јованчић, Влада Ђорђевић и Ружа Сандић.

Ружа Сандић тврди да је у О.К. тада изабран и Станимир Вељковић-Зеле; а Р. Антуновић да је у њега ушао и Сима Погачаревић.

М. Хаџи-Јованчић каже да су К. Стаменковић, В. Смајевић и М. Хаџи-Јованчић (који је водио окружну технику) постали чланови Бироа О.К.

За делегата на V Земаљску конференцију КПЈ (одржана 19. до 23. октобра 1940. у Загребу) изабран је К. Стаменковић; а као делегат на V Покрајинску конференцију за Србију, В. Смајевић.

Изјава Р. Сандић од 18. маја 1953. и 6. септембра 1976; Ијава М. Хаџи-Јованчића од 19. априла 1953, 133 -134; изјава Р. Антуновића од 8. јула 1976; изјава Б. Крстића од 3. септембра 1976; изјава Д. Цекића од 3. септембра 1976.

Ружа Сандић говори о две окружне конференције.

На окружној партијској конференцији одржаној у Братмиловцу у кући Томе Костића, у првој половини марта 1941. присуствовало је око 25 лица.

Поред Александра Ранковића, његове другарице Анђе и једног младог друга, вероватно из ПК Скоја били су:

Коста Стаменковић, који је поднео реферат о актуелним питањима

Влада Ђорђевић

Благоје Николић

Васа Смајевић

Ружа Сандић

Бошко Крстић

Тома Костић

Мара Ђорђевић- Марија

Борко Цекић

Воја Мичић

Сава Стојановић

Драги Ђорђевић

Чеда Шундрић

Сима Погачаревић из Врања

Један професор из Врања и

трећи делегат из Врања

Николај Динић из Лебана (тј. Д. Коњувца)

Ђорђе, грнчар из Власотинца.

На њој је одлучено да Зеле иде у Београд и донесе најновије директиве. Он се вратио пре 27. марта 1941.

Изјава Р. Сандић од 18 маја 1953, 37 - и њена изјава од 6 септембра 1976.

О овој конференцији ("шири састанак") говори и Сава Стојановић, текстилни радник, члан партије од августа 1938. Он каже да је она одржана крајем марта 1941. и да је на њој претресано "питање опште са друговима из Покрајинског комитета".

Изјава С. Стојановића, без датума, из времена пре 1940.

Почетком 1941. из О.К. је испао М. Хаџи-Јованчић (који је сам исту-пио, после два хапшења, па онда био искључен), а у марту 1941. и Ружа Сандић, (која је била искључена због намере да се уда за граничара, без са-гласности партије (Изјава Р. Сандић од 18. маја 1953, 30, 32-35; | За датум првог отпадања види изјаву Хаџи Јованчића од 19. априла 1953, 136;|изјава Б. Цекића од 3. септембра 1976. и Р. Антуновића од 8. јула 1976.

Осврнимо се на све партијске ћелије за које смо утврдили да су по-стојале у Лесковцу у периоду од 1938. до 1941. године,

Ону коју је организовао Мома Марковић почетком 1938, водио је Ду-шко Цекић.

У њој су у почетку били поред Д. Цекића, Влада Ђорђевић и Мио-драг Хаџи-Јованчић. - Изјава М. Хаџи-Јованчића од 19. априла 1953.

Касније, она је изменила свој састав. У мешовитој партијској групи у Нишкој улици били су, поред њеног секретара Дшана Цекића: Јоска Цо-нић, Драги Николић, металски радник, Света Јовић, столар, Василије Ди-митријевић, - Ibid, 141 и Драги Митић – Баја, папуцијски радник.

Д. Митић – Баја, који је ушао у ову групу, приказује свој пријем у партију на следећи начин:

Прво је вероватно он био провераван као кандидат, пошто је добијао летке и давао поверљивим људима да прочитају, „скупљао црвену помоћ за шпанске добровољце“ (који су тада били у концентрационим логорима у Француској), организовао поворку за време избора 11. децембра 1938, по-сле чега је био ухапшен и пуштен на интервенцију неких општинских од-борника.

Онда га је Света Јовић (који је био члан партије) позвао у кућу Јоси-фа Цонића, иза болнице, где су били Благоје Николић, Влада Ђорђевић, Василије Смајевић и један непознати друг из Београда. “Ту ми Влада узи-ма руку и честита за организовање поворке на дан избора и каже ми: - Сад си положио испит. Онда ми овај друг из Београда рече да ли желим да бу-дем члан КПЈ”,

Што је он прихватио и тада добио смернице за рад.

"Мој секретар партијске ћелије био је уједно и секретар Месног ко-митета: Душан Цекић". - Изјава Д. Митића (Баје) из 1954.

Састанак на коме је Д. Митић - Баја примљен у партију, Света Јовић приказује овако:

"Један други састанак је опет одржан код Јоске Црвеџиног. И на овом састанку је био Васа Смајевић, Благоје Николић, Василије Димитријевић Воцкин и друг Драги Митић је тада био примљен у Партију. Овај састанак је одржан уочи Нове Године и трајао је целу ноћ са још два непозната друга".

Изјава С. Јовића, раније столарског радника из 1954.

Током 1938. године постојала је партијска ћелија у текстилној фабрици Мике Станковића Куце - касније "Црвена звезда". Њу је у почетку водио Воја Мицић а ускоро затим Ружа Сандић.

Ружа Сандић, која је водила ову ћелију све до пролећа 1921, приказује њен историјат на следећи начин:

"У партију сам примљена 1938. године. Примили су ме Смајевић Васа и Мицић Воја, који је био секретар ћелије фабрике Мике Станковића и Сина. У њој су у почетку били поред В. Мицића и Р. Сандић и два кандидата: Јелица Стефановић - Ђуђулика и Чеда Шундрић. Касније, кад је В. Мицић повучен на рад у Месно синдикално веће, Р. Сандић је постала њен секретар. Тада су у њој били поред Р. Сандић: Ч. Шундрић, Ј. Стефановић-Ђуђулика и Воја Анђелковић "Черкин" (примљени почетком 1939); Стојан Димитријевић из Винарца (примљен у току 1939); Витомир Шундрић, Станојко Вукић из Грделице, Никола Ковачевићи и Чеда Денић (примљени крајем 1939).

У овој су партијској ћелији радили Бошко Крстић и Борко Цекић, као инструктори. - Писмена изјава Руже Сандић од 6. септембра 1976 (допуна њеног старијег казивања). - Збирка С. Димитријевић; Писмене изјаве Бошка Крстића од 3. септембра 1976. и Борка Цекића од 3. септембра 1976 - обе из збирке С. Димитријевића.

Друга партијска ћелија текстилаца била је заједничка за фабрику Врањкића и "Стару штофару". Њу је водила Мара Ђорђевић - Ђуђулијка.

У њој су били у току 1938. до пролећа 1941, поред њеног секретара, Маре Ђорђевић - Ђуђулијке, Драгутин Ђорђевић - Папуција, Јован Милошевић, Раде Стојановић, Радетов брат, Сава Стојановић, Цака и Миле Стојановић Шура.

Писмене изјаве Р. Сандић из 1953. (АИРПС, МОКЛ 17/ и 6. септембар 1976/ Збирка С. Димитријевић).

Да би имали потпунији увид у припрему и кандидовање радника у партију, рад партијских ћелија, објављујемо одломке врло концизне изјаве једног текстилног радника.

Напомињемо да смо најсадржајније изјаве о партијском раду добили од самих радника, којима је овај рад био све. Интелектуалци су га заборављали, пошто је то био само део њиховог разноврсног живота.

Драгомир Ђорђевић, папуција пише о свом пријему у партију који је уследио после његовог запослења у тој фабрици, у јануару 1939. "У месецу септембру сам обухваћен од стране синдикалног руководства за синдикалног активисту. Добио сам задужење да растурам "Радничке новине". Држао ме на вези друг Миле Стојановић Шура и читали смо партијски материјал, "Комунист" и "Пролетер". Једне вечери био сам позван код другарице Маре Стефановић Ђућулике. У њеном стану, у Сат мали, где су ме за-кандидовали за кандидата Комунистичке партије. Закандидовао ме је друг Васа Смајевић и друг Риста Антуновић". Живео сам "партиским животом у партиску ћелију "старе штофаре". Секретар партијске ћелије је била другарица Мара. У партијској ћелији били су пет другова. Политички инструктор друг Риста Антуновић, синдикални руководиоц Миле Стојановић, омладински руководиоц Јован Милошевић, народна помоћ Драгомир Ђорђевић".

Партијска ћелија у фабрици "стара штофара" појачала је рад са масом и организовала синдикални актив. Одржавала често састанке и упознавала раднике са политичком ситуацијом у свету и код нас. На тим састанцима, који су се одржавали у пољу, у Синковачкој шуми, долазили су другови Милија Радовановић, Станимир Вељковљ Зеле и друг Риста Антуновић и из новина објашњавали политичку ситуацију и бодрили раднике да се чврсто боре за своја права".

Писмена изјава Драгутина Ђорђевића - Папуције из 1954 - Збирка С. Димитријевића.

Партијску ћелију пекарских и пиварских радника водио је у почетку Тома Костић, пиварски радник.

Она је поред Т. Костића, њеног секретара, обухватала три пекарска радника, Саву Ђорђевића, Влајка Ђорђевића и Добривоја Аранђеловића - Изјава М. Хаџи Јованчића од 19 IV 1953 - МОКЛ 18, 132.

Добри Аранђеловић припадао је претходно омладинској групи занатских радника у којој је било преко десет другова,скојом је руководио Влада Ђорђевић, столарски радник. У њој је проучавао литературу (између осталог "Држање пред класним непријатељем", Г. Димитрова), делио летке, писао паролe итд. - што је очевидно сматрано за његов кандидатски стаж. Њему је пријем у чланство КПЈ саопштио М. Хаџи Јованчић, 15. октобра 1940, "у присуству Томе Костића, секретара ћелије у којој сам живео".

Касније је ова ћелија реорганизована и постала ћелија пекарских радника. Њен секретар је постао Сава Ђорђевић; а у њој су били Влајко Ђорђевић, Добри Аранђеловић и још седам пекарских радника, можда је ту био Милош Јовановић - Ставра. У њу је долазио Бошко Крстић као инструктор. - Изјава Д. Аранђеловића од 19. априла 1953 (МОКЛ 18, 183 - 184) и његова писмена изјава од 10 септембра 1976 (Збирка С. Димитријевића).

МИРОЉУБ ВАСИЋ

ЗАОСТАВШТИНА
ДР СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА

Сергије Димитријевић, *Прилози из историје Лесковца 1929-1941*, Народни музеј Лесковац, Институт за савремену историју, Београд 2003, стр. 244.

Рукописна заоставштина покојног др Сергија Димитријевића садржи непроцењиво благо, како за историју српског народа, тако и за историју Лесковца и околине (ово је десета књига објављена из те заоставштине). Тема историја Лесковца заузима значајно место у његовим многобројним и дугогодишњим истраживањима. Његова обимна књига „Историја Лесковца и околине 1918-1928“ (Лесковац 1983), представља досад непревазиђену друштвену историју тог просперитетног града у назначеном периоду. Иако је намеравао да истражи историју Лесковца у међуратном периоду објављивањем и другог дела те монографије, он нажалост, није стигао за живота да заврши тај посао.

Рукописне белешке, које је на позив Наде Димитријевић, супруге С. Димитријевића, изванредно приредио и предговор написао др Момчило Павловић, представљају основне делове недовршене монографије о историји Лесковца у периоду 1929-1941. године. Нажалост, само су два дела, тј. два проблема историографски коректно обрађена, али ни они нису у потпуности завршени, док су други делови недовршени, у назнакама, а један је сачуван само у фрагментима.

То су политички живот, односно политичке прилике у периоду 1929-1938. и настојања комуниста да се укључе у политички живот Лесковца, земље, са тежиштем на учешћу у локалним и парламентарним изборима, док се други, целовито обрађен сегмент историје Лесковца и околине, односи на синдикалну борбу лесковачког радништва у периоду 1929-1941. године. Ова два сегмента представљају основ књиге. Они пружају обиље података и чињеница, али и научну критику локалних историчара. Иако су и они недовршени, ипак, садрже, пружају основну историјску реконструкцију догађаја, појава, личности. Ти делови су, уз мање интервенције приређивача, на таквом научном нивоу да представљају вредан допринос изучавању локалне, а тиме и шире историје.

Приређивач је сачувао оригиналност рукописа, језик, стил и ауторове закључке, који је пак показао да се на њега будући истраживачи могу поуздано ослонити приликом цитирања или коришћења извора и сл.

Прилози сакупљени у овој књизи могу се сматрати као наставак изучавања историје радничког покрета у Лесковцу и као наставак рада на другој књизи „Историја Лесковца и околине 1929-1941. године.“

Посебно је значајан (и обиман) прилог под насловом „Развитак КПЈ у Лесковцу између 1929-1935“. Иако је о томе писао и раније, С. Димитријевић је, изгледа, намеравао да овим радом (и као сериозни истраживач и као актер тих догађаја) отклони све недоумице о постојању и активности руководства и организације КПЈ у Лесковцу, што му је, несумњиво, и пошло за руком.

Остали прилози односе се на опште токове и догађаје у периоду 1929-1940. и на њихов одјек у лесковачком крају. Такви су текстови „Диктатура краља Александра и избори у периоду 1931-1934“, „Парламентарни избори 1935. и покушај кандидовања Благоја Николића за народног посланика.“

Део под насловом „Политичке прилике после петوماјских избора“ не наставља се по садржају на претходни. Мада пише о политичким приликама после петوماјских избора 1935, у ауторовим белешкама стоји наслов „Даља акција на стварању Јединствене радничке странке 1935/36“, на чему аутор ставља посебан нагласак и доноси занимљиве закључке о деловању Удружене опозиције, левих земљорадника и комуниста.

У делу „Политичке акције 1936-1937“, аутор анализира одјеке конкордатске кризе у Лесковцу и посвећује посебну пажњу једном писму интелектуалаца из Лесковца упућеном „Политици“.

Прилог „Политичка поларизација у земљи крајем 1937. и у току 1938, акције за стварање Странке радног народа и кандидација Косте Стаменковића“, садржи анализу стања у земљи, а посебно у Лесковцу, где се одржавају страначки зборови, а комунисти настоје да сарађују са политичком групацијом Блока Народног споразума.

У делу „Предизборна борба, резултати избора 1938. године и даља политичка акција опозиције“, аутор детаљно прати предизборне активности, зборове, посебно онај у коме су у Лесковцу убијена два радника, даје резултате и оцену избора и сл.

Остала два прилога „Задружна омладина Југославије у лесковачком крају“ и „Занати у лесковачком крају“ су изузетно драгоцени, али нису ни целовити, ни довршени.

Други део књиге могао би носити општи наслов „О синдикалној борби лесковачких радника“. Он је обрађен кроз пет делова:

- положај радничке класе у првим годинама диктатуре 1929-1935;
- стварање синдикалног реформистичког покрета 1929-1931;
- продор комуниста у синдикате 1932-1935;
- борбе лесковачких организованих радника 1936-1938;
- тарифне борбе с послодавцима и штрајкови радника од средине 1938-1941. године.

У овим прилозима аутор даје општу слику положаја радничке класе, с бројним подацима о надницама, условима рада у појединим фабрикама, дочараним кроз написе у „Радничким новинама“ и извештајима повереника Радничке коморе, описују бројне штрајкове, тарифне акције радника,

борбу комуниста да узму под контролу Урсове синдикате и остваре јединствени борбени фронт читаве радничке класе, забрану и распуштање лесковачких Урсових синдикалних организација и сл.

Без сумње, ова књига прилога, састављена од недовршених рукописа др Сергија Димитријевића, насталих пре двадесетак година, представља вредан допринос литератури о Лесковцу и околини, посебно прилично бројној, али не и увек на научном нивоу, литератури о револуционарном радничком покрету у Лесковцу 1929-1941. године. Сви прилози писани су на архивским и изворима другог реда, и имају солидну чињеничну подлогу. Њихов аутор је активни учесник тог покрета и као такав, делом је објективно-субјективан.

Од Тацитових текстова до савремених историографских струјања присутна је стална тежња и жеља за промишљањем историје као нераздвојеног сплета прошлости, садашњости и будућности, као настојање да се потврди филозофско становиште Хердера „да се историја може наћи само у историји“. Радови С. Димитријевића, укључујући и ове „Прилоге из историје Лесковца“ су на том трагу.

Огроман истраживачки рад, вишедеценијско искуство на изучавању Лесковца и Србије, велика ерудиција и добра обавештеност омогућили су аутору, мада није стигао да ове текстове, прилоге заврши, финализује – да понуди одговоре на нека важна питања.

Ова књига испуњава потребу историографије да трага и критички суди о једној комплексној историјској појави – каква је укупна историја Лесковца у периоду 1929-1941, садржи право богатство података и представља трајну основу за будућа истраживања те проблематике и за израду синтезе историје Лесковца и југа Србије.

„Прилози из историје Лесковца“ су вредан поклон аутора (и приређивача ових текстова М. Павловића) историографији, друштву, будућности и трајан споменик Лесковцу.

Лесковачки зборник XLIV, 467-469, 2004.

СПИСАК ДОКУМЕНАТА

1. Изјава Тодора Коцића Мурата о радничком покрету у Лесковцу у периоду 1903-1938.
2. Изјаве Благоја Д. Митића за период 1906 - 1930, о лесковачким зеленашима, чаршијским пословицама, аферама, богаћењу лесковачких трговаца, листу "Лесковачки спорт", пазарним данима, занатлијама, богаташима, коцкарском друштву.
3. Изјава Живојина Симоновића о радничком, покрету у Лесковцу 1919-1941.
4. Изјава Бошка Милијића о радничком покрету у Књажевцу и Београду 1919-1938. и Лесковцу 1940.
5. Изјава Воје Аранђеловића Сергиције из Власотинца о општинским изборима 1920.
6. Изјава Драгија Стаменковића о његовом оцу и Јови Дискићу на изборима у Лесковцу 1920.
7. Белешка Сергија Димитријевића о Драгију Стаменковићу
8. Изјава Саве Митића о Партијској школи у Лесковцу
9. Изјава Јове Дискића о лесковачким делегатима на Вуковарском конгресу, изборима 1920, комунистичкој општини у Лесковцу, Обзнани и изборима 1931, 1935. и 1938.
10. Казивања Јована Стаменковића, Савке - Видосаве жене Косте Стаменковића и Лалета Наумовића о Кости Стаменковићу.
11. Изјава Милорада Петровића, Милче – Сергијана о радничком покрету у Лесковцу, Власотинцу и Нишу у периоду 1924-1941.
12. Изјава Бранка Николчића о штрајку у штампарији "Покрет" 1925, у Лесковцу.
13. Изјава Веље Грујића Грује, воскара о радничком покрету у Лесковцу и Власотинцу у периоду 1926-1941.
14. Изјава Божидара Ј. Бошковића из Власотинца о Власотиначкој винарско-виноградској задрузи у периоду 1926-1957.
15. Сећања Вукоја Божовића о животу и раду у Вучју 1927-1935.
16. Изјава Данка Димића о Трајку Стаменковићу и партијском раду у периоду 1928-1941.
17. Сећања Ђорђа Стефановића о радничком покрету у Лесковцу 1929-1941.
18. Изјава Драгија Стаменковића о радничком покрету у Лесковцу 1929-1941.

19. Изјава Светозара Ђ. Крстића, пензионера из Вучја, о учесницима радничког покрета у Лесковцу и његовим сећањима почев од 1931.
20. Изјава Драгише Кнежевића о напредним омладинцима у Лесковачкој гимназији почев од 1931.
21. Изјава Миодрага Хаџи Јованчића о комунистичким симпатизерима у Лесковачкој гимназији 1932-1940.
22. Изјава Ђорђа Станковића о активности подружнице дрводељских радника у Лесковцу, 1932-1939.
23. Изјава Добрија Поповића о његовом партијском раду (1932).
24. Изјава Ратомира Ђ. Шајића о комунистичким симпатизерима у Лесковачкој гимназији 1932-1934.
25. Изјава Владимира Цакића о Скојевској организацији у Лесковачкој гимназији, ђачкој дружини "Вуловић" и Сергију Димитријевићу (1932-1934).
26. Изјава Рајка Здравковића о комунистичком покрету у Лесковцу 1933-1938.
27. Изјава Радана Михајловића Грујице о радничком покрету у Лесковцу 1933-1938.
28. Изјава Драгише Кнежевића о раду Удружења студената у Лесковцу, 1933-1937.
29. Изјава Сретена Марковића Пуклице о радничком покрету у Власотинцу, Нишу и Лесковцу 1934-1940.
30. Изјава Драгише Кнежевића о Удружењу студената у Лесковцу 1934-1937.
31. Изјава Божидара Наумовића о Академском позоришту у Лесковцу 1935-1941.
32. Изјава Стојана Николића – „Столета“ о симпатизерима комуниста, скојевцима и радничком покрету у Лесковачкој гимназији, Лесковцу и околини 1936-1945.
33. Изјава Сенише Тотошковића о његовом учешћу у радничком покрету од 1936. и о радничком покрету у Власотинцу 1938-1941.
34. Изјава Руже Сандић о синдикалном покрету у Лесковцу, његовим акцијама, радничком покрету и одласку у партизане од 1936 до 1942.
35. Изјава Зорке Игњатовић о радничком покрету у Лесковцу 1937-1941.
36. Изјава Радомира П. Ђукановића о читаоници у Власотинцу од (1934) 1937. надаље.
37. Историјат Среза власотиначког
38. Изјава Ђоке М. Зечевића о борби против комунизма у Лесковачкој гимназији
39. Изјава Јована Цекића о комунистичком покрету у лесковачком крају, народноослободилачкој борби против окупатора и Лесковачкој гимназији, (1935) 1937-1944.

40. Изјава Радуна Јанковића о раду СКОЈа у Лесковачкој гимназији 1938-1940, Кукавичком партизанском одреду и учешћу у НОБ
41. Изјава Миодрага Хаџи Јованчића о Партији у Лесковцу 1938-1940.
42. Друга изјава Миодрага Хаџи Јованчића о Партији у Лесковцу 1938-1940.
43. Изјава Драшка Димића о Партији у Лесковцу (1935) 1938-1941.
44. Изјава Ђорђа Јовића о Лесковачкој гимназији, 27. марту 1941. и изборима 1938.
45. Изјава Драги Стаменковића о боравку у Лесковцу и Партији (1927) 1938-1942.
46. Записник састанка о Станојку Вукићу из Грделице. Читаоница "Напредак" и раднички покрет у Грделици. Припреме за устанак 1939-1941.
47. Изјаве Благоја Ђурића и Борка Цекића на састанку о раду Студентског удружења у Лесковцу у времену од јула 1939. године до октобра 1940 године.
48. Изјава Јелице Илић Милке о Лесковачкој гимназији и СКОЈу 1939-1941.
49. Изјава Лазара Пешића о СКОЈу у Власотинцу и лесковачком крају 1939-1941.
50. Писмо Марка Јововића Сергију Димитријевићу од 11. септембра 1979, о СКОЈу у Лесковцу 1940-1941.
51. Нова изјава Руже Сандић о Партији у Лесковцу (1939) 1940-1941.
52. Преписка Сергија Димитријевића и Јелице Илић Милке од новембра 1979. о СКОЈу у Лесковцу 1940-1941.
53. Изјава Бранислава ? о СКОЈу у Лесковачкој гимназији (1939) 1940-1941.
54. Изјава Стојанке Радошевић о партијском раду у Лесковцу 1940-1941.
55. Изјава Слободана Димитријевића о СКОЈу у Лесковачкој гимназији 1940-1941.
56. Изјава Новице Црнатовића о напредним учитељима у Власотиначком срезу (1937) 1941 (1944).
57. Драги Стаменковић о окружном партијском саветовању у Братмиловцу 22. јуна 1941. г. и нешто о Кости Стаменковићу секретару ОК – КПЈ за Лесковац.
58. Нека сећања на прве дане излагања нашег листа ["Наша реч] Усне новине, 16. XI 1964 (период 1944-1945).
59. Белешке које је сачинио Аристомен Ристић Мења о *Саветовању у Савезу бораца* о изради хроника, 27. VI 64.
60. Аутобиографија Вицка Јеласке (1887) 1902-1941.
61. Изјава Ј. Милкића, 1910-1928.

62. Сећања Иве Марића на II Земаљску конференцију КПЈ (1894) 1923 (1955).
63. Изјава Воје Терића, књижевника, носиоца партизанске споменице, о Задружној омладини Југославије 1936-1940.
64. Изјава М. Апостолског о погибији Панче Пешева (1943) 1944.
65. Писмо Босе Цветић Сергију Димитријевићу од 16. марта 1959, о Ангели Воеје [Воде. ? - Прим. М.С.Д.]
66. Недатирани предлог изјаве Сергија Димитријевића за признавање предратног револуционарног стажа Зденку Штамбуку.
67. Изјава Сергија Димитријевића од 16. фебруара 1949, о боравку Средоја Шијачића Шиље у логору Бухенвалд.
68. Изјава Сергија Димитријевића од 20. децембра 1950, о боравку Владе Вукелића у логору Бухенвалд.
69. Изјава од 18. новембра 1950, у којој Сергије Димитријевић образлаже одбијање да пред Синдикалном подружницом Савезне Планске комисије и Привредног савета одржи предавање о „Међународној ситуацији и нашем ставу у Организацији Уједињених нација“.⁸
70. Изјава Сергија Димитријевића од 5. априла 1952, о боравку Зденка Рајха у логору Vernet d' Ariège.
71. Преписка Сергија Димитријевића са Влајком Беговићем од 12. јула 1952, у вези подизања споменика Дијегу Року у Каштелу код Сплита.
72. Писмо Сергија Димитријевића од 6. августа 1955, упућено ООСК и Савезу бораца Каштела Гомилица, поводом отварања споменика Дијегу Року
73. Писмо Сергија Димитријевића о Дијегу Року, од 25. априла 1957, упућено Мариу Влаку.
74. Изјава Сергија Димитријевића од 31. децембра 1957, поводом молбе за добијање "Споменице 1941".
75. Изјава Сергија Димитријевића од 14. новембра 1958, о боравку Зденка Рајха у логору Vernet.
76. Изјава Сергија Димитријевића од 16. јуна 1965, о боравку Адама Цветића у логорима Ное и Бухенвалд.
77. Изјава Сергија Димитријевића од 10. јула 1986, о боравку са Луиђи Лонгом у логорима Ролан Гарос и Верне 1939. године.
78. Недатирана изјава Тодора Вујасиновића о Сергију Димитријевићу.
79. Цитат о Сергијевом боравку у Паризу децембра 1938.
80. Уверење из Персоналног одсека Окружног народног одбора Округа лесковачког издато Сергију Димитријевићу 26. јануара 1946.
81. Подсетник Павлу Савићу за писање изјаве о Сергију Димитријевићу.
82. Изјава Павла Савића од 4. марта 1953. о Сергију Димитријевићу.

⁸ Документ је оштећен и поједини делови текста, иза три тачкице, фале. Пренето је оно што је било могуће прочитати.

83. Изјава Руди Супека од 12. марта 1953. о Сергију Димитријевићу.
84. Изјава Ратимира Стојадиновића од 15. марта 1953. о Сергију Димитријевићу.
85. Изјава Золтана Бироа од 15. децембра 1954. о Сергију Димитријевићу.
86. Изјава Бранка Д. Јевремовића од 14. јануара 1955. о Сергију Димитријевићу.
87. Изјава Зденке Кидрич од 5. априла 1955. о Сергију Димитријевићу.
88. Изјава Душана Кведера од 11. априла 1955. о Сергију Димитријевићу.
89. Изјава Л. Латиновића од 12. априла 1955. о Сергију Димитријевићу.
90. Изјава Радивоја Увалића од 27. маја 1955. о Сергију Димитријевићу.
91. Изјава Влајка Беговића од 14. јуна 1956. о Сергију Димитријевићу.
92. Изјава Јосипа Јакоповића од 29. октобра 1956. о Сергију Димитријевићу.
93. Изјава Антона Укмара од 18. новембра 1956. о Сергију Димитријевићу.
94. Изјава Љубе Кујунџића од 25. септембра 1959. о Сергију Димитријевићу.
95. Казивање Николе Штетића о положају шегрта у Лесковцу 1922. године
96. Синдикална борба

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР⁹

Михајло АВРАМОВИЋ	63
Бранислав АКСЕНТИЈЕВИЋ Газибара	24, 25
Цветко АЛЕКСИЋ	32
Алија АЛИЈАГИЋ	9
Влада АНДРЕЈВИЋ	27
Гана АНДРЕЈЕВИЋ	2
Војислав Воја АНЂЕЛКОВИЋ	34
Ђурђица АНЂЕЛКОВИЋ	24
Нада АНЂЕЛКОВИЋ	58
Вукашин АНТИЋ	63
Стеван АНТИЋ	15, 32
Риста АНТУНОВИЋ	4, 19, 24, 28, 30, 32, 34, 39, 42, 47, 58
Мика АНЦИЈСКИ	2
Ђока АПОСТОЛОВИЋ Чокалија	29
М. АПОСТОЛСКИ	64
Воја АРАНЂЕЛОВИЋ Сергиција	5
Добривоје АРАНЂЕЛОВИЋ	17, 42
Ђорђе АРАНЂЕЛОВИЋ	46
Миодраг АРАНЂЕЛОВИЋ	55
Трајко АРАНЂЕЛОВИЋ	42
Душан АРГИРОВИЋ	19
Стратија АРИЗАНОВИЋ	37
Крсто БАДЊАР	32
Војин БАЈОВИЋ Вук	20
Јован БАЛТИЋ	78
Иво БАЉКАС	62
Петар БАНКОВИЋ	1
Тодор БАНКОВИЋ	37, 56
Живко БАТАЛОВИЋ	19
Фране БАЧВИЋ	60
Влајко БЕГОВИЋ	71, 91
Драгомир БЕГОВИЋ	32
Милорад БЕЛИЋ	9
Ратко БЕЛИЋ	27

⁹ Десно је број изјаве, документа или записа

Збирка изјава

Љуба БЕНИЋ	3
Душан БИВОЛАРЕВИЋ	48
Золтан БИРО	85
Ђока БИЦАК	1
Живојин БИЦИЋ	5
Вујадин БЛЕЧИЋ	46
Бошко БОГДАНОВИЋ	37
Бранко БОГДАНОВИЋ	52
Чеда БОГДАНОВИЋ	46
Неда БОЖИНОВИЋ	63
Вукоје БОЖОВИЋ	15
Милован БОЖОВИЋ	52
Војин БОЈЕВИЋ	24
Јосип БОСНЕР	34
Божидар Ј. БОШКОВИЋ	14
Вукоје БОШКОВИЋ	19
Драгомир Дане БОШКОВИЋ	32, 37, 46, 47
Јован С. БОШКОВИЋ	14
Лука БОШКОВИЋ	46
Пејча БОШКОВИЋ	46
Душан БРАЈУШКОВИЋ	20, 24
Душан БРЕСЈАНАЦ	48
Јосип БРОЗ Тито	66
Мика БУЗИНЧИЋ	2
Драгутин БУКВИЋ	62
Марија БУКИЛИЋ	40
Живко БУКУМИРОВИЋ	34
В. БУЛАТОВИЋ	40
Вукоје БУЛАТОВИЋ	50, 55
Вуксан БУЛАТОВИЋ Буле	48, 52, 55
Милосава БУЛАТОВИЋ	34
Радоје БУЛАТОВИЋ	18
Кајо БУЛИЋ	60
Никола БУЉЕВИЋ	60
Михајло БУРИНЧИЋ	2
Бошко БУХА	63
Василије БУХА	45, 57
Жика ВАЛЧИЋ	13
Јован ВАЛЧИЋ	34
Гордана ВАРАГИЋ	11
Новица ВАСИЋ	24, 25
Миле ВАСКОВИЋ	34, 42
Лидија ВАСОВИЋ	58
Владимир ВЕЛЕБИТ	65

Трајко ВЕЛИКИЋ	5
Ђорђе Ђока ВЕЛИЧКОВИЋ	19, 37, 46
Никола ВЕЛИЧКОВИЋ	61
Миле ВЕЉКОВИЋ	80
Раде ВЕЉКОВИЋ	46
Радмила ВЕЉКОВИЋ	52, 55
Станислав ВЕЉКОВИЋ Зелене	3, 4, 19, 26, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 40, 41, 42, 46, 47, 54, 57
Добривоје ВИДЕНОВИЋ	37
Јован ВИДОСАВЉЕВИЋ	29, 33, 36, 49
Лука ВИДОСАВЉЕВИЋ	36
Јован ВЛАДИНИШКИ	2
Живорад ВЛАЈКОВИЋ	20, 24, 25
Марио ВЛАК	73
Ангела ВОДЕ	65
Прежихов ВОРАНЦ (Ловро Кухар)	74
Ђока ВРАЊКИЋ	2, 42
Јова ВРАЊКИЋ	2
Коста ВРАЊКИЋ	2
Радмила ВРАЊКИЋ	55
Тодор ВУЈАСИНОВИЋ	78, 86
Убавка ВУЈОШЕВИЋ	62
Д. ВУКАДИНОВИЋ	40
Ратомир ВУКАШИНОВИЋ	20, 24
Владо ВУКЕЛИЋ	68
Никола ВУКИЋ	46
Станојко ВУКИЋ	37, 46
Лука ВУКИЋЕВИЋ	26
Ратко ВУКИЋЕВИЋ	11, 29
Петко ВУКОВИЋ	39
Радован ВУКОВИЋ	16
Александар ВУКСАНОВИЋ	53
Влада ВУКСАНОВИЋ Столе	32
Војислав ВУКСАНОВИЋ	19, 34, 43
Новка ВУКСАНОВИЋ	19
Милан ВУЛЧИЋ	2
Добривоје ВУЧИЋ	46
Божидар ВУЧКОВИЋ	58
Драгољуб ГАВРИЛОВИЋ	32
Блашко ГЛИГОРИЈЕВИЋ	19
Велибор ГЛИГОРИЋ	35
Слободан ГОВЕДАРИЦА	47
Милорад ГОЛУБОВИЋ	53, 55
Милан ГОРКИЋ	60

Збирка изјава

Сретен А. ГОРУНОВИЋ	36
Радомир ГОЦИЋ Раде	32, 55
Градимиr ГРЋИЋ	50
Миливоје ГРЕБЕНАРЕВИЋ	55
Дуле ГРКОВИЋ	60
Надежда ГРОЗДАНОВИЋ	55
Велимир Веља ГРУЈИЋ Груја Воскар	11, 13, 29, 33, 37
Даница ГРУЈИЋ	55
Дује ГРЧИЋ	62
Шиме ГРЧИЋ	62
Братислав ГУДУРИЋ	55
Драготин ГУСТИНЧИЋ	62
Вера ГУЦОЊА	63
Љуба ДАВИДОВИЋ	2, 19
Угљеша ДАВИДОВИЋ	2
Благоје ДАВИНИЋ	29
Вида ДАВИНИЋ	58
Јован ДАРОСАВАЦ	42
Жика ДЕВЕРЋИЋ	40
Заза ДЕДИЈЕР	23
Мика ДЕДУРКА	11
Јаков ДЕИДА	63
Стојан ДЕНИЋ	23
Чедомир Чеда ДЕНИЋ	34
Рајко ДИВАЦ	63
Бора ДИКИЋ	37
Добривоје ДИКИЋ	37, 56
Милорад ДИМАНИЋ	11, 13, 33, 45
Бора ДИМИТРИЈЕВИЋ Пиксла	3, 9, 18, 19, 28, 31, 42, 43, 47
Василије Васа ДИМИТРИЈЕВИЋ	3, 42
Димитрије ДИМИТРИЈЕВИЋ Смејурија	2, 22
Душан ДИМИТРИЈЕВИЋ Шаца	23
Живојин ДИМИТРИЈЕВИЋ	12, 17
Живојин ДИМИТРИЈЕВИЋ Дамић	17
Милан Н. ДИМИТРИЈЕВИЋ	18, 27, 35, 42, 51, 74
Сергије ДИМИТРИЈЕВИЋ	4, 5, 7, 15, 16, 20, 25, 27, 34, 35, 42, 43, 48, 50, 52, 53, 55, 58, 64-94
Слободан ДИМИТРИЈЕВИЋ	52, 55
Стојан ДИМИТРИЈЕВИЋ	19, 34
Георги ДИМИТРОВ	61, 85
Данко ДИМИЋ	16
Драшко ДИМИЋ	43
Жика ДИМИЋ	58
Милан ДИМИЋ Какинац	2

Милорад ДИМОНИЋ	29
Драшко ДИНИЋ	45
Милан ДИНИЋ	19
Милован ДИНИЋ	50
Никола ДИНИЋ	34, 42
Сретен ДИНИЋ	31
Драгољуб ДИНКИЋ	5
Владо ДИСКИЋ	1, 3, 43
Јован ДИСКИЋ	1, 3, 6, 9, 19
Петар Пера ДИСКИЋ	27, 34
Н. ДОДИЋ	46
Чеда ДОДИЋ	42
Гојко ДРАШКОВИЋ	57
Милорад ДРАШКОВИЋ	9, 60
Јосип ДРЕЗГА	62
Мате ДРИНКОВИЋ	60
Дика ДУНЂЕРОВИЋ	2
Милан ДУРМАН	62
Стоја ДУРОВИЋ	58
Ђуро ЂАКОВИЋ	62
Димитрије ЂЕРМАНОВИЋ	1
Рањел ЂИКИЋ	5
Сотир ЂИКИЋ	46
Иван ЂОДА	36
Благоје ЂОКИЋ	22
Борислав ЂОКИЋ	27, 31
Димитрије ЂОКИЋ	1
Драгољуб ЂОКИЋ	32
Драгутин ЂОКИЋ Гуте Цар	18, 22, 32
Живко ЂОКИЋ	32
Миодраг ЂОКИЋ	48
Светозар ЂОКИЋ	32
Анета ЂОРЂЕВИЋ	19, 32
Бошко ЂОРЂЕВИЋ Кукар	31
Василије ЂОРЂЕВИЋ	47
Велимир ЂОРЂЕВИЋ	47
Владимир Влада ЂОРЂЕВИЋ	1, 3, 16, 18, 19, 22, 34, 37, 41, 42, 43, 52 46, 47, 57
Влајко ЂОРЂЕВИЋ	42
Глиша ЂОРЂЕВИЋ	28
Горча ЂОРЂЕВИЋ Гоне Мартин	2
Димитрије ЂОРЂЕВИЋ	22
Драги ЂОРЂЕВИЋ	34
Душан ЂОРЂЕВИЋ	19

Збирка изјава

Ђока ЂОРЂЕВИЋ Кукар	2
Ђорђе ЂОРЂЕВИЋ Чиби	19, 27, 47
Зора ЂОРЂЕВИЋ	52
Јелка ЂОРЂЕВИЋ	42
Мара ЂОРЂЕВИЋ	34, 35, 42, 54
Мија ЂОРЂЕВИЋ	34
Мика ЂОРЂЕВИЋ	42
Милоје ЂОРЂЕВИЋ	32
Миодраг ЂОРЂЕВИЋ Пчињски	13
Михајло – Михал ЂОРЂЕВИЋ Цинцарин	2
Младен ЂОРЂЕВИЋ	34
Пера ЂОРЂЕВИЋ Кукар	2
Сава ЂОРЂЕВИЋ	42
Тодор ЂОРЂЕВИЋ	3, 18
Трајко ЂОРЂЕВИЋ Кукар	27, 31, 34, 36, 49
Трајко ЂОРЂЕВИЋ студент	47
Милић ЂОРИЋ	2
Драго ЂУДОВИЋ	40
Божидар ЂУКАНОВИЋ	11
Радомир П. ЂУКАНОВИЋ	36
Владаца ЂУЛИЋ	16
Благоје ЂУРИЋ Ђукс	31, 47
Боса ЂУРИЋ	35, 54
Босиљка ЂУРИЋ	44
Драгиша ЂУРИЋ	61
Павко ЂУРИЋ Корчагин	32
Димчо ЕРСЕНОВЧЕ	2
Благоје ЖИВКОВИЋ Бадрђан	27
Велимир Веља ЖИВКОВИЋ	31, 47
Гаврило ЖИВКОВИЋ	5
Драгутин М. ЖИВКОВИЋ Мучибаба	14
Ђорђе ЖИВКОВИЋ	19, 25, 26, 27, 31, 42
Јова ЖИВКОВИЋ Зајац	27
Јова ЖИВКОВИЋ Шућуран	26
Јордан ЖИВКОВИЋ Шућуран	2
Лазар ЖИВКОВИЋ	5
Михајло Мика ЖИВКОВИЋ Шућуран	48, 52, 55
Момчило ЖИВКОВИЋ	37
Новица ЖИВКОВИЋ Шућуран	34
Петар ЖИВКОВИЋ	3, 18, 85, 86
Стеван ЖИВКОВИЋ Богојевачки	2
Чедомир ЖИВКОВИЋ	17
Пајча ЖИКИЋ	46
Сретен ЖУЈОВИЋ	34

Драгомир ЖУНИЋ	47
Надежда ЖУНИЋ	48
Радован ЖУНИЋ	54
Василије ЗАРЕВИЋ	21
Александар ЗДРАВКОВИЋ	29
Жарко ЗДРАВКОВИЋ	34, 42
Милутин ЗДРАВКОВИЋ Печењевчанин	2
Ратко ЗДРАВКОВИЋ	26
Драги ЗЕЈЧЕ	2
Ђока М. ЗЕЧЕВИЋ	37
Јевдокија ЗЕЧЕВИЋ	38
Григориј ЗИНОВЈЕВ	61
Славко ЗЛАТАНОВИЋ	32, 42, 47, 48, 52
Радован ЗОГОВИЋ	35, 42
Шпиро ИВАНИШЕВИЋ	60
Заре ИВАНКОВИЋ	32
Костадинка ИВАНОВИЋ	37
Славка ИВАНОВИЋ	37
Јерко ИВАНЧИЋ	60
Радомир Раде ИВИЋ	37, 58
Зорка ИГЊАТОВИЋ	34, 35
Игњат ИГЊАТОВИЋ	19
Милисав ИГЊАТОВИЋ	35
Адам ИЛИЋ	15
Боривоје ИЛИЋ	44, 53, 55
Бранко Брана ИЛИЋ	42, 52
Влада ИЛИЋ	45
Гавра ИЛИЋ	34
Драгић Драги ИЛИЋ	32
Драгољуб ИЛИЋ	19, 32
Ђорђе ИЛИЋ	44
Жика ИЛИЋ Жути	27, 40, 42, 48, 52, 54, 55
Јелица ИЛИЋ Милка	48, 52, 55
Јован ИЛИЋ	10
Коста ИЛИЋ	3
Лепосава ИЛИЋ	48
Љуба ИЛИЋ	22
Мика ИЛИЋ Мумџија	1, 2
Нада ИЛИЋ	34
Никола ИЛИЋ	59
Новица ИЛИЋ	29, 34
Петар ИЛИЋ	2
Радивоје Раде ИЛИЋ Деус	19, 20, 24, 28, 37
Светолик ИЛИЋ	48

Збирка изјава

Тихомир ИЛИЋ Мумџиски	2, 34, 52
Драгољуб ИШЉАМОВИЋ	22
М. ИШЉАМОВИЋ	18
Јосип ЈАКОПОВИЋ	92
Анте ЈАКУЉ	62
Звонко ЈАКША	62
Борисав ЈАНИЋ	25
Синиша ЈАНИЋ	11, 13, 29, 33, 37, 46, 49, 56
В. ЈАНКЕТИЋ	40
Душан ЈАНКОВ	60
Игњат ЈАНКОВИЋ	46
Лепосава ЈАНКОВИЋ	40
Мика ЈАНКОВИЋ Анџијски	2
Рада ЈАНКОВИЋ	40
Раде ЈАНКОВИЋ	40
Радун ЈАНКОВИЋ	40
Рашо ЈАНКОВИЋ	40
Сретен ЈАНКОВИЋ	37
Стојан ЈАНЧИЋ	27, 39
Божидар ЈАЊИЋ Влада	37
Бранко Брана Д. ЈЕВРЕМОВИЋ	78, 86
Дина ЈЕКИН	2
Борко ЈЕКИЋ	31
Вицко ЈЕЛАСКА	60, 62
Пера ЈЕЛЕЧКОВИЋ	42
Слободан ЈЕЛИЋ	32
Милица ЈЕЛКИЋ	55
Карло ЈЕРУХОМ	48
Живота ЈЕФТОВИЋ	34
Милица ЈЕШИЋ	32
Александар ЈОВАНОВИЋ	47
Благоје ЈОВАНОВИЋ	32
Борислав ЈОВАНОВИЋ	55
Велимир ЈОВАНОВИЋ Веца	32
Влада ЈОВАНОВИЋ Курта	27, 42, 46
Димитрије ЈОВАНОВИЋ	32
Драгољуб ЈОВАНОВИЋ	18, 19, 29, 34, 42, 47
Ђорђе ЈОВАНОВИЋ	1
Емилија ЈОВАНОВИЋ	55
Живко ЈОВАНОВИЋ	60
Илија ЈОВАНОВИЋ	18
Јова ЈОВАНОВИЋ Јањић	2
Јован ЈОВАНОВИЋ Зеџ	3
Јован ЈОВАНОВИЋ, адвокат	15, 19, 30, 42, 43

Лаза ЈОВАНОВИЋ Јањић	2
Матеја ЈОВАНОВИЋ	9
Мила ЈОВАНОВИЋ	58
Мића ЈОВАНОВИЋ	3, 47
Михајло ЈОВАНОВИЋ Брада	1, 3, 8, 17
Никола ЈОВАНОВИЋ Јањић	2
Рајко ЈОВАНОВИЋ	60
Светислав ЈОВАНОВИЋ	44
Славко ЈОВАНОВИЋ	32
Сретен ЈОВАНОВИЋ	32
Стојан ЈОВАНОВИЋ Величков	2
Миодраг ЈОВАНЧИЋ	34
Андра ЈОВИЋ	27
Влајко ЈОВИЋ	22
Дарије ЈОВИЋ	27
Добривоје ЈОВИЋ	27
Драги ЈОВИЋ Бранко	32
Драгутин ЈОВИЋ	46
Ђорђе ЈОВИЋ	44, 53, 55
Зарије ЈОВИЋ	48
Јован П. ЈОВИЋ	2, 14
Јордан ЈОВИЋ	59
Милош ЈОВИЋ	12, 17, 58
Миодраг ЈОВИЋ Мића Шаранче	21, 26, 29, 33, 49
Света ЈОВИЋ	18, 22, 42
Ратко ЈОВИЧИЋ	37
Марко ЈОВОВИЋ Гајта	48, 50, 52, 53
Гојко ЈОКИЋ	44
Милорад ЈОКИЋ	46
Ђукан ЈОКСИМОВИЋ	38
Јован КАЛАЈЦИЋ	1
Милан КАЛАЈЦИЋ	1
Љиља КАЛАНОВИЋ	37
Милица КАЛАНОВИЋ	56
Миља КАЛАНОВИЋ	29
Мате КАЛМЕТ	62
Добривоје КАПИСАЗОВИЋ	58
Нада КАРАИЧИЋ	58
Жика КАРАКУША	22
Зука КАРАПАНЦИЋ	2
Ђорђе КАРАЦИЋ	32, 53
Радивоје КАРАЦИЋ	61
Ђорђе КАРТАРЕВИЋ	1
Триша КАЦЛЕРОВИЋ	1, 61

Збирка изјава

Јордан КАШЕНОВИЋ	58
Душан КВЕДЕР	74, 88, 93
Пера КЕКА	2
Владо КЕКЕМАН	34
Ахмед КЕМУРО	63
Борис КИДРИЧ	66, 74, 75, 77, 84
Зденка КИДРИЧ	87
Стојан КИТАНОВИЋ Јајанац	2
Владимир КЛЕМЕНТИС	77
Драгица КНЕЖЕВИЋ	24
Драгиша КНЕЖЕВИЋ	19, 20, 28, 30
Пуниша КНЕЖЕВИЋ	44
Никола КОВАЧЕВИЋ	34
Радован КОВАЧЕВИЋ Максим	46
Чило КОВАЧЕВИЋ	63
Даница КОЛАРЕВИЋ	25
Тихомир КОЛАРЕВИЋ	26
Васил КОЛАРОВ	61
Александра КОЛОНТАЈ	25
Лазар КОЛИШЕВСКИ	46
Љиљана КОЛИШЕВСКИ	46
Бела КОН	83
Ђорђе КОН	31
Жак КОНФИНО	36
Јосиф КОСАНОВИЋ	19
Милорад КОСТАДИНОВИЋ Неша	32
Неша КОСТАДИНОВИЋ	15
Борислав КОСТИЋ	44
Бранко КОСТИЋ	50, 52, 55
Димитрије КОСТИЋ	3
Добривоје КОСТИЋ Грне	17
Ђорђе КОСТИЋ	20, 31
Живојин КОСТИЋ	20, 31
Звонимир Звонко КОСТИЋ	48, 50, 52, 55
Љубица КОСТИЋ	35
Љубомир Љуба КОСТИЋ	50, 52
Станмир КОСТИЋ	19
Станиша КОСТИЋ	19
Тодор КОСТИЋ Костаћ	2
Тоза КОСТИЋ	42
Тома КОСТИЋ	4, 19, 27, 34, 41, 42, 47, 51, 57
Димитрије КОТУРОВИЋ	71
Борка КОЦИЋ	42
Борко Бора КОЦИЋ Мурат	32, 44, 48, 52

Драги КОЦИЋ	3
Живко КОЦИЋ	32
Жика КОЦИЋ Црковнички	2
Петар КОЦИЋ Мурат	32
Радомир КОЦИЋ	46
Тодор КОЦИЋ Мурат	1
Недељко КОШАНИН	61
Бранислав КРАЈИНЧАНИЋ	48
Ђира КРАЈИНЧАНИЋ	5
А. КРАСОВСКИ	25
Лаза КРАШИЋ	2
Даринка КРЖАЛИЋ	35
Душан КРЖАЛИЋ	2
Добрила КРИВОКУЋА	42
Пјер КРИЖАНИЋ	11
Мирослав КРЛЕЖА	62
Горча КРМАР	2
Божидар Бошко КРСТИЋ	4, 13, 19, 24, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 37, 42, 47
Васа КРСТИЋ	23
Драгољуб КРСТИЋ	29, 32
Ђура КРСТИЋ	46
Милован КРСТИЋ	19
Светозар КРСТИЋ Јарац	27
Светозар Тоза Ђ. КРСТИЋ	15, 18, 19, 24, 26, 31, 32, 42, 43, 59, 85
Љубо КРСТОВИЋ	40
Анте КРСТУЛОВИЋ	62
Стево КРТОЛИЋ	27
Живојин КРУНИЋ	53, 55
Градмир КРЦИЋ	48, 52, 55
Миодраг КРЦИЋ Мија	55
Никола КРУЖИЋ	2
Љуба КУЈУНЦИЋ	94
Милорад КУКИЋ	24
Димитрије КУЛИЋ	55
Методије КУЛИЋ	26, 28, 31
Милан КУЛИЋ	2
Миша КУЛИЋ	53
Петар Пера КУЛИЋ	16, 19, 27, 34, 43
Милан КУМАРЕВКА	1
Владимир П. КУЦУЛОВИЋ	14
Александар ЛАЗАРЕВИЋ	35, 38, 44, 54
Лука ЛАЗАРЕВИЋ	19
Љубисав ЛАЗАРЕВИЋ	29

Збирка изјава

М. ЛАЗАРЕВИЋ	54
Милета ЛАЗАРЕВИЋ	29, 49
Милоје ЛАЗАРЕВИЋ	55
Благоје ЛАКИЋЕВИЋ	42, 44, 48, 53, 55
Душан ЛАКИЋЕВИЋ	40, 50
Елза ЛАКОЧЕВИЋ	35
Љубомир ЛАКОЧЕВИЋ	35
Тоша ЛАЛОШЕВИЋ	63
Драгиша ЛАПЧЕВИЋ	1, 61
Л. ЛАТИНОВИЋ	89
Франциско ЛЕОНЕ	77, 88, 93
Милун ЛЕПОЈЕВИЋ	50
Антон ЛИЛИЋ	60
Јелица ЛОЗАНИЋ	55
Луиђи ЛОНГО ГАЛО	77
Мара ЛУКНЕШ	42
Сава ЛУКОВИЋ	19
Димитрије ЉОТИЋ	18, 54
Светозар ЉУБЕНОВИЋ	46
Стојан ЉУБИЋ	32
Васа МАНОЈЛОВИЋ	25, 26
Божа МАНЧИЋ	2
Миха МАРИНКО	74
Живојин З. МАРИНКОВИЋ	14
Сретен Ф. МАРИНКОВИЋ	14
Иво МАРИЋ	62
Владимир МАРЈАНОВИЋ	48
Димитрије Г. МАРЈАНОВИЋ	5, 14
Ђорђе Ђока МАРЈАНОВИЋ	33, 36, 49
Милорад Д. МАРЈАНОВИЋ	14
Драгољуб МАРКОВИЋ	46
Драгутин МАРКОВИЋ	46
Крета МАРКОВИЋ	42
Лазица МАРКОВИЋ	19
Љ. МАРКОВИЋ	40
Љубисав МАРКОВИЋ	21, 40
Мома МАРКОВИЋ	29, 33, 42
Петар МАРКОВИЋ	40
Раде МАРКОВИЋ	2, 40
Сима МАРКОВИЋ	60, 61
Сретен МАРКОВИЋ Пуклица	11, 13, 29, 33, 36, 37, 56
Урош МАРКОВИЋ	2
Чеда МАРКОВИЋ	18
Андре МАРТИ	74, 88, 94

Марко МАРТИЋ	60
Веселин МАСЛЕША	16, 19
Милош МАТИЈЕВИЋ	16
Мрша МАТИЈЕВИЋ	43
Радован МАШОВИЋ	20, 24
Реџеп МЕМЕТОВИЋ	3
Бранко МИЈАЛКОВИЋ	32
Драги МИЈАЛКОВИЋ	32
Крсто МИЈАЛКОВИЋ	32
Милосав МИКАРИЋ	40
Јован МИКАЧЕВИЋ	34
Марко МИКАЧИЋ	60
Милош МИКЛИЧАНИН	42
Сретен МИКОШЕВИЋ	56
Дика МИЛАДИНОВИЋ	19
Смиља МИЛАЧИЋ	55
Блашко МИЛЕНКОВИЋ	15, 32
Боса МИЛЕНКОВИЋ	48, 52
Велимир Веља МИЛЕНКОВИЋ	37
Добринка МИЛЕНКОВИЋ	55
Добрица МИЛЕНКОВИЋ	52, 55
Јован Јова МИЛЕНКОВИЋ	2, 49
Миле МИЛЕНКОВИЋ	2
Миодраг МИЛЕНКОВИЋ Шишавац	32
Мићко МИЛЕНКОВИЋ	2
Славољуб МИЛЕНКОВИЋ Шилинг	48
Сретен МИЛЕНКОВИЋ	49
Трајко МИЛЕНКОВИЋ	17
Циле МИЛЕНКОВИЋ	2
Добрица МИЛЕНКОВИЋ КРСТИЋ	34, 52
Ђура МИЛЕР	27
Миливоје МИЛЕТИЋ	55
Бошко МИЛИЈИЋ	4, 34, 51
Воја МИЛИЋ	19
Јован МИЛИЋ Сениша	24
Недељко МИЛИЋ	40
Омиљен МИЛИЋ	63
Обрен МИЛИЋЕВИЋ	53, 55
Петар МИЛИЋЕВИЋ	26
Радомир МИЛИЋЕВИЋ	28
Ј. МИЛКИЋ	61
Драгутин МИЛОВАНОВИЋ	20
Радмило МИЛОВАНОВИЋ	25
Маријана МИЛОЈЕВИЋ	63

Збирка изјава

Таса МИЛОЈЕВИЋ	61
Живота МИЛОЈКОВИЋ	19, 60
Димитрије МИЛОСАВЉЕВИЋ	24, 46
Љубинка МИЛОСАВЉЕВИЋ	41, 42
Браца МИЛОШАЈКЕ	2
Влада МИЛОШЕВИЋ	3
Воја МИЛОШЕВИЋ	34
Јован МИЛОШЕВИЋ	34, 41, 42
Милован МИЛОШЕВИЋ	37
Мића МИЛОШЕВИЋ Стаменков	49
Паја МИЛОШЕВИЋ	49
Сретен МИЛОШЕВИЋ	29, 32, 33
Буда МИЛУТИНОВИЋ	23
Власта МИЛУТИНОВИЋ	1
Вера МИЉКОВИЋ	27
Влада МИЉКОВИЋ	10
Таса МИЉКОВИЋ	1, 5
Симо МИЉУШ	62
Милош МИНИЋ	42
Светислав МИРКОВИЋ	21
Александар МИТИЋ	46
Благоје Д. МИТИЋ Жишка	2
Богољуб МИТИЋ	32
Владимир МИТИЋ	32, 47
Димитрије МИТИЋ Жишка	2
Драги МИТИЋ	59
Драгица МИТИЋ	48
Драгослав МИТИЋ	19
Душан МИТИЋ Врачар	50
Живојин МИТИЋ	18, 19, 31
Јован МИТИЋ Сисолац	19, 27
Радмила МИТИЋ	48, 55
Сава МИТИЋ	3, 8, 27
Стојан МИТИЋ	32
Трајко МИТИЋ	2
Чеда МИТИЋ	50
Благоје МИТРОВИЋ	34
Борко МИТРОВИЋ Шиша	32
Брана МИТРОВИЋ	13, 19, 27, 58
Радомир МИТРОВИЋ Дане	19, 28
Ранко МИТРОВИЋ	4
Ратко МИТРОВИЋ	34, 41, 63
Чеда МИТРОВИЋ	46
Милисав МИЋОВИЋ	40

Бранислав МИХАЈЛОВИЋ	55
Василије МИХАЈЛОВИЋ	48, 53
Вујица МИХАЈЛОВИЋ	40
Добривоје МИХАЈЛОВИЋ	32
Драгољуб МИХАЈЛОВИЋ Шваба	21
Ђорђе Ђока МИХАЈЛОВИЋ	2, 42
Зага МИХАЈЛОВИЋ	52
Мијајло МИХАЈЛОВИЋ	36, 37
Михајло МИХАЈЛОВИЋ	13, 33
Радан МИХАЈЛОВИЋ Грујица	26
Раде МИХАЈЛОВИЋ	55
Радица МИХАЈЛОВИЋ	52
Рајко (Ранко) МИХАЈЛОВИЋ	19, 27
Ранко МИХАЈЛОВИЋ	24, 25, 27
Ђира МИХАЈЛОВИЋ	19, 24, 26, 27, 31
Воја МИЧИЋ	3, 17, 34, 41, 42, 51
Младен МЛАДЕНИЋ	26
Драгомир МЛАДЕНОВИЋ Бенча	47
Ђорђе МЛАДЕНОВИЋ Челик Ђоре Лончар	11, 13, 29, 33, 37
М. МЛАДЕНОВИЋ	83, 84
Микша МЛАДЕНОВИЋ Бејаз	24
Младен МЛАДЕНОВИЋ Бејаз	19, 24, 47
Радмила МЛАДЕНОВИЋ Јапанка	44
Стојадин МЛАДЕНОВИЋ	80
Влада МЛИНАР	1
Мома МОЈКОВИЋ	19
Веселинка МОЛИНСКА	46
Душко МРДУЉАШ	60
Шиме МРДУЉАШ	62
Д. МРЂЕНОВИЋ Панто	40
Сава МУЗИКРАВИЋ	18
Адол МУК	62
Мика МУМЏИСКИ	2
Петар МУСИЋ	1
Вида НАРАНЦИЋ	27
Данило НАРАНЦИЋ	26, 27
Алекса НАЋИН	2
Божидар НАУМОВИЋ	31
Владимир НАУМОВИЋ Лале	10, 26, 47
Вук Ђ. НАУМОВИЋ	12
Мирјана НАУМОВИЋ	48
Милош НЕДЕЉКОВИЋ	44, 53
Душан НЕШИЋ	3
Милутин НИКЕТИЋ	14

Збирка изјава

Воја НИКОЛАЈЕВИЋ Чиплак	34
Благоје НИКОЛИЋ	1, 3, 16, 18, 19, 22, 32, 34, 42, 43, 47, 74
Боса НИКОЛИЋ	32
Влајко НИКОЛИЋ Влајче	17, 44, 53
Воја НИКОЛИЋ	63
Вукадин НИКОЛИЋ	32
Добривоје НИКОЛИЋ	40
Драгић Драги НИКОЛИЋ	32, 42
Драгољуб НИКОЛИЋ	11
Драгомир НИКОЛИЋ Аца	37
Живојин НИКОЛИЋ Брка	27
Јорданка НИКОЛИЋ	32
Копе НИКОЛИЋ	46
Криста? НИКОЛИЋ Пљаскић	5
Љубомир НИКОЛИЋ	32
Милорад Миле НИКОЛИЋ	46
Милош НИКОЛИЋ	50
Мита НИКОЛИЋ Папир	2
Михајло НИКОЛИЋ Сикичкин	2
Ниса НИКОЛИЋ Сикичкин	2
Радомир НИКОЛИЋ Дане	26
Ружица НИКОЛИЋ	19
Станко НИКОЛИЋ	44
Стојадин НИКОЛИЋ	19
Стојан Столе НИКОЛИЋ	15, 32, 41, 42, 47, 59
Стојан НИКОЛИЋ Туловски	32
Цака НИКОЛИЋ	35
Бранислав Бранко С. НИКОЛЧИЋ	12
Јован НИКЧЕВИЋ	34
Душан НИЧИЋ	17
Коста НОВАКОВИЋ	61
Алекса НОВКОВИЋ	32
Богдан НОВОВИЋ	63
Бранислав НУШИЋ	31
Милица ОБРАДОВИЋ	39
Милош ОБРАДОВИЋ	26
Стојадин ОБРАДОВИЋ	37
Стојан ОБРАДОВИЋ	56
Жив. Д. ОБРЕНОВИЋ	17
Радосав ПАВИЋЕВИЋ	19
Лука ПАВИЧЕВИЋ	61
Ратко ПАВКОВИЋ Ћивко	19
Божа ПАВЛОВИЋ	40

Бранко Брана ПАВЛОВИЋ Уча	37, 56
Драгољуб ПАВЛОВИЋ Козак	55
Милица ПАВЛОВИЋ	4, 54
Павле ПАВЛОВИЋ	61
Ратимир Ратко ПАВЛОВИЋ Ћићко	25, 26, 28, 30, 39
Стојан ПАВЛОВИЋ Цоцко	32
Јован ПАЛИКУЋА	17
Благоје ПАРОВИЋ	16
Ратко ПАУНОВИЋ	40
Стојан ПЕЈИНОВИЋ	63
Роска ПЕТКОВИЋ	34
Таса ПЕТКОВИЋ	2
Трајко ПЕТКОВИЋ	34
Вељко ПЕРИШИЋ Веце	20
Коста ПЕРИШИЋ	40
Миливоје ПЕРОВИЋ	25, 28, 40
Мирко ПЕРОВИЋ	25, 40
Благоје ПЕТРОВИЋ	17
Владимир ПЕТРОВИЋ	53
Влајко ПЕТРОВИЋ	32, 44, 55
Војин ПЕТРОВИЋ	42
Глигорије ПЕТРОВИЋ	1, 3
Драгољуб ПЕТРОВИЋ Ђеро	11
Драгутин Ђ. ПЕТРОВИЋ	14
Ђорђе ПЕТРОВИЋ Црни	2
Живорад Жика ПЕТРОВИЋ	3, 47, 58
Милорад ПЕТРОВИЋ Милча Сергијан	11, 13, 29, 33, 37, 49
Миодраг ПЕТРОВИЋ	24
Нестор ПЕТРОВИЋ	5
Никола ПЕТРОВИЋ	17
Петар ПЕТРОВИЋ Гвозден	32
Радован ПЕТРОВИЋ Раче	18
Радоје ПЕТРОВИЋ	40
Радосав ПЕТРОВИЋ Раче	52
Светислав ПЕТРОВИЋ Света	32, 53
Стојан ПЕТРОВИЋ	17, 37, 46, 56
Спасоје ПЕТРУШИЋ	32, 35, 40, 42, 43, 55
Коста ПЕЋАНАЦ	10, 46
Светислав ПЕХЕР	44
Панчо ПЕШЕВ	64
Бора ПЕШИЋ	46
Драгомир ПЕШИЋ	46
Ђорђе Ђока ПЕШИЋ	19, 42
Јосиф ПЕШИЋ Богдан	32

Збирка изјава

Красавина ПЕШИЋ	58
Лазар ПЕШИЋ	29, 33, 49
Раде ПЕШИЋ	32
Сава ПЕШИЋ	19
Јела ПИЈАДЕ	27, 31
Моша ПИЈАДЕ	27, 42, 62
Ђура ПИШТАЛО	9
Никола ПОВРЕТ	2
Сима ПОГАЧАРЕВИЋ	42
Јосип ПОДУЈЕ	62
Јере ПОЛИЋ	62
Ружа ПОП ИВАНОВ	60
Стеван ПОП ИВАНОВ	62
Драгутин ПОП КОЦИЋ	2
Крсто ПОПИВОДА	27
Алекса ПОПИЋ	55
Богољуб ПОПОВИЋ	48
Боривоје ПОПОВИЋ Јаско	50
Бранислав ПОПОВИЋ Бане	44, 53
Вера ПОПОВИЋ	29, 35, 56
Горча ПОПОВИЋ Поп Наћин	2
Гргур ПОПОВИЋ	37
Деса ПОПОВИЋ	34, 42
Димитрије О. ПОПОВИЋ	5
Добри ПОПОВИЋ	23
Дора Т. ПОПОВИЋ Власотинчанин	2, 36
Драгиша ПОПОВИЋ	50
Драгомир ПОПОВИЋ	86
Душан ПОПОВИЋ	61, 69
Душан Он. ПОПОВИЋ	14
Живота ПОПОВИЋ	19
Жика ПОПОВИЋ	2
Зарије Заре ПОПОВИЋ	21, 58, 59
Милан ПОПОВИЋ Тонкић	2
Мирко ПОПОВИЋ	34
Милентије ПОПОВИЋ	4, 37, 43
Миодраг ПОПОВИЋ	37
Олга ПОПОВИЋ	85
Петар ПОПОВИЋ Тонкић	2
Раде ПОПОВИЋ Дурко	36, 40
Радивоје ПОПОВИЋ	33
Слободан ПОПОВИЋ	58
Сретен ПОПОВИЋ	18, 22, 34
Цане ПОПОВИЋ Маријашка	34

Гавро ПРЕДОЈЕВИЋ	62
Микан ПРЕЛИЋ	20, 24
Криста Ђ. ПРИКИЋ	14
Миодраг ПРИКИЋ	53, 55
Љубинка ПРОДАНОВИЋ	65
Драги ПРОКОПОВИЋ Гребенаровић	2
Душан ПУТНИКОВИЋ	18, 22, 31, 42
Фрањо ПУШКАРИЋ	62
Љубо РАДОВАНОВИЋ	62
Милија Мија РАДОВАНОВИЋ	4, 34, 39, 40, 42, 47, 51
Раде РАДОВАНОВИЋ	40
Јагош РАДОВИЋ	20, 26
Лепосава РАДОСАВЉЕВИЋ	50
Љуба РАДОСАВЉЕВИЋ	37
Миле РАДОСАВЉЕВИЋ	48, 50, 52
Стојанка РАДОШЕВИЋ	35, 54
Станојко РАДУЛОВИЋ	42
Зденко РАЈХ	70, 75
Тихомир РАКИЋ	42, 47, 48
Душко РАНЂЕЛОВИЋ	41
Милоје РАНЂЕЛОВИЋ	53
Александар РАНКОВИЋ	4, 13, 29, 33, 34, 37, 41, 42, 43, 51
Анђа РАНКОВИЋ	34, 51
Добри РАНЧИЋ	46
Жика РАФАЈЛОВИЋ	2
Анте РЕИЋ	62
Петар РЕЧКОВИЋ	34
Иван РИБАР	18
Иво Лола РИБАР	63, 74
Аристомен РИСТИЋ Мења	15, 31, 59
Б. РИСТИЋ	40
Бора РИСТИЋ	42
Боривоје РИСТИЋ	48
Борко РИСТИЋ	32
Милорад РИСТИЋ Бели	53, 55
Михајло РИСТИЋ	18
Олга РИСТИЋ	52
Оливера РИСТИЋ Роза	52
Сретен РИСТИЋ	37
Урош РИСТИЋ	32
Вид. РОЖИЋ	96
Дијего РОКО	71, 72, 73
Режина РОМАНО	21
Владислав РОСИЋ	27, 35

Збирка изјава

Јосип РОСИЋ	62
Јосип РУЖИЋ	62
Фредерик РУНГЕ	77, 88, 93
Вида САВИЋ	58
Милан САВИЋ	32
Милорад САВИЋ	55
Павле САВИЋ	81, 82
Драгољуб САВКОВИЋ	24, 25
Жак САДУЛ	61
Милорад САНДИЋ	16
Ружа САНДИЋ	4, 32, 34, 35, 40, 41, 42, 47, 51
Драги САРАЧ	8
Ђока САРАЧ	8
Раде СВИЛАР	2
Стојанча СИБИНОВИЋ	32
Павле СИМИЋ	40
Стојанча СИМИЋ	19
Милутин СИМОВИЋ	32
Драгољуб СИМОНОВИЋ	37
Ђорђе СИМОНОВИЋ	32
Живојин СИМОНОВИЋ	3, 31, 34
Костадинка СИМОНОВИЋ	3
Крста СИМОНОВИЋ	2
Перса СИМОНОВИЋ	42
Светозар СИМОНОВИЋ	17
Стева СИМОНОВИЋ	8
Василије Васа СМАЈЕВИЋ	3, 4, 11, 13, 24, 27, 29, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 51, 54, 57, 59
Стева СМАЈЕВИЋ	40
Александар СОКОЛОВИЋ Луја	48, 50, 52, 53, 55
Мирко СОТИРОВИЋ	37
Драги СОЦИЈАЛ	11
Вера СПАСИЋ	48, 50, 52, 53, 55
Зора СПАСИЋ	59
Никола СПАСИЋ	46
Светомир СПАСИЋ	48
Живко СРЕЋКОВИЋ	48
Васо СРЗЕНТИЋ	62
Димитрије СТАЈИЋ	17
Вера СТАМЕНКОВИЋ	55
Видосава СТАМЕНКОВИЋ	34
Гавра СТАМЕНКОВИЋ	42
Добривоје СТАМЕНКОВИЋ	53, 55
Драга СТАМЕНКОВИЋ	55

Драги СТАМЕНКОВИЋ	6, 7, 18, 43, 45, 48, 57
Ђорђе Ђока СТАМЕНКОВИЋ Козак	17, 34
Живојин СТАМЕНКОВИЋ Меца	53
Илија СТАМЕНКОВИЋ	53, 55
Јован СТАМЕНКОВИЋ	10
Коста СТАМЕНКОВИЋ	1, 3, 4, 8, 9, 11, 17, 18, 19, 22, 23, 26, 27, 34, 37, 41, 42, 43, 45, 46, 51, 54, 57
Ленка СТАМЕНКОВИЋ	46
Лепосава СТАМЕНКОВИЋ	3, 42, 45, 46, 54, 57
Никола СТАМЕНКОВИЋ	46
Савка СТАМЕНКОВИЋ	10
Спасоје СТАМЕНКОВИЋ	10
Станко СТАМЕНКОВИЋ	10
Трајко СТАМЕНКОВИЋ	16, 18, 43, 45, 78
Димитрије СТАНИСАВЉЕВИЋ	32
Драги СТАНИСАВЉЕВИЋ	32
Живојин СТАНИСАВЉЕВИЋ Меца	44
Милош СТАНИСАВЉЕВИЋ	36
Миодраг СТАНИСАВЉЕВИЋ Кене	23
Ратко СТАНИСАВЉЕВИЋ	46
Цвета СТАНИСАВЉЕВИЋ	55
Димитрије СТАНИЋ	22
Бора СТАНКОВИЋ	1, 10
Борко СТАНКОВИЋ Ћулавка	32
Воја СТАНКОВИЋ	46
Драги СТАНКОВИЋ	22, 42
Драгић СТАНКОВИЋ	21, 28, 31
Драгиша СТАНКОВИЋ	20
Ђорђе СТАНКОВИЋ	21, 22, 34
Костадин СТАНКОВИЋ	42
Љуба СТАНКОВИЋ Славуј	3
Љубомир СТАНКОВИЋ	32
Љупче СТАНКОВИЋ	15
Мика СТАНКОВИЋ Куца	2, 34
Милорад СТАНКОВИЋ Барон	20, 24, 26, 44
Никола СТАНКОВИЋ	46
Реља СТАНКОВИЋ	1, 9, 22, 34
Стеван СТАНКОВИЋ	19
Стојан СТАНКОВИЋ	9, 42
Аца СТАНОЈЕВИЋ	19
Јаворка СТАНОЈЕВИЋ	48
Милан СТАНОЈЕВИЋ	1, 2, 3, 19, 34
Станко СТАНОЈЕВИЋ	34
Стојан СТАНОЈЕВИЋ Влада	32

Збирка изјава

Александар СТАНЧИЋ	46
Стеван СТЕВАНОВИЋ Славујче	25
Тана СТЕВЧИЋ	17
Спасоје СТЕЈИЋ Баћо	9
Бранислав СТЕФАНОВИЋ	42
Бранка СТЕФАНОВИЋ	29, 42, 52, 55
Бранко Брана СТЕФАНОВИЋ	48
Вељко СТЕФАНОВИЋ	46, 47
Дина СТЕФАНОВИЋ	1
Ђорђе СТЕФАНОВИЋ	17
Зорица Зора СТЕФАНОВИЋ	55, 58
Јелица СТЕФАНОВИЋ	34, 54
Лаза СТЕФАНОВИЋ	62
Милан СТЕФАНОВИЋ	18
Милоје СТЕФАНОВИЋ	15
Милорад СТЕФАНОВИЋ Раде	50
Стојан СТЕФАНОВИЋ	32
Трајко СТЕФАНОВИЋ	46
Боривоје СТОИЉКОВИЋ	26
Душан СТОИЉКОВИЋ	34
Мирко СТОИЉКОВИЋ	32
Никола СТОИЉКОВИЋ	32
Светислав СТОИЉКОВИЋ Лудајка	22, 34
Славко СТОИЉКОВИЋ Лудајка	18
Слободан СТОИЉКОВИЋ	55
Ратимир СТОЈАДИНОВИЋ	84
Александар СТОЈАНОВИЋ	37, 55
Божа СТОЈАНОВИЋ Дренички	40
Божидар СТОЈАНОВИЋ	1
Бора СТОЈАНОВИЋ	29, 33, 49
Боривоје СТОЈАНОВИЋ Штука	55
Боса СТОЈАНОВИЋ	49
Веља СТОЈАНОВИЋ	61
Влада СТОЈАНОВИЋ	32
Власта СТОЈАНОВИЋ	2
Вуле СТОЈАНОВИЋ	27
Драги СТОЈАНОВИЋ	22, 32
Драгољуб СТОЈАНОВИЋ	55
Душан СТОЈАНОВИЋ	1, 22
Јелена Јелица СТОЈАНОВИЋ	34, 48
Коста СТОЈАНОВИЋ	29, 33, 49
Лаза СТОЈАНОВИЋ	1
Лена СТОЈАНОВИЋ	34, 42
Лука СТОЈАНОВИЋ	34

Миодраг Миле СТОЈАНОВИЋ Шура	17, 34, 42
Мирослав СТОЈАНОВИЋ Леско	42
Нада СТОЈАНОВИЋ	42
Олга СТОЈАНОВИЋ	19, 32
Раде СТОЈАНОВИЋ Сента	32, 34, 52
Сава СТОЈАНОВИЋ	34, 42
Светислав СТОЈАНОВИЋ Бизон	19
Светозар СТОЈАНОВИЋ	32
Славко СТОЈАНОВИЋ	32
Стојан СТОЈАНОВИЋ Цане	46, 52
Таса СТОЈАНОВИЋ Граочанка	2
Таса СТОЈАНОВИЋ Гоћа	3
Тодор СТОЈАНОВИЋ	42
Аранђел Т. СТОЈИЉКОВИЋ Рака	14
Данило СТОЈИЉКОВИЋ	2
Добривоје СТОЈИЉКОВИЋ	19
Живко СТОЈИЉКОВИЋ	2, 10
Жика СТОЈИЉКОВИЋ	46
Мирко СТОЈИЉКОВИЋ	44
Никола СТОЈИЉКОВИЋ	2, 49
Бранко СТОЈИМИРОВИЋ	42, 58
Ана СТОЈКОВИЋ	47, 52
Благоје СТОЈКОВИЋ	2
Веља СТОЈКОВИЋ	14
Жика СТОЈКОВИЋ	52
Мира СТОЈКОВИЋ	46
Павле СТОЈКОВИЋ	1
Радован СТОЈКОВИЋ Раде	32
Стојан СТОЈКОВИЋ	52
Руди СУПЕК	83
Албин ТАВЧАР	96
Владан Влада ТАСИЋ	3, 34
Прока ТАСИЋ Чаурче	2
Ратомир ТАСИЋ	25, 26
Тихомир ТАСИЋ	42
Тодор ТАСИЋ Зец	2
Христодор ТАСИЋ	29
Драган ТАШИЋ	19
Љубомир ТАШИЋ	19
Живојин Живче ТЕВДЕНСКИ	11, 29
Славко ТЕОКАРЕВИЋ	1, 2
Вукосава ТЕПАВАЦ	48, 50
Милан ТЕПАВАЦ	26, 32
Воја ТЕРИЋ	62

Збирка изјава

Гојко ТЕРИЋ	63
Васиљко ТИНИЋ	21, 47
Глигорије ТИЧИЋ	1
Благоје ТОДОРОВИЋ Блашко Бунушки	32
Влада ТОДОРОВИЋ	5
Димитрије ТОДОРОВИЋ Каплар	4
Душан ТОДОРОВИЋ Славков	23, 32
Љубомир ТОДОРОВИЋ Писарче	32
Миле ТОДОРОВИЋ	42
Михајло ТОДОРОВИЋ	62
Никола ТОДОРОВИЋ	2
Синиша ТОДОРОВИЋ	30
Сотирко ТОДОРОВИЋ	2
Чеда ТОДОРОВИЋ Шнајдер	2
Александар ТОМАНОВИЋ	44, 55
Божидар ТОМИЋ	96
Д. ТОМИЋ	40
Драган ТОМИЋ	31, 32
Драги ТОМИЋ Срећко	42
Драгољуб ТОМИЋ	27, 42, 47
Ђорђе ТОМИЋ	31
Стојан ТОМИЋ	3, 34
Таса ТОМИЋ	34
Буда ТОМОВИЋ	63
Живко ТОПАЛОВИЋ	1, 3, 9, 18, 29, 34, 42, 62
Михајло ТОПОЛЧЕВИЋ	36
Драгутин ТОТ	14
Синиша ТОТОШКОВИЋ	11, 13, 29, 33, 37, 56
Блашко ТОШИЋ	29
Богосав ТОШИЋ	50
Влада ТОШИЋ	32
Љубомир ТОШИЋ Крмар	20
Станко ТОШИЋ Муња	32
Јосиф ТРАЈКОВИЋ Јоске	53
Станислав ТРАЈКОВИЋ	48
Радисав ТРИЧКОВИЋ	32
Костадин ТРОЈАНОВИЋ	34, 42
Жарко ТУБИЋ	82
Мирко ТУЛБИЋ	34
Мустафа ТУРК	11, 29
Владимир ТУЦОВИЋ	61
Димитрије ТУЦОВИЋ	1, 61
Видак ЋАЛОВИЋ	40
Александар ЋЕРАМИЛАЦ	32

Момчило ЋИРОВИЋ	85
Влад. ЋОРИЋ	46
Горча ЋУРЧИЈА	2
Радивоје УВАЛИЋ	79, 90
Антон УКМАР	93
Филип ФИЛИПОВИЋ	4, 25, 27, 61
Андрија ХАБУШ	4, 41, 42
Едип ХАСАНАГИЋ	59
Јордан ХАЦИ ВАСИЉКОВИЋ	2
Миодраг ХАЦИ ЈОВАНЧИЋ	4, 21, 28, 30, 31, 34, 41, 42, 46, 47, 54
Аца ХАЦИ КОСТИЋ	2
Димитрије ХАЦИ МИТИЋ	35, 38, 54
Радомир ХАЦИ ЦЕНИЋ	58
Хусеин ХАЦИЋ	63
Камило ХОРВАТИН	62
Љубомир ХРИСТИЋ	88
Владимир ЦАКИЋ	25, 26, 55
Јордан ЦАЦИЋ	1
Петар ЦАКИЋ	32, 47
Боривоје ЦВЕТКОВИЋ Парбо	32
Васа ЦВЕТКОВИЋ	1
Драги ЦВЕТКОВИЋ Социјал	58
Душан ЦВЕТКОВИЋ	24, 25
Јован ЦВЕТКОВИЋ	37
Миодраг ЦВЕТКОВИЋ	21
Петар ЦВЕТКОВИЋ Крња	18
Радован ЦВЕТКОВИЋ	13
Милева ЦВЕТКОВИЋ САНДИЋ	34
Адам ЦВЕТИЋ	76
Боса ЦВЕТИЋ	65
Ђура ЦВИЈИЋ	61
Борко ЦЕКИЋ Слезенка	32, 34, 42, 47
Драги ЦЕКИЋ	46
Душан ЦЕКИЋ Лешњак	1, 3, 4, 19, 20, 27, 28, 30, 31, 34, 41, 42, 43, 51
Јован ЦЕКИЋ	19, 24, 31, 37, 39
Лека ЦЕКИЋ Слезенка	2
Слободан ЦЕКИЋ Цека	32, 47
Стојан ЦЕНИЋ	2
Аугуст ЦЕСАРЕЦ	62
Градимиr ЦИКАЛОВИЋ	14
Сотир ЦОЛИЋ	32
Драги ЦОКИЋ	1
Гојко ЦОНИЋ	48, 52
Божидар ЦРНАТОВИЋ Беско	29, 33, 37, 49

Збирка изјава

Новица Ј. ЦРНАТОВИЋ	14, 56
Чедомир Т. ЦРНОБАРАЦ	14, 36
Сава ЧЕШЉАР	32
Јосип ЧИЖИНСКИ Горкић	62
Аца ЧИЧАНОВИЋ	2
Никола ЧОВЕЉИЋ	63
Пера ЧОЛОВИЋ Дроња	61
Ана ЧОМИЋ	55
Владимир ЧОПИЋ	60
Бранко ЧУБРИЛОВИЋ	42
Васа ЧУБРИЛОВИЋ	63
Александар ЧУБРОВИЋ	35
Гавра ЧУЉКОВИЋ	2
Стеван ЧУЉКОВИЋ	2
Трајко ЧУПИЋ	58
Богољуб ЧУРИЋ	62
Тихомир ЦУЦИЋ	11, 29
Ратомир Ђ. ШАЈИЋ	24
Средоје ШОЈАЧИЋ Шилја	67
Коста ШЉУКА	49
Коста ШОП ЂОКИЋ	2
Милан ШОП ЂОКИЋ	2
Рајко ШОТРА	63
Зденко ШТАМБУК	66
Никола ШТЕТИЋ	95
Милош ШТИБЛЕР	63
Малиша ШЋЕКИЋ	26, 27, 39
Витомир ШУНДРИЋ	34
Чеда ШУНДРИЋ	34, 51
Драгомир ШУНИЋ	32
Раде ШУНИЋ	27
Миле ШУРА	34
Анђелко ШУРКОВИЋ	2
Љубомир ШУШУЛИЋ	5

– САДРЖАЈ –

УВОДНА НАПОМЕНА.....	3
ИЗЈАВЕ О ЛЕСКОВЦУ, ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ И ЛЕСКОВЧАНИМА	5
ОСТАЛЕ ИЗЈАВЕ	237
ИЗЈАВЕ СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА	275
ИЗЈАВЕ О СЕРГИЈУ ДИМИТРИЈЕВИЋУ	291
РАЗНО	313
ПРИЛОЗИ	
СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ, ОБНОВА СКОЈЕВСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ	319
СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ, СТВАРАЊЕ МЕСНОГ КОМИТЕТА КПЈ.....	321
МИРОЉУБ ВАСИЋ, ЗАОСТАВШТИНА ДР СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА	329
СПИСАК ДОКУМЕНАТА	332
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР	337

Сергије Димитријевић
ЗБИРКА ИЗЈАВА
1. издање

Приређивач:
Милан С.Димитријевић

Рецензенти:
Проф. др Никола Цветковић
Проф. др Лука Ч. Поповић
Др Владимир Срећковић

Уредник:
Александра Бајић

Издавачи:
Друштво „Влашићи“, Београд
Фондација Николе Цветковића

Корице:
Миленко Јекић

Фотографије:
Предња корица: фото: Сергије Димитријевић
Задња корица горе: Штокхолм, XI међународни конгрес историчара,
август 1960, Нада и Сергије Димитријевић на излету у Упсали.
Задња корица доле: Нада и Сергије Димитријевић у Охриду,
Свети Стефан.

Компјутерски слог:
Дејана Јовановић
Миленко Јекић

Штампа:
Skripta internacional,
Мике Аласа 54, Београд

Тираж:
100

ISBN: 978-86-80378-08-4 (ДАЕИБ)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930:929 Димитријевић С.
94(497.11 Лесковац)"19"

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Сергије М., 1912-1987
Збирка изјава / приредио Милан С.
Димитријевић. - 1. изд. - Београд : Друштво
за археоастрономска и етноастрономска
истраживања "Влашићи" : Фондација
Николе Цветковића, 2023 (Београд : Скрипта
интернационал). - 365 стр. : илустр. ; 25 cm

Тираж 100. - Стр. 3-5: Уводна напомена /
Милан С. Димитријевић. - Напомене и
библиографске референце уз текст. -
Регистар.

ISBN 978-86-80378-08-4 (ДАЕИВ)

1. Димитријевић, Милан С., 1947-
[приређивач, сакупљач] [аутор додатног
текста]

а) Димитријевић, Сергије (1912-1987) б)
Лесковац и околина -- Историја -- 20в

COBISS.SR-ID 125437961